

Etninė kultūra 2002

Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys

Redakcinė kolegija

Angelė Vyšniauskaitė (pirmininkė)
 Rimantas Astrauskas
 Irena Čepienė
 Petras Kalnius
 Virginija Kondratienė
 Jonas Rudzinskas
 Jonas Trinkūnas
 Dalia Urbanavičienė
 Ramunė Vėliuvienė

Išleido Etninės kultūros globos taryba
 Informacinį leidinį parengė Etninės kultūros
 globos tarybos sekretoriatas
 Žygimantų g. 1/8, LT-2600 Vilnius, Lietuva
 Tel.: 2107161, Faksas: 2107160
 Mob.: (+370) 69904238
 El. paštas: etnogloba@mab.lt
 www.lrs.lt (žr. nuorodą - Institucijos,
 atskaitingos Seimui)

Tekstai, redagavimas, komponavimas –
 Vaclovas Mikailionis
 Meninio sprendimo projektas, dizainas –
 Vytautas Musteikis, Darius Žukas
 Maketavo Raimondas Pakalnis
 Pasirašyta spaudai 2003 06 02.
 Tiražas 1000 egz.
 Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
 Žalgirio g. 90, Vilnius, LT-2005, Lietuva
 Tel.: (5) 2733347, Faks. (5) 2733140

TURINYS

IŽANGA	2
TARYBOS VEIKLA	4
Programos	29
Tarybos posėdžiai	33
Ekspertų komisijos	36
Atliktų ekspertizių sąrašas	41
Tarptautiniai ryšiai	43
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas ...	44
Bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis	53
EKSPERTIZĖS	54
NUOMONĖS	92

II viršelyje: Vaikų folkloro šventė „Saulytė“, 2000.
 Sauliaus Gudo nuotr.
 III viršelyje: Žemaičių alka Šventojoje. Vytauto
 Musteikio nuotr.

VILNIUS, 2003

ISSN 1648-6072

ĮŽANGA

Tai antroji Etninės kultūros globos tarybos ataskaita visuomenei apie atliktus svarbiausius Tarybos darbus. Pirmojoje – „Etninė kultūra – 2001“ – buvo pateikti Tarybos veiklą reglamentuojantys teisės aktai, taip pat apžvelgti šios Tarybos kaip LR Seimo bei Vyriausybės ekspertės etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais pirmieji žingsniai bei veikla iki 2001-ųjų pabaigos.

2002 metais Taryba tęsė pradėtus darbus ir vykdė jai įstatymu priskirtas funkcijas. Vadovaudamasi jos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais toliau plėtojo tyrimus, iniciavo ir stiprino regioninių etninės kultūros tarybų darbą, koordinavo etninės kultūros valstybinę globą vykdančių institucijų veiklą bei tarpžinybines programas, susijusias su etninės kultūros politikos ir strategijos formavimu.

Kita vertus, negalima nepaminėti ir sunkumų, su kuriais taip pat teko susidurti. Kai kurių Seimo narių iniciatyva buvo bandoma Tarybą likviduoti arba apriboti jos veiklą įjungiant kaip beteisę pakomisę į numatytos reorganizuoti Valstybinės paveldo komisijos sudėtį. Toks žingsnis reikštų, kad lietuvių etninė kultūra ir jos gyvoji tradicija tėra tik paveldas. Tačiau etninė kultūra yra nuolat atsinaujinantis įvairių kultūros reiškinių, tiek dvasinių, gyvas kūrybinis vyksmas. Taigi panaikinus Tarybą nebūtų likę institucijos, kurios tikslas – skatinti tautinės kultūros plėtrą, laiduojančių tautinio tapatumo, tautinės savimonės išsaugojimą ir stiprinimą, kad Lietuva galėtų pasaulio tautų bendruomenėje dalyvauti kaip lygiavertė narė ir sugebėtų atsispirti neigiamiems globalizacijos padariniams. Į diskusiją „už“ ir „prieš“ įsitraukė nemažas būrys mokslininkų, autoritetingų visuomenės veikėjų bei įvairių institucijų darbuotojų (dalis nuomonių šiuo klausimu pateikta „Etninė kultūra – 2001“, p. 88–90). Pagaliau įrodžius savarankiškos Etninės kultūros globos tarybos būtinybę, buvo atsakyta LR Seimo nutarimo projekto Nr. IXP-1110 „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos Nuostatų patvirtinimo pripažinimo netekusiu galios“ tolesnio svarstymo ir Tarybai leista toliau dirbti. Sistemindama savo veiklą Taryba institucijos strateginiame veiklos plane išdėstė Etninės kultūros globos tarybos misiją, tikslus ir uždavinius.

Tarybos misija – užtikrinti tautos etninio identiteto apsaugą ir etninės kultūros valstybinę globą.
Tarybos tikslas – skatinti lietuvių etninės kultūros plėtotę, laiduojančią tautinio tapatumo ir savimonės išsaugojimą bei stiprinimą, savarankišką ir lygiavertį Lietuvos dalyvavimą pasaulio tautų kultūriniame gyvenime.
Svarbiausi Tarybos uždaviniai: spręsti strateginius etninės kultūros plėtros ir politikos klausimus; prižiūrėti, optimizuoti ir koordinuoti etninės kultūros valstybinę globą vykdančių institucijų veiklą; teikti išvadas ir pasiūlymus valstybės institucijoms etninės kultūros klausimais.

Strateginės veiklos kryptys: etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumas; etninės kultūros objektų ir subjektų globa; etninės kultūros pažinimo užtikrinimas integruojant etnokultūrinį ugdymą į švietimo sistemą, rengiant specialistus, skleidžiant informaciją apie lietuvių etninę kultūrą žiniasklaidos priemonėmis; mokslinės etnokultūrinių tyrinėjimų bazės stiprinimas; etninės kultūros nematerialaus ir materialaus paveldo apsauga; Lietuvos regionų savitumų išsaugojimas.

Tarybos sandara. Ją sudaro 25 nariai-ekspertai, kuriuos teisės akty nustatyta tvarka skiria valstybės institucijos, mokslo ir studijų įstaigos, kūrybinės sąjungos bei visuomeninės organizacijos; 5 nariai atstovauja etnografinius Lietuvos regionus.

Tarybai vadovauja pirmininkas, Tarybos sekretoriatui (vykdomajam Tarybos organui) – Tarybos sekretoriato vadovas, jis yra Tarybos asignavimų valdytojas. Tarybos pirmininkas ir Tarybos sekretoriato vadovas pagal kompetencijų atsako už Tarybos priimtų sprendimų bei Lietuvos valstybės biudžeto naudojimo teisėtumą.

Tarybos padaliniai – regioninės etninės kultūros globos tarybos Aukštaitijoje, Dzūkijoje (Dainavoje), Mažojoje Lietuvoje, Suvalkijoje (Sūduvoje) ir Žemaitijoje (žr. „Etninė kultūra – 2001“, p. 92–96).

Etninės kultūros problemas nagrinėja ekspertų komisijos – Etninės kultūros gyvosios tradicijos, Etninės kultūros paveldo, Regionų, Švietimo ir mokslo, Žiniasklaidos.

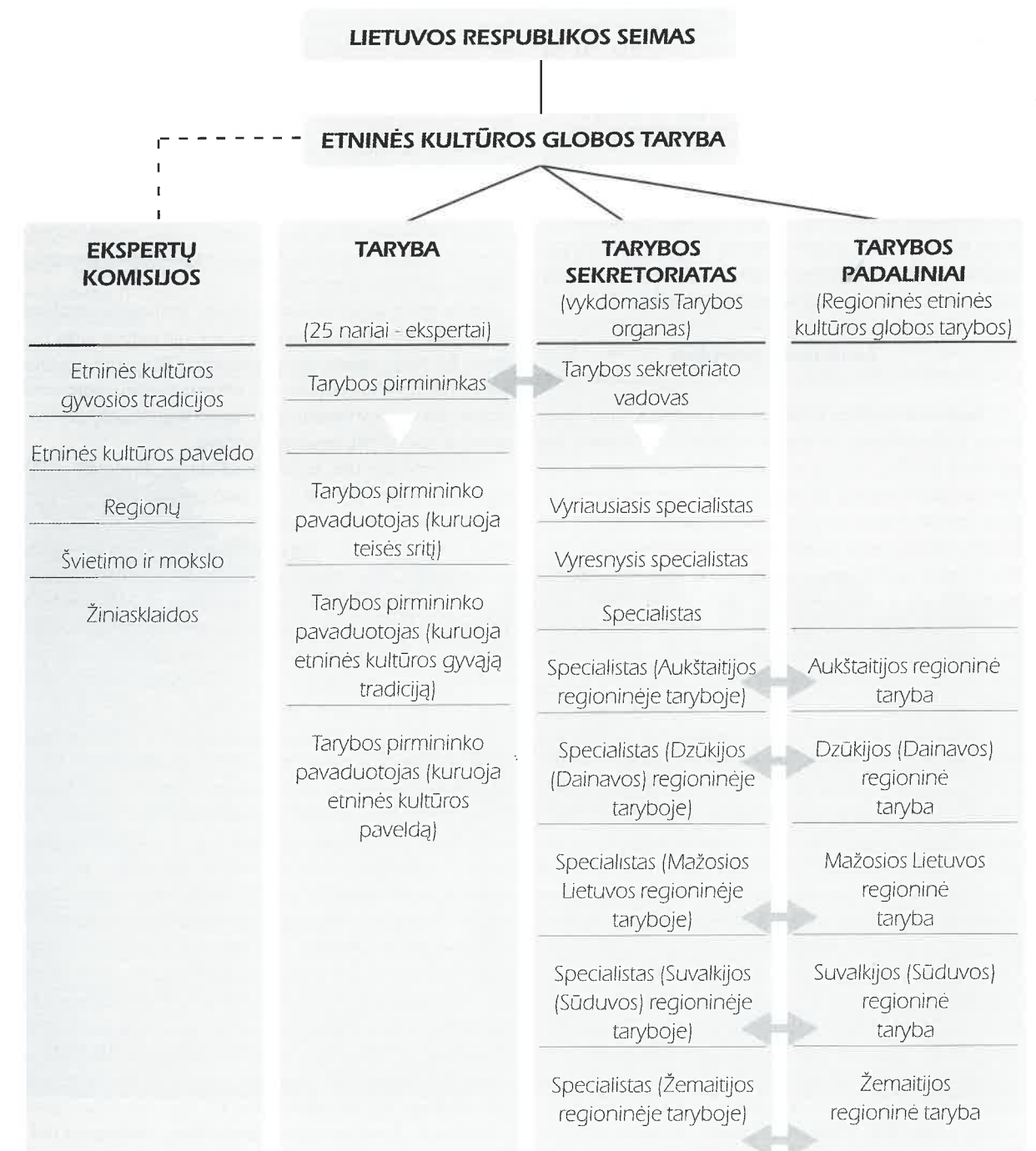
Tarybos narių pakeitimai. Įsteigus regionines tarybas, Taryba patvirtino naujus savo narius – regionų atstovus: Aukštaitijos – Liudviką Trasykytę (nuo 2002 05 29, vietoj Vitalijos Vasiliauskaitės), Dzūkijos (Dainavos) – Romą Balčių (nuo 2002 05 29, vietoj Vygando Čapliko), Suvalkijos (Sūduvos) – Danguolę Micutiene (nuo 2002 07 11, vietoj Vito Daniliausko), Žemaitijos – Egidijų Skarbalių (nuo 2002 09 11, vietoj Mildos Ričkutės), Mažosios Lietuvos – Virginijų Kondratienę (nuo 2002 09 11, vietoj Valdemaro Šimėno).

Pasikeitė ir LR Seimo deleguotas atstovas – Dalia Teišerskytė (nuo 2002 09 11, vietoj Jono Jučo) bei Lietuvių etninės kultūros draugijos deleguotas atstovas – doc. dr. Krescencijus Stoškus (nuo 2002 09 11, vietoj Virginijos Kondratienės).

Tarybos vadovybės pakeitimai. Seimo nutarime „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos patvirtinimo“ numatyta, kad Tarybos pirmininkas renkamas iš jos narių 2 metams. Kadangi Taryba įsteigta 2000 m. ir Tarybos pirmininko doc. dr. Rimanto Astrausko kadencija baigėsi, 2002 09 23 Tarybos pirmininku 2 metams išrinktas doc. dr. Krescencijus Stoškus. Išrinktam pirmininkui pasiūlius ir Tarybos nariams pritarus pirmininko pavaduotojais liko Virginija Kondratienė (teisės klausimams), Jonas Rudzinskas (etninės kultūros gyvosios tradicijos klausimams), dr. Dalia Urbanavičienė (etninės kultūros paveldo klausimams).

Tarybos sekretoriato struktūros pakeitimai. Išsiplėtus darbų barams, Taryba padarė išvadą, kad esama sekretoriato struktūra bei etatinių darbuotojų skaičius per mažas Tarybai paskirtoms funkcijoms vykdyti ir ypač užtikrinti veiksmingą veiklą etnografiniuose Lietuvos regionuose. Kadangi regioniniai Tarybos padaliniai negali veikti vien tik visuomeniniais pagrindais, biudžete numatyta skirti Tarybai papildomai 50 tūkst. Lt darbo užmokesčio fondui. Šių lėšų dėka buvo galima įsteigti po 0,5 specialisto etato regioninėse etninės kultūros tarybose.

Pastaba: šioje ataskaitoje pateikiami svarbiausi darbai, kuriuos Taryba nuveikė 2002 metais. Pirmiausia apžvelgiama įvairiapusė bendroji Tarybos veikla, strateginis veiklos planas, programos, svarbiausi uždaviniai, svarstyti klausimai bei ekspertų išvados dėl įvairių institucijų dokumentų projektų, susijusių su etninės kultūros globa ir plėtra. Atskirą skirsnį sudaro ekspertų komisijų ataskaitos bei ekspertizės. Svarbus Tarybos baras yra ir seminarai, konferencijos bei kiti renginiai, kuriuose nagrinėjama etninės kultūros ir tautinės savimonės problematika; šių svarstymų santraukos taip pat pateikiamos šiame informaciniame leidinyje.

TARYBOS VEIKLA

Siekdama užtikrinti etninės kultūros valstybinę globą, etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumą bei tautinės savimonės puoselėjimą, Taryba nagrinėjo įvairių Valstybės institucijų parengtus dokumentų projektus.

LR Seimo Europos reikalų komiteto prašymu pateiktos išvados ir pasiūlymai „Valstybės ilgalaikės raidos strategijos projektui“. Ekspertai konstatavo, kad sparčiai modernizuojant ekonomikos valdymą ir diegiant rinkos ekonomikos principus, svarbu užtikrinti ir dvasinius interesus – kultūros, švietimo, mokslo, taip pat tautos etninį imunitetą stiprinančių veiksmų – plėtrą valstybės raidos kontekste bei vieningos Europos erdvėje. Į Tarybos išvadas bei pasiūlymus atsižvelgta.

Lietuvos Respublikos Seimo
Europos reikalų komitetui

2002 10 14

DĖL „VALSTYBĖS ILGALAIKĖS RAIDOS STRATEGIJOS PROJEKTO“ VERTINIMO

<...> Atkreiptas dėmesys į tai, kaip Valstybės ilgalaikėje raidos strategijoje atsispindi Europos Sąjungos sutarties nuostatos, įtvirtinančios Europos valstybių – Sąjungos narių apsisprendimą užtikrinti kultūrų ir kalbų įvairovę, puoselėti tautinio tapatumo bei regionų identitetą Europoje.

Bendrosios pastabos

1. Regioninė politika ir plėtros perspektyvos. Šiuo metu vienas iš aktualiausių Europoje ir Lietuvoje klausimų yra regioninė politika bei regionų plėtros harmonizavimas siekiant sumažinti regionų išsivystymo skirtumus bei spręsti regionų infrastruktūros modernizavimo, darbo vietų kūrimo bei alternatyvių verslų paieškos klausimus. Strategijos projekte minėtos problemos iš esmės nenagrinėjamos. Tai vienas didžiausių projekto trūkumų. Vertinant tai, kad Europos Sąjungos sukurtų struktūrinių ir sanglaudos fondų sistema atspindi aiškius Europos politikos prioritetus – pagrindinės lėšos skiriamos Regioninės plėtros fondui (50 % visų minėtų fondų lėšų), sunku įsivaizduoti tinkamą ir racionalų regioninei plėtrai skiriamų lėšų panaudojimą Lietuvoje, kai valstybės ilgalaikės raidos strategijoje šioms klausimams skiriama vos keletas eilučių.

Tikslinga iš esmės peržiūrėti ir aiškiai suformuluoti dokumente valstybės regioninės plėtros strategiją. Kadangi minėtas klausimas reikalauja rimtos analizės, todėl teikiame tik bendrąsias pastabas dokumentui, kurios turėtų padėti susisteminti ir aiškiau apibrėžti Lietuvos strategiją regioninės plėtros ir politikos klausimais.

Parengtoje Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje (projekte) regioninės politikos klausimus nėra lengva vertinti, nes jie išblaškyti keliose vietose, išdėstyti nevysai nuosekliai ir prieštaringai. ES valstybėse, pateikiant regioninės politikos klausimus, tiek esamus, tiek ir strateginius, dažniausiai laikomasi tokios sandaros: regioninės politikos teisiniai pagrindai, institucijos, programos (planai, projektai ir kt.) ir

finansavimas. Toks išdėstymas būtų tinkamesnis ir parengtoje strategijoje, nes įneštų aiškumo, susistemavimo ir galimybę gretinti šį klausimą su ES valstybėmis, nes greit tapsime šios organizacijos nare.

Strategijoje rengėjai privalėjo atkreipti dėmesį į tai, kad regioninė politika ES yra prioritetinga sritis, per ją vykdoma visa organizacijos integracija, demokratijos plėtra, taip pat ir decentralizuotas valstybių-narių administracinės-teritorinės sistemos ir ūkio valdymas, kultūros reguliavimas išsaugant regionų savitumą (identitetą).

Dėl to reikia laikyti trūkumu, kai jau strategijos pradžioje (3 psl.) išdėstant tuos privalumus, kuriuos Lietuva turės būdama ES nare, nepaminima milžiniška šios organizacijos regioninės politikos patirtis, kuri atsivers ir mūsų regionams įstojus į šią ne tik valstybių, bet ir gerai organizuotų demokratinų ir savivaldžių regionų bendriją.

Trečiajame skyriuje, kurio pavadinimas „Valstybės valdymas ir savivalda“ (15 psl.), jau pačioje pradžioje rašoma: „Viešojo administravimo tobulinimas yra nuolatinis, sisteminis procesas, apimantis centrinį, teritorinį ir vietos savivaldos lygius...“ Vėlgi, atsižvelgiant į ES regioninę politiką, suformuluotą jos narių valstybių valdymo struktūrą, ten yra aiškūs trys demokratinio valdymo lygmenys: centrinės valdžios, regionų ir vietos savivaldos. Kas tas „teritorinis administravimas“, kuris pagal ES taikomą subsidiarumo principą visai nereikalingas, lieka neaišku.

Kaip tam tikra priešara yra toliau dėstoma medžiaga, kur kalbama apie centrinės, regioninės ir vietinės valdžios funkcijų atskyrimą, optimizavimą ir valdymo tobulinimą. Dar išskeliant ir reikalavimą: „sukurti optimalią teritorinio valdymo sistemą, maksimaliai pritaikytą gyventojų reikmėms ir poreikiams tenkinti, atsižvelgiant į Europos regionų asamblėjos deklaracijos ir Europos vietos savivaldos Chartijos reikalavimus“ (16 psl.). Iš principo tai teisinga, bet formulavimas turėtų būti tikslesnis, aiškiai pasakant, kad Lietuvoje turėtų būti užbaigta ilgai užsitęsusi administracinio-teritorinio valdymo reforma, orientuojantis į ES rekomendacijas ir jos valstybių narių didelę patirtį šioje srityje. Taip pat neturėtų būti apeiti ir tie jau pertvarkyti bei naujai sukurti administracinio-teritorinio valdymo modeliai, kuriuos pradėjo naudoti kitos Rytų Europos valstybės, taip pat stojančios į ES.

Nuoroda į Europos regionų asamblėjos deklaraciją reiš-

kia ne ką kita, kaip demokratinę savivaldos regionų įsteigimą, kas Lietuvoje nepateisinamai ilgai uždelsta, stabdo visos valstybės pažangą ir demokratijos plėtrą. Dėl to visi strategijoje naudojami teiginiai apie regionų plėtrą, jų valdymo tobulinimą bei ryšių gerinimą su administraciniais vienetais nėra reikšmingi, nes neturime pačio objekto – pilnaverčių, demokratiniais pagrindais suformuotų ir veikiančių regionų. Regioninės politikos požiūriu, ypač naudojantis gausia ES patirtimi šioje srityje, Valstybės ilgalaikės raidos strategijos projektas turėtų būti žymiai patobulintas.

2. Tautos identiteto apsauga bei etninių vertybių puoselėjimas. Projekte nemaža dėmesio skirta atskirų ūkio šakų (pvz., ekonomikos, aplinkosaugos) detaliam analizei bei plėtros perspektyvoms. Neabejotina minėtų ūkio šakų reikšmė valstybės raidai. Tačiau tikėtis teigiamų rezultatų bei efektyvios valstybės raidos neužtikrinus visų ūkio šakų tolygios plėtros yra neįmanoma. Greta spartaus ekonomikos valdymo modernizavimo diegiant rinkos ekonomikos principus svarbu neužmiršti ir kitų nacionalinius interesus atspindinčių valstybės sričių – kultūros, švietimo, mokslo bei tautos etninį imunitetą stiprinančių veiksmų. Dokumente pasigendame minėtų nuostatų detalaus ir sisteminio pateikimo. Tekste daug deklaratyvaus pobūdžio sakinių. Jis tarsi sulipdytas iš atskirų mažai tarpusavyje derančių, dažnai prieštaraujančių viena kitai nuostatų. Kultūros sritis dokumente aptarta fragmentiškai ir neįsikomponuoja į bendrąjį kontekstą. Dokumente būtina įvesti nuostatas, kuriose būtų

pabrėžiamas valstybės įsipareigojimas skatinti ir remti visuomenės ir jos organizacijų rūpinimąsi savo kultūra, palaikyti visuomenės kultūrinę savimonę, savižinę ir savigarbą.

Analizuojant tautos tapatumo ir etninių vertybių apsaugos ir puoselėjimo klausimus valstybės raidos kontekste būtina pabrėžti jų svarbą ir reikšmę vieningos Europos erdvėje. Europos valstybės – Sąjungos narės, pasirašydamos Europos Sąjungos sutartį, daugelyje jos straipsnių (126, 128, sutarties preambulėje ir t.t.) nurodė būtinybę plėtoti kultūrų ir kalbų įvairovę, užtikrinti regionų identiteto apsaugą Europoje, pasisakydamos už tautų solidarumą ir pagarbą kiekvienos valstybės tapatumui, jos istorijai, tradicijoms ir papročiams. Todėl būtina suderinti Lietuvos valstybės raidos strategijos nuostatas su Europos sutarties dokumentu.

Pastabos ir papildymai projekto tekstui

Antroje dalyje – SSGG (Stiprybės, Silpnybės, Galimybės, Grėsmės) analizė, Stiprybės 2 psl. 7 pastraipoje sakinį papildyti ir po žodžių „istorinis kultūros paveldas“, įrašyti žodžius „tebegyvuojančios etnokultūrinės krašto tradicijos“, toliau kaip tekste. Po minėto sakinio siūlome įvesti atskirą pastraipą ir ją išdėstyti taip: „Natūralioje aplinkoje tebegyvuojantys etninės kultūros reiškiniai sudaro realias galimybes plėtojant turizmą Lietuvoje prisistatyti pasauliui, Europoje išlikusius archaiškiausius lietuvių autentiškos kultūros pavyzdžius, bylojančius apie turtingą tautos kultūrinę praeitį

Rasos šventė Kernavėje, 1997. Vytauto Musteikio nuotr.

bei jos gebėjimą perteikti kultūros vertybes moderniausiomis formomis“.

Skirsnyje **Stiprybės** 3 puslapyje po antros pastraipos tikslinga įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti taip: „Vertinant rizikos veiksnius tautiniam identitetui būtina suvokti, kad vien gynybinių šalių pajėgumų stiprinimas bei ekonominė plėtra nesukuria asmens, tautos ir valstybės saugumo, ne užtikrina nacionalinių interesų gynimo, negarantuoja tolesnės visuomenės raidos. Nepakankamas dėmesys etninės kultūros vertybėms silpnina tautos etninį imunitetą ir savimonę. Etninės kultūros objekto visumos išskaidymas dėl struktūrinių, administracinių ir kitų priežasčių apsunkina gyvosios tradicijos gaivinimą, tautinio tapatumo bei savimonės suvokimą bei puoselėjimą“.

Skirsnio **Silpnybės** 3 puslapyje 3 pastraipą papildyti ir po žodžių „Pasenusi kultūros infrastruktūra...“ įrašyti „neišnaudojamas nacionalinei plėtrai etninių žemių kultūrinis potencialas“. Po žodžių „paveldas“ įrašyti naują sakinį: „Nėra nacionalinės kultūros ugdymo strategijos plano“.

Skirsnyje **Galimybės** 3 psl. po devintos pastraipos tikslinga įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti taip:

„Sudarius etninei kultūrai reikalingas specifines globos sąlygas bei sukūrus specialų reglamentavimą nacionalinės teisės sistemoje, būtų realizuotas strateginis etninės kultūros valstybinės globos ir politikos uždavinys – užtikrinti etninės kultūros natūralią raidą bei sudaryti palankias sąlygas gyvosios tradicijos plėtrai. Parengus valstybines Etninės kultūros plėtrai bei Etnografinių kaimų išlikimo programas, jose numatomos priemonės sukurs realias prielaidas mažinti grėsmę tautiniam identitetui, sudarys sąlygas visapusiškai plėtoti etninės kultūros objektą bei užtikrinti etninės kultūros subjektų apsaugą. Sukurti Etninės kultūros globos tarybos padaliniai – Regioninės etninės kultūros globos tarybos – padės puoselėti kultūrinės tradicijas regionuose“.

Skirsnyje **Grėsmės** 5 puslapyje po žodžių „Nepakankamai išreikštas Lietuvos kultūros tapatumas...“ įrašyti žodžius „kokybiška nacionalinio intelekto reprodukcija. Nepakankamas kultūros finansavimas“, toliau kaip tekste.

Skirsnyje **Grėsmės** 5 puslapyje po antros pastraipos prieš **Makroekonomikos** padėtis įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti taip:

„Etninė kultūra – tautos būtis, jos išlikimo esmė, nacionalinės kultūros pamatas. Tačiau šiandien akivaizdžiai pastebima, kad įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvavimui tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus. Etninės kultūros gyvoji tradicija patiria vis didesnę neigiamą spartėjančios globalizacijos reiškinį poveikį, mažėja jos pajėgumas konkuruoti su komercine, masine kultūra. Gyvosios tradicijos plėtrai pagrindas – tautinė savimonė – nepalaujamai silpnėja. Įvairiose srityse, susijusiose su tautinės savimonės išsaugojimu (švietimo strategija, šventes reglamentuojančiuose teisės aktuose ir kt.), trūksta pakankamo dėmesio ir apsaugos priemonių etninės kultūros ugdymui, jos vertybių puoselėjimui, tautinei savimonei išsaugoti.“

Etnografiškumas yra pagrindinis etninės kultūros plėtrai prin-

cipas, tačiau dabartinis teritorinis – administracinis suskirstymas nėra palankus etnografinių regionų savitumui išsaugoti ir plėtoti. Būtina regionų valdymą susieti su kultūros identiteto išlaikymu“.

II skyriaus **Lietuvos valstybės vizija** 7 puslapyje 9 pastraipoje sakinyje „Lietuvos kultūra...“ po žodžių „atvira visuomenė...“ įrašyti žodžius „puoselėti krašto etnokultūrinės tradicijas, ugdyti tautinę savimonę bei nacionalinį patriotizmą...“, toliau kaip tekste.

II skyriaus **Lietuvos valstybės vizija** 11 puslapyje prieš ketvirtą pastraipą tikslinga įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti taip:

„Siekiant užtikrinti efektyvią kaimo plėtrą, būtina nuo žemės ūkio produktų gamybos pereiti prie alternatyvios veiklos paieškos kaime. Ypač patrauklūs investicijoms yra etnografiniai kaimai, išsaugoję unikalios architektūros statinius, tradicinį kraštovaizdį, savitas, autentiškas kaimo tradicijas, tradicinius amatus ir verslus – visa tai žavi ir traukia ne vien užsieniečių turistą, atvykstantį į Lietuvą pamatyti jos savito grožio. Būtina plėtoti turizmo verslą etnografiniame Lietuvos kaime, tuo būdu būtų užtikrinama kaimo plėtra, kuriamos darbo vietos, lietuviško kaimo unikalumas būtų labiau prieinamas turistui“.

To paties skyriaus 12 puslapio penktoje pastraipoje **Regioninė plėtra** po žodžių „atsižvelgiant į regiono...“ įrašyti žodžius „...istoriškai susiklosčiusį etninį savitumą“ toliau tęsti kaip tekste, o žodžius „išryškinant regiono savitumą“ sakinio gale išbraukti.

III skyriaus **Ilgalaikės valstybės plėtrai prioritetai ir jų įgyvendinimo kryptys** 1 dalyje **Mokslas ir švietimas** 13 puslapyje pirmame sakinyje po žodžių „visiems prieinamą ir...“ įrašyti žodžius „nacionalumo, humanizmo ir demokratiškumo principais grindžiamą...“, žodį „tęstinę“ išbraukti, toliau kaip tekste.

To paties skyriaus 4 dalies **Kultūra** 18 puslapio šeštoje pastraipos antrąjį sakinį po žodžių „tiesiogiai susiję su...“ pakeičius žodį „prioritetiniu“ į „prioritetinius“, įrašyti žodžius „prioritetiniais autentiškos lietuvių kultūros pristatymu pasauliui“, toliau kaip tekste. Prieš sakinį „Atvira kultūra...“ įterpti naują sakinį „Autentiškumo ir atvirumo dermė kultūroje sudaro prielaidas moderniam savitos kultūros formavimuisi“.

To paties skyriaus 4 dalies 18 puslapio 7 pastraipos antrame sakinyje po žodžių „Lietuvos valstybė remia...“ įrašyti žodžius „...lietuvių etninę kultūrą ir...“. 18 puslapio paskutinėje pastraipoje antroje dalyje po žodžių „- globoti...“ įrašyti žodžius „...ir puoselėti lietuvių...“, toliau kaip tekste.

Projektą vertino bei pastabas ir pasiūlymus pateikė Etninės kultūros globos tarybos ekspertai doc. dr. Vygandas Čaplikas ir Virginija Kondratienė.

Tarybos ekspertai nagrinėjo „Nacionalinės plėtrai plano/bendrojo programavimo dokumento projektą (2004–2006)“. Pastabos ir pasiūlymai pateikti Finansų ir Žemės ūkio ministerijoms. Buvo nurodyti dokumento parengimo metodiniai trūkumai, projekto neatitikimas ES valstybių praktikai. Pakoreguotam „Bendrojo programavimo dokumentui“ (II variantui) Taryba pateikė atskirą priemonę „Regioninė etninės kultūros plėtra“, į kurią Finansų ministerijos dokumento rengimo darbo grupė irgi ketina atsižvelgti.

2002 11 18

DĖL NACIONALINĖS PLĖTROS PLANO/ BENDROJO PROGRAMAVIMO DOKUMENTO PROJEKTO (2004–2006) VERTINIMO

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai išnagrinėjo Nacionalinės plėtrai plano/ Bendrojo programavimo dokumento projektą (2004 – 2006) ir turi jam tokių pastabų bei pasiūlymų. Pateiktas dokumentas buvo vertinamas remiantis jo struktūra, pagrindinį dėmesį skiriant tautos etninio identiteto bei etnokultūrinių tradicijų perteikimo ir plėtrai galimybėms. Tai atsispindi rašto dalyje „Pastabos ir pasiūlymai projekto tekstui“. Projektas taip pat vertinamas struktūrinio išdėstymo rakursu. Tai atsispindi rašto dalyje „Bendrosios pastabos dokumentui“.

Bendrosios pastabos dokumentui

Pateiktas vertinimui „Nacionalinės plėtrai planas /Bendrojo programavimo dokumentas 2004 – 2006 (projekto) turi 61 puslapį ir susideda iš dviejų pagrindinių dalių:

1. Esamos ekonominės ir socialinės situacijos analizė (2 – 40 p.).
2. Plėtrai strategija (41 –61 p.).

Vertinimo patogumui toliau viso dokumento pavadinimas žymimas pirmųjų raidžių trumpiniu: N/B.

Vertinant N/B dokumentą, būtina konstatuoti du esminius jo trūkumus: parengimo metodiką ir neatitikimą ES valstybių praktikai šioje srityje.

I. Dokumento parengimo metodiniai trūkumai

Pateikto N/B teksto turinyje yra nurodytas įvadas, tačiau jo nėra, dėl to lieka neaišku, kas teksto autoriai, koks dokumento tikslas, kas ir kada jį turi įgyvendinti. Išskeltų dokumente tikslų įgyvendinimui nurodytas labai trumpas 2004 – 2006 metų laikotarpis, jis nepakankamas.

N/B dokumento pirmoje dalyje pateikta pakankamai kvalifikuota esamos ekonominės ir socialinės situacijos analizė, nors tekstas daugiau panašus į mokslinio tyrimo stilių, negu į planinę – programines medžiagos išdėstymą. Neaišku, kodėl po analizės antroje dalyje pereinama prie plė-

ros strategijos, vietoj aiškaus ir detalaus plano parengimo, ką ir įpareigoja dokumento pavadinimas. Jeigu dokumentas apima ir strateginius, t. y. tolesnės ateities, klausimus, tuomet turėjo būti keičiamas jo pavadinimas.

Strateginė dokumento dalis silpnė, turi vidinių trūkumų:

1. Neaiškūs strategijos laikotarpis, kada ji turi būti įgyvendinta.

2. Daug klausimų dubliuojasi su parengta Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtrai iki 2015 metų ilgalaikė strategija, nors 44 p. užsiminta, kad šis planas su ja suderintas.

3. Strategijos išdėstymas turi aiškiai deklaratyvų pobūdį, nes gausu neapibrėžtų, bendro pobūdžio ir nieko neįpareigojančių teiginių, dėstant apie konkrečias ir pakankamai svarbias sritis.

Tokio deklaratyvumo pavyzdžiai: „padidinti viešosios administracijos veiklos produktyvumą“ (50 p.), „modernizuoti kultūros paslaugas teikiančias institucijas“ (52 p.), „plėtoti aukštąsias technologijas gamybiniam sektoriui“ (58 p.) ir pan. Tai nėra paprasti klausimai, jų korekcija ir pertvarkymas reikalauja dalykinių žinių, specialių programų ir nemažai lėšų. Ir kitose teksto vietose daug neaišku kam adresuotų reikalaujančių veiksmažodžių: „pagerinti“, „padidinti“, „išplėsti“, „tobulinti“, „užtikrinti“ ir t.t. Tos sritys, kurioms tai taikoma, nepagrįstos kokiais nors skaičiavimais, konkrečiomis investicijomis, atsakingais vykdytojais, jų sprendimais ir aiškiai įgyvendinimo laikotarpiu. Tai primena buvusios Sovietų Sąjungos sklandžiai ir įtaigiai surašytas, bet niekad neįgyvendintas komunistų partijos programas.

Dabartiniu metu Lietuvoje teritorinis struktūrinis bei sektorinis planavimas vykdomas šiuose hierarchinės sandaros lygmenyse: vietos savivaldoje, apskrityse ir centrinės valdžios institucijose. Tokio tipo dokumente kaip N/B turėtų būti aiškiai aptarta, kas planavime paliekama rajonų savivaldybių, kas apskričių ir kas centro kompetencijai. Jei taip nedaroma, tai dubliavimas, painiava, neatsakomybė bus neišvengiami dalykai. Tai jau aiškiai pastebėta darant apskričių planų ekspertizę.

II. Dokumento neatitikimas ES valstybių praktikai

Lietuva sėkmingai baigia derybas su ES, netrukus atsiders ne tik tarp šios organizacijos narių, bet ir visai naujo tipo planinėje erdvėje. Todėl labai aktualu atidžiai stebėti ir gerai įsisavinti tuos visus procesus bei procedūras, kurios atliekamos bendrijos planavime.

Svarbu įsidėmėti vieną pagrindinių prioritetinių sričių – regioninę politiką, taip pat ir tai, kad visa šios organizacijos plėtra vykdoma per regionus, per šių makroregioninių darinių planavimą ir plėtrai reguliavimą. Regioniniai planai – centrinis ES valstybių planavimo klausimas, per jų įgyvendinimą vyksta visos bendrijos integracija. Regioniniame planavime ES turi sukaupusi milžinišką patirtį, patikrintus metodus, pasiekė aukštą kokybiškų rezultatų.

Šiuo požūriu vertinant N/B, iškart krenta į akis jo neatitikimas ES valstybių planavimo praktikai, nes visiškai neatsklei-

džiamos Lietuvos makroteritorinių darinių struktūros, jų skirtumai ir aktualiausias plėtros problemos. Neatlikta jokia makrostruktūrinių rodiklių analizė, jos vertinimas, o juo labiau ir planinė projekcija į ateitį – planuojamąjį laikotarpį.

N/B dokumente keliose vietose užsimenama apie regionus, šiek tiek apie jų kelių infrastruktūrą (19 p.), užimtumo skirtumus (35 p.), kad bus siekiama tinkamos pusiausvyros tarp investicijų į regionus (45 p.). Dar galima prie to dalinai priskirti ir lentelę 5-me puslapyje, kur parodyta SVV situacija Lietuvos apskrityse. Nors lentelėje pateikti tik riboti atitinkamos srities rodikliai, bet jie akivaizdžiai patvirtina makroteritorinės analizės būtinumą, nes tuose dariniuose glūdi kontrastingi skirtumai, dideli nukrypimai nuo bendrų šalies vidurkinių rodiklių, aktualios diferencijuotos plėtros problemos.

Tai, kad ES valstybės savo planavimui pasirinko makrostruktūrinius teritorinius darinius, nėra atsitiktinis dalykas, o ilgalaikis kryptingas procesas, jam būdingas metodologinis aiškumas ir racionalumas, geri praktiniai rezultatai. Tik per makroteritorines – regionines struktūras galima geriausiai atskleisti ir išanalizuoti valstybę, užtikrinti kokybišką planavimą ir įgyvendinti tolygų visų ūkinių, socialinių ir kultūrinių procesų reguliavimą bei efektyvių plėtrą. Jei Lietuva neįsisavins šio turtingo ir racionalaus ES šalių patyrimo, negalima tikėtis jokios ženklės sėkmės bet kuriame hierarchiniame planavimo proceso lygmenyje.

Atkreiptinas dėmesys į dar vieną momentą, susijusį su planinės medžiagos racionalumu, jos išdėstymo konkretumu bei lakoniškumu. Jau anksčiau, vertinant įvairaus tipo planus, pastebėta, kad jie labai išstęsti, perkrauti įvairiomis smulkmenomis ir nereikšmingais dalykais. Nesugebama aiškiai išskirti svarbiausių – prioritetinių sričių, ties jomis koncentruoti planavimą, pateikti patikimus bei tikslius procesus charakterizuojančius rodiklius, kurie turi būti pasiekti per numatomą laikotarpį.

Tai pastebima ir N/B dokumente, jame nėra analizuojamų bei aptariamų sričių suvestinių rodiklių, kurių tikimasi pasiekti planinio laikotarpio pabaigoje. Be to, pasinaudojant ES patirtimi, galima ir kitaip žvelgti į pasirinktus planavimui sektorius. N/B dokumente nemaža dėmesio skirta gamybai, aktualioms jos plėtros problemoms. Tai pramonės ir mokslo ryšiai (kooperacija), aukštųjų technologijų ir inovacijų gamyboje diegimas, darbuotojų (darbo jėgos) kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas, informaciniai ryšiai su kitomis šalimis (analogiškais gamintojais) ir pan.

Šioje srityje ES, jos valstybių regionai yra jau daug pasiekę, steigiamas specialus mokslo parkų tinklas, kuris ir koncentruoja visas minėtas gamybinės plėtros, jos konkurencingumo tiek Europos, tiek pasaulio rinkose problemas. Todėl N/B dokumente vietoj išstęsto gamybinio sektoriaus problemų pateikimo galima buvo koncentruoti dėmesį į mokslo parkus, numatyti būtiną jų skaičių Lietuvai ir kuriame regione pradėti pirmojo tokio parko steigimą. ES savose valstybėse aktyviai remia regioninius mokslo parkus, jų viešingos sistemos kūrimą. Panašiai gali būti sprendžiamos ir kitų planinių sektorių problemos, nes ES regionuose jau veikia daug įvairių institucijų, kurios sėkmingai perima valdžios funkcijas.

Pastabos ir pasiūlymai projekto tekstui

Tikslinga patikslinti 9 puslapyje skyriaus „Turizmas“ trečioje pastraipoje naudojamo termino *etninis turizmas* reikšmę. Semantinė žodžio *etninis* reikšmė yra tautos arba tautinis. Netinkamai pavartotą sąvoką „etninis“ tikslinga keisti į „etnokultūrinis turizmas“. 9 puslapyje skyriuje „Turizmas“ po trečios pastraipos įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti taip:

„Iki šiol neišnaudotas etnokultūrinio turizmo potencialas – milžiniški istoriniai, gamtiniai ir kultūriniai etnografinių regionų – Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos ir Mažosios Lietuvos – klodai. Tradicinis kraštovaizdis, etnografinių kaimų kultūrinis paveldas, etnoarchitektūriniai statiniai, tradiciniai amatai ir verslai, kulinarinis paveldas, gyvieji etninės kultūros reiškiniai – tai savita tik Lietuvai būdingų objektų ir reiškinų visuma, galinti tapti pelningiausia turizmo plėtros dalimi“.

14 puslapyje, skiltyje „Kaimo plėtra“, po pirmos įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti:

„Viena iš pagrindinių sąlygų greitai ir efektyviai kaimo plėtrai užtikrinti – perėjimas nuo žemės ūkio kultūrų auginimo prie alternatyvių verslų kaime plėtros. Čia išskirtinos trys kaimo plėtros kryptys – kaimo turizmo vystymas, tradicinių amatų gaivinimas ir alternatyvių verslų plėtra“.

Tame pačiame puslapyje po antros pastraipos įterpti naują pastraipą ir ją išdėstyti taip:

„Plėtojant kaimo turizmą patraukliausiais objektais tampa etnografiniai kaimai: tradicinis kraštovaizdis, etnoarchitektūrinius elementus išlaikę statiniai, kultūros ir gamtos paminkai juose sudaro natūralią terpę rekreacinei aplinkai sukurti“.

Tame pačiame puslapyje papildyti trečią pastraipą trečiuoju sakiniu:

„Tradicionių amatų ir verslų gaivinimas kaime, perimant ir įsisavinant gamybos technologijas, sukurtų realias prielaidas plėtoti tradicinį verslą naujomis formomis“.

15 puslapyje po trečios pastraipos įrašyti naują ir ją išdėstyti taip:

„Nemodernizuota žemės ūkio ir kitų švietimo įstaigų mokykloje nesudaro galimybių jaunimui įsigyti reikiamą išsilavinimą ar profesinę kvalifikaciją bei įgytas žinias panaudoti praktiniame gyvenime“.

51 puslapyje skyriaus „Vietinė infrastruktūra“ 1 priemonės antrąjį pastraipą derėtų kalbėti ne tik apie Lietuvos miestų savitumo išlaikymą, bet ir apie etnografinių regionų (arba regioninį) savitumą, kuris pasireiškia per tradicinį kraštovaizdį, architektūros elementus, kultūrinę tradiciją. Todėl siūlome 51 puslapio skyrių „Vietinė infrastruktūra“ 1 priemonės antrąjį pastraipą papildyti: po žodžių „išlaikant Lietuvos miestų“ įrašyti žodžius „ir etnografinių regionų“ arba „regioninį“, toliau kaip tekste.

58 puslapyje skyriuje „Turizmas“ pastraipoje po žodžių „infrastruktūros priemonė - ...“ po brūkšnio įterpti žodžius „etnokultūrinio paveldo“, toliau kaip tekste.

3 priemonė pastraipoje po žodžių „Dvarų išsaugojimo programos priemonės“ įrašyti „Etninės kultūros globos tarybos vykdomos valstybinės Etninės kultūros plėtros programos priemonės“, toliau kaip tekste.

Siūlome papildyti 60 puslapyje skyriaus „Žemės ūkis, kaimo plėtra ir miškų ūkis“ 4 priemonę ir šios priemonės pirmojo

sakinio pabaigoje skliaustuose įrašyti „(pvz., remti Etninės kultūros globos tarybos kartu su kitomis institucijomis vykdomos valstybinės Lietuvos ilgalaikės etnografinių kaimų išlikimo programos priemonės)“.

Pastabos ir pasiūlymai dėl galimos ES paramos etnografinių kaimų išsaugojimui

ES struktūrinių fondų administravimą reglamentuojančių teisės aktų analizė rodo, kad projektus, susisijusius su kaimo kultūros paveldo apsauga, visų pirma su etnografinių kaimų sodybų renovacija ir restauracija, tikslinga remti iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo orientavimo dalies, o ne iš Regioninės plėtros fondo, kaip yra dabar planuojama. Tai tikslinga padaryti dėl šių priežasčių:

1. Turizmo sektoriaus planuojamoje priemonėje „Turizmo infrastruktūros vystymas“ numatytas tik viešųjų juridinių asmenų paveldo objektų atstatymas, restauravimas bei pritaikymas ir nenaudojimų pastatų pritaikymas turizmo infrastruktūrai. Paramos gavėjais bus valstybės ir savivaldybės institucijos, nacionalinių ir regioninių parkų direkcijos, viešosios įstaigos. Tačiau parama 48 etnografiniams kaimams ir 1240 etnografinių sodybų savininkams (fiziniai asmenys) išvis nėra numatyta.

2. Planuojamoje aplinkosaugos sektoriaus priemonėje „Žalos aplinkai prevencija ir planavimas“ numatyta teikti paramą tik gamtos ir kultūros paveldo objektų ekspozicijai bei tvarkymui saugomose teritorijose. Paramos gavėjais numatyti miestų bei rajonų savivaldybės, apskričių administracijos, Aplinkos ministerija bei jos pavaldžios institucijos.

3. ES Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo intervencijos formų klasifikacijoje tarp 13 kategorijoje „Parama kaimo vietovių prisitaikymui bei plėtrai“ kompensuojamų išlaidų nurodoma ir kaimų renovacija bei vystymas, kaimo paveldo apsauga ir atstatymas (1306 subkategorija). Todėl etnografinių kaimų sodybų renovacija ir restauracija neprieštarauja EŽŪOGF intervencijos kryptims.

4. Lietuva iki šiol neadministravo jokių Regioninės plėtros fondo programų ir lėšų, neturi sukūrusi atitinkamą administravimo struktūrą. Todėl tikėtina, kad pirmaisiais narystės ES

metais dėl techninių kliūčių Lietuva dar negaus paramos iš ERPF. Paramos vėlavimas apsunkintų valstybinės Lietuvos etnografinių kaimų ilgalaikės išlikimo programos finansavimo įgyvendinimą, nes nuo 2004 m. programos finansavimas siejamas su ES parama. Tuo tarpu EŽŪOGF lėšų administravimui Lietuva jau turi Nacionalinę mokėjimų agentūrą, kuri sėkmingai administruoja SAPARD programos lėšas.

5. Iš EŽŪOGF garantijų dalies ūkininkai ir kiti privatūs žemės naudotojai gaus tiesiogines agroaplinkos apsaugos, įskaitant ir archeologijos bei gamtos vertybių apsaugą ir priežiūrą, išmokas. Todėl būtų logiška, kad iš EŽŪOGF orientavimo dalies būtų remiami nekomerciniai etnografinių kaimų sodybų renovacijos ir restauracijos projektai.

6. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagrindinis tikslas, kurio siekiama Lietuvos etnografinių kaimų ilgalaikėje išlikimo programoje, yra kaimo gaivinimas ir plėtra. Be to, Žemės ūkio ministerija, kuri yra EŽŪOGF mokėjimo institucija, pakankamai gerai žino etnografinių kaimų problemas. Ministerija yra užsakiusi visą eilę mokslo tiriamųjų darbų, susijusių su etnografinių kaimų socialinių, ekonominių, jų turistinio patrauklumo didinimo problemų sprendimu. Todėl būtų tikslinga, kad numatomos remti priemonės, susijusios su etnografiniais kaimais, išliktų prie kitų kaimo plėtros priemonių, kurias kuruoja Žemės ūkio ministerija.

7. Kitas skiriamasis Lietuvos etnografinių kaimų ilgalaikės išlikimo programos požymis yra kaimų etnografiškumas. Etnografiniai klausimai patenka į Seimui atskaitingos ekspertų institucijos – Etninės kultūros globos tarybos kuruojamą sritį. Kadangi minėta institucija yra atsakinga už etninės kultūros politikos ir strategijos formavimą bei valstybės institucijų, vykdančių etninės kultūros valstybinę globą, koordinavimą, todėl būtų tikslinga, kad investicinių projektų, finansuojamų iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų bei numatytų Lietuvos etnografinių kaimų ilgalaikės išlikimo programos priemonių plane, atranką, vertinimą bei monitoringo vykdymą Etninės kultūros globos taryba.

Projektą vertino Etninės kultūros globos tarybos ekspertai dr. Vyngandas Čaplikas ir Virginija Kondratienė, pastabas dėl ES paramos etnografinių kaimų išsaugojimui pateikė LZŪU vyr. asistentas Alyudas Aleksandravičius.

Dzūkijos kaimas. Vytauto Musteikio nuotr.

Siekdama užtikrinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu įtvirtintą nuostatą „ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“, Taryba pateikė LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui siūlymus Švietimo įstatymo projekto naujai redakcijai. Atkreiptas dėmesys į tai, kad priėmus tokią įstatymo redakciją Lietuvoje būtų įtvirtinta unifikuota švietimo sistema, neturinti jokių nacionalinio identiteto bruožų. Įstatymo projekto tolesnio svarstymo metu Seimo nariai Petras Gražulis, Algirdas Saudargas, Algimantas Indriūnas, Egidijus Skarbalius ir kiti, susipažinę su Tarybos ekspertų siūlymais bei pastabomis, taip pat joms pritarė. P. Gražulio iniciatyva jos buvo įtrauktos į parengto įstatymo projekto II variantą. Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas pastaboms pritarė, taip pat pritarė ir įstatymo naujos redakcijos projekte siūlomam papildomam straipsniui - „Ugdymo turinys“.

Tarybos ekspertų pastabos ir siūlymai paremti sociologiniu tyrimu, kuris liudija, kad per pastarąjį dešimtmetį tarp moksleivių ženkliai didėja neigiamos nuostatos savos tautos kultūros atžvilgiu. Tai sąlygoja, kad jaunoji karta dažnai nurodo apsisprendimą nesieti savo ateities su Lietuva, noras išvykti į kitas šalis.

Lietuvos Respublikos Seimui 2002 10 21
Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui

DĖL ŠVIETIMO ĮSTATYMO PROJEKTO VERTINIMO

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai išnagrinėjo parengtą Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto naują redakciją. Vertinant dokumentą pagrindinis dėmesys buvo skirtas tautos etninio identiteto išsaugojimo, tautinės savimonės ugdymo bei etninių kultūros vertybių perteikimo nuostatoms švietimo sistemoje. Ekspertai konstatuoja, kad naujas įstatymo projektas pastebimai patobulintas, atsižvelgta į oponentų kritiką, atlikti tam tikri papildymai ir korektūros.

Etninės kultūros globos tarybos Švietimo ir mokslo komisija taip pat buvo pateikusi LR Švietimo ir mokslo komitetai pastabas, susijusias su etninės kultūros ugdymo tikslais ir plėtoje švietimo sistemoje. Tenka apgailestauti, kad Švietimo įstatymo projekto naujos redakcijos rengėjai neparodė tinkamo dėmesio mūsų pareikštiems pageidavimams. Teikiame ekspertų pastabas ir pasiūlymus.

Bendrosios pastabos

Pakartotinai siūlome, kad Švietimo įstatyme atsispindėtų valstybės rūpestis tautinio tapatumo išsaugojimu ir stiprinimu Lietuvos švietimo sistemoje. Atvira visuomenė, norėda-

ma išsaugoti savo nacionalinį savitumą, kartu su pilietinio sąmoningumo ugdymu turi ugdyti jaunąją kartą sąmoningą, tautiškai susipratusią, su giliu tautinės kultūros pojūčiu.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad parengtas dokumentas turi atitikti pagrindinius Lietuvos švietimo koncepcijoje įtvirtintus principus: nacionalumo, demokratiškumo, integralumo ir kt. Projektas taip pat turi būti suderintas su švietimo ir ugdymo sistemą reglamentuojančiais teisės norminiais aktais. Dokumente pasigendama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 6 punkte bei 9 straipsnyje įtvirtintų tikslų ir uždavinių švietimo ir ugdymo sistemoje įgyvendinimo mechanizmo.

Dokumento projektas nesuderintas su Europos Sąjungos sutarties nuostatomis (sutarties preambule, 126, 128 str. ir kt.), kuriuose išreikštas valstybių - Sąjungos narių tvirtas apsisprendimas puoselėti pagarbą kiekvienos tautos tapatumui, istorijai, tradicijoms ir papročiams, užtikrinti kalbų ir kultūrų įvairovę Europoje. Parengtas projektas nesuderintas su 2001 m. nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtos ataskaita bei jos pagrindu priimta Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija, kurioje išreikštas Seimo susirūpinimas dėl nepakankamos institucijų veiklos užtikrinant nacionalinius vertybės, tautos ir asmens interesus. Rezoliucijoje ir 2001 m. nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtos ataskaitoje konstatuojama, kad švietimo sistemoje nepakankamai užtikrinama etninės kultūros ugdymo ir tyrimo plėtra.

Esama švietimo ir ugdymo sistema neužtikrina Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu įtvirtintą nuostatą „ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“ realizavimo. Tokia išvada darytina susipažinus su sociologinio tyrimo „Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje“ rezultatais. Pateiktos sociologinių tyrimų išvados byloja apie vis blogėjančią etninės kultūros vertybių perteikimą bei tautinės savimonės ugdymą švietimo sistemoje. Minėti veiksniai sukelia tiesioginę grėsmę tautos etniniam tapatumui.

Priėmus pateiktą įstatymo dokumentą, Lietuvoje būtų įtvirtinta moderniai unifikuota švietimo sistema, neturinti jokių nacionalinės valstybės švietimo sistemai būdingų nacionalumo bruožų, todėl įstatymo projektą būtina suderinti su Nacionalinio saugumo pagrindų bei Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymų nuostatomis.

Pastabos ir pasiūlymai projekto tekstui

Švietimo tikslai, apibūdinti 3 str., nėra pakankamai metodologiškai suformuluoti, 3 ir 4 dalyse neatsispindi asmens ugdymo specifika, 4 dalyje pateiktas švietimo tikslas deklaratyvus, kituose straipsniuose jis neplėtojamas. Siūloma 3 str. 4 d. naujai suformuluoti: „Perteikti asmeniui tautinės kultūros pagrindus, siekiant laiduoti tautos, jos kultūros tęstinumą ir tapatybę išsaugojimą, nuolatini jos vertybių kūrimą, stiprinti Lietuvos kultūros atvirumą“.

Pateikiant Švietimo įstatymo projekte švietimo sandarą, 6 str. 1 d. ikimokyklinio, 7 str. 1 d. priešmokyklinio, 8 str. 1 d.

Vakaronė Mokytojų namų kiemelyje. Vilnius, 2000 m. Simono Liugo nuotr.

pradinio ugdymo paskirtį, tikslinga nurodyti, kad vaikui suteikiami tautos kultūros pagrindai. Siūloma 9 str. 1 d. papildyti formulavimą: ugdyti asmens tautinį mentalitetą, pilietinį ir tautinį sąmoningumą, 10 str. 1 d. - įterpti papildymą, kad vidurinis ugdymas padeda įgyti pilietinę ir tautinę brandą.

Švietimo įstatymo projekto naujoje redakcijoje pasigendama ugdymo turinio aptarimo. Pageidautina įstatyme pateikti atskirą straipsnį, kuriame numatyti, kad etninės kultūros ugdymas būtų traktuojamas kaip sudėtinė bendrojo ugdymo turinio dalis.

Įstatymo projekto 41 str. 6 d. siūloma nurodyti, kad savišalybės, gavusios sutikimą, gali steigti įvairių pakraipų (profilų) mokyklas, tarp jų bendrojo lavinimo ir specialias etninės pakraipos mokyklas.

Įstatyme vartojamų sąvokų apibūdinime 2 str. pasigendama sąvokos „Papildomas ugdymas“. Jis skatina mokinių saviraišką, teikia plačias galimybes susipažinti su gimtojo krašto kultūros vertybėmis, ugdyti patriotinius jausmus.

Siūloma 42 str. 6 d. papildyti ir formuluoti taip: „Mokykloje gali veikti mokinių ir jaunimo organizacijos, kurios skatina mokinių, studentų dorovinį, tautinį, pilietinį sąmoningumą, patriotizmą, puoselėja bendrąsias ir tautinės kultūros vertybes, padeda tenkinti saviugdgos ir saviraiškos poreikius“.

48 str. 2 d. antrą punktą siūloma papildyti: „ugdyti tvirtas

mokinių dorovės, pilietines, tautines bei patriotines nuostatas...“.

64 str. tikslinga įvesti 9 dalį ir ją pateikti tokiu būdu: „9. Etninės kultūros globos taryba - Seimo ir Vyriausybės ekspertas ir patarėjas etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais, prižiūrinti ir koordinuoti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatų įgyvendinimą švietimo sistemoje“.

Švietimo įstatymo projekto naujoje redakcijoje pasitaiko techninių klaidų, stiliaus nesklaidumų (40 str. 7 d. 1 pastraipa: „ikimokyklinio ugdymo mokyklos“; 9 str. 1 d.: „suteikti asmeniui asmenybinės brandos pagrindus“; 42 str. 6 d.: „gali veikti organizacijos, kurios savo veikla...“).

Projektą vertino bei pastabas ir pasiūlymus pateikė Etninės kultūros globos tarybos ekspertai doc. dr. Irena Čepienė (Švietimo ir mokslo komisijos pirmininkė), dr. Žibartas Jackūnas, Virginija Kondratienė, prof. habil dr. Meilė Lukšienė, doc. dr. Krescencijus Stoškus, Valentinas Stundys, doc. dr. Arimantas Raškis, dr. Dalia Urbanavičienė, Ramunė Vėliuvenė.

PRIDEDAMA: Sociologinių tyrimų išvados.

DĖL ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO ŠVIETIMO SISTEMOJE

Tarybos ekspertai, susipažinę su sociologinio tyrimo „Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje“ rezultatais, prašo Seimo narius atkreipti dėmesį į susiklosčiusią padėtį švietimo sistemoje, perteikiančioje etninės kultūros vertybes jaunajai kartai.

Pastaruoju metu vykdomi švietimo sistemos pertvarkymai, esamos teisinės bazės tobulinimas bei naujų švietimo strategijos gairių kūrimas paskatino Etninės kultūros globos tarybą įvertinti, kaip etninės kultūros vertybės yra perteikiamos bendrojo lavinimo mokyklose. Tuo tikslu Etninės kultūros globos taryba užsakė sociologinį tyrimą „Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje“. Tyrimą atliko Socialinių tyrimų institutas.

Tyrimo objektas - Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų ir gimnazijų abiturientai bei tų mokyklų mokytojai.

Išvykimo iš Lietuvos pageidaujama trukmė pagal gyvenamą vietą (%)

Kuriam laikui	Dabartinė gyvenamoji vieta			
	Sostinė (Vilnius)	Didieji miestai	Miestai, Miesteliai	Kaimai
Neatsakė	41	39	39	46
Trumpam (iki 1 metų)	2	18	12	18
Laikini (iki 5 m.)	33	19	20	18
Ilgam	7	6	8	5
Visam gyvenimui	17	18	21	13
Iš viso:	100	100	100	100

Tyrimo tikslas - apimant visus Lietuvos regionus ir sritis, iširti etninės kultūros raiškos ir sklaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose bei gimnazijose būklę, atsispindinčią mokyklų baigiamųjų klasių abiturientų nuostatose ir požiūriuose. Lyginant 2002 m. laidos abiturientus su 1991 m. abiturientais, nustatyti, kaip keitėsi požiūriai į etninę kultūrą.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Nustatyti abiturientų tautinės savivokos pobūdį, išsiaiškinti etnokultūrinius poreikius, nuostatas, mokyklos etnokultūrinę aplinką, etnokultūrinę raišką, regioninio tapatumo bruožus;
- 2) Nustatyti kaip pasikeitė abiturientų nuostatos etninės kultūros atžvilgiu;
- 3) Palyginti mokyklas, kuriose vystoma įvairi etnokultūrinė veikla, su mokyklomis, kuriose nėra tokios veiklos pasirinkimo, ir išsiaiškinti kaip kito abiturientų požiūriai į tradicinę kultūrą ir etninės kultūros poreikius.

2002 m. liepos 7 d. Taryba patvirtino pateikto sociologinio tyrimo dokumentą. 2002 m. spalio 16 d. Tarybos posėdyje Švietimo ir mokslo komisijos ekspertams buvo pavesta parengti galutinę išvadą dėl etninės kultūros būklės švietimo ir ugdymo sistemoje.

Susipažinus su sociologinių tyrimų rezultatais, darytinos

šios išvados:

Sociologiniai tyrimai patvirtina pastaruoju metu Lietuvoje išryškėjusių lietuvių saviniekos, nepilnavertiškumo plitimo tendenciją. Vidurinių mokyklų abiturientai išvardija dažniausiai neigiamus lietuvių charakterio bruožus. Neigiamas autostereotipas yra susijęs su neigiamu požiūriu į savo šalį ir gyvenimo joje perspektyvas. Iš esmės skiriasi moksleivių, baigiančių mokyklas su etnokultūros pakraipa, ir kitų bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų abiturientų nuostatos, orientacijos ir gyvenimo planai. Gilesnė pažintis su etnine kultūra, tos kultūros vertybių perėmimas pozityviai veikia jaunimo nuostatas savo šalies ir kultūros atžvilgiu. Tie jaunuoliai, kuriems artima etninė kultūra, labiau vertina šeimą, gyvenimą savo šalyje ir mažiau jų ketina išvykti iš Lietuvos. Labiausiai ne su Lietuva savo ateitį sieja didžiųjų miestų (bet ne sostinės), miestų ir miestelių gyventojai (žr. lentelę).

Gyvoji etninės kultūros tradicija yra nutrūkusi daugumoje šeimų, todėl jos palaikymas reikalauja pastangų. Mokykla dar gali formuoti pozityvias nuostatas savo tautos bei etninės kultūros atžvilgiu. Etninės kultūros raiška ir sklaida

vidurinėje švietimo grandyje yra sąlygojama mokyklos tradicijų, mokytojų profesinio pasirengimo, švietimo valdymo grandžių požiūriu į etninę kultūrą.

Per pastarąjį dešimtmetį bendrosios jaunimo nuostatos etninės kultūros atžvilgiu patyrė smarkių pokyčių. Žymiai sumažėjo moksleivių domėjimasis savo šalies istorija, praeitimi, kitais etninę kultūrą palaikančiais ir ją maitinančiais dalykais. Didžioji dauguma abiturientų prieš dešimt metų buvo suinteresuota mokytis įvairių etninės kultūros dalykų, tačiau, kaip parodė tolesnė švietimo reformos eiga, nebuvo išnaudota galimybė per mokyklas, per pamokinę ir nepamokinę veiklą įtvirtinti pagarbą savo kraštui, jos tradicijoms, valstybei. Pavyzdžiui, nors 93 % abiturientų nurodė, kad jie moka Lietuvos himną, bet tik mažiau kaip trečdalyje mokyklų jis giedamas per didžiąsias valstybines šventes.

Interesas ir poreikis etninei kultūrai priklauso nuo to, kiek moksleiviai mokyklose yra supažindinami su etnine kultūra, nuo etnokultūrinės veiklos mokykloje. Atskirų mokyklų palyginimai parodė, kad tik tose mokyklose, kuriose vyksta intensyvus etninės kultūros gyvenimas, propaguojamos aktyvios etninės kultūros sklaidos formos (ypač šventės, vakaronės, žygiai), susiklosto ir atitinkama terpė, sudaromos palankios sąlygos etninei kultūrai įsisavinti, formuojasi ir jos

poreikis. Savo ruožtu toks poreikis tiesiogiai priklauso nuo gaunamos informacijos ir aktyvaus santykio su etnine kultūra. Tam turi įtakos ir mokytojo požiūris į etninę kultūrą. Tačiau pedagoginiuose universitetuose mokytojai negauna etnologinių pradmenų, per mažai supažindinami su tradicine kultūra ir kultūrų skirtumais. Tokios priežastys apsunkina tradicinės kultūros perdavimą, o kartu ir moksleivių gebėjimą ją įsisavinti. Etninės kultūros perdavimas priklauso tik nuo pavienių mokytojų entuziastų, vienintelių etninės kultūros puoselėtojų švietimo sistemoje.

Etninė kultūra turėtų būti skleidžiama moderniomis formomis. Būtina orientuotis į papročius, tradicijų simbolinių ir apeiginių formų turinį, o ne į pigias suprimityvintas kičines formas. Mokyklose, kuriose labiau išplėta etnokultūrinė veikla, mokiniai domisi gilesniais prasminiais etninės kultūros klodais - mitologija, tradicijomis, apeigomis. Lyginant su 1991 m. tyrimais, pastebėta, kad išaugo moksleivių poreikis mokykloje išmokti tradicinių amatų, ypač kaimuose ir miesteliuose, kuriuose yra didesnis nedarbo lygis.

Susipažinus su sociologinių tyrimų rezultatais bei apibendrinus pateiktas išvadas, darytina **pagrindinė išvada:**

Esama švietimo ir ugdymo sistema nepadedą įgyvendinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme įtvirtintos nuostatos „ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“. Minėti veiksniai sukelia grėsmę tautos tapatumo išsaugojimui, taigi ir jos išlikimui.

Būtina švietimo sistemą reglamentuojančias teisės aktų nuostatas suderinti su Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo bei kitų teisės aktų nuostatomis, tuo būdu užtikrinant etninės kultūros vertybių perteikimą švietimo ir ugdymo sistemoje.

Dalis Seimo narių, matydami, kad Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas neatsižvelgė į Etninės kultūros globos tarybos pastabas ir pasiūlymus dėl naujos Švietimo įstatymo redakcijos projekto, kreipėsi į Seimo Pirmininką bei Seimo narius

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui 2002 11 19 Lietuvos Respublikos Seimo nariams

Kreipiamės į Jus, prašydami atkreipti dėmesį į Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą Nr. IXP-1740(2). Pagrindinio komiteto patobulintas projektas teikiamas svarstymui Seimo posėdyje neįvertinus tokių svarbių aplinkybių:

1. Projekto 6, 7, 8 straipsnių pirmosiose dalyse, apibrėžiančiose įvairių ugdymo pakopų paskirtį, nėra įrašyta etninio ugdymo prievolė, nustatyta Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje 1 punkte. Jų įrašymas tik 9 ir 10 str. pirmosiose dalyse neužtikrina etninės kultūros vertybių perteikimo visose ugdymo pakopose.

2. Etninės kultūros vertybių perteikimo švietimo ir ugdymo procese bei tautinio patriotinio ugdymo svarbos ignoravimas leidžia teigti, kad projektas negali būti pripažintas suderintu su Europos Sąjungos sutarties nuostatomis.

Europos Sąjungos sutarties 126 straipsnyje teigiama, kad „Bendrija prie švietimo lygio kėlimo prisideda skatinama valstybių narių bendradarbiavimą ir prireikus paremdama jų veiksmus bei imdamasi papildomų veiksmų, kartu visiškai pripažindama valstybių narių atsakomybę už mokymo turinį ir švietimo sistemų organizavimą ir gerbdama jų kultūrų bei kalbų įvairovę“. Kadangi minėto straipsnio nuo-

Festivalis „Saulytė“, 2000. Sauliaus Gudo nuotr.

statuose aiškiai pabrėžiama Valstybių Europos Sąjungos narių laisvė kuriant nacionalinę švietimo sistemą, todėl švietimo įstatymo projektas, kuriame įtvirtinama unifikuota švietimo sistema, neturinti jokių nacionalinei švietimo sistemai būdingų bruožų, užtikrinančių galimybę švietimo ir ugdymo procese perteikti jaunajai kartai tautos kultūros vertybes, laikytinas prieštaraujančiu Europos Sąjungos sutarties 126 straipsnio nuostatomis.

3. Projektas nesuderintas ir su Europos Sąjungos sutarties preambule bei Europos sutarties 128 straipsniu, kuriame teigiama, kad „Bendrija prisideda prie narių kultūrų klestėjimo, taip pat gerbia jų tautinę ir regioninę įvairovę, kartu išskeldama bendrą kultūros paveldą“.

4. Švietimo įstatymo projekto 3 straipsnio 4 dalyje iškeltas tikslas yra deklaratyvus, kadangi įstatymo tekste jis neplėtojamas ir nesiejamas su asmens ugdymu perteikiant tautos kultūros pagrindus švietimo ir ugdymo procese. Darytina išvada, kad jaunajai kartai apribojama jos konstitucinė teisė pažinti ir puoselėti tautos sukurtas vertybes.

5. Projektas negali būti pripažintas kaip atsižvelgiantis į Lietuvos Respublikos Seimo 2001-07-05 bei 2002-07-04 rezoliucijas, skirtas įvertinti 2000 m. bei 2001 m. nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtros ataskaitas, kuriose išreikštas Seimo susirūpinimas dėl nepakankamos institucijų veiklos užtikrinant nacionalinius valstybės, tautos ir asmens interesus, atkreipiamas dėmesys į tai, kad nepakankamas dėmesys skiriamas švietimui, etninei kultūrai ir pilietinės visuomenės ugdymui.

6. Neatsižvelgiama į būtinybę pripažinti Etninės kultūros globos tarybą institucija, prižiūrinčia ir koordinuojančia Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatų įgyvendinimą švietimo sistemoje, nors tai atitinka teisinę normą, įtvirtintą Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme.

7. Įstatymo projekte nepagrįstai atsakyta dabar galiojančio švietimo įstatymo nuostatos dėl mokinių apsaugos nuo fizinę ir psichinę sveikatą žalojančio poveikio (tabako, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų).

Priėmus parengtą švietimo įstatymo projektą, Lietuvoje būtų įtvirtinta moderniai unifikuota švietimo sistema, neturinti jokių nacionalinei švietimo sistemai būdingų nacionalumo bruožų, užtikrinančių galimybes ugdymo procese perteikti jaunajai kartai tautinės kultūros pagrindus.

Seimo nariai:

Petras Gražulis	Antanas Stasiškis
Povilas Jakučionis	Stanislovas Buškevičius
Jurgis Razma	Algirdas Saudargas
Ramūnas Karbauskis	Egidijus Klumbys
Jūratė Juozaitienė	Jonas Čiulevičius
Juozas Palionis	Gediminas Vagnorius
Algimantas Indriūnas	Romanas Sedlickas
Julius Veselka	
Algimantas Matulevičius	
Irena Degutienė	

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prašymu Taryba išnagrinėjo Valstybinės kalbos politikos gairių projektą, parengtą minėtos komisijos, ir pateikė išvadas bei pasiūlymus.

VALSTYBINĖS KALBOS POLITIKOS GAIRIŲ PROJEKTO VERTINIMAS

Pateiktas dokumentas vertintinas teigiamai. Juo žengtas pirmas žingsnis iškeliant aktualiausias kalbos problemas bei siūlant jų sprendimo būdus.

Analizuojant projektą kreiptas dėmesys į tai, ar dokumente keliamas uždavinys „Ugdyti kalbos etninį savitumą, užtikrinti tarmių ir etninių vietovardžių išlikimą“, atitinkantis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas bei valstybės įsipareigojimą globoti etninę kultūrą, jos etninį savitumą.

Dokumente analizuojamos tarmių išsaugojimo, etninių vietovardžių išlikimo problemos, siūlomi jų sprendimo būdai, tačiau etninio kalbos savitumo puoselėjimas, jos savitumo ugdymas minėtame dokumente neapartas.

Antrą pastraipą rašoma apie būtinybę išsaugoti paveldą, po to iškart pereinama prie kalbos plėtros. Paveldas dažnai suvokiamas kaip muziejinė vertybė, tačiau svarbu ne tik užfiksuoti, bet gyvai tęsti.

Siūlytina antros pastraipos sakinį papildyti ir po žodžių „...skatinti jos plėtrą...“ įrašyti „puoselėti etninį kalbos savitumą“, toliau kaip tekste. Sakinį išdėstyti taip: „Kalbos politika - planingas poveikis valstybinės kalbos raidai, siekiant išsaugoti kalbos paveldą ir skatinti jos plėtrą, puoselėti etninį kalbos savitumą, užtikrinti visavertį jos funkcionavimą visose viešojo gyvenimo srityse“.

Dokumente neapartas, ar kalbos plėtra sietina su kalbos etninio savitumo puoselėjimu. Minėta nuostata yra svarbi, nes, puoselėjant kalbos etninį savitumą, būtų ribojamas svetimų žodžių skverbimasis į lietuvių kalbą, skatinamas naujadarų, tenkinančių visuomenės poreikius, kūrimas.

Dėl trečiojo pastraipos išsakyti minčių galima būtų diskutuoti. Europos Sąjungos valstybės-narės, pasirašydamos Europos Sąjungos sutartį, jos 126 straipsnyje įtvirtino nuostatą, pasisakydamos už kalbų ir kultūrų įvairovę Europoje. Todėl dokumente derėtų labiau akcentuoti tvirtą Europos apsisprendimą puoselėti kalbų įvairovę, nei kreipti dėmesį į vykstančias diskusijas Europoje. Tikslinga būtų kalbėti apie valstybių siūlomas priemones ir būdus, kaip išplėsti kiekvienos kalbos pažinimo galimybes bei jos naudojimo erdvę.

Paskutinį sakinį minėtoje pastraipoje galima būtų pratęsti, po žodžio „dalykas“ padėti kablelį ir toliau rašyti „galintis laiduoti įvairialypės Europos egzistencijų ateityje“. Sakinį išdėstyti taip: „Ryšykėja visuotinė nuostata, kad būtina išsaugoti Europos kalbų įvairovę, kad nacionalinių kalbų apsauga ir puoselėjimas yra valstybinės svarbos dalykas, galintis laiduoti įvairialypės Europos egzistencijų ateityje“.

Antrame puslapyje „Lietuvių kalba ir žinių visuomenė“ ra-

šoma apie žinių visuomenės sukūrimą. Negalima sutikti su tokia pesimistine gaida, kuria baigiamas antras sakiny. Apskritai, ar galima kalbėti apie modernios lietuvių žinių visuomenės mūsų valstybėje sukūrimą, jei lietuvių kalba joje nebus naudojama. Tikslinga pabrėžti, kad šiuolaikinės žinių visuomenės Lietuvoje sukurti neįmanoma, jei ir toliau bus ribojamos asmens galimybės šiuolaikinėmis informacinių technologijų priemonėmis gauti reikiamas žinias lietuvių kalba.

Trečias puslapis „Kalbų santykis viešojoje vartosenoje“. Negalima sutikti su čia numatomais uždaviniais. Patikslinti valstybinės kalbos ir tautinių mažumų kalbų santykio viešojoje vartosenoje reglamentavimą nepakanka. Būtina peržiūrėti priimtų įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų atitikimą Konstitucijai bei specialiajam įstatymui, reglamentuojančiam valstybinės kalbos vartojimą. Skirtingai nei paskutiniai du, kiti teisės aktai yra tik bendrojo pobūdžio norminiai teisės aktai, kurių nuostatos negali prieštarauti pagrindiniam šalies įstatymui - Konstitucijai bei Valstybinės kalbos įstatymui. Siūlytina uždavinį formuluoti atsižvelgiant į išsakytas mintis.

VI skirsnio „Kalbos (kalbų) mokymas“ antrąjį sakinį tikslinga papildyti, po žodžių „...išmokoma nepakankamai“, padėti kablelį ir tęsti sakinį „nepakankamai ugdomas ir kalbos etnis savitumas“. Sakinį išdėstyti taip: „Vadinasi, bendrojo lavinimo mokykloje lietuvių kalbos išmokoma nepakankamai, nepakankamai ugdomas ir kalbos etnis savitumas“.

Tikslinga suformuluoti uždavinį „Ugdyti kalbos etninį savitumą“.

2002 10 08

Kultūros ministerijai

2002 09 23

LIETUVOS NACIONALINĖS KULTŪROS PLĖTROS PROGRAMOS 2003-2009 M. PROJEKTO VERTINIMAS

1. Bendrosios pastabos dokumentui

Analizuodami programos projektą, be bendrųjų pastabų dokumentui, pagrindinį dėmesį skyrėme programos projekto dalims, susijusioms su etninės kultūros valstybine glose.

Programos kūrimui įdėta daug rimto darbo, joje yra ašturių įžvalgų, pagirtinas pakankamai realistiškas, adekvatus esamos padėties vertinimas, tačiau programa turėtų apimti įvairias kultūros sritis, sudarydama vieningą kultūros paveikslą bei jos raidos viziją perspektyvoje. Būtent šio vientisumo programoje pasigendama. Programa tarsi sunarstyta iš atskirų vienas su kitu mažai derančių elementų, nors savo turiniu neabejotinai reikšmingų. Tai trukdo apčiuopti programoje numatomų tikslų, uždavinių bei priemonių realų poveikį sėkmingai kultūrinei raidai ateityje.

Parengtoje programoje apstu svetimų žodžių. Minėtą programą būtina taisyti, vadovaujantis Etninės kultūros valsty-

binės globos pagrindų įstatymo nuostata, įpareigojančia ugdyti kalbos etninį savitumą (4 str. 8 dalis) bei atsižvelgti į Vyriausybės 1999 m. patvirtintos „Svetimų žodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis keitimo tvarkos“ nuostatas. Siūlome programoje nevertoti svetimų žodžių, turinčių lietuviškus atitikmenis, pvz., optimizuoti, efektyvus, industrija, situacija, transformuoti, niveliuoti ir pan.

Nors programos projekte nemažai dėmesio skiriama regionų klausimams, tačiau pateiktame dokumente neatsispindi Vidaus reikalų ministerijos (atsakingos už regioninę politiką ir plėtrą) bei Etninės kultūros globos tarybos (atsakingos už etnokultūrinių tradicijų išsaugojimą bei plėtrą regionuose) vaidmuo sprendžiant minėtus klausimus.

Siūlytina suderinti dokumento pavadinimą su teisės akte - Lietuvos kultūros politikos nuostatuose nurodytu pavadinimu bei sutrumpinti pateikto dokumento bendrąją dalį.

Pateiktam programos projektui turime tokių pastabų ir pasiūlymų.

2. Lietuvos kultūros būklės analizė

Antrame skyriuje kalbama apie pasenusią kultūros infrastruktūrą. Minėta nuostata būtina sukonkretinti, kadangi iš teksto nėra aišku, apie kokią infrastruktūrą kalbama, ar turima omenyje infrastruktūros statinius ar institucijų struktūrą, neaišku, kuo ji yra pasenusi; kas konkrečiai joje neatitinka nūdienos poreikių ar reikalavimų.

3 pastraipos pabaigą: „pablogėjo kultūros specialistų bei meno kūrėjų socialinis statusas“ siūlome taisyti taip - „pakito kultūros specialistų bei meno kūrėjų statusas bei jų socialinė padėtis“.

Lietuvos kultūros būklės analizėje 5 pastraipos pabaigą siūlome papildyti ir suredaguoti taip: „Nėra kultūros mecenavimo tradicijų bei efektyvios kultūros rėmimą skatinančios teisinės sistemos“.

Negalima sutikti su programos projekto teiginiu, kad „...yra sukurta lanksti valstybės stipendijų skyrimo tvarka“. Egzistuojanti tvarka taip įtakojo etnokultūrininkų, gavusių stipendijas skaičių, kad jis pastoviai mažėja ir tampa formalium. Tuo būdu neskatinamas kūrybos procesas. Tad būtina pereiti prie kvotų sistemos, užtikrinančios atskirų meno sričių kūrėjų rėmimą.

3. Lietuvos kultūros plėtros strateginė (SSGG) analizė

Šiame skyriuje iš dalies dubliuojamas 2 skyrius (ypač vertinant „Silpnības“ ir „Grėsmes“). Pagrindinis dėmesys skiriamas profesionalaus meno situacijai analizuoti ir tos situacijos pagerinimo strateginiams tikslams numatyti. Visai nepaminėti kultūrinių įgūdžių perdavimo jaunimui ir bendruomenės kultūrinės saviraiškos ugdymo klausimai. Kadangi dokumente mažai dėmesio skirta etninei kultūrai, susidaro įspūdis, kad etnokultūros plėtra į strateginių tikslų akiratį nepatenka. Programoje tikslinga nurodyti, kad etninės kultūros puoselėjimo klausimai bus aptarti atskirame Etninės kultūros globos tarybos kartu su kitomis institucijomis ren-

giamame dokumente - Valstybinėje etninės kultūros plėtros programoje.

Tarp „stiprybių“ nepaminėtas ryškus Lietuvos kultūros reiškinys - folklorinis judėjimas, kuris yra skaitlingas ir unikalus lyginant su kitomis kaimyninėmis šalimis.

Trečiajame skyriuje (4 lape trečia eilutė iš viršaus) po žodžių „... vaizduojamojo meno“, turėtų būti įterpta - **tautodailės**, - nes visame dokumente ši sąvoka apskritai nevartojama, lyg toks reiškinys neegzistuotų, o juk tai viena gausiausių gyvosios tradicijos sričių.

Ketvirtame lape dėstant apie „profesinio menininkų rengimo tradicijas“ reikėtų paminėti labai svarbią Lietuvos kultūrai tautodailės ir dailiųjų amatų vietą švietimo sistemoje, vaidinsiančią ypatingą vaidmenį ES atviros konkurencinės rinkos sąlygomis.

Lietuvos kultūros plėtros strateginėje analizėje prie „Stiprybių“ antroje eilutėje siūlome įrašyti:

Gyvai egzistuojančios etnokultūrinės tradicijos;
Prie „Silpnųjų“ 3 eilutėje siūlome įrašyti:

Menkas kultūros tapatumą atspindinčių reiškinų finansavimas

Prie „Galimybių“ eilutėje apie nevyriausybines organizacijas įterpti žodį „kultūrinių“ ir ją išdėstyti taip:

Nevyriausybinių kultūrinių organizacijų sektoriaus plėtra;
Prie „Grėsmių“: po „silpnai išreikštas Lietuvos kultūrinis tapatumas“ įterpti:

Autentiškų kultūros tradicijų palaipsnis keitimas svetimomis, kraštui nebūdingomis tradicijomis

Ir po to įterpti:
Regioninių kultūrinių tradicijų niveliavimas;

4. Lietuvos kultūros plėtros ilgalaikės strategijos tikslas

Nors pagrindinis strategijos tikslas yra suformuluotas gerai, tačiau tolimesniame tekste pagrindinis dėmesys skiriamas tik profesionaliam menui, trumpai užsimenant apie regionų kultūros ir mėgėjų kūrybinės veiklos rėmimą. Programoje neužsimenama apie kultūros ir švietimo sąveiką, kultūros integravimą į švietimo sistemą, bendruomenės kultūrinę saviraišką.

Dokumente tapatumo išsaugojimo tikslas tarsi prarandamas, nes nacionalinės ir užsienio tautų istorijos, kultūros bei meno pažinimas atrodo lyg du vienodai reikšmingi dalykai, „suplakami“ vienoj pastraipoj, kai tuo tarpu kitų tautų kultūros pažinimas Lietuvoje pateikiamas atskira pastraipa.

4 skyriaus 7 puslapyje ties Valstybės ir savivaldybės strategine kryptimi „saugodamos ir puoselėdamos nacionalinės kultūros tapatumą“ klaidingai suvokiamas nacionalinis tapatumas, kuris susiaurinamas tik iki lietuvių kalbos, etninės kultūros ir užsienio lietuvių. Skaitant dokumentą, susidaro įspūdis, kad profesionaliojoje kultūroje identiteto puoselėti neketinama, nes tai kosmopolitinis reiškinys.

Programos projekte būtina patikslinti žodžio „regionas“ reikšmę. Regioninės plėtros įstatyme sąvoka „regionas“ reiškia apskritį. Vadinasi, dokumente naudojamas terminas „regionų kultūra“ yra „apskričių kultūros“ atitikmuo. Tačiau su tuo negalima sutikti, kadangi kultūrinė tradicija, susiformavusi Lietuvos valstybės teritorijoje, sutampa ne su apskričių, o su etnografinių regionų ribomis, atspindėdama regionų kultūros savitumą.

Siūlome dokumento sakinį 2 pastraipoje pakeisti taip: „Lietuvos valstybė siekia išsaugoti lietuvių kalbą, lietuvių etninę kultūrą bei kultūrinės tradicijas regionuose, istorinį Lietuvos kultūros paveldą, užsienio lietuvių bendrijų bei Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūras“.

Dokumento 7 puslapyje Valstybės ir savivaldybės institucijų strategines kryptis po žodžių „sudaro sąlygas gauti informaciją apie Lietuvą ir pasaulį;“ įterpti:

- sudaro galimybę pažinti ir puoselėti lietuvių kultūros ištakas, autentiškas krašto kultūrinės tradicijas;

5. Lietuvos kultūros plėtros 2003-2009 metais strateginiai tikslai

Skaitant dokumentą, peršasi išvada, kad regionų kultūra neturi profesionalaus meno ir yra artimesnė mėgėjų kūrybai. Didžiausias šio skyriaus trūkumas yra etninės kultūros dalies - folklorinės ir tautodailės kūrybos - sutapatinimas su mėgėjų kūryba.

5.1. Optimizuoti kultūros srities administravimą ir finansavimą.

Būtina šį uždavinį patikslinti. Galima suprasti, kad ruošiamasi sustiprinti kultūros administravimą, nors turėtų būti priešingai. Visuomenė iš valstybės pasigenda dėmesio ir globos, finansinės paramos. Nuolatinis valdžios kišimasis į kultūrinius procesus trikdo visuomenę, mažina jos kūrybinę galią.

5.1.2. Dėl pirmos pastraipos antro sakinio: „Kultūros ministerija turi atlikti kultūros politikos formavimo ir jos įgyvendinimo koordinavimo funkciją“. Kultūros ministerija, kaip vykdomosios valdžios institucija, įgaliota įgyvendinti įstatymų leidžiamosios valdžios teisės aktuose suformuluotas politines nuostatas, pasirinkdama efektyviausius būdus ir priemones minėtiems tikslams pasiekti, todėl būtina atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalinimo principą ir apibrėžtas kompetencijos ribas. Minėtą sakinį siūlome suredaguoti taip: „Kultūros ministerija turi atlikti kultūros politikos įgyvendinimo koordinavimo funkciją“.

5.1.2. punkte po žodžių „Kultūros ministerijos, nacionalinių įstaigų“ įterpti - **Etninės kultūros globos tarybos**, - toliau kaip tekste, kadangi minėta įstaiga yra pagrindinė institucija, užtikrinanti ir koordinuojanti etninės kultūros valstybinę globą. Toliau sakinyje po žodžių: „... nubrėžtais plėtros tikslais, atsižvelgiant“ siūlome įterpti: „**į Lietuvos teisės aktuose įtvirtintas nuostatas**, geopolitinės bei istorines aplinkybes ir atnaujinamą kultūros būklės analizę“.

Minėtą sakinį siūlome išdėstyti taip: „Kultūros ministerijos, nacionalinių įstaigų, **Etninės kultūros globos tarybos**, Meno ir kultūros tarybos, Kultūros kongreso ir kitų Lietuvos kultūros politikos nuostatuose nubrėžtais plėtros tikslais, atsižvelgiant į Lietuvos teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, geopolitinės bei istorines aplinkybes ir atnaujinamą kultūros būklės analizę.“

5.1.3. Įdiegti kompleksinę programą kultūros srities finansavimą.

Punkte nurodoma remtis 3.1 ir 3.2 skyriuose aprašytu valdymo optimizavimu, tačiau tokių punktų programos pro-

jektė iš viso nėra, valdymo optimizavimas programoje neaprašytas.

LNKPP uždavinių ir priemonių lentelėje uždavinį Nr. 4 siūlome išdėstyti taip:

Teisės aktų apibrėžtos kompetencijos ribose įgyvendinti nustatytą valstybinę etninės kultūros globą.

Pirmą priemonę siūlome išdėstyti taip:

1. Prisdėti prie Etninės kultūros globos tarybos rengiamos Valstybinės etninės kultūros plėtros programos sudarymo.

Pirmoje ir antroje priemonėje numatomi darbai yra Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu priskirti Etninės kultūros globos tarybos kompetencijai.

Uždavinio Nr.6 priemonių 1 punkte - parengti istorinių etnografinių regionų kultūros plėtros programą - yra etnografiniuose regionuose veikiančių Etninės kultūros regioninių tarybų tiesioginis uždavinys.

Uždavinij Nr. 7 siūlome numatyti priemonę Nr.5 „Dalyvauti tarptautinėse tautodailės programose“. Terminas 2003-2009 m. Finansavimas - Valstybės biudžeto ir kitomis legaliai įsigytais lėšomis. Atsakinga LTS.

Uždavinio Nr. 14, 2 priemonė. Parengti buvusių dvarų išsaugojimo programą. Jos projektas yra parengtas.

Uždavinij Nr. 67 bei numatomose priemonėse rašoma,

kad remdamas mėgėjų kūrybinę veiklą LLKC turės plėtoti mėgėjų kūrybos tyrimus, ją populiarinti, kaupti, skleisti informaciją apie ją; rengti ir įgyvendinti mėgėjų kūrybos tyrimų ir populiarinimo programas. Iki šiol LLKC užsiėmė labai reikalingu baru - valstybės masto etninės kultūros renginių organizavimu ir koordinavimu (Dainų šventės, folkloro festivaliai, tautodailės šventės ir parodos, seminarai-konsultacijos). Dėl lėšų stygiaus LLKC nebepajėgus šių dalykų atlikti ankstesniu lygiu. Ministerija šioje kultūros srityje kuria didelę spragą, griaudama nusistovėjusias tradicijas, perorientuodama LLKC veiklą tik į paveldo ir dabarties liaudies kultūros tyrimus bei informacijos sklaidimą, pamiršdama būtinybę teikti kūrėjams metodinę pagalbą. Nekeliant liaudies kūrėjų kvalifikacijos Lietuvoje gana greitai gali smukti kūrėjų meninis lygis, sumažėti šioje veikloje dalyvaujančiųjų skaičius, tai neabejotinai atsilieps etninės kultūros tradicijų puoselėjimui bei jos plėtrai.

Kalbant apie uždavinius ir priemones, būtina pastebėti, kad programoje dažnai priemonės neskiriamos nuo uždavinio. Priemonėje turėtų būti padiktuotas uždavinio sprendimo būdas.

Dokumente gausu numatomų rengti programų. Nėra aišku, ar programų parengimas yra optimaliausias būdas kultūros būklei gerinti bei kultūros plėtrai užtikrinti.

Užgavėnių persirengėliai Grušlaukėje (Kretingos r.), 1997. Vytauto Musteikio nuotr.

Siekdama užtikrinti etninės kultūros valstybinės globos koordinavimą, Taryba plėtojo išorinį (tarptautinį) bendradarbiavimą. Pateikti siūlymai dėl UNESCO parengto Tarptautinės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos projekto. Atkreiptas dėmesys, kad šis dokumentas nesuderintas su 1989 m. UNESCO rekomendacijomis, kuriose folkloras (tradicinė arba liaudies kultūra) „yra ir praeities, ir dabarties kultūros neatskiriama dalis“, kad ji yra „gyvas, kintantis reiškinys, prisitaikantis prie naujų sąlygų ir tradicijų“. Tarybos ekspertai pasiūlė patikslinti Konvencijoje vartojamas sąvokas „paveldas“, „tradicinė kultūra“ ir kt., ypač išryškinant tradicinės kultūros gyvuosius reiškinius.

Lietuvos nacionalinei UNESCO komisijai

2002 11 19

DĖL TARPTAUTINĖS NEMATERIALIAUS KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS KONVENCIJOS PROJEKTO VERTINIMO

Dėkojame Jums už suteiktą galimybę vertinti pirmąjį UNESCO Tarptautinės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos projektą.

Tarybos ekspertai, susipažinę su pateiktu konvencijos projektu, turi jam tokių pastabų ir pasiūlymų.

Bendrosios pastabos

Nekelia abejonių dokumento aktualumas. Globalioje erdvėje svarbu surasti tinkamus būdus ir priemones kultūrų įvairovei užtikrinti bei jų savitumui išsaugoti. Ypač pažeidžiama nemateriali tradicinė kultūra, gyvieji etninės kultūros reiškiniai, kurie Konvencijos projekte apibrėžiami kaip nematerialaus kultūros paveldas (palikimas).

Lietuva, lyginant su kitomis Europos valstybėmis, yra pažengusi į priekį įgyvendindama 1989 m. priimtas UNESCO Rekomendacijas kaip išsaugoti tradicinę kultūrą ir folklorą. 1999 m. priėmus Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą nacionalinėje teisėje buvo įtvirtinti etninės kultūros valstybinės globos pagrindai, sukurta etninės kultūros valstybinės globos institucinė koordinavimo sistema.

Lietuvos teisinė praktika reglamentuojant etninės kultūros globą iš esmės sutampa su pagrindinėmis Konvencijos projekto nuostatomis bei siūloma nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sistema. Tikimės, kad Lietuvos ir jos institucijų patirtis bus naudinga rengiant tarptautinės Konvencijos dokumentą. Savo ruožtu manome, kad Konvencija padės nacionalinėms valstybėms surasti universalius būdus bei priemones, galinčias maksimaliai apsaugoti kiekvienos tautos kultūrinį savitumą.

Suprasdami, kad tai pirmasis Konvencijos projektas, kuris bus tobulinamas ieškant tinkamo sprendimo, siūlytume jį taisyti atsižvelgiant į šias pastabas:

1) Projektas stokoja aiškios struktūros, yra nemažai pasikartojimų. Rusiškas projekto vertimas nėra tikslus, todėl ne visuomet sutampa su projekto tekstu anglų kalba.

2) Būtina sukonkretinti Konvencijos objekto ir sąvokų apibrėžimus. Kadangi *nematerialaus kultūros paveldas* apima ir autorinę kūrybą, todėl atrodytų, kad Konvencijos nuostatos galėtų būti taikomos ir praeities kompozitorių, dramaturgų, poetų, baletmeisterių bei kitų profesionalių kūrėjų palikimo globai, tačiau 2 straipsnyje Konvencijos objektas susiaurinamas ir apima tik *liaudies kultūrą* (arba etninę tradicinę kultūrą), tačiau tokie apibrėžimai projekte nepateikiami. Dokumente atsakyta ir folkloro sąvokos, plačiai naudojamos 1989 m. UNESCO Rekomendacijose. Lieka neaiškus paveldo ir *šiuolaikinės kultūros* santykis. Konvencijos nuostatos nesuderintos su 1989 m. UNESCO Rekomendacijų nuostatomis, kuriose folkloras (arba tradicinė ar liaudies kultūra) „yra ir praeities, ir dabarties kultūros neatskiriama dalis“ (rekomendacijų preambulės ketvirta pastraipa) ir, kaip pažymima toliau, pirmenybė turi būti teikiama „tiems tradicinės ir liaudies kultūros pateikimo būdams, kurie galėtų išryškinti šios kultūros gyvavimo ir istorijos aspektus“ (C. d)), kad būtina remti „dvišalius ir daugiašalius projektus šiuolaikinio folkloro dokumentacijos srityje“ (G. 3)). Lauri Honko informacijoje apie tai, kaip buvo priimtos šios Rekomendacijos, teigiama, kad folkloras yra „gyvas, kintantis reiškinys, prisitaikantis prie naujų sąlygų ir tradicijų“; be to, čia užsimenama, kad diskusijose dėl Rekomendacijų projekto Prancūzija pabrėžė, jog tradicinė kultūra, arba folkloras, yra „ne praeities liekana, o gyvuoja ir dabar“ (skelbta NIF, 1990, Nr. 1). Šios Rekomendacijos buvo rengiamos virš dešimties metų ekspertuojant keletui vyriausybinių komitetų, todėl būtų tikslinga šias nuostatas išplėtoti rengiamame Konvencijos projekte. Taikant priimtų ir rengiamų dokumentų suderinamumo principą, būtų tikslinga Konvencijos pavadinimą pakeisti į: *Tarptautinė nematerialios liaudies kultūros [etninės kultūros] [tradicinės kultūros] apsaugos konvencija*, konvencijos projekte atitinkamai pakeičiant sąvokas ir apibrėžimus. Tai konkretizuotų objektą bei sudarytų darnią priimtų teisės dokumentų dėl materialaus kultūros paveldo ir gyvų etninės kultūros reiškinų (tradicinės kultūros) sistemą.

3) Sąvoka *nematerialus (intangible)* tampa neaiški, kai apibūdinime kalbama apie vietą. Vieta pagal reikšmę gali būti įvairiai suvokiama ir teisiškai traktuojama. Visų pirma ji neatskiriama nekilnojamyjų kultūros paveldo vertybių dalis, jai taikomi atitinkami teisės aktai, todėl reikėtų patikslinti, kurią nematerialios kultūros dalį apims vietos apsaugos sistema.

4) Konvencijos projekte nepakankamai aptartos regioninio bendradarbiavimo tarp konvencijos šalių narių galimybės.

Teikdami pastabas tekstui, vietoje *nematerialaus kultūros paveldo* naudosisime Tarybos ekspertų pasiūlytą terminą - *tradicinė (etninė) kultūra*.

Pastabos dokumento tekstui

1 straipsnis. Manytume, kad pagrindinis nematerialaus kultūros paveldo apsaugos tikslas yra etninės kultūros gyvųjų reiškos formų išsaugojimas, nes jos labiausiai palaiko visuomenės tautinio identiteto suvokimą ir sampratą. Tarp tikslų paminėti ir nevisai konkretūs tikslai: pvz., 1 dalies i) punktas.

2 straipsnis, 1 dalis. Nematerialaus kultūros paveldo apibūdinimas pernelyg susiaurintas - „praktikuoti papročius ir dalyvauti renginiuose turint atitinkamų žinių, įpročių, instrumentų bei priemonių“. Į sąvokos apibrėžimą neįtraukta žmonių tautinė savimonė ir kūryba, buitinės-socialinės bendravimo formos, ūkinės veiklos sritys. Siūlytume Konvencijos objekto apibūdinimą suderinti su 1989 m. UNESCO priimtose Rekomendacijose apibrėžta tradicinės arba liaudies kultūros (folkloro) sąvoka, į ją šiek tiek praplečiant: „**Nematerialių kultūros paveldą [Nematerialių liaudies [tradicinę] [etninę] kultūrą] sudaro kultūrinės bendruomenės, grupių arba individų tradicijomis grindžiama kūryba, papročiai, apeigos, tikėjimai ir socialinė praktika, atspindintys bendruomenės ir atskirų individų tautinį, kultūrinį bei socialinį tapatumą**“.

Apibrėžiant objektą galima būtų panaudoti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme nurodytą etninės kultūros apibrėžimą. Jame nurodoma, kad „etninė kultūra - visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą“.

2 straipsnis 2 dalis a, b, c ir d punktus būtina tikslinti, kad jie atitiktų priedo 3 dalyje pateiktus paaiškinimus (žr. toliau).

5 straipsnio c punktas. Būtina remti ne tik nematerialaus kultūros paveldo, bet ir naujomis formomis besireiškiančios tradicinės kultūros mokslinius tyrimus.

5 straipsnio d (ii) punkte nereikėtų riboti galimybės panaudoti nematerialios kultūros archyvine medžiaga mokslo ir studijų tikslais. Apribojimai turėtų būti taikomi tik medžiagos naudojimui komerciniais tikslais. Siūlytume papildyti tekstą minėtomis nuostatomis.

5 straipsnio d (iv) punkte kalbama apie nacionalinių nematerialaus paveldo dokumentavimo centrų sukūrimą. Manytume, kad tikslinga turėti ne tik centrus (Lietuvoje stambiausias tautosakos centras yra Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, etnologijos - Lietuvos istorijos institute, muzikinio folkloro - Lietuvos muzikos akademijoje, dabartinių folkloro renginių ir mėgėjų meno - Lietuvos liaudies kultūros centre), bet sukurti dokumentavimo įstaigų tinklą bei jų sistemą - taip būtų užtikrinamas didesnis užfiksuoto nematerialaus kultūros paveldo prieinamumas, centrų sąveika su regioninėmis ir lokalinėmis dokumentavimo įstaigomis, vietos poreikiais. Tokia sistema jau įgyvendinta kai kuriose Europos šalyse (pvz., Austrijoje, Skandinavijos šalyse). Bendra informacija apie sukauptą medžiagą nebūtinai turi būti

dokumentavimo centre - šiais laikais pakanka informacinės suvestinės internete, kurią atnaujinti nėra sudėtinga. Pilnas sukauptos medžiagos pateikimas vienoje vietoje neįmanomas - ir dėl milžiniškų sąnaudų, ir dėl galimų originalo savininko teisių pažeidimo.

5 straipsnio vii punktas, nereikalingas, kadangi tai ne šios Konvencijos objektas, o būtina materialaus paveldo apsauga pakankamai aptarta viii punkte.

III skyriaus pavadinimą „Komitetai ir sąrašai“ siūlytume keisti į „Aukščiausiosios institucijos ir jų veikla“, nes vietoj trijų komitetų siūlytume palikti tik vieng (Ekspertų komitetą), atsisakant Jungtinio komiteto (jo reikalingumas abejotinas, konvencijos persipina su kito komiteto vykdomomis funkcijomis, neaiškūs sudarymo principai). Siūlytume renkamą instituciją, ją pavadinant **Nekilnojamojo kultūros paveldo taryba**. Tuo pačiu siūlytume keisti ir šio skyriaus struktūrą: 8 straipsnį paskirti Nekilnojamojo kultūros paveldo tarybai aptarti (atliekant dalis iš 9 ir 10 straipsnių ir atsisakant 4 dalies apie Jungtinį komitetą), o sekantį straipsnį skirti Ekspertų komiteto funkcijoms aptarti.

28 straipsnis „bis“. Siekiant etninės kultūros sklaidos tarp jaunimo būtina, kad valstybė jos pažinimą ir praktikavimą įtrauktų į visų pakopų švietimo ir ugdymo sistemą.

Manytume, kad 28 „bis“ straipsnyje galėtų būti įtvirtintos Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatos. Konvencijos projekte galėtų būti suformuluotas toks tikslas: „Ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“.

Šv. Agotos duonos šventinimas Darsūniškio bažnyčioje. 1997 m. vasario 5 d.

Priede reikėtų papildyti visas dalis, o kai kurių pakeisti ir pavadinimus.

1 dalyje nors joje kalbama apie žodinę kūrybą, tačiau nurodomi tik viešai atliekami pavyzdžiai, kurie mažiau priskirtini liaudies kūrybai (poezija, istorija). Čia labiau tinka apibrėžti sakytinio folkloro pavyzdžius (pasakas, patarles, priežodžius ir t.t.); be to, pamirštas etninis kalbos savitumas (tarmės ir pan.).

2 dalyje praplėsti menų išvardinimą, įtraukiant „pantomimą ir akrobatiką“.

Keistina **3 dalies** turinio formuluotė - įvairios sritys turėtų būti išvardijamos nuosekliau. Čia nepamirštos kai kurios apeigos, šventiniai renginiai ir socialinė praktika: krikščionys ir/arba vardinės; gyvulininkystės, bitininkystės, statybų ir baldininkystės, sodybų tvarkymo, tekstilės gamybos, kailininkystės, odininkystės, mezgimo ir nėrimo, pynimo iš vytelių, šiaudų ir tošies, kalvystės, keramikos, metalo ir mineralų apdirbimo bei kitos dailės technologijos, muzikos instrumentų gamybos papročiai; šokiai, vakaronės, vaidinimai; tradiciniai bendravimo papročiai (bendruomenės suėjimai, talkos, pirties lankymas ir pan.). Nederėtų šalia gimtųjų, vestuvių, laidotuvių ir kitų ritualų atskira nuoroda paminėti perėjimo ritualus (*rites of passage*), nes jiems priskiriami visi viršminį pobūdį turintys ritualai (šis apibūdinimas nusako prasminį pobūdį), tarp jų vestuvės, laidotuvės bei kiti išvardinti ritualai.

4 dalies pavadinimas keistinas - įtraukiant žinias apie kosmosą bei gamtos išteklių naudojimą; šios dalies turinys

Kryžių kalnas. Vytauto Musteikio nuotrauka

turėtų būti papildytas *mitologijos ir simbolikos* sąvokomis.

Projekte laužiniuose skliaustuose nurodyti variantai buvo kruopščiai analizuojami. Ekspertų pasiūlymai atspindi pateiktame Konvencijos projekto tekste anglų kalba.

Konvencijos projektą vertino Tarybos ekspertai: doc. dr. Rimantas Astrauskas, Virginija Kondratienė, dr. Danielius Pivoriūnas, doc. dr. Krescencijus Stoškus, dr. Vytautas Tumėnas, dr. Dalia Urbanavičienė, prof. habil. dr. Angelė Vyšniauskaitė. Apibendrino D. Urbanavičienė.

Lietuvos Nacionalinė UNESCO komisija

2002 12 03

Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos vardu norėtu me padėkoti už Jūsų išsakytas pastabas dėl UNESCO Nematerialaus paveldo apsaugos konvencijos projekto. Jūsų kaip ekspertų pastabos mums buvo labai naudingos, kai kuriais atvejais nors ir iš skirtingų šaltinių mus pasiekę pasiūlymai sutapo. Apibendrinę gautas pastabas, pateikėme jas UNESCO ir nuoširdžiai tikimės, kad jį bus atsižvelgta.

Vienas iš svarbiausių mūsų pasiūlymų buvo surengti regioninį Rytų ir Vidurio Europos ekspertų susitikimą Lietuvoje, kurio metu būtų sudarytos galimybės išsamiau išnagrinėti Konvencijos projektą bei UNESCO pateikti regioniniam lygį suderintus pasiūlymus.

Dar kartą dėkodami už bendradarbiavimą ir linkėdami kuo didžiausios sėkmės Jūsų veikloje,

Pagarbiai, Milda Paškauskaitė,
Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos
kultūros programų koordinatore

LR Kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento prašymu Taryba pareiškė savo nuomonę, pastabas ir pasiūlymus dėl „Etnoarchitektūros vertinimo strategijos“ projekto. Šį dokumentą išnagrinėjo Tarybos ekspertai dr. Danielius Pivoriūnas, dr. Martynas Purvinas, Marija Purvinienė, Rasa Vasiliauskienė, siūlymus apibendrino Virginija Kondratienė.

DĖL ETNOARCHITEKTŪROS VERTINIMO STRATEGIJOS PROJEKTO VERTINIMO

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai, susipažinę su pateiktu dokumentu, turi jam tokių pastabų ir pasiūlymų.

Bendrosios pastabos

Etnoarchitektūros vertinimo strategijoje (toliau Strategija) pateikiama daug ir labai įdomios vertingos medžiagos,

pateikiamas trumpas mokslinių tyrimų pristatymas bei kita medžiaga.

Malonu paminėti, kad parengta Strategija yra geras žingsnis saugant ir tausojant etnoarchitektūros vertybes bei puoselėjant jos tradicijas. Autentiškų etnoarchitektūros elementų išsaugojimas sudaro prielaidas regioniniam savitumui išlaikyti bei gyvai bendruomenės tradicijai natūralioje aplinkoje puoselėti. Suvokiant etnoarchitektūros svarbą ir reikšmę visuomenei, jos kultūrai, yra svarbu suformuoti bendrąją valstybės politiką etnoarchitektūros apsaugos srityje, nubrėžti jos strategines kryptis, numatyti priemones ir sprendimo būdus etnoarchitektūros autentiškumui išsaugoti.

Nors projekto autorių sumanymas nekelia abejonių, tačiau, mūsų nuomone, etnoarchitektūros apsauga reikalauja sisteminio šios problemos sprendimo. Kitaip tariant, tikslinga pradžioje sukurti teisės aktą, apibrėžiantį bendrąsias (pagrindines) etnoarchitektūros strategines kryptis, vėliau parengti etnoarchitektūros vertinimo strategiją kaip šį dokumentą detalizuojantį teisės aktą.

Pateiktą projektą sudaro etnoarchitektūros vertinimo strategijos tikslas ir uždaviniai, etnoarchitektūros apsaugos teisinis pagrindas, iširtumas, būklė ir kiti skyriai, kurių priskaičiuojama 12! Manytume, kad tokio pobūdžio dokumentas turėtų apsiriboti 3-4 skyriais.

Vertinant strategiją jos struktūros ir kryptingumo požiūriu, būtina pastebėti, kad nepakankamai aiškiai suformuluotas strategijos tikslas, be to, jis prieštarauja strategijos pavadinimui. Strategijoje nurodoma, kad jos tikslas yra „numatyti efektyvius etnoarchitektūros apsaugos būdus, apskaitos ir saugojimo kryptis, metodus ir tvarką“. Betgi kultūros ir gamtos paveldo apsaugą reglamentuojančiuose tarptautinių konvencijų bei kitų nacionalinių teisės aktų nuostatose bei mokslo pagrinduose „apsauga“ apima tokius klausimus kaip: a) vertybės išaiškinimo procesą (t.y. vertybės kriterijų (standartų) nustatymo ir jų naudojimo sistemos sukūrimą); b) vertybės apskaitos ir saugojimo metodų ir priemonių sudarymą; c) vertybės tvarkymo ir naudojimo priemonių planavimą ir įgyvendinimą. Būtina strategijos projekto tikslą suderinti su tarptautinių dokumentų bei nacionalinės teisės normų nuostatomis.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad etnoarchitektūros apsaugos būdų, apsaugos ir saugojimo kryptis, metodų ir tvarkos nustatymas yra bendras visos etnoarchitektūros apsaugos ar išsaugojimo tikslas, todėl jis negali būti tik vertinimo tikslu. Vertinimas yra apsaugos sistemos dalis, t.y. „ikivertybinė“ dalis. Vertybe objektas tampa, kai yra atlikti visi objekto vertinimai ir institucija ar ekspertas padaro išvadą ar priima sprendimą, kad meistrų sukurtas kūrinys yra vertybė.

Strategijoje pateiktas objekto apibūdinimas nėra pakankamas, todėl objektą būtina konkretizuoti. Mūsų nuomone, etnoarchitektūros objekto raiškos formos turėtų apimti sodybas, etnografinius kaimus, dvarus (ypač medinės architektūros), mažosios architektūros objektus (kryžius, koplytstulpius, koplytėles ir kt.) ir kitus statinius. Tikslinga numatyti konkrečias priemones - parengti metodinius reikalavimus, sąlygas ir tvarką, kaip, kokiais kriterijais remiantis

turi būti vertinami etnoarchitektūros objektai.

Strategijoje reikėtų numatyti priemones, kurios leistų suvienodinti atskirų ekspertų ar institucijų naudojamus vertinimo kriterijus ir tvarką.

Strategijoje nėra aišku, kam skiriamas ir kas turėtų tvirtinti šį dokumentą.

Dokumente vartojama sąvoka „kaimų gyvenvietės“ turėtų atitikti Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme vartojamą sąvoką „kaimai“.

Pastabos tekstui

Recenzuojamo darbo pradžioje pirmoje dalyje „Bendrieji nuostatai“ yra nemažai netikslumų. Čia išskirta nuostata atveria kelius galimiems piktnaudžiavimams bei tolimesniam etnoarchitektūros naikinimui ar jos niveliavimui. Kadangi dokumento projekte „etnoarchitektūrai priskirti ir nauji objektai, jei juose yra išreikštos regionui ar vietai būdingos architektūros formos, medžiagos, panaudoti tradicinės statybos būdai“ (1.1. dalis „Etnoarchitektūros objektai“), tai gali sudaryti prielaidas bet kokį naują statinį priskirti etnoarchitektūros objektui. Su tuo negalima sutikti, todėl būtų tikslinga tekstą išdėstyti taip: etnoarchitektūrai gali būti priskiriami ir po 1944 metų pastatyti objektai, jei jų bendrasis pavidalas tapatus toje vietovėje anksčiau statytiems etnoarchitektūros objektams“.

Poskyryje 1.3. „Etnoarchitektūros apsaugos problemos“ derėtų pateikti trumpą etnoarchitektūros būklės analizę, kurioje atsispindėtų sovietinės okupacijos įtaka etnoarchitektūrai. Po 1944 metų likvidavus privatinę nuosavybę, tradicinius socialinius-ekonominis santykius Lietuvoje, privačius verslus (tarp jų ir tradicinių liaudies meistrų - statybininkų profesiją), diegiant „naujo gyvenimo“ formas, etnoarchitektūra buvo pasmerkta kaip „praeities atgyvena“, neteko ją maitinančių šaknų, buvo nutrauktas tradicijų tęstinumas ir galimybė etninės kultūros vertybėms savaimingai atsikurti bei vystytis.

Būklės analizėje būtina nurodyti, kad į vadinamuosius istorijos ir kultūros paminklų sąrašus nebūdavo įtraukiami vertingiausi etnoarchitektūros objektai (pvz., ūkininkų sodybos, dvarelių pastatai, svarbiausi etnoarchitektūros objektai Mažojoje Lietuvoje).

Atkreipiame dėmesį, kad Etninės kultūros globos taryba, vadovaudamasi Etninės kultūros globos pagrindų įstatymo 8 ir 12 straipsnių nuostatomis, parengė Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą, kurioje reglamentuojamas Tradicinio kraštovaizdžio ir etnografinių kaimų išsaugojimas. Atsižvelgiant į tai, 3-oje dalyje „Etnoarchitektūros apsaugos teisinis pagrindas“ turėtų būti įrašytas minėtas įstatymas kaip vienas iš pagrindinių teisės aktų. Taip pat šioje dalyje reikėtų įvardinti Saugomų teritorijų įstatymą, kuriuo vadovaujantis steigiamos saugomos teritorijos - valstybiniai parkai (nacionaliniai, regioniniai), kultūriniai rezervatai, kultūriniai draustiniai. Minėto įstatymo 5 straipsnis nustato, kokie dokumentai reglamentuoja veiklą šiose teritorijose.

Dokumente nurodoma, kad „iki šiol nėra įteisintas vie-

ningas Lietuvos teritorijos etnoarchitektūrinis regioninis zonavimas". Atkreipiame dėmesį į tai, kad vadovaujantis Etninės kultūros globos pagrindų įstatymu yra apibrėžta etnografinio regiono sąvoka: „Etnografinis regionas - istoriškai susiformavusi teritorijos dalis, kurioje išlaikyta savita tarmė, tradicijos ir papročiai, integruotas baltų genčių palikimas". Etninės kultūros globos taryba parengė Lietuvos etnografinių regionų ribų žemėlapi, kuriame išskiriami 5 etnografiniai regionai - Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Žemaitija ir Mažoji Lietuva. Šis žemėlapis bus tvirtinamas Etninės kultūros globos tarybos nutarimu.

4-oje dalyje „Etnoarchitektūros iširtumas“, 5-oje dalyje „Etnoarchitektūros būklė“, 7-oje dalyje „Vertinimo tvarka“ (apskaita, identifikavimas, įvertinimas, įregistravimas ir kt.), 8-oje dalyje „Etnoarchitektūros objektų saugojimas“ (principai, naudojimas, tvarkymas, restauravimas ir konservavimas, perkėlimas) praktiškai pateikiama esama padėtis, kuri, mūsų nuomone, turėtų būti trumpinama ir išdėstoma vienoje dalyje.

Strategijoje neturėtų būti minimi jokie literatūros šaltiniai arba turėtų būti nurodomi ir kiti reikšmingi šioje srityje atlikti darbai, pvz., K.Čerbulėno, J.Gimbuto, F.Bielinskio, J.Minkevičiaus, I.Šerėvičiaus, V.Miliaus, A.Vyšniauskaitės, M.Purvino (parengusio kelis tūkstančius puslapių aprašymų ir kt. medžiagos) ir daugelio kitų.

6.1 dalyje „Autentiškumas“ visiškai apverčiama pati autentiškumo sąvoka, tuo būdu būtų sudaromos sąlygos piktnaudžiavimams perdirbinėjant ir naikinant autentiškas etnoarchitektūros vertybes, o naujadarams būtų sudaroma

galimybė suteikti autentiškumo statusą.

Negalime sutikti su dokumente siūlomos sąvokos „autentiškumas“ apibrėžimu. Dokumente pateiktas objekto formos autentiškumo nustatymo būdas yra abejotinas. Susidaro įspūdis, kad nebūtina tyrinėti etnoarchitektūros objektų istorijos - bet kas galės paskelbti, kad „tūriai, proporcijos ir t.t. darniai siejasi bei sudaro vieningą kompoziciją“, kaip nustatoma projekte, tad naujas statinys bus pripažįstamas autentišku, nes 6.2, 6.3 ir 6.4 dalyse nurodomi valakinio kraštovaizdžio arealai. Būtina pastebėti, kad valakų reforma neapėmė viso dabartinio Lietuvos Respublikos ploto.

Vertindami projekto autorių darbą, turime pastebėti, kad jame nepateikta veiksminga kultūrinės vertės kriterijų sistema, kiekvienas iš tų kriterijų nėra griežtai ir tiksliai apibūdinamas. Remiantis šiuo darbu beveik kiekvieną vertės kriterijų galima bus traktuoti laisvai. 7-oje dalyje „Vertinimo tvarka“ ir 7.1.2 dalyje „Įvertinimas“ tų vertės kriterijų beveik nebelieka, nes čia siūloma vertinti „sutartine baltų sistema“, tai sudaro prielaidas laisvai vertinti objektus. 7.1.3 dalyje „Įregistravimas“ - „Objektas į Registrą siūlomas įrašyti, jei daugiau nei pusė jo dalių įvertinamos kaip autentiškos bei nustatoma dar nemažiau vieno jame vyraujančio kultūrinės vertės požymio“. Remiantis šia nuostata bet kuris visiems suvokiamas didelės vertės etnoarchitektūros objektas gali būti sunaikintas, o naujadaras - paskelbtas vertybe.

8-oje dalyje „Etnoarchitektūros objektų saugojimas“ teikiami nurodymai nėra susisteminti. Svarbiausias teiginys apie tvarkymą kažkodėl atsideria 10- tos dalies pabaigoje.

Akmens kaimo (Varėnos r.) bažnytelė ir varpinė, 1999. Vytauto Musteikio nuotr.

Pagrindinės išvados

1. Projekte nepateikiama veiksminga kultūrinės vertės kriterijų sistema, kriterijai nėra griežtai ir tiksliai apibrėžti.
2. Remiantis projekte įtvirtintomis nuostatomis kiekvieną kriterijų galima būtų laisvai traktuoti, todėl bet kurį objektą galima būtų įvardinti „autentišku“ ar „kompleksišku“.
3. Projektas stokoja darnios vertinimo metodikos, siūlymai etnoarchitektūros apsaugai nėra susisteminti.

Siūlymai

1. Atsižvelgiant į pateiktas pastabas ir pasiūlymus, siūlome vertinimo strategijos projektą taisyti iš esmės. Jis turėtų atitikti tokiems dokumentams keliamus reikalavimus.
2. Siūlome sudaryti bendrą darbo grupę pagrindinėms etnoarchitektūros strateginėms kryptims parengti.

2002 12 17

Siekdama spręsti etninės kultūros paveldo teisinės apsaugos klausimus, Taryba sudarė darbo grupę (vad. dr. Dalia Urbanavičienė) siūlymams rengti. Gausiausias etninės kultūros archyvinės medžiagos fondus yra sukauptę mokslo ir studijų institucijose esantys padaliniai, tačiau jie neturi archyvo statuso, todėl buvo parengti siūlymai dėl Archyvų įstatymo, Mokslo ir studijų įstatymo bei Aukštojo mokslo įstatymo pakeitimų.

PASIŪLYMAI DĖL ĮSTATYMŲ, SUSIJUSIŲ SU ETNINĖS KULTŪROS PAVELDO ARCHYVAIS, PATAISŲ

Etninės kultūros paveldo archyvinę medžiagą kaupiančios, tvarkančios ir tyrinėjančios institucijos vis dar negauna reikiamos valstybinės globos, nes nėra tinkamai įtrauktos į kultūros paveldo archyvų teisinio reguliavimo sritis. Didžiausias tokios medžiagos fondus yra sukauptosios mokslo ir studijų įstaigos, tačiau jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nėra įtvirtinta galimybė užtikrinti tinkamą šių fondų išsaugojimą, panaudojimą ir plėtrą. Negaunant reikiamos valstybės paramos sukauptos neretai itin unikalioms etninės kultūros vertybės saugomos, tvarkomos ir naudojamos visiškai netinkamomis, paprastai pačios institucijos nuožiūra nustatytomis sąlygomis, neatitinkančiomis tarptautinių organizacijų UNESCO ir IASA (Tarptautinės garso archyvų asociacijos) rekomendacijų. Dėl to būtina peržiūrėti teisinę bazę ir

ją papildyti, kad įstatyminėmis priemonėmis būtų užtikrintas etninės kultūros paveldo archyvinės medžiagos išlikimas, jai suteiktas reikiamas statusas.

Tik Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme apibrėžtos kai kurios su etninės kultūros paveldo archyvavimu susijusios sąvokos ir nuostatos:

2 straipsnyje pateikti sąvokų - archyvinė etninės kultūros medžiaga ir archyvinio originalo savininkas - apibrėžimai;

6 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad: „Etninės kultūros vertybes kaupia, saugo ir tiria: 1) archyvai, saugyklos, muziejai ir bibliotekos; 2) mokslo ir studijų institucijos; 3) visuomeninės organizacijos“;

6 straipsnio 4 dalyje apibrėžtas specializuoto archyvo statuso suteikimas kai kurioms saugykloms: „Pritarus Etninės kultūros globos tarybai, steigėjas gali suteikti specializuoto etninės kultūros šakos archyvo statusą saugykloms, sukauptoms gausiausiai tam tikros etninės kultūros šakos archyvinę medžiagą“.

Šios Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatos negali būti visiškai įgyvendintos tol, kol neatiras atitinkamos patalpos Archyvų įstatyme, Mokslo ir studijų įstatyme, Aukštojo mokslo įstatyme.

Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas turėtų būti pagrindinis, reglamentuojantis visų Lietuvos archyvų (tarp jų ir sukauptų etninės kultūros paveldo archyvinę medžiagą) sistemą. Tačiau dabar šis įstatymas apibrėžia daugiausia tik su veiklos dokumentais susijusių Lietuvos archyvų departamentui pavaldžių valstybinių archyvų ir kitų valstybės įstaigų veiklą, šiek tiek užsimena apie nevalstybinių institucijų ir fizinių asmenų archyvinės veiklos reguliavimą. Įstatyme nepakankamai apibrėžtas statusas ir veikla tų archyvų, kurie yra mokslo ir studijų institucijose (pavaldžiose Švietimo ir mokslo ministerijai), kultūros įstaigose (pavaldžiose Kultūros ministerijai) ir vietos savivaldos institucijose. Šie archyvai skirti vien kultūros paveldo dokumentų (jiems priskiriamos ir užfiksuotos etninės kultūros vertybės) bei su jais susijusių mokslinių tyrimų duomenų (tarp jų ir lauko tyrimų arba etnografinių ekspedicijų duomenų) kaupimui. Pagal dabartinį Archyvų įstatymą tokie archyvai tarsi neturi teisės vadintis archyvais, nors saugo unikalią archyvinę medžiagą ir atlieka ne tik saugyklos, bet ir archyvo funkcijas - medžiaga inventorinama, sisteminama, tyrinėjama, naudojama įvairių visuomenės sluoksnių poreikiams. Visiškai neregamentuojami ir Lietuvos radijuje ir televizijoje sukaupti milžiniški kultūros paveldo archyviniai fondai.

Teikiant patalpas Archyvų įstatymui, kultūros paveldo dokumentus ir mokslinių tyrimų duomenis sukauptus archyvus siūloma vadinti specializuotais archyvais (taip juos atskiriant nuo Lietuvos archyvų departamentui pavaldžių archyvų) ir nustatyti specifines jų veiklos sąlygas. Siekiant užtikrinti šių archyvų valstybinę globą bei įjungimą į bendrą Lietuvos archyvų sistemą, būtina įvesti tokias Archyvų įstatymo patalpas:

1. Atskiru straipsniu pateikti svarbiausių sąvokų apibrėžimai. Įstatymo patalpus projekte siūlomi konkretūs apibrėžimai tokių sąvokų:

- kultūros paveldo dokumentas;
- specializuotas archyvas;
- specializuota archyvinė medžiaga.

Ypač atkreiptinas dėmesys į tai, kad sąvoka *specializuota archyvinė medžiaga* apima ne tik dokumentus (Lietuvių kalbos žodyne *dokumentas* apibūdinamas kaip *reikalų raštas ar rašytinis ko įrodymas*), bet ir kultūros vertybes (pavyzdžiui, joms priskirtini autentiško folkloro garso bei vaizdo įrašai, notacijos ir transkripcijos, etnografiniai aprašai ir pan.) bei mokslinių tyrimų duomenys.

2. Specializuotus archyvus būtina įtraukti į straipsnius, kurie apibrėžia:

Lietuvos archyvų fondo sudėtį (žr. 3 straipsnio pataisas); Lietuvos archyvų sąvadą (atitinkamai pataisius jį apibrėžiantį 15-ąjį straipsnį, kurį siūloma įterpti tarp 4-ojo ir 5-ojo straipsnių);

Lietuvos valstybinę archyvų sistemą (žr. 6 straipsnio pataisas).

3. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymo 5-ajame straipsnyje teigiama, jog „Valstybinis archyvų fondas yra valstybės nuosavybė“, o mokslo ir studijų institucijose, kultūros įstaigose, vietos savivaldos institucijose, Lietuvos radijuje ir televizijoje sukaupti etninės kultūros paveldo specializuoti archyvai taip pat yra valstybės nuosavybė, juos taip pat reikia įtraukti į šį straipsnį. Čia tikytį įterpti 8-ąjį straipsnį (jį paverčiant 2-ąja 5 straipsnio dalimi), kuriame apibrėžiamos kultūros, mokslo ir studijų įstaigų pareigos saugojant dokumentus - tarp jų paminint ir specializuotą archyvinę medžiagą.

4. 6-ąjį straipsnį siūloma išskaidyti į dalis, suskirstant valstybinę archyvų sistemą į pogrupius pagal skirtingą archyvų pobūdį ir priklausomybę, čia pateikiant ir specializuotų ar-

chyvų veiklos reglamentavimą:

- vieną pogrupį sudarytų Lietuvos archyvų departamentas, valstybiniai archyvai ir kitos Lietuvos archyvų departamentui pavaldžios įstaigos (detalesnį jų veiklos apibūdinimą siūloma aptarti išskiriant 6-ojo straipsnio 1 ir 2 dalis);

- į kitą pogrupį išskiriami Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldžių valstybinių mokslo ir studijų įstaigų specializuoti archyvai (plačiau žr. 6 straipsnio 3 dalį);

- dar kitą pogrupį sudaro Kultūros ministerijai pavaldžių kultūros įstaigų ir vietos savivaldos institucijoms pavaldūs specializuoti archyvai (plačiau žr. 6 straipsnio 4 dalį);

dar vieną pogrupį turėtų sudaryti Lietuvos radijo ir televizijos specializuoti archyvai;

- 6-ojo straipsnio 6 dalyje, apibrėžiant specializuotų archyvų steigimą, pertvarkymą, pabaigą ir veiklą, pateikiama nuoroda į pavyzdinius specializuotų archyvų įstatus, kuriuos turi patvirtinti Vyriausybė; 23 straipsnyje „Baigiamosios nuostatos“ Vyriausybei juos pavedama parengti ir patvirtinti;

- 6-ojo straipsnio 7 dalyje, detalizuojant etninės kultūros archyvinę medžiagą sukauptųjų institucijų teisinį reglamentavimą, pateikiama nuoroda į Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą.

5. Esminis pakeitimas įvedamas siūlant apibrėžti skirtingą dokumentų pobūdį: reikėtų atskirti *veiklos dokumentus* bei *norminius dokumentus* nuo *specializuotos archyvinės medžiagos*. Dėl to 9-asis straipsnis, apibrėžiantis valstybės ir vietos savivaldos institucijų dokumentus, suskaidomas į dalis: 1-ojoje dalyje išskiriant veiklos dokumentus, 2-ojoje - specializuotą archyvinę medžiagą, 3-iojoje - norminius dokumentus.

6. Esminis skirtumas tarp veiklos dokumentų ir speciali-

zuotos archyvinės medžiagos pabrėžiamas ir nuostatose dėl surastų archyvinės medžiagos (11 straipsnis), dokumentų perdavimo valstybiniam saugojimui (13 straipsnis), Lietuvos archyvų fondo dokumentų naudojimo (16 straipsnis): dėl sąsajos su kultūros vertybių globa specializuota archyvinė medžiaga turėtų būti saugoma, tvarkoma ir jos panaudojimo tvarka nustatoma ne valstybiniuose archyvuose, o kultūros, mokslo ir studijų įstaigose, kuriose yra kvalifikuoti kultūros paveldo srities specialistai.

7. 7-ajame straipsnyje, aptariant valstybinės archyvų sistemos finansavimą bei lėšas, būtina įterpti specializuotus archyvus, nes šiuo metu jie archyviniams darbams negauna jokio finansavimo.

8. Siūloma pataisyti 10 straipsnio 3) padalį, nes Archyvų įstatymas gali nustatyti tik prekybą *kultūros paveldo dokumentais*, bet ne *kultūros vertybėmis* (tai kito įstatymo objektas).

9. Šalia dokumentų, esančių kitose valstybėse, įvedamas ir specializuotos archyvinės medžiagos susigrąžinimas ir įsigijimas (žr. 19 straipsnį).

10. Kadangi kultūros paveldo dokumentai yra ir kultūros vertybė, todėl į užsienį leidžiama išvežti tik jų kopijas (20 straipsnis).

11. Kai kurios pataisos yra bendro pobūdžio: pavyzdžiui, siūloma įvesti straipsnį apie archyvų asociacijas, vartoti naujai patvirtintus terminus (vietoj *nevalstybinės organizacijos* - *nevyriausybinių institucijų ir visuomeninės organizacijos*) ir pan.

Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo pataisų projekte siūloma:

1. 1-ajame straipsnyje, apibrėžiant įstatymo paskirtį, 5-ojoje padalyje įterpti, jog įstatymas nustato ir specializuotų archyvų bei kitų mokslo ir studijų procesui reikalingų padalinių finansavimo principus.

2. 2-ajame straipsnyje tarp pagrindinių sąvokų 3 dalyje, apibūdinant *taikomuosius mokslinius tyrimus*, į jų sąvoką reikėtų įtraukti specializuotos archyvinės medžiagos sisteminimo darbus; 8 dalyje apibūdinant tyrėją būtina įterpti, kad juo gali būti ir specializuotos archyvinės medžiagos sisteminimo darbus atliekantis asmuo.

3. Esminis pakeitimas - siūloma, išvengiant pasikartojimų, sujungti į vieną 5 ir 6 straipsnius (bendrą straipsnį pavadinant „Mokslinių tyrimų įstaigos ir jų veiklos teisiniai pagrindai“). Jame reikia įvesti įvairaus pobūdžio specializuotų archyvų reglamentavimą - esančių valstybės mokslo institutuose, universitetuose arba veikiančių kaip savarankiška valstybės mokslo įstaiga. Šiame straipsnyje taip pat siūloma įvesti bendro pobūdžio pataisymus: nelogiška po valstybės mokslo institutų (6.1.1) ir universitetų mokslo institutų (6.1.2) atskiru punktu išskirti valstybės mokslo įstaigas (6.1.3), nes minėti institutai irgi yra valstybės mokslo įstaigos (beje, įstatyme tiksliai apibrėžta tik sąvoka *mokslinių tyrimų įstaiga*). Greičiausiai, siekiant atskirti nuo minėtų institutų, turimos omenyje kitos valstybės mokslo įstaigos, turinčios savarankišką statusą (naudojant tokią frazuotę analogiška pataisa siūloma 8 straipsnio 3 daliai).

4. 7-ajame straipsnyje, aptariant mokslinių tyrimų įstaigų steigimo sąlygas, reikėtų atsižvelgti į tai, kad tarp institucijų, nustatančių reikalavimus etninės kultūros paveldą sukaupusiems specializuotiems archyvams, turėtų būti įtraukta Etninės kultūros globos taryba - Vyriausybės ir Seimo ekspertas etninės kultūros valstybinės globos klausimais.

5. Aptariant 21-ajame straipsnyje specializuotų archyvų savivaldos ir valdymo tvarką įvedama papildoma dalis, kurioje duodama nuoroda į Vyriausybės tvirtinamus pavyzdinius specializuoto archyvo įstatus.

6. Finansavimo klausimus aptariančiuose straipsniuose (24 ir 27) įvedami papildymai dėl specializuotų archyvų (bei bibliotekų) veiklos finansavimo.

7. Mokslo ir studijų institucijų personalą apibūdinančiuose straipsniuose (32 ir 34) įvedami eksperimentinės plėtos ir specializuotų archyvų specialistai, kurie yra būtini, tačiau pagal dabartinį Mokslo ir studijų įstatymą jų statusas yra neapibrėžtas, dėl to tokių specialistų įdarbinimas yra komplikotas.

Kaip rodo kitų Europos šalių praktika, perspektyviausia yra folkloro bei kitų etninės kultūros vertybių archyvus steigti prie universitetų, tačiau Lietuvoje jie gyvuoja vargingiausiai dėl to, kad į tokius aukštesiose mokyklose sukauptus kultūros paveldo archyvus visai neatsižvelgia Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas. Siūlomos tokios šio įstatymo pataisos:

1. 5-ame straipsnyje, nustatant aukštųjų mokyklų veiklos pagrindus, 6 dalyje būtina numatyti, kad aukštoji mokykla gali steigti savo veiklai reikalingus specializuotus archyvus (ir bibliotekas).

2. 9-ame straipsnyje, aptariant aukštųjų mokyklų autonomiją, 2 dalies 4 padalyje numatyti teisę nustatyti ne tik konkretų dėstytojų ir mokslo darbuotojų, bet ir eksperimentinės plėtos ir specializuotų archyvų specialistų skaičių, jų teises ir pareigas bei darbo apmokėjimo sąlygas. Šiuos specialistus reikėtų paminėti ir 27 straipsnyje, o detalesnį jų apibūdinimą siūloma aptarti atskirame naujai įvedamame straipsnyje.

3. 36-ame straipsnyje, aptariant universitetų mokslinę veiklą, 4 dalyje būtina paminėti, kad mokslinė veikla vyksta ir universitetų specializuotuose archyvuose, o 2 dalyje - kad valstybė turi skirti biudžeto lėšų valstybinių universitetų specializuotiems archyvams, bibliotekoms ir muziejams kaupti ir tvarkyti, jų aptarnaujančiam bei techniniam personalui išlaikyti.

4. Detalesnis specializuotų archyvų finansavimo reglamentavimas turėtų būti įvestas 54 straipsnio 2 dalies 2 padalyje ir 57 straipsnyje, kuriame aptariama „Valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo valstybinėms aukštesioms mokykloms metodika“.

Darbo grupė:

dr. Dalia Urbanavičienė (vadovė), Virginija Kondratienė, Vitalija Vasiliauskaitė, Rasa Vasiliauskienė, dr. Daiva Atkočiaitė (Lietuvių kalbos in-to mokslinė sekretorė, tarmių archyvo vadovė), dr. Nastazija Keršytė (Vilniaus Universiteto Kultūros filosofijos ir meno in-to vyr. mokslo darbuotoja), dr. Žilvytis Šaknys (Lietuvos istorijos in-to Etnologijos skyriaus vedėjas)

Dainuoja Liškiavos (Varėnos r.) moterys. Priekyje O.Amšėjienė, 1961. Iš LMA Etnomuzikologijos skyriaus fondų

Kultūros ministerijos prašymu Taryba išnagrinėjo šios ministerijos parengtą „Etninės kultūros plėtros programos“ projektą ir pateikė pasiūlymus bei pastabas.

Kultūros ministerijai 2002 12 30

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS NUTARIMO „DĖL ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS PROGRAMOS PATVIRTINIMO“ PROJEKTO SUDERINIMO

Etninės kultūros globos taryba susipažino su Kultūros ministerijos parengtu Etninės kultūros plėtros programos projektu. 1. Pateiktas programos projektas - neabejotinai svarbus dokumentas, pareikalavęs atitinkamų kvalifikacijų ir sutelkto darbo. Projekto autoriai siekė kuo visapusiškiau išanalizuoti esamą etninės kultūros būklę ir numatyti jos pakeitimo uždavinius bei priemones.

Daugiausia dėmesio programoje skiriama dvasinio paveldo (folkloro) ir kilnojamųjų kultūros vertybių rinkimui, kaupimui ir išsaugojimui, techniniam tos apsaugos aprūpinimui, sukauptų vertybių apskaitai, jų tyrinėjimui ir etnokultūriniam švietimui. Ypač detaliai programoje išdėstytos esamos neigiamybės, keliančios „grėsmę etninės kultūros paveldui“ (II skyriaus 6 punktas). Gana aiški ir logiška programos struktūra. Tačiau tai pasakytina tik apie patį programos suskirstymą dalimis. Pats tekstas to struktūrinio aiškumo stokoja. Pavyzdžiui, penktoji dalis skirta numatomiems rezultatams išdėstyti, tačiau ji suformuluota tokių pat uždavinių ir tikslų pavidalu kaip ir „programos strategija“ bei „sprendimai“. Ten vėl siūloma „sudaryti sąlygas etninės kultūros plėtrai...“, „koordinuoti... institucijų veiklą“, „diegti etninę kultūrą švietimo sistemoje“ ir t.t.

Atkreiptinas dėmesys į lėšų, reikalingų programai įgyvendinti, apskaičiavimo metodiką. Sunku suprasti, kaip galima buvo paskaičiuoti reikalingas lėšas, jei aiškiai neapibrėžiami laukiami rezultatai. Dar pavojingesnis šis neapibrėžtumas atrodo „Priede“. Formaliai (t.y. pagal rubrikas) čia mėginama atskirti „tikslus“ nuo „priemonių“, bet realiai priemonių sąraše išdėstomi tokie pat „rėmimai“, „siekimai“, „palaikymai“, „sąlygų sudarymai“, „skatinimai“, „optimizavimai“, „sustiprinimai“, „tobulinimai“ kaip ir tikslų sąraše (3.4, 3.5, 3.5.6, 3.5.7 /p. 3/, 5, 6, 7, 8 /p. 4/, 4, 4.5, 5.1, 5.2 /p. 5/. Kyla klausimas, kodėl vieni skatinimai įkainojami 200.000 Lt., o kiti - 800.000 Lt. Ši pastaroji suma skiriama „siekimui“ išsaugoti darbo ir „kalendorines bendruomenės (kokios?) tradicijas“ ir jų tęstinumo „skatinimui“. Bet juk tai maišas be dugno: jį be jokios atsakomybės bus galima supilti milijonus, ir niekas negalės sužinoti, kokia tų pinigų išleidimo prasmė.

Nors programos autoriai siekia pakeisti esamą būklę, numato tos būklės keitimo tikslus, tačiau vėliau šie tikslai nepaverčiami konkrečiais, aiškiai apibrėžtais, išsprendžiamais uždaviniais arba priemonėmis, kurias įmanoma įkainoti ir kurių panaudojimo rezultatus įmanoma įvertinti. Iš progra-

mos matyti, ką ministerija ketina dirbti, bet nieko nematyti, ką įsipareigoja padaryti. Tokia išvada plaukia ne tik iš teksto analizės. Pačios „Programos“ VI skyriuje sakoma tiesiai: „Lėšos šiai programai įgyvendinti numatomos pagal Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto finansines galimybes...“ Ar tokia išlyga iš anksto nepateisina programos nevykdymo apskritai? O jeigu tas netikrumas įtvirtinamas pačioje programoje, ar jis nėra nulėmęs ir visos programos sudarymo, neišskiriant nė paties pinigų skirstymo metodo, vadinamo skirstymu iš lūbų.

2. Iš viso programai numatyta skirti 7300 tūkst. Lt., iš jų virš 71 % - vien paveldo fiksavimui ir saugojimui (priemonės 2.2-2.5, 2.7, 3.9, 4.2, 4.4, 4.5); kita dalis lieka tyrinėjimui - 5,5 % (žr. priemonę 3.1), švietimui ir edukacijai - 5,5 % (priemonės 3.3, 3.4, 3.8), gyvosios tradicijos plėtrai (tik folkloro ansamblių ir klubų bei bendruomenės tradicijų tęstinumą išsaugančiai veiklai) - 15,3 % (priemonės 3.6, 3.7), publikacijoms - 2,7 % lėšų. Net 3000 tūkst. Lt. numatyta skirti Nacionalinio muziejaus 2-ojo korpuso renovacijai (tai sudaro virš 41 % visų programai skirtų lėšų ir beveik 59 % - iš skirtų paveldui), nors nekilnojamas kultūros paveldas yra finansuojamas pagal kitas programas, sudaromas Kultūros vertybių apsaugos departamentas. Toks projektavimas vargu ar pagerins etninės kultūros plėtros būklę, nes jis veikia liudija tik institucijos finansavimą.

Programoje akcentuojama, kad trūksta įvairių etninės kultūros renginių ir seminarų, kurių rengimas nutrūko dėl lėšų stokos (II sk. 22 dalis). Ar tai nereiškia, kad pati Kultūros ministerija prapažįsta, jog jos administruojamiems fondams bei programoms (Kultūros ir sporto, nevyriausybinių programų projektams remti ir kt.) iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos nėra pakankamai subalansuotos?

3. Programos pavadinimas įpareigoja joje akcentuoti etninės kultūros plėtros nuostatas, tačiau dokumente pagrindinis dėmesys sutelktas į etninės kultūros paveldą, jo apsaugą, todėl programos pagrindinis dėmuo - etninės kultūros plėtra (etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumas) - lieka mažai teatskleistas. Kadangi programos autoriai teikia prioritetą ne etninės kultūros gyvai tradicijai, bet jos paveldui, programoje neskiriama reikiamo dėmesio etninės kultūros subjektams - etninės kultūros tradicijų perėmėjams bei kūrėjams: be jų etninės kultūros plėtra apskritai nėra įmanoma.

4. Vertinant pateiktą dokumentą būtina nurodyti, kad programos projektas parengtas neatsižvelgiant į esamą teisinę bazę bei joje įtvirtintą etninės kultūros globos bei koordinavimo sistemą:

1) Kultūros ministerija nurodo, kad teisinis pagrindas programai rengti yra Vyriausybės 2001-2004 m. programos įgyvendinimo priemonių planas (IV skyriaus „Kultūra“ 106 punktas), bet ne Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas (II skyriaus 8 straipsnio 1 dalis) ir Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 13 d. nutarimu Nr. VIII-1848 patvirtinti Etninės kultūros globos tarybos nuostatai (II skirsnis 6 dalis 12 punktas).

2) Kultūros ministerijos teikiamos programos projekto pavadinimas yra „Etninės kultūros plėtros programa“. Tai neatitinka minėto įstatymo ir Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“, kuriuose nurodoma, kad programos pavadinimas yra „Etninės kultūros plėtros valstybinė programa“.

3) Pateiktame projekte (VII skirsnis 47 dalis) nurodoma, kad už šios programos įgyvendinimo koordinavimą atsakinga Kultūros ministerija. Tai neatitinka minėto įstatymo ir Seimo nutarimo nuostatų, kuriose nurodoma, kad „Etninės kultūros globos taryba inicijuoja ir padeda Vyriausybei parengti Etninės kultūros plėtros valstybinę programą bei koordinuoti jos įgyvendinimą“. Kadangi viena iš pagrindinių Tarybos funkcijų, įtvirtintų nacionalinėje teisės sistemoje - koordinuoti etninės kultūros valstybinę globą vykdančių institucijų veiklą, todėl Taryba, vykdydama įstatymu jai priskirtas funkcijas, privalės užtikrinti minėtos programos įgyvendinimo koordinavimą (žr. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 6, 7, 8 straipsnius).

4) Programos bendrųjų nuostatų dalyje ne visi išvardinti įstatymai yra tiesiogiai susiję su etninės kultūros globa (pvz., Archyvų įstatymas), bet jame nutyliama, kad Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatos yra išplėtos ir detalizuotos Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme, 2002 m. priimtoje Seimo rezoliucijoje „Dėl 2001 m. nacionalinio saugumo sistemos būklės ir plėtros ataskaitos“, „Pridėtinės vertės mokesčių įstatyme“, „Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje“, kituose Seimo bei Vyriausybės priimtuose teisės aktuose.

5. Dėl etninės kultūros paveldo kaupimo bei saugojimo:

1) Projektas tiriamųjų ekspedicijų organizavimo ir registravimo, surinktos medžiagos apskaitos tvarką pveda parengti Kultūros, švietimo ir mokslo bei Aplinkos ministerijoms (priemonė 1.4), bet didžiausią patirtį šioje srityje turinčios institucijos nėra nei Kultūros ministerijos, nei Aplinkos ministerijos žinioje; „Švietimo ir mokslo ministerijoje nėra Etninės kultūros ekspertų komisijos, galinčios vertinti parengtas programas ir mokymo priemones“ (II sk. 18 dalis). Minėtą užduotį geriausia būtų įgyvendinti periodiškai rengiant pagrindinių etninės kultūros vertybes kaupiančių institucijų pasitarimus.

2) Projektas numato įgyvendinti visai Lietuvai reikšmingus etninės kultūros paveldo kaupimo ir sisteminimo projektus, tačiau dėl jų rengimo dar turėtų būti organizuotos kompetentingų institucijų diskusijos. Čia turimi omenyje šie projektai:

a) Nacionalinis tradicinių kultūros vertybių registras (žr. IV sk. 44 dalį ir 3 9 priemonę);

b) vieningos saugomų eksponatų bei tekstinių, garso ir vaizdo dokumentų elektroninės duomenų bazės (Nacionalinio inventoriaus) sukūrimas (IV sk. 37 d., V sk. 45.7, 2.2 priemonė);

c) saugomos etninės kultūros paveldo ir tyrinėjimų medžiagos katalogų sudarymas ir paskelbimas (2.7 priemonė);

d) folkloro nacionalinio archyvo koncepcijos parengimas (žr. 2.1 priemonę).

Pastarosios priemonės būtinybė visai neaparta nei analizuojant esamą būklę, nei numatant sprendimus ir rezultatus. Beje, vieningos duomenų duomenų bazės dar nepavyko sukurti nė vienai Europos valstybei, turinčiai ne tik daug gausesnius finansinius išteklius, bet ir didelę kultūros paveldo kaupimo patirtį. Projekte kalbama tik apie tautosakos archyvus, nors yra sukaupta daug tautosakai nepriskiriamų etninės kultūros vertybių: duomenų apie instrumentus, instrumentinę muziką ir šokius, papročius, darbo technologijas, maisto gaminimą, tarmes ir pan.

6. Dėl numatomų etninės kultūros tyrimų prioritetų:

1) Projekte numatoma prioritetą teikti tik fundamentiniams tyrimams (žr. 1.3 priemonę), nors būtina remti visus tyrimus, darančius didesnį poveikį etninės kultūros plėtrai.

2) Neaišku, kodėl finansinė parama numatyta tik šiuolaikinių etninės kultūros reiškių tyrimams (žr. 3.1 priemonę). Kita vertus, neaišku, kodėl šią priemonę pavesta įgyvendinti Kultūros ministerijai, kuri nekuruoja mokslo ir studijų institucijų, atliekančių mokslinius tyrimus (II sk. 5 dalis).

3) Analizuojant esamą būklę, teigiama, kad „Etninės kultūros paveldo tyrinėjimo veikloje aktyviai dalyvauja nevyriausybinių organizacijų <...>, tačiau jų materialinė bazė labai silpna“ (žr. projekto II sk. 13 dalį). Mes manome, kad mokslinių tyrimų plėtros tikslais visų pirma reikėtų aprūpinti mokslinių tyrimų įstaigas, kurių pagrindinė funkcija - atlikti mokslinius tyrimus (apie tai kalbama projekto 5 dalyje, tačiau niekur neužsimenama apie šių įstaigų varganą materialinę bazę).

7. Dėl etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje:

1) Projekte nepakankamai išsamiai pateikta etninės kultūros ugdymo būklės švietimo sistemoje analizė, numatyti sprendimai neapima kai kurių ugdymo sričių. Pasigendama konkrečių nurodymų, kuriuos apibrėžia Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 9 straipsnis.

2) Nurodydami etninės kultūros ugdymą paskirtį šiuolaikinėje mokykloje, projekto autoriai ją apibūdina viena-reikšmiškai: „etninių vertybių išsaugojimas didele dalimi priklauso nuo to, kaip jos diegiamos švietimo sistemoje“, tačiau etninės kultūros vertybių šiuolaikinio interpretavimo ir tęstinumo tikslai lieka neįvardyti. Etninės kultūros būklės analizė nepaliečia ir kitų aktualių šiuolaikinio ugdymo tikslų: pavyzdžiui, aiškiai nenurodo, kad kartu su pilietinės savimonės formavimu reikia ugdyti asmens tautinę savimonę, stiprinti naujosios kartos tautinį tapatumą.

3) Pritardami teiginiui, kad etninė kultūra nerado deramos vietos mokyklose, abejojame, ar Lietuvoje etninė kultūra tikrai dėstoma kaip pasirenkamas dalykas 120 mokyklų. Kiek mums žinoma, tokia mokyklų apklausa pastaruoju metu nebuvo atlikta ir švietimo ir mokslo ministerija tokių duomenų neturi.

4) Pasigendama sprendimų, skatinančių etninės kultūros ugdymą neformaliose meno (muzikos, dailės) mokyklose. Tikslinga atlikti tyrimus, kuriais būtų išsiaiškinta, kokį poveikį

Ir Vilniuje blukę velka... 2001 m. gruodis. Sauliaus Gudo nuotr.

etninės kultūros ugdymas daro mokiniams papildomai supažindinant juos su etninės kultūros vertybėmis.

5) Abejonių kelias, ar priemonių 4.1, 4.4 ir 4.5 vykdymą gali įgyvendinti Švietimo ir mokslo ministerija, kaip numatyta projekte.

6) Koreguotinas 3.5.2 priemonėje numatytas įvesti „Lietuvos valstybės tautos ir kultūros istorijos“ laisvai pasirenkamo kurso pavadinimas.

7) Reikėtų numatyti priemones, remiančias ir skatinančias etninės kultūros pakraipos švietimo įstaigų veiklą.

8) Pasigendama priemonių, numatančių supažindinti karštesnius su etninės kultūros vertybėmis kaip patriotinio ugdymo veiksniumi. Už jų vykdymą turėtų būti atsakinga Krašto apsaugos ministerija.

Išanalizavus Kultūros ministerijos pateiktą Vyriausybės nutarimo bei Etninės kultūros plėtros programos projektą, galima daryti šias pagrindines išvadas:

1. Parengtas dokumento projektas yra pernelyg abstraktus. Jis neapibrėžia konkrečių priemonių ir dėl to neatitinka tikrai programai keliamų reikalavimų, pagal kuriuos ji galėtų būti įgyvendinama.

2. Projektas parengtas nepakankamai atsižvelgiant į nacionalinės teisės sistemoje įtvirtintas etninės kultūros valstybinės globos nuostatas bei sukurtą etninės kultūros koordinavimo sistemą.

3. Programos projekte etninės kultūros plėtros objektas ir tikslai labai susiaurinti: jie ne tiek nukreipti į etninės kultūros gyvybės reiškinių palaikymą, tradicijų perėmimą bei jų plėtrą, kiek į etninės kultūros paveldo fiksavimą ir apsaugą.

4. Daugelis darbų, nurodytų programoje, numato tik tiesioginį kultūros institucijų funkcijų vykdymą. Papildomą lėšų skyrimą priemonių įgyvendintojams galima traktuoti kaip neracionalų ir netaupų valstybės biudžeto lėšų naudojimą.

Atsižvelgdama į nurodytas aplinkybes, Taryba negali priartinti pateiktam projekto variantui ir siūlo pradėti konstruktyvų bendradarbiavimą, kartu imtis šio projekto koregavimo ir derinimo su platesniu Etninės kultūros plėtros valstybinės programos variantu, kurį rengia Taryba drauge su Vyriausybės institucijomis, kaip numato Seimo nutarimas Nr. VIII-1848 „Dėl Etninės kultūros globos tarybos nuostatų patvirtinimo“ II skirsnio 6 dalies 12 punktas.

Programos

2002 m. Taryba sutelkė dėmesį į dvių valstybinių programų - „Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa“ ir „Etninės kultūros plėtros valstybinė programa“ - rengimą. Jos aprėpia laikotarpį nuo 2003 iki 2009 metų. Į šį darbą buvo įtraukti ne tik Tarybos nariai, bet ir įvairių valstybės valdymo institucijų, mokslo bei studijų įstaigų ekspertai, visuomeninių organizacijų atstovai. Siekiant nustatyti realią padėtį bei rasti būdus, kaip įgyvendinti iškeltus uždavinius, buvo atliekami tyrimai įvairiose srityse. Kai kurios ekspertų išvados vykdant šias programas skelbiamos šio leidinio p. 54-73.

LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ KAIMŲ IŠLIKIMO ILGALAIKĖ PROGRAMA

Vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo II skyriaus 2 dalimi ir Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ II skirsnio 6 dalies 13 punktu Taryba 2002 m. spalio 18 d. parengė Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos ir jos priemonių plano 2003-2009 m. projektą ir jį pateikė derinti Žemės ūkio ministerijai bei kitoms suinteresuotoms institucijoms. Suderintą programos projektą numatoma 2003 m. I pusmetyje pateikti Vyriausybei tvirtinti.

Rengiant šią programą, atkreiptas dėmesys į tai, kad pradėjus valstybės reformas etnografiniai kaimai nebuvo pakankamai integruoti į šalies socialinį bei ekonominį gyvenimą, todėl išgyvena kultūrinį, socialinį ir ekonominį nuosmukį. Daugelis jų be valstybės paramos gali sunykti. Programoje numatomos priemonės bei siūlomi realūs etno-

grafinių kaimų gaivinimo būdai. Numatytos tokios pagrindinės programos įgyvendinimo priemonės:

- 1) siekiant atgaivinti ir išsaugoti etnografinius kaimus, parengti jų infrastruktūros plėtros modelį;
- 2) sudaryti prielaidas etnokultūriniam paveldui bei tradiciniam kraštovaizdžiui etnografiniuose kaimuose išsaugoti;
- 3) sudaryti sąlygas etninės kultūros, turizmo ir rekreacijos paslaugų plėtrai etnografiniuose kaimuose;
- 4) sudaryti prielaidas ūkinės veiklos, pagrįstos etnokultūrinėmis tradicijomis, plėtrai;
- 5) skleisti žinias apie etnografinius kaimus kaip etninės kultūros židinius.

Programa padės užtikrinti etnografinių kaimų etninės kultūros elementų išsaugojimą, tradicinių amatų gaivinimą bei netradicinių verslų, etnokultūrinio turizmo plėtrą kaime, padidins kaimiškų vietovių gyventojų gamybinį pajėgumą.

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

NUTARIMAS DĖL VALSTYBINĖS ETNOGRAFINIŲ KAIMŲ IŠLIKIMO PROGRAMOS DARBO GRUPĖS SUDARYMO

2002 m. sausio 16 d. Nr. 4
Vilnius

Etninės kultūros globos taryba, vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo II skyriaus 8 straipsnio 2 dalimi, 2002 m. sausio 16 d. posėdyje nutaria:

1. Sudaryti darbo grupę Valstybinei etnografinių kaimų išlikimo programai parengti.
2. Darbo grupę suskirstyti į tris pogrupius: Gyvoji dvasinė kultūra, Tradiciniai amatai ir verslai, Tradicinis kraštovaizdis.

Valstybinės etnografinių kaimų išlikimo programos darbo grupės narių sąrašas

Darbo grupės vadovas - Jonas Rudzinskas - Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotojas, Tautodailininkų sąjungos pirmininkas.

I. Gyvoji dvasinė kultūra

Pirmininkas - Vytautas Tūmėnas - Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus mokslo darbuotojas, hum. m. daktaras.

Pogrūpio nariai:

Rimantas Astrauskas - Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas, Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Jonas Rudzinskas - Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotojas, Tautodailininkų sąjungos pirmininkas.

Dalia Urbanavičienė - Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos skyriaus vedėja, menotyras daktarė, Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja, Lietuvių etninės draugijos pirmininkė.

Virginija Kondratienė - Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja teisės klausimais.

Romualdas Povilaitis - Lietuvos žemės ūkio universiteto Kultūrologijos ir filosofijos katedros vedėjas, docentas, hum. m. daktaras.

Angelė Vyšniauskaitė - etnologė, prof. habil. daktarė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Petras Kalnius - Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vyr. mokslo darbuotojas, Etninės kultūros globos tarybos narys, daktaras.

II. Tradiciniai amatai ir verslai

Pirmininkas - Jonas Čaplikas - Lietuvos žemės ūkio universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto dekanas, docentas soc. m. daktaras.

Pogrūpio nariai:

Jonas Rudzinskas - Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotojas, Tautodailininkų sąjungos pirmininkas.

Mečislovas Treinys - Lietuvos žemės ūkio universiteto Ekonomikos katedros profesorius, socialinių mokslų daktaras.

Virginija Žoštautienė - Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros ir informacijos departamento direktorė.

Darius Vilimas - Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros ir informacijos departamento vyriausiasis specialistas.

Arvydas Švirmickas - Alytaus dailiųjų amatų mokyklos direktoriaus pavaduotojas.

III. Tradicinis kraštovaizdis

Pirmininkas - Danielius Pivorūnas - Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus viršininkas, daktaras.

Pogrūpio nariai:

Virgilijus Kačinskas - Kultūros vertybių apsaugos departamento Kultūros paveldo centro direktoriaus pavaduotojas, vyriausiasis architektas.

Nijolė Šatienė - Lietuvos ūkininkų draugijos tarybos narė, Biržų rajono savivaldybės tarybos narė, Šukionių kaimo bendruomenės pirmininkė.

Rasa Vasiliauskienė - Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus vyriausioji specialistė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Petras Kalnius - Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus vyr. mokslo darbuotojas, Etninės kultūros globos tarybos narys, daktaras.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Tinklų džiovimas Juodkrantėje, 1997. Vytauto Musteikio nuotr.

ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS VALSTYBINĖ PROGRAMA

Vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo II skyriaus 8 str. 1 dalimi ir Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ II skirsnio 6 dalies 12 punktu, Taryba 2002 m. gruodžio mėnesį parengė Etninės kultūros plėtros valstybinės programos ir priemonių plano 2003-2009 m. projektą. Dokumentas pateiktas Vyriausybei tvirtinti.

Programos paskirtis - nustatyti etninės kultūros plėtros prioritetines kryptis, sudaryti finansines ir teisineis prielaidas, padedančias užtikrinti etninės kultūros paveldo išsaugojimą, pažinimą bei naudojimą, puoselėti tautos tapatumą ir savimone, plėtoti etnografinių regionų savitumą, skatinti gyvosios tradicijos tęstinumą, integruoti etninę kultūrą į švietimo sistemą, plėtoti etninės kultūros tyrimus ir efektyviau juos panaudoti platesnių visuomenės sluoksnių mokymui bei lavinimui, skatinti senųjų tradicijų pritaikymą žemės ūkio, verslo ir turizmo reikmėms, sudaryti etninės kultūros subjektams tinkamas veiklos sąlygas, didinti etninės kultūros vaidmenį pilietinės visuomenės kūrime ir bendrame kultūros procese.

Programos priemonių planas apima 2002-2009 metus. Programos priemonėse numatoma:

1) nustatyti etninės kultūros plėtros prioritetus, parengti finansavimo sistemos koncepciją ir etninės kultūros programų rėmimo tvarką;

2) subalansuotai plėtoti svarbiausias etninės kultūros sritis, atlikti etninės kultūros plėtros monitoringą;

3) aktyvinti etninės kultūros plėtrą etnografiniuose Lietuvos regionuose koordinuojant valstybinių, regioninių ir vietinių institucijų (kultūros, švietimo, mokslo, aplinkosaugos, žemės ūkio ir kt.) veiklą;

4) sudaryti palankias sąlygas etninės kultūros subjektų veiklos plėtrai: parengti jų paramos koncepciją ir etninės kultūros subjektų sertifikavimo sistemą;

5) užtikrinti etninės kultūros paveldo fiksavimą, tvarkymą, išsaugojimą ir naudojimą: suformuoti etninės kultūros paveldą kaupiančių, tvarkančių ir saugančių institucijų tinklą; sukurti bendrą jų informacinę sistemą; atnaujinti šių institucijų materialinę techninę bazę; sudaryti tinkamas sąlygas etninės kultūros vertybių ir duomenų apie jas fiksavimui bei išsaugojimui;

6) stiprinti etninės kultūros tyrinėjimų bazę mokslo sistemoje ir aktyvinti tyrimų sklaidą bei įtaką etninės kultūros plėtrai;

7) sukurti prielaidas etninės kultūros vertybių perimamumui ir sklaidai švietimo sistemoje;

8) integruoti etninę kultūrą į turizmą ir žemės ūkį;

9) užtikrinti etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumą skatinant jos formų plėtrą.

**ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA
NUTARIMAS**

**DĖL VALSTYBINĖS ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS
PROGRAMOS DARBO GRUPĖS SUDARYMO**

2002 m. vasario 13 d. Nr. 5
Vilnius

Etninės kultūros globos taryba, vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo II skyriaus 8 straipsnio 1 dalimi, 2002 m. vasario 13 d. posėdyje nutaria:

1. Sudaryti darbo grupę Valstybinei etninės kultūros plėtros programai parengti.
2. Darbo grupę suskirstyti į keturias paprogrames: Etninės kultūros paveldas, Etninės kultūros tyrinėjimai ir jų mokslinė bazė, Gyvoji tradicija, Etninė kultūra švietimo, specialaus ugdymo ir aukštojo mokslo sistemoje.

Valstybinės etninės kultūros plėtros programos darbo grupės narių sąrašas

Darbo grupės vadovė - Dalia Urbanavičienė - Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos skyriaus vedėja, menotyras daktarė, Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja, Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininkė.

I. Etninės kultūros paveldas

Pirmininkas - Vidmantas Bezarus - Valstybinių saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos direktoriaus pavaduotojas.

Paprogramės nariai:

Birutė Imbrasienė - Kulinarijos paveldo fondo direktorė, Lietuvių etninės kultūros draugijos narė.

Arvydas Švirmickas - Alytaus dailiųjų amatų mokyklos direktoriaus pavaduotojas, dailininkas tapytojas-pedagogas.

Diana Varnaitė - Kultūros vertybių apsaugos departamento direktorė.

Vitalija Vasiliauskaitė - Panevėžio kraštotyros muziejaus darbuotoja, Aukštaitijos regiono atstovė, Etninės kultūros glo-

bos tarybos narė.

Rasa Vasiliauskienė - Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus vyriausioji specialistė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

II. Etninės kultūros tyrinėjimai ir jų mokslinė bazė

Pirmininkas - Valdemaras Šimėnas - Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Archeologijos katedros docentas, Etninės kultūros globos tarybos narys, daktaras.

Paprogramės nariai:

Rytis Ambrazevičius - Lietuvos muzikos akademijos lektorius, mokslo darbuotojas.

Rimantas Astrauskas - Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas, Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Renata Bareikienė - Lietuvos Mokslo tarybos referentė.

Martynas Purvinas - Architektūros ir statybos instituto Architektūros istorijos ir paveldo sektoriaus vyr. mokslo darbuotojas, daktaras.

Marija Purvinienė - Architektūros ir statybos instituto Architektūros istorijos ir paveldo sektoriaus mokslo darbuotoja.

Žilvytis Bernardas Šaknys - Lietuvos istorijos instituto Etnologijos sk. vedėjas, daktaras.

Daiva Vaitkevičienė - Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotoja, daktarė.

III. Etninės kultūra švietimo, specialaus ugdymo ir aukštojo mokslo sistemoje

Pirmininkė - Irena Čepienė - Vilniaus pedagoginio universiteto docentė, daktarė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Paprogramės nariai:

Ona Babonienė - Lietuvos Respublikos Seimo narė.

Virginija Kondratienė - Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja teisės klausimais.

Varsa Liutkutė - Lietuvos muzikos akademijos asistentė.

Romualdas Povilaitis - Lietuvos žemės ūkio universiteto Kulturologijos ir filosofijos katedros vedėjas, docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Valentinas Stundys - Molėtų miesto meras.

Žilvytis Bernardas Šaknys - Lietuvos istorijos instituto Etnologijos sk. vedėjas, daktaras.

Arvydas Švirmickas - Alytaus dailiųjų amatų mokyklos direktoriaus pavaduotojas, dailininkas tapytojas-pedagogas.

Vitalija Vasiliauskaitė - Panevėžio kraštotyros muziejaus darbuotoja, Aukštaitijos regiono atstovė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Daiva Vyčinienė - Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos katedros vedėja, doc. daktarė.

IV. Gyvoji tradicija

Pirmininkas - Jonas Rudzinskis - Lietuvos tautodailininkų sąjungos pirmininkas, Etninės kultūros globos tarybos pirminko pavaduotojas.

Paprogramės nariai:

Rytis Ambrazevičius - Lietuvos muzikos akademijos lektorius, mokslo darbuotojas.

Jonas Čaplikas - Lietuvos žemės ūkio universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto dekanas, docentas, socialinių mokslų daktaras.

Vyantas Čaplikas - ES tarptautinės regioninės „ACC Together“ Lietuvoje konsultantas, Etninės kultūros globos tarybos narys, socialinių mokslų daktaras.

Birutė Imbrasienė - Kulinarijos paveldo fondo direktorė, Lietuvių etninės kultūros draugijos narė.

Virginija Kondratienė - Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja teisės klausimais.

Danielius Pivoriūnas - Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus viršininkas, daktaras.

Eglė Plioplienė - Vilniaus miesto Etninės kultūros veiklos centro direktorė.

Juozas Raguckas - Valstybinio turizmo departamento direktoriaus pavaduotojas.

Egidijus Skarbalius - Lietuvos Respublikos Seimo narys.

Jonas Trinkūnas - Lietuvos romuvų sąjungos pirmininkas, daktaras, Etninės kultūros globos tarybos narys.

Vytautas Tumėnas - Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus mokslo darbuotojas, daktaras.

Jonas Vaiškūnas - Molėtų krašto muziejaus skyriaus vedėjas.

Rasa Vasiliauskienė - Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus vyriausioji specialistė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Ramunė Vėliuvienė - Radijo ir televizijos komisijos narė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Darius Vilimas - Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros ir informacijos departamento vyriausiasis specialistas.

Angelė Vyšniauskaitė - etnologė, prof. habil. daktarė, Etninės kultūros globos tarybos narė.

Virginija Žoštautienė - Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros ir informacijos departamento direktorė.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Tarybos posėdžiai

Tarybos narių ekspertų posėdžiai rengiami ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Jų metu kolegialiai svarstomi svarbiausi projektai, dokumentai, ekspertų komisijų išvados bei pasiūlymai. Nutarimai priimami bendru sutarimu arba paprasta posėdyje dalyvaujančių Tarybos narių balsų dauguma. Posėdis teisėtas, jeigu jame dalyvauja du trečdaliai Tarybos narių. 2002 metais įvyko 11 Tarybos posėdžių.

Sausio 16 d. Taryba patvirtino Etninės kultūros globos tarybos 2001 m. veiklos ir Tarybos sekretoriato vadovo ataskaitas. Buvo nutarta užsakyti sociologinį tyrimą „Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje“ (2002 m. surinktų duomenų palyginimas su 1990 m. atlikto analogiško sociologinio tyrimo duomenimis). Numatomais tyrimų rezultatais buvo siekiama išryškinti etninės kultūros raidos pokyčius, jų kryptį, padėti rasti efektyviausius kelius, kaip taisyti padėtį. Sociologinio tyrimo duomenys turėtų moksliskai pagrįsti, ar užtikrinamas etninės kultūros pertekimas švietimo ir ugdymo sistemoje. Gautus sociologinius duomenis numatyta panaudoti rengiant Etninės kultūros plėtros Valstybinę programą. Diskutuota, kaip parengti profesionalesnį bei tikslingesnį klausimyną, todėl buvo rekomenduota klausimyną detaliau apsvarstyti ir patobulinti Tarybos švietimo ir mokslo komisijoje.

Taryba patvirtino Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos darbo grupės sudėtį. Šios programos inicijavimas ir parengimas - vienas 2002 metų Tarybos prioritetų, todėl programai parengti buvo suformuota kompetinga Tarybos narių ir Tarybos kviestinių ekspertų darbo grupė, turinti programų rengimo patirtį.

Aptartas Tarybos bendradarbiavimas etninės kultūros globos klausimais su III Lietuvos kultūros kongreso rengėjais.

Vasario 13 d. Tarybos nariai pateikė pastabas dėl Tarybos 2002 m. veiklos programos projekto ir jį patvirtino. Taip pat buvo patvirtinta Etninės kultūros plėtros valstybinės programos darbo grupės sudėtis. Taryba nutarė parengti įstatymų pakeitimus, susijusius su etninės kultūros vertybių apsauga bei jas kaupiančių saugyklų statuso įteisinimu. Siūlymams dėl įstatymų pakeitimų parengti sudaryta speciali darbo grupė. Svarstyta regioninių tarybų sudarymo eiga ir regioninių Tarybos padalinių įkūrimo aktualumas: Lietuvos periferijoje gyvenantys etninės kultūros puoselėtojai geriausiai žino etnografinių regionų problemas ir gali jas padėti spręsti vietose; be to, didžioji etninės kultūros paveldo dalis bei gyvieji autentiškos kultūros reiškiniai daugiausia yra išlikę regionuose.

Tarybos nariai kartu su III Lietuvos kultūros kongreso iniciatyvine grupe aptarė kongreso rengimo ir bendradarbiavimo klausimus, nutarė kongreso metu iškelti aktualius etninės kultūros paveldo, gyvosios tradicijos puoselėjimo ir sklaidos, etninės kultūros integravimo į švietimo ir ugdymo sistemą, regioninio savitumo išsaugojimo klausimus. Į kongreso darbą įsitraukė daugelis Tarybos narių ir jos regioninių padalinių atstovai.

Kovo 14 d. svarstyta Tarybos veiklos ataskaita, kurią Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komitetas gražino Tarybai

patobulinti. Posėdžio metu išanalizuotos pastabos ir pasiūlymai. Tarybos nariai nepritarė Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komiteto neigiamam ataskaitos vertinimui.

Svarstyta iškilusi problema, nes Kultūros ministerija, nesuderinusi su Taryba, kuriai įstatymu pavesta parengti Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, pati ėmėsi rengti šią programą. Buvo nutarta klausimą spręsti susitikime su kultūros ministre. Taryba patvirtino pateiktus regioninių tarybų narių sąrašus.

Balandžio 3 d. posėdyje daug dėmesio skirta patobulintam Tarybos veiklos ataskaitos projektui aptarti. Susipažinę su naujuoju ataskaitos variantu, Tarybos nariai jį vieningai patvirtino ir nutarė teikti Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komitetui.

Tarybos nariams buvo pristatytas ką tik išleistas Etninės kultūros globos tarybos surengtos UNESCO konferencijos, vykusios 2001 m. Lietuvos Respublikos Seime, pranešimų rinkinys *Folk Culture at the Beginning of the 3rd Millennium*.

Gegužės 29 d. Tarybos nariais patvirtinti naujai deleguoti Aukštaitijos ir Dzūkijos regionų atstovai - Liudvika Trasykytė ir Romas Balčius. Taryba nutarė pakeisti Tarybos reglamentą, kad būtų galima į ekspertų komisijas įtraukti ir regioninių tarybų narius. Nutarta birželio mėn. Lietuvos Respublikos Seime surengti seminarą „Lietuvių etninė kultūra Europos integracijos kontekste“, į kurį numatyta pakviesti Seimo narius, Tarybos ekspertus, Lietuvos visuomeninių organizacijų forumo atstovus, kitus žymius visuomenės ir kultūros veikėjus.

Išklaukę informaciją apie Tarybos 2001 m. veiklos ataskaitos aptarimą Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komitete, Tarybos nariai pritarė Tarybos vadovybės parengtam raštui „Dėl Etninės kultūros globos tarybos ataskaitos vertinimo“ ir nutarė prašyti Seimo pirmininką viešai pristatyti Tarybos ataskaitą Seimo posėdyje. Taryba apsvarstė Aukštaitijos ir Dzūkijos (Dainavos) regioninių etninės kultūros globos tarybų veiklos programų projektus bei sociologinio tyrimo „Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje“ preliminarinius duomenis. Abi informacijos buvo pripažintos svarbiomis rengiamoms valstybinėms programoms. Regionų atstovai kalbėjo apie galimybes gauti tarptautinį finansavimą regioniniams projektams, o sociologų tyrimas atskleidė neigiamas etninės kultūros pažinimo ir įsisąmoninimo tendencijas, per dešimtmetį išryškėjusias Lietuvos mokyklose.

Apsvarčiusi valstybinės vėliavos klausimą, Taryba pritarė siūlymui, jog būtina įteisinti istorinę vėliavą paliekant dabartinį valstybinės vėliavos statusą trispalvei vėliavai.

Svarstant folkloro archyvų klausimą buvo nustatyta, kad aukštosiose mokyklose yra sukaupta daug vertingos etninės kultūros medžiagos, kurios išsaugojimo iki šiol neužtikrina teisinės normos. Nutarta šiuo klausimu inicijuoti įvai-

rių suinteresuotų institucijų atstovų pasitarimą. Taip pat buvo nutarta leisti informacinį Tarybos leidinį „Etninė kultūra“ ir sudaryta jo redakcinė kolegija.

Liepos 11 d. Taryba patvirtino Danguolę Micutiene, Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros tarybos pirmininkę, Etninės kultūros globos tarybos narę (pakeičiant iki tol Sūdūvai (Suvalkijai) Taryboje atstovavusį Vitą Daniliauską). Buvo pritarta Dzūkijos ir Aukštaitijos regioninių etninės kultūros globos tarybų veiklos programų projektams.

Patvirtinta dr. Vygando Čapliko parengta ekspertinė išvada dėl Alytaus apskrities plėtros plano. Tarybos reglamentą nutarta svarstyti kitame Tarybos posėdyje. Taryba pritarė dr. Irenos Čepienės ekspertinėms išvadoms dėl programos „Tėviškės metai“.

Dalyvaujant Švietimo ir mokslo viceministru Rimantui Vaitkui, Taryba aptarė sociologinį tyrimą „Dėl etninės kultūros raiškos ir sklaidos vidurinėje švietimo grandyje“, patvirtino šio tyrimo išvadas ir numatė jas pateikti Lietuvos Respublikos Seimui, pristatyti spaudai bei Lietuvos visuomenei. Su švietimo ir mokslo viceministru buvo aptartas Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos bendruomenės kreipimasis į Tarybą dėl Švietimo ir mokslo ministerijos Ikmokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėjos G. Šeibokienės nurodymo nebedėstyti etninės kultūros dalyko „Genio“ pradinėje mokykloje. Viceministras užtikrino, kad tai nėra ministerijos pozicija, ir pažadėjo padėti teigiamai išspręsti šį klausimą.

Per Taryboje įvykusį susitikimą su Lenkijos parlamentaras buvo pasidalinta Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo rengimo patirtimi, svarstyta, kaip Europos valstybės sprendžia etninės kultūros puoselėjimo ir plėtros klausimus, kaip vyksta etninės kultūros vertybių perteikimas jaunajai kartai besivienijančioje Europoje, regioninės plėtros ir politikos klausimai.

Rugsėjo 11 d. Taryba patvirtino naujus narius - Egidijų Skarbalių, Žemaitijos regiono atstovą (vietoj Mildos Ričkutės), Virginių Kondratienę, Mažosios Lietuvos regiono atstovę (vietoj Voldemaro Šimėno), Krescencijų Stoškų, Lietuvos etninės kultūros draugijos atstovą (vietoj V. Kondratienės) ir Dalią Teišerskytę, Lietuvos Respublikos Seimo atstovę (vietoj Jono Jučo).

Pasiūlytas Tarybos reglamento pakeitimo projektas sukėlė diskusijas, todėl buvo nutarta pavesti V. Kondratienei, D. Urbanavičienei ir E. Skarbaliui parengti galutinį Tarybos reglamento pataisų variantą.

Pasibaigus Tarybos pirmininko Rimanto Astrausko dvejų metų kadencijai, jis buvo paprašytas laikinai eiti Tarybos pirmininko pareigas iki bus išrinktas naujas Tarybos pirmininkas.

Taryba nutarė parengti LRT kultūrinių laidų ekspertizę. J. Rudzinskas ir V. Kondratienė buvo įpareigoti iki kito Tarybos posėdžio pateikti apibendrintus siūlymus Kultūros ministerijos pateiktam Nacionalinės kultūros programos projektui. Tarybos nariams pasiūlyta iki rugsėjo 23 d. pateikti kandidatų pavardes J. Basanavičiaus premijai gauti.

Rugsėjo 23 d. posėdis. Pasibaigus Tarybos pirmininko kadencijai, naujuoju Tarybos pirmininku buvo išrinktas doc. dr. Krescencijus Stoškus. Svarstant Tarybos reglamento pa-

keitimus, pritarta 18 ir 19 punktų naujoms redakcijoms. Išrinktajam Tarybos pirmininkui pasiūlius ir Tarybos nariams pritarus, Tarybos pirmininko pavaduotojais liko dr. D. Urbanavičienė, J. Rudzinskas ir V. Kondratienė.

Svarstant regioninių etninės kultūros globos tarybų strategijas, atkreiptas dėmesys į etatinių specialistų poreikį darbui regioninėse tarybose.

Posėdyje buvo pateikta informacija apie Tarybos narių viešnagę Lietuvos konsulate Kaliningrade, susitikimą su jo vadovais ir vietinės lietuvių bendruomenės atstovais bei susitikimo metu aptartas etninės kultūros puoselėjimo Mažonoje Lietuvoje problemas ir bendradarbiavimo klausimus, susitikimus su Nidos vicemeru, Klaipėdos miesto Etninės kultūros centro darbuotojais.

Spalio 16 d. posėdyje aptartos Tarybos pastabos ir pasiūlymai dėl Švietimo strategijos gairių ir Švietimo įstatymo naujosios redakcijos projektų. Nutarta, teikiant Seimui pasiūlymus dėl minėtų teisės aktų projektų, remtis sociologinio tyrimo išvadomis. Aptarta Tarybos komisijų veikla, numatyti jų darbų prioritetai.

Pristatytas Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos projektas, kuris buvo parengtas siekiant išsaugoti etnokultūrinės tradicijas kaime bei gerinti etnografinių kaimų gyventojų gyvenimo kokybę, vadovaujantis Žemės ūkio plėtros strategijoje suformuluotomis nuostatomis bei ES dokumentais. Taryba pritarė programos projektui ir jo teikimui Žemės ūkio ministerijai ir kitoms institucijoms derinti.

Taryba analizavo Lietuvos muzikos akademijos (LMA) Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriuje sukaupto vieno iš didžiausių Lietuvoje muzikinio folkloro archyvo išsaugojimo ir jo teisinio statuso klausimus. Nuspręsta pritariti siūlymui reorganizuoti šį LMA padalinį suteikiant jam juridinio asmens teises. Pasiūlyta minėtą klausimą aptarti su LMA vadovybe. Posėdyje konstatuota, kad Tarybos užsakymu ekspertų atlikta ekspertizė, apibendrinanti duomenis apie Lietuvoje etninės kultūros paveldą sukaupusias institucijas, patvirtina, jog šis muzikinį folklorą kaupiantis Lietuvos muzikos akademijos padalinys atlieka didžiulį darbą etninės kultūros paveldo kaupimo, tyrinėjimo, leidybos, tarptautinio mokslinio bendradarbiavimo ir specialistų rengimo srityse, tačiau turi prasčiausią materialinę techninę bazę, trūksta etatų archyviniais darbams atlikti. Sprendimas dėl šio padalinio reorganizavimo, Tarybai tarpininkaujant, turėtų būti priimtas 2003 m. bendromis Vyriausybės, Švietimo ir mokslo ministerijos, Lietuvos muzikos akademijos vadovybės pastangomis. Nutarta sudaryti darbo grupę, kuri parengtų įstatymų pakeitimus, susijusius su etninės kultūros vertybes kaupiančių įstaigų teisinio statuso reglamentavimu. Darbo grupę sudarė: Etninės kultūros paveldo komisijos pirmininkė dr. D. Urbanavičienė, V. Kondratienė (Tarybos pirmininko pavaduotoja teisės klausimais), V. Vasiliauskaitė ir R. Vasiliauskienė, kvieštiniai ekspertai - dr. Daiva Atkočaitytė (Lietuvių kalbos instituto mokslinė sekretorė, tarmių archyvo vadovė), dr. Nastazija Keršytė (Vilniaus universiteto, Kultūros, filosofijos ir meno instituto vyr. mokslo darbuotoja) ir dr. Žilvytis Šaknys (Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vedėjas).

Tarybos nariai posėdyje buvo informuoti apie tai, kad Vidaus reikalų ministerija pateikė Vyriausybei Lietuvos Respublikos teritorinių administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą. Tuo remiantis nuspręsta realizuoti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme įtvirtintas nuostatas dėl etnografinių regionų įteisinimo ir siūlyti peržiūrėti Lietuvos teritorinį administracinį suskirstymą.

Tarybos posėdyje pateikta informacija apie Tarybos informacinio leidinio „Etninė kultūra“ projektą bei numatytas išlaidas.

Lapkričio 20 d. posėdyje aptarti Tarybos 2002 m. veiklos plano baigiamieji darbai. Vienas iš jų - Etninės kultūros plėtros valstybinės programos projekto rengimo eiga. Nutarta iki metų pabaigos pateikti programos projekto pirmąjį variantą. Taryba patvirtino sociologinio tyrimo medžiagos pagrindus parengtas Tarybos ekspertų išvadas „Dėl etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje“ ir nutarė jas pateikti Lietuvos Respublikos Seimui.

Posėdyje aptartos Tarybos ekspertų parengtos pastabos ir pasiūlymai UNESCO pateiktam projektui „Dėl tarptautinės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos“.

Iš esmės sutarta dėl etnografinių regionų ribų: nutarta pagrindus imti pagal Tarybos ekspertų ir regioninių tarybų siūlymus parengtą dr. Danieliaus Pivoriūno žemėlapi ir jo ribas koreguoti ir tikslinti atsižvelgiant į vietos gyventojų nuomonę.

Tarybos posėdyje pateikta informacija apie Lietuvos Respublikos Seime priimtą Valstybės ilgalaikės raidos strategiją. Šio dokumento projektui Tarybos pateiktas pastabas ir pasiūlymus pavyko apginti. Dokumento nuostatos, susijusios su etninės kultūros globa, atsispindi ir Nacionalinio plėtros plano/bendrojo programavimo dokumente, kuriam pastabas ir pasiūlymus taip pat teikė Tarybos ekspertai.

Aptartas etninės kultūros mokytojų rengimo aukštosiose mokyklose problemos. Pateikta informacija apie lenkų kolegų (Seimo narių ir etninės kultūros ekspertų, kurie buvo

atvykę į Tarybą) pageidavimą ir toliau bendradarbiauti etninės kultūros globos srityje bei jų iniciatyva Lenkijos Seime užregistruotą etninės kultūros globos įstatymo projektą lenkų tradicinei kultūrai globoti, informuota apie etninės kultūros pristatymą žiniasklaidoje, apie Tarybos informacinio leidinio „Etninė kultūra“ rengimo eigą.

Gruodžio 20 d. išplėstiniame Tarybos posėdyje dalyvavo regioninių tarybų atstovai, kvieštieji asmenys. Posėdyje ekspertų komisijų pirmininkai apžvelgė 2002 m. jų vadovaujamų komisijų veiklą, informavo apie nuveiktus darbus ir nurodė iškilusias problemas.

Aptartas Lietuvos etnografinių regionų diskutuotinos ribos. Tarybos nariai, regioninių tarybų nariai pateikė įvairių argumentų dėl etnografinių regionų ribų nustatymo. Buvo nutarta šiuo klausimu dar diskutuoti ir rasti visiems regionams priimtina sprendimą. Taip pat pritarta pagal Tarybos ekspertų ir regioninių tarybų siūlymus dr. D. Pivoriūno parengtą etnografinių regionų žemėlapi laikyti pagrindu ir jį toliau tikslinti remiantis visuomenės apklausos duomenimis.

Regioninių tarybų pirmininkai pristatė regioninių tarybų veiklą, atkreipė Tarybos posėdžio dalyvių dėmesį į įvairias problemas, išskylančias regioninėms etninės kultūros globos taryboms. Išklaudyta Tarybos sekretoriato vadovės V. Kondratienės informacija apie Seimo sprendimą 2003 m. skirti Tarybai papildomų biudžetinių asignavimų darbo užmokesčio fondui, kad regionuose būtų įsteigti darbuotojų etatai.

Tarybos sekretoriato vadovės teikimu patvirtinta nauja Tarybos sekretoriato struktūra ir etatų sąrašas, numatyta po 0,5 specialisto etato darbui kiekvienoje regioninėje taryboje.

Tarybos sekretoriato vadovė informavo apie sutaupytas Tarybos sekretoriato lėšas iš darbo užmokesčio fondo, už kurias nupirkti 5 kompiuteriai regioninėms etninės kultūros globos taryboms.

Tarybos posėdyje buvo pristatytas Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys „Etninė kultūra - 2001“.

Kalėdų Senelio sutiktuvės Vilniuje, 2001. Sauliaus Gudo nuotr.

Ekspertų komisijų veikla

Tarybos suformuotos nuolatinės ekspertų komisijos vadovavosi strateginės veiklos kryptyse nubrėžtomis nuostatomis, sutelkdamos dėmesį į etninės kultūros valstybinės globos problemų sprendimą komisijų kuruojamoje srityje. Dalis ekspertų tyrimų arba būdingiausių jų fragmentai skelbiami šiame leidinyje.

Švietimo ir mokslo komisija

(Pirmininkė doc. dr. Irena Čepienė)

Komisija, vadovaudamasi nustatyta veiklos strategija, toliau sprendė etninės kultūros specialistų rengimo, kvalifikacijos kėlimo ir etninės kultūros ugdymo efektyvinimo švietimo sistemoje problemas.

Per ataskaitinį laikotarpį įvyko 9 Švietimo ir mokslo komisijos posėdžiai. Komisija svarstė etninės kultūros mokymo programų projektus, teikė Lietuvos Respublikos Seimui siūlymus dėl Švietimo įstatymo projektų, organizavo sociologinius tyrimus, ekspertinius darbus, anketines apklausas, svarstė etninės kultūros profilio švietimo įstatymų problemas ir kt. Komisijos pirmininkės doc. dr. I. Čepienės iniciatyva buvo organizuotas etninės kultūros mokytojų rengimas prie Vilniaus pedagoginio universiteto įsteigto Etninės kultūros centre.

Pasitelkus Socialinių tyrimų instituto mokslo darbuotojas E. Krukauskienę, I. Trinkūnienę ir V. Žilinskaitę buvo atliktas sociologinis tyrimas 16 Lietuvos mokyklų „Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje mokykloje“. Tyrimo tikslas: ištirti etninės kultūros raiškos ir sklaidos rezultatus, kuris atsispindi mokyklų abiturientų požiūriuose į etninę kultūrą. Komisijos

narių dr. R. Astrausko, V. Kondratienės, J. Palionytės, dr. D. Urbanavičienės parengtas išvadas apie tyrimus Taryba pateikė Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui.

Komisija išanalizavo etninės kultūros specialistų rengimo būklę švietimo ir mokslo institucijose. Buvo atlikta etninės kultūros programinių reikalavimų analizė. Atliktos anketinės apklausos duomenų ekspertizės. Ekspertų išvados ir pasiūlymai sudaro Etninės kultūros globos tarybos parengtos Etninės kultūros plėtros valstybinės programos projekte numatytų priemonių švietimo ir mokslo srityje pagrindą.

Komisija apsvairstė pastabas ir pasiūlymus Švietimo įstatymo naujosios redakcijos projekto pirmajam ir antrajam variantui ir jiems pritarė bei pateikė jas tvirtinti Tarybai.

Komisijai parengus ir Tarybai patvirtinus etninės kultūros mokytojų specializacijos Vilniaus pedagoginiame universitete rengimo modelį (atsakinga doc. dr. I. Čepienė), 2002 m. buvo parengta ir išleista pirmoji etninės kultūros mokytojų laida. Ši specializacija suteikė galimybę pedagogams dėstyti etninės kultūros pagrindų dalyką, organizuoti papildomą etninės kultūros ugdymą ir užklasinę veiklą.

Atliktos dvi etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje programos „Tėviškės metai“ (5-10 kl.) eksperti-

Viktorijos Rastenytės-Jovarienės Žirgų muziejuje Užpaliuose (Utenos r.) seminaro „Žmogus ir Medis“ metu, 2000. Iš Vilniaus etninės veiklos centro archyvo

zės, kurių pagrindu Švietimo ir mokslo ministerijai buvo pateiktas siūlymas pritariti šios programos pataisytam variantui. Komisijos posėdyje apsvairstyta Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos etninės kultūros ugdymo programa ir išsiųsta Švietimo ir mokslo ministerijai rekomendacija šią programą patvirtinti.

Komisija sprendė klausimus, susijusius su etninės kultūros pakraipos švietimo įstaigų pertvarkymu. Aptartas Alytaus darželio-mokyklos „Sakalėlis“ bendruomenės kreipimasis į Etninės kultūros globos tarybą dėl šios mokyklos etninės kultūros pakraipos išsaugojimo. Komisijos nariai susipažino su situacija vietoje ir pateikė siūlymus Alytaus apskrities viršininkui ir Alytaus miesto merui.

Regionų komisija

(Pirmininkas dr. Vygandas Čaplikas)

Komisijos 2002 metų veiklą galima suskirstyti į penkis sritis: 1) įstatymo įgyvendinimas; 2) ekspertizės; 3) etnografinių regionų žemėlapių rengimas; 4) dalyvavimas III Lietuvos kultūros kongrese; 5) kita komisijos veikla. Per ataskaitinį laikotarpį įvyko 4 komisijos posėdžiai.

Regionų komisijos pirmininkas dr. V. Čaplikas ir komisijos nariai V. Kondratienė, J. Rudzinskas, prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė padėjo Tarybos sekretariatui įsteigti Tarybos padalinius - regionines tarybas Aukštaitijoje, Dzūkijoje (Dainavoje), Mažojoje Lietuvoje, Sūduvoje (Suvalkijoje) ir Žemaitijoje. Steigiant regionines tarybas Regionų komisijos nariai konsultavo ir patarė, kaip naujieji Etninės kultūros globos tarybos padaliniai turi parengti regioninių tarybų įstatus, sudaryti programas ir plėtoti veiklą regionuose.

Regionų komisijos nariai prisidėjo prie Valstybės ilgalai- kės raidos strategijos projekto, Nacionalinės plėtros plano/ bendrojo programavimo dokumento (2004-2006) projekto, Alytaus apskrities regioninės plėtros plano ekspertinio vertinimo.

Šių svarbių strateginių ir planinių dokumentų ekspertinis vertinimas atskleidė nemaža esminių trūkumų, susidarančių vykdant įvairaus lygmens valstybinį planavimą, strateginių klausimų bei prioritetų nustatymą. Prie pagrindinių trūkumų priskirtina: neteisingas prioritetų planuose ir programiniuose dokumentuose nustatymas, teoriniu požiūriu silpnos dokumentų struktūros (neaiškiai formuluojamas planinis objektas ir jo vidinės sandaros nustatymas); dokumentai nesuderinti tarpusavyje, perkrauti nereikalingais rodikliais, įvairiomis smulkmenomis.

Toliau buvo rengiamas ir tobulinamas etnografinių regionų žemėlapis. Į šį darbą komisija kreipė nuolatinį dėmesį, konsultavo pagrindinį šios srities talkininką - Aplinkos ministerijos Kraštovaizdžio skyriaus vedėją Danielių Pivoriūną. Regionų komisija 2002 m. lapkričio 13 d. posėdyje priėmė sprendimą: pasinaudojant Europos Sąjungos valstybių, taip pat stojančių į šią organizaciją šalių praktika, neaiškių ribų nustatymui taikyti jau išbandytą subsidiarumo principą. Mūsų sąlygomis jis reiškia sprendimo perkėlimą

žemesnei demokratinei valdymo grandžiai - savivaldybėms. Ten, kur tenka skaidyti savivaldybių teritoriją, būtina atsklausti ir seniūnijų nuomonės, kuriam etnografiniam regionui jos nori priklausyti. Tokiam sprendimui pritarė ir Etninės kultūros globos taryba savo išplėstiniame 2002 m. gruodžio 20 d. posėdyje, kuriame dalyvavo ir regioninių tarybų atstovai. Šis žemėlapis būtinas ne tik Etninės kultūros globos tarybai, bet ir regioninėms taryboms, Lietuvos etnografiniuose regionuose veikiančioms visuomeninėms organizacijoms.

Komisijos nariai aktyviai dalyvavo 2002 m. vykusiame III Lietuvos kultūros kongrese. Organizaciniame komitete dirbo dr. V. Čaplikas, J. Rudzinskas ir L. Trasykytė. V. Čaplikas vadovavo vienai kongreso konferencijai - „Regionų kultūra“, kuri įvyko 2002 m. kovo mėn.

Senosios Nidos kapinaitės. Vytauto Musteikio nuotr.

Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisija

(Pirmininkas Jonas Rudzinskas)

2002 m. komisija nagrinėjo šiuolaikiniame etninės kultūros plėtros procese išylančias problemas pagal Tarybos patvirtintą komisijos strategiją. Per ataskaitinį laikotarpį įvyko 3 komisijos posėdžiai.

Komisija vykdė teisės aktų ir kitų dokumentų ekspertizę, teikė išvadas, rekomendacijas ir kitus dalykinius pasiūlymus. Komisijos veikla apėmė šias veiklos sritis: etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumo problemų svarstymas, sprendimas bei ekspertinių išvadų teikimas, dalyvavimas kuriant *Etninės kultūros plėtros valstybinės programos bei Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos* projektus (Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos darbo grupės vadovu buvo patvirtintas Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisijos pirmininkas J. Rudzinskas).

Komisijos nariai J. Rudzinskas ir J. Trinkūnas dalyvavo 2002 m. kovo 2 d. Kaune įvykusioje III Lietuvos kultūros kongreso konferencijoje „Tradicinė kultūra ir globalizacija“ ir skaitė pranešimus. Įvairiais požūriais išanalizuota tradicinės kultūros padėtis spartėjančios globalizacijos sąlygomis.

Gegužės 24 d. komisijos posėdyje svarstytas Heraldikos

Velyknaktis Pievėnų bažnyčioje (Mažeikių r.), 1989. Vytauto Musteikio nuotr.

komisijos siūlymas Lietuvos Respublikos Seimui „Dėl tautinės vėliavos įteisinimo“. Projektą pristatė Heraldikos komisijos narys, daugelio valstybinės reikšmės simbolių kūrėjas, dailininkas A. Každailis. Komisija pateiktam projektui pritarė.

Kadangi Seime buvo pradėtas svarstyti Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo projektas, komisija pateikė Tarybai siūlymus, kaip užtikrinti tradicinių amatų ir verslų teisinę apsaugą bei subjektų, besiverčiančių šia veikla, apmokestinimo lengvatų taikymą.

Gegužės 30 d. komisijoje svarstyta valstybės parama nevyriausybinėms etninę kultūrą puoselėjančioms organizacijoms. Panaikinus regionuose daugelį kultūros namų, folkloro ansamblių ir kitų etnokultūrinių organizacijų veikla akivaizdžiai silpsta. Nutarta padėti iširti detalai ir parengti ekspertines išvadas šiuo klausimu. Dirbęs šioje srityje dr. Rytis Ambrazevičius parengė ekspertines išvadas.

Komisijos pirmininkas J. Rudzinskas pateikė mugių, tautodailės renginių, amatų demonstravimo ir kitų renginių statistinę analizę, kuri panaudota rengiant *Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą*. Komisija sutarė su Lietuvos žemės ūkio universitetu bendradarbiauti naudojant ir renkant informaciją apie etninės kultūros gyvosios tradicijos reiškinius bei jos puoselėtojus regionuose.

Gyvosios tradicijos komisijos siūlymu liepos 9-12 d. Taryba organizavo susitikimą su Lenkijos Seimo Kultūros komiteto nariais bei Lenkijos etninės kultūros ekspertais. Komisija Tarybai pateikė pasiūlymą įsteigti tarpvalstybinę Lietuvos ir Lenkijos parlamentarų ir etninės kultūros ekspertų komisiją.

Etninės kultūros paveldo komisija

(Pirmininkė dr. Dalia Urbanavičienė)

Komisija 2002 m. pagrindinį dėmesį skyrė nematerialaus etninės kultūros paveldo globai. Per ataskaitinį laikotarpį įvyko 5 komisijos posėdžiai.

Komisijos pirmininkės dr. D. Urbanavičienės iniciatyva buvo išanalizuota esama būklė ir konstatuota, kad nematerialų etninės kultūros paveldą kaupiančioms, tvarkančioms, saugančioms ir tyrinėjančioms institucijoms Lietuvoje ne tik trūksta būtinos materialinės techninės bazės, bet svarbiausia - šios institucijos neturi jų veiklą atitinkančio statuso, nes nėra įtrauktos nei į archyvų, nei į kultūros paveldo teisinio reguliavimo sritis. Gausiausią šios rūšies archyvinę medžiagą sukaupti mokslo ir studijų institucijos, tačiau jų veiklą reglamentuojantys įstatymai taip pat neužtikrina šiose institucijose sukaupto kultūros paveldo globos ir veiklos tęstinumo. Ypač blogoje padėtyje yra atsідūrusios etninės kultūros paveldą kaupiančios aukštosios mokyklos, nes jos beveik negauna valstybinės paramos šiai veiklai palaikyti. Parama būtina pirmiausia dėl to, kad aukštosios mokyklos rengia etninės kultūros specialistus, į kurių studijų programas įtraukta etninės kultūros paveldo rinkimo metodika ir praktika. Taip pat visiškai nereglamentuojami Lietuvos televizijoje ir radijuje sukaupti milžiniški kultūros paveldo archyviniai fondai.

Apibendrinama etninės kultūros vertybių apsaugos būklė. Buvo parengta ekspertizė, kurią Taryba išsiuntinėjo įvairioms su kultūros paveldo globa susijusioms institucijoms (Lietuvos archyvų departamentui, Valstybiniam garso ir vaizdo archyvu, Kultūros vertybių apsaugos departamentui, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, Lietuvių kalbos institutui, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriui ir kt.). Sausio 11 d. komisijos posėdyje buvo surengtas susitikimas su mirtųjų institucijų atstovais.

Komisijos nariai dalyvavo vasario 23 d. įvykusioje III Lietuvos kultūros kongreso konferencijoje Šiauliuose ir skaitė pranešimus bei pasiūlė kongresui priimti rezoliucijas: 1) dėl kilnojamosios kultūros vertybės sąvokos išplėtimo, įtraukiant į šią sąvoką ir medžiagine forma užfiksuotas dvasines kultūros vertybes; 2) dėl archyvinės medžiagos sąvokos išplėtimo ir tikslesnių įvairių dokumentacijos rūšių apibrėžimo; 3) dėl Archyvų įstatymo turinio išplėtimo; 4) dėl galimybės suteikti mokslo įstaigos statusą kultūros vertybes kaupiančioms archyvams.

Balandžio-spalio mėn. komisija dalyvavo rengiant *Etninės kultūros plėtros valstybinę programą* (darbo grupės vadovė - dr. D. Urbanavičienė). Šios programos struktūros projekte buvo išskirta Etninės kultūros paveldo paprogramė, nustatyti jos tikslai, uždaviniai, apibrėžtas temų ratas. Siekiant giliau išanalizuoti etninės kultūros paveldo globos būklę, komisijos nariai parengė anketą etninės kultūros vertybes kaupiančioms institucijoms, kuri buvo išsiųsta 60 įvairaus pobūdžio muziejų, 13 mokslo institutų, 46 aukštosioms ir aukštesniosioms mokykloms, Lietuvos liaudies kultūros centrai (gauti atsakymai iš 32 savivaldybių muziejų ir jų filialų, 5 respublikinių muziejų, 1 nacionalinio muziejaus, 1 žinybinio muziejaus,

13 visuomeninių muziejų, 5 mokslo institutų, 8 aukštųjų mokyklų, 3 aukštesniųjų mokyklų, Aukštaitijos nacionalinio parko, kelių etninės kultūros veiklos centrų). Surinktą informaciją komisijos nariai apibendrinė, pateikė Tarybai savo išvadas ir pasiūlymus apie muziejuose, mokslo institutuose, aukštesniosiose ir aukštesniosiose mokyklose sukauptą etninės kultūros paveldą ir Lietuvos nacionaliniame radijuje sukauptą etninės kultūros paveldo garso įrašus. Į Tarybos parengtą *Etninės kultūros plėtros valstybinės programos* įgyvendinimo priemonių planą įtrauktos priemonės, sudarančios sąlygas etninės kultūros paveldą kaupiančioms institucijoms įgyti trūkstamas patalpas, įrangą ir etatus, užtikrinti kokybišką archyvinės medžiagos kaupimą, inventorinimą, sisteminimą, tyrinėjimą ir leidybą, įvesti koordinavimą tarp tokio profilio institucijų, plėtoti su šia sritimi susijusios teisinės bazės tobulinimą.

Spalio-gruodžio mėn. buvo rengiamas įstatymų, susijusių su etninės kultūros vertybes sukauptųjų archyvų reglamentavimu, pataisų projektas, kuriame dalyvavo ir komisijos nariai bei kvieštiniai ekspertai. Lapkričio 7 d. komisijos pirmininkės dr. D. Urbanavičienės iniciatyva buvo surengtas įstatymo pataisų rengėjų grupės susitikimas su Lietuvos archyvų departamento direktoriaus pavaduotoju V. Domarku, išklausa jo nuomonė dėl pateiktų pasiūlymų ir informacija apie Lietuvos archyvų departamento iniciatyva rengiamą naująjį Archyvų įstatymo projektą. Po šio susitikimo Tarybos rengiamas Archyvų įstatymo pakeitimų projektas buvo patobulintas.

Lapkričio mėn. Etninės kultūros paveldo komisijos ekspertai dalyvavo vertinant Lietuvos Nacionalinės UNESCO komisijos Tarybai pateiktą UNESCO parengtą *Tarptautinės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos* projektą.

Dainininkė Veronika Trainauskienė (g. 1905 m.), gyv. Lazdijų r. Panarvės kaime, dainas įrašo studentė Irmė Simanavičiūtė, Liaudies muzikos kabineto darbuotoja Birutė Krasauskaitė ir studentas Gediminas Storpirštis, 1981. Iš LMA Etnomuzikologijos skyriaus fondų

Žiniasklaidos komisija

(Pirmininkas Jonas Trinkūnas)

Komisijos veiklos strategijoje buvo nustatytos tokios pagrindinės kryptys:

1) išanalizuoti etninės kultūros pristatymą žiniasklaidoje bei jos sklaidos problemas;

2) įvertinti LRT etnokultūrinės laidas ir teikti siūlymus, kaip jas pagerinti;

3) iširti etninės kultūros sklaidą internete.

Per ataskaitinį laikotarpį įvyko 3 komisijos posėdžiai.

Buvo atliktos tokios ekspertizės:

1. „Globalizacijos tendencijos ir etnokultūra komercinėje elektroninėje žiniasklaidoje“. Aptartos privačių radijo stočių ir regioninės televizijos laidos. Bendros išvados: būtina riboti užsienio investicijų dalį žiniasklaidos priemonėse, jų koncentraciją ir monopolį; skatinti savito baltiško žiniasklaidos stiliaus kūrimą; skatinti komercinius transliuotojus kurti profesionaliai parengtas kultūrinės laidas. Kuriant laidas būtina panaudoti etnokultūros audiovizualinį archyvą; remti etnokultūros propaguotojus radijuje ir TV.

2. „Etninė kultūra periodinėje spaudoje“. Išanalizuoti dienraščiai ir savaitraščiai. Juose beveik neatsispindi nei etninė kultūra, nei valstybės politika šioje srityje. Periodika nepada visuomenei orientuotis naujomis sąlygomis, joje gausu tautinės saviniekos. Labai mažai teorinių straipsnių apie tradicinę kultūrą. Ekspertizės išvada - reikia kreiptis į žurnalistus, redaktorius skatinant juos daugiau dėmesio skirti teigiamiems reiškiniams. Siūloma spaudos analizės išvada skelbti viešai.

3. „Etninė kultūra internete“. Nustatyta, jog iš įvairių žiniasklaidos formų aktyviausiai etninę kultūrą atstovauja ir

skleidžia internetas. Tokios formos informacija yra turinčiausia, joje gausu pozityvių žinių apie lietuvių etninę kultūrą, tačiau internetas prieinamas tik siauram žmonių ratui. Išplėtus internetinių paslaugų teikimą visuomenei, jis turėtų tapti aktyvia tradicinės kultūros išsaugojimo ir sklaidos priemone.

Nei radijas, nei ypač televizija nėra palankios etnokultūrinės tematikos laidoms. Teikiami tokie argumentai - etnokultūra yra nerentabili, nemoki, o žiniasklaidos politiką diktuoja komercija ir reitingai. Atliekant etninės kultūros žiniasklaidoje analizę, pagrindinis dėmesys buvo skiriamas radijo ir televizijos etnokultūrinių laidų būklei išaiškinti. Komisijos siūlymu Taryba kreipėsi į LRT vadovybę, tačiau pastaroji neparodė nei dėmesio, nei noro rūpintis etnokultūrinių laidų išsaugojimu nacionaliniame radijuje ir televizijoje, neatsižvelgė į Tarybos Žiniasklaidos komisijos ekspertų siūlymus bei Tarybos LRT vadovybei adresuotus raštus. Priminimas, jog LTV vadovai nesilaiko Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo, iki šiol lieka be atsako.

Komisijos iniciatyva Taryba kreipėsi ir į Seimo pirmininką A. Paulauską, prašydama įpareigoti LRT laikytis įstatymų ir atsižvelgti į Etninės kultūros globos tarybos teikiamus siūlymus dėl etninės kultūros laidų nacionaliniame radijuje ir televizijoje. Žiniasklaidos komisijos atstovai apie minėtas problemas informavo Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininko pavaduotoją Janę Narvilienę.

Apibendrinus žiniasklaidoje susiklosčiusių padėčių, konstatuota, kad, be retokų išimčių, didelės pažintinės informacinių priemonių galimybės (tai ypač būdinga komercinei žiniasklaidai) iš esmės lieka nepanaudotos nei etninės kultūros palaikymui, nei jos propagavimui.

Moksleivių šventė „Vaivorykštė“, 1997. Iš Vilniaus etninės veiklos centro fondų

Atliktų ekspertizių sąrašas

Siekiant apčiuopti ir nustatyti aktualiausias lietuvių etninės kultūros problemas ir suformuluoti etninės kultūros globos prioritetus bei parinkti veiksmingiausius sprendimo būdus, etninės kultūros valstybinei globai užtikrinti 2002 m. Tarybos nariai bei kviestiniai ekspertai atliko įvairaus pobūdžio tyrimus. Buvo analizuojami ir teisės aktų, ir kitų dokumentų projektai.

Čia pateikiamas visų nagrinėtų dokumentų, jų projektų sąrašas. Kai kurios apibendrintos išvados bei pasiūlymai pateikiami skyriuje „Tarybos veikla“ (žr. p. 4-28). Ekspertizių dalis arba jų fragmentai bei santraukos įvairiais etninės kultūros veiklos klausimais skelbiama šiame leidinyje (žr. p. 54-91).

Visa medžiaga yra paskelbta Tarybos internetiniame puslapyje.

Teisės aktų ir kitų dokumentų analizė

1) Dėl Valstybės ilgalaikės raidos strategijos projekto vertinimo (V. Kondratienė, dr. V. Čaplikas).

2) Dėl Nacionalinės plėtros plano/bendrojo programavimo dokumento (2004-2006) projekto vertinimo (V. Kondratienė, dr. V. Čaplikas, pastabas dėl ES paramos etnografinių kaimų išsaugojimui pateikė kviestinis ekspertas, LŽŪU vyr. asistentas A. Aleksandravičius).

3) Dėl naujos priemonės įtraukimo į Bendrąjį programavimo dokumento projektą (V. Kondratienė ir kviestiniai ekspertai A. Aleksandravičius, dr. V. Tumėnas).

4) Dėl Švietimo įstatymo projekto vertinimo (dr. I. Čepienė, V. Kondratienė, doc. dr. K. Stoškus, R. Vėliuvienė, dr. D. Urbanavičienė ir kviestiniai ekspertai dr. Ž. Jackūnas, habil. dr. M. Lukšienė, dr. A. Raškis, V. Stundys).

5) Pasiūlymai dėl įstatymų, susijusių su etninės kultūros paveldo archyvais, pataisų (dr. D. Urbanavičienė, V. Kondratienė, R. Vasiliauskienė, V. Vasiliauskaitė ir kviestiniai ekspertai dr. D. Atkočiaitė, dr. N. Keršytė, dr. Ž. B. Šaknys).

6) Pasisakymas LR Vyriausybės 2002-04-03 posėdyje „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ projekto Nr. IXP-1110 bei pasiūlymo Etninės kultūros globos tarybą įjungti kaip beteisę pakomisiją į sudaromą Valstybinės paveldo komisijos sudėtį (prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė, V. Kondratienė).

7) Projekto „Tautinė savimonė ir pasaulinė globalizacija: analizė, diskusijos, informacija“ vertinimas (prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė, V. Kondratienė).

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos klausimai

1) Etninės kultūros plėtros programos pirminis projektas (dr. D. Urbanavičienė).

2) Etninės kultūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimas (kviestinis ekspertas dr. R. Ambrazevičius).

3) Kaimo turizmo specialistų rengimas (dr. J. Čaplikas).

4) Mokytojų ir kultūros darbuotojų kvalifikacijos etninės kul-

tūros srityje tobulinimas (kviestinė ekspertė dr. G. Kirdienė).

5) Lietuvių liaudies muzikos instrumentų meistrai: dabarties situacija ir perspektyvos (kviestinis ekspertas A. Kirda).

6) Etninė kultūra papildomo ugdymo meno mokyklose (kviestinė ekspertė V. Liutkutė-Zakarienė).

7) Tradicinių dailių amatų būklės vertinimas (J. Rudzinskas).

8) Etninės kultūros tyrimai mokslo ir studijų institucijose (kviestinis ekspertas dr. R. Sliužinskas).

9) Etninės kultūros vertybių kaupimas muziejuose (V. Vasiliauskaitė).

10) Etninės kultūros integravimas aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose (kviestinė ekspertė dr. D. Vyčienė).

Etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikiai programai rengti klausimai

1) Etnografinių kaimų išlikimo programos pirminis projektas (dr. J. Čaplikas).

2) Etninės kultūros gyvoji tradicija etnografiniuose kaimuose (prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė).

3) Etnografinių kaimų Lazdijų r., Varėnos r., Druskininkų savivaldybės vietovėse tyrimo rezultatai (kviestinis ekspertas dr. R. Povilaitis).

4) Etnografinių kaimų išlikimo programos projekto vertinimas architektūros požiūriu (kviestinis ekspertas dr. M. Purvinas).

5) Etnografinių kaimų išlikimo programos sąvokų, tikslų ir uždavinių apibrėžimai (kviestinis ekspertas dr. Ž. B. Šaknys).

6) 2001-2002 m. Etninės kultūros globos tarybos ir Lietuvos žemės ūkio universiteto etnografinių ekspedicijų išvados (kviestinis ekspertas dr. V. Tumėnas).

Ekspertizės pagal veiklos sritis

Švietimo ir mokslo klausimai

1) Pastabos dėl etninės kultūros ugdymo programos „Tėviškės metai“ (dr. R. Astrauskas, dr. I. Čepienė, dr. K. Stoškus, dr. D. Urbanavičienė, R. Vėliuvienė).

2) Etninės kultūros ugdymo programos bendrojo lavinimo mokyklos 5-10 klasėms „Tėviškės metai“ II -jo varianto analizė (dr. I. Čepienė).

3) Etninės kultūros mokytojo specializacijos rengimo Vilniaus pedagoginiame universitete analizė (dr. I. Čepienė).

4) Dėl Alytaus miesto administracijos siūlymo pertvarkyti darželį-pradinę mokyklą „Sakalėlis“ (dr. V. Čaplikas, dr. I. Čepienė, V. Kondratienė).

5) Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje: problemų analizė (dr. I. Čepienė).

6) Etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje analizė (dr. I. Čepienė).

Regionų politikos ir plėtros klausimai

1) Dėl Alytaus apskrities regioninės plėtros plano vertinimo (dr. V. Čaplikas).

2) Etnografinių regionų ribų nustatymas ir etnografinių regionų ribų žemėlapių parengimas (kviestinis ekspertas dr. D. Pivoriūnas).

Etninės kultūros sklaidos klausimai

1) Dėl etninės kultūros TV laidų (J. Trinkūnas).

2) Etninė kultūra internete (J. Trinkūnas).

3) Globalizacijos tendencijos ir etnokultūra komercinėje elektroninėje žiniasklaidoje (R. Vėliuvienė).

4) Autentiškos lietuvių liaudies muzikos įrašai Lietuvos nacionalinio radijo fonduose. (kviestinis ekspertas A. Kirda).

5) Etninė kultūra spaudos veidrodyje (kviestinis ekspertas V. Mikailionis).

Valstybės institucijų pateiktų projektų, susijusių su etnine kultūra, vertinimas

2002 m. Taryba vertino tokius valstybės institucijų pateiktus dokumentus:

1) Dėl Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo tobulinimo (V. Kondratienė, J. Trinkūnas, dr. D. Urbanavičienė, kviestinis ekspertas R. Garuolis).

2) Išvados ir pasiūlymai dėl UNESCO pateikto nematerialaus paveldo konvencijos projekto (doc. dr. K. Stoškus, dr. R. Astrauskas, V. Kondratienė, dr. D. Urbanavičienė, prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė ir kviestiniai ekspertai dr. D. Pivoriūnas, dr. V. Tumėnas).

3) Lietuvos nacionalinės kultūros plėtros programos 2003-2009 m. projekto vertinimas (V. Kondratienė, J. Rudzinskas, dr. D. Urbanavičienė, kviestinis ekspertas dr. V. Tumėnas).

4) Dėl Etnoarchitektūros vertinimo strategijos projekto (R. Vosiliauskienė, kviestiniai ekspertai dr. D. Pivoriūnas, dr. M. Purvinas, M. Purvinienė, apibendrinė V. Kondratienė).

5) Valstybinės kalbos politikos gairių projekto vertinimas (V. Kondratienė, kviestinis ekspertas dr. P. Kniūkšta).

6) Dėl Kultūros ministerijos pateiktos Etninės kultūros plėtros programos projekto (dr. R. Astrauskas, dr. I. Čepienė, V. Kondratienė, J. Rudzinskas, dr. K. Stoškus, prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė, apibendrinė D. Urbanavičienė).

Vaikų stovykla „Žmogus, Ugnis ir Vanduo“, 1997. Kankliuotojos su vadove Vilmante Lapeikiene. Algirdo Tarydo nuotr.

Tarptautiniai ryšiai

Siekdama užtikrinti lietuvių etninės kultūros valstybinę globą bei dalindamasi patirtimi šios veiklos srityje, Taryba toliau plėtojo ryšius su įvairiomis tarptautinėmis bei nacionalinėmis institucijomis. Apie siūlymus UNESCO Tarptautinės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos projektui žr. p. 18-20 Kiti svarbiausi susitikimai ir renginiai, vykę 2002 metais, pateikiami šioje apžvalgoje.

Gegužės mėn. Taryboje įvyko susitikimas su Švedijos kulinarinio paveldo ekspertu Janu Hanssonu, Pietų Švedijos CARRFOUR biuro projektų direktoriumi, europinio tinklo „Kulinarinis paveldas“ konsultantu. Buvo aptartos lietuviškojo kulinarinio paveldo problemos bei Lietuvos galimybės įsijungti į Europos Sąjungos finansuojamą Europos kulinarinio paveldo programą.

Liepos 9-12 d. įvyko susitikimas su Lenkijos Seimo nariais ir etninės kultūros ekspertais. Į Lietuvą atvyko Zdzisław Podkanski - Lenkijos Seimo Kultūros ir informacijos komiteto vicepirmininkas ir šio komiteto narė Elżbieta Jankowska, Maciej Klimczak - Lenkijos Kultūros viceministras, Maria Garus - Kultūros ministerijos Švietimo ir kultūros departamento direktoriaus pavaduotoja, Ryszard Rebeszko - Lenkijos liaudies meno sąjungos tarybos pirmininkas, Mirosław Nalaskowski - Seinų Kultūros centro direktoriaus pavaduotojas.

Liepos 10 d. Lenkijos delegacija viešėjo Lietuvos Respublikos Seime, kur susitiko su Žmogaus teisių komiteto pirmininku Gedimynu Dalinkevičiumi ir komiteto nariais; Kaimo reikalų komiteto pirmininko pavaduotoju Viktoru Rinkevičiumi ir komiteto nariais, taip pat su Teisės ir teisėtvarkos komiteto nariu Petru Gražuliu. Pietų metu buvo aptartos bendradarbiavimo kultūros srityje galimybės su Seimo pirmininko pavaduotoju Česlovu Juršėnu ir Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto vicepirmininke Jane Narviliene. Lenkijos delegacijai pasiūlius, buvo svarstytos galimybės sudaryti tarpvalstybinę

parlamentarų ir etninės kultūros ekspertų komisiją.

Liepos 11 d. Etninės kultūros globos tarybos posėdyje, kuriame dalyvavo Švietimo ir mokslo viceministras Rimantas Vaitkus, svečiai domėjosi teisiniais lietuvių etninės kultūros globos aspektais, Europos valstybių bendradarbiavimu sprendžiant etninės kultūros puoselėjimo ir plėtros, etninės kultūros vertybių perteikimo jaunajai kartai klausimus.

Delegacija susitiko su Kultūros ministre Roma Dovydėniene, Tautinių mažumų departamento generaliniu direktoriumi Antanu Petrausku, taip pat su lenkų visuomene Lenkų institute. Signatarų namuose buvo apžiūrėta Lietuvių tautodailininkų paroda, kuri netrukus bus demonstruojama Lenkijoje. Svečiai lankėsi Lietuvos mokslo akademijos bibliotekoje, Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Rasų kapinėse, apžiūrėjo Trakų pilį ir Vilniaus senamiestį.

Rugpjūčio mėn. 10-12 d. Taryboje vyko tarptautinė konferencija „Tautų ir kultūrų kongresas“, kurioje dalyvavo atstovai iš Anglijos, Indijos, Latvijos, Lenkijos, Prancūzijos ir kt. Konferencijos metu kalbėjo Tarybos narys Jonas Trinkūnas (pagrindinis konferencijos rengėjas), Virginija Kondratienė. Buvo svarstomos Europos ir Indijos tradicinių (etninių) kultūrų bendrumo ir apsaugos problemos.

Rugsėjo 13-14 d. Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade kvietimu Tarybos nariai Virginija Kondratienė, Jonas Trinkūnas, dr. Dalia Urbanavičienė dalyvavo susitikime su Kaliningrado srities lietuvių tautinės kultūrinės autonomijos nariais bei Generalinio konsulato darbuotojais. Susitikimo metu aptartos Kaliningrado srityje gyvenančių lietuvių, turinčių tautinės mažumos statusą Rusijos Federacijoje, teisės ir galimybės pažinti, puoselėti savo tautos etninės kultūros tradicijas, domėtasi lietuvių etnokultūrinio paveldu Kaliningrado srityje, Mažosios Lietuvos krašto kultūros ir visuomenės veikėjų atminimo įamžinimu.

Kelyje į Tulakundžių kaimą (Apsa apylinkės, Gudija). 1998. Vytauto Musteikio nuotr.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Sprendžiant etninės kultūros globos klausimus Taryba bendradarbiavo su Lietuvos Respublikos Seimo Europos reikalų, Kaimo reikalų, Valstybės valdymo ir savivaldybių, Biudžeto ir finansų, Žmogaus teisių komitetais. Koordinuojant etninės kultūros valstybinę globą aktyviai bendradarbiauta su Aplinkos, Kultūros, Švietimo ir mokslo, Ūkio, Vidaus reikalų, Žemės ūkio ministerijomis, Seimui atskaitingomis institucijomis (Valstybine lietuvių kalbos komisija, Mokslo taryba ir kt.), įvairiomis mokslo ir studijų institucijomis, apskritimis ir savivaldybėmis.

2002 m. birželio 11 d. Alytuje Dailių amatų mokykloje buvo pristatytas projektas „Nauja erdvė senaj pastogėj“ - amatų kaimo kūrimas (projekto įgyvendinimą sutiko finansuoti Europos Sąjunga). Pripažinti dalyvavo Tarybos pirmininko pavaduotoja V. Kondratienė ir skaitė pranešimą „Etninės kultūros tradicijos kaime“. Ji taip pat papasakojo apie Tarybos rengiamą Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos projektą.

2002 m. spalio 11 d. Lietuvos žemės ūkio universiteto organizuotame seminare „Dabarties iššūkiai etnografinio turizmo plėtrai“ bei parodoje „Agropanorama“ Kaune dalyvavo Tarybos ekspertai prof. habil. dr. Angelė Vyšniauskaitė, dr. Vytautas Tumėnas, Tarybos sekretoriato vyresnioji specialistė Dalia Malinauskaitė.

2002 m. lapkričio 11 d. prof. A. Vyšniauskaitė dalyvavo Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus ir Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos surengtoje parodoje „Lietuviška kryždirbystė Lietuvoje ir Kolumbijoje“, tarė sveikinimo žodį.

2002 m. gruodžio mėn. Tarybos pirmininko pavaduotoja dr. D. Urbanavičienė dalyvavo Aplinkos ministerijoje renginiams parkams skirtame seminare ir skaitė pranešimą

2002 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos Seime Etninės kultūros globos taryba, Žemaičių parlamentinė grupė ir Lietuvių visuomeninių organizacijų forumas surengė seminarą tema

LIETUVIŲ ETNINĖ KULTŪRA - AKCENTAS DAUGIALYPĖJE EUROPOS KULTŪROJE. GYVOSIOS ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS PROBLEMOS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Seminaro moderatoriai - Seimo narys Egidijus Skarbalius ir Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė.

Kadangi Seimo narių, Valstybės institucijų vadovų, Tarybos narių-ekspertų, visuomeninių organizacijų atstovų šiame seminare pareikštos mintys bei pasiūlymai turi itin didelę reikšmę plėtojant gyvąją etninės kultūros tradiciją Lietuvai, žengiančiai į Europos Sąjungą, tad čia pateikiama išsamesnė apžvalga, parengta pagal stenogramą, kuri paskelbta kn. „Lietuvių tauta ir pasaulis“, t. IV, „Gabija“, Kaunas, 2002, p. 147-193.

apie valstybinę etninės kultūros globą bei Tarybos veiklą.

2002 m. gruodžio 6 d. Lietuvos istorijos instituto atskaitiniame seminare „Etnologija: kultūrinio, teritorinio ir socialinio tapatumo paieškos“ dalyvavo Tarybos sekretoriato vyresnioji specialistė D. Malinauskaitė.

Svirskio kryžius Ibutonių kaime netoli Paberžės, 1998. Vytauto Musteikio nuotr.

Ižangoje kalbėjusi Seimo narė Irena Šiaulienė pabrėžė, kad šiandien Europa patiria du procesus. Tai akivaizdus politinis ir ekonominis vienijimasis, bet, kita vertus, tai ir siekimas taip vienijantis išsaugoti savąjį identitetą. Ta prasme išlieka skaidymasis, kurį inspiruoja įvairios kultūrinės ir etninės tautos tendencijos. Tas skaidymasis šiandien, be abejo, yra natūralus. Tai papildoma Europos mozaiką. Tai aktualu ne tik mums, bet ir toms valstybėms, kurios atsirado daug anksčiau Europos kontekste. Kita vertus, kai mes deklaruojame savo etninį angažuotumą, neapsiribojame savo šalimi ir ieškome bendraminčių kituose kraštuose - kaimyniniuose ir tolesniuose.

Vykstant šiandieniniam globalizacijos procesui, šiandieniniams iššūkiams, kuriuos esame priversti priimti, tai suprantame kaip neišvengiamybę, tačiau matome ne tik, kokius iššūkius tai atneša, bet ir ką suteikia. Pranešėja tikisi, kad ateina asmeninės ir intelektualinės laisvės globalinės informacijos ir pažūrų apsigėrimo galimybės laikai. Tai sudarys sąlygas atsigręžti į savo prigimtines dvasines ištakas, formuoti naujų laikų etninio identiteto vizijas kaip atsvarą kultūrų niveliacijos procesams.

Seimo narys Gediminas Jakavonis pasidžiaugė esąs tarp bendraminčių, kuriuos vienija etnos išsaugojimo dalykai. Kita vertus, tautoms susivienijant atsiranda grėsmė įvairių kosmopolitizmo aspektų, „amerikonizmo“ blogąja prasme, atsisukimo nuo tautinės kultūros. Tie dalykai yra aktualūs ne tik tokioms mažoms tautoms kaip mūsų, bet netgi tokie kultūros grandai kaip Prancūzija jaučia tas problemas, jos nacionalinis kinematografas patiria spaudimą, kurį daro pigi besiveržianti amerikietiška kultūra. Labai gerai, kad šiandien kalbam apie tautos savasties išsaugojimą. Labai gerai, kad čia dalyvauja ir E. Skarbalius, kuris puoselėja žemaičių kultūrą. Neseniai Seime įkūrėm dzūkų parlamentinę grupę. Dabar organizuojasi aukštaičiai. Tai labai sveikintinas dalykas, nes būtent etnosas, mūsų tautos unikalumas yra tie dalykai, kurie labai glaudžiai susiję ir su kaimo turizmo plėtra. Čia jau siejasi ne tik kultūra, bet ir tam tikri ekonominiai dalykai. Einant į Europą, kalbama apie regionų plėtrą (dabar yra apskritys, kurios gana daug kritikuojamos). Kaip turėtų atrodyti regionai? Regionų pagrindas turėtų būti etninis, kad tai būtų Aukštaitija, Žemaitija, Suvalkija, Dzūkija. Jau kyla tokių minčių ir Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitete, kad būtent taip turėtų atrodyti regionai. Tai lems ne vien kultūrą, bet ir mūsų ekonomiką, mūsų geresnį gyvenimo lygį.

Seimo narys Gediminas Dalinkevičius pareiškė susirūpinimą dėl labai aktualaus klausimo, kaip mes, lietuviai, galėsime išlikti saviti laisvoje Europoje. Šiandien, kai mes harmonizuojam savo teisinę bazę pagal Europos teisinę, kai visą laiką ieškom atsakymo, kaip integruosimės į Europos Sąjungą, turime didžiulį Europos kultūrinį palikimą, teisės palikimą pritaikyti savo reikmėms ir prisitaikyti prie tos teisės. Todėl reikia kiek galima geriau apibrėžti etninės globos procesus, Etninės kultūros globos tarybos būtinybę, jos veiklos tikslumą ir veiksmingumą.

Seimo narys Alvydas Medalinskas pasiūlė padiskutuoti klausimu, kaip, tapus viena iš Europos Sąjungos valstybių, išlikti Lietuva su savo istorine tapatybe, valstybės tapatybe, žmonių tapatybe ir netgi regionų tapatybe. Kalbėtojo nuomone, tie dalykai yra visiškai suderinami, nes visi tie dalykai priklauso nuo mūsų pačių. Galime pažvelgti į daugelį Europos Sąjungos valstybių ir pasakyti: airiai išliko airiais, ispanai išliko ispanais, graikai išliko graikais. Galbūt kai kuriose kitose valstybėse tendencijos užmiršti tam tikrus nacionalinius tapatumus pasireiškia stipriau, kai kur mažiau. Bet tai daugiausia priklauso nuo mūsų pačių. Ar Europos Sąjunga reguliuoja tokius

dalykus? Ne, nereguliuoja. Mes tai aiškiai matom kartu su kolegomis atstovaudami Lietuvą Konvente dėl Europos Sąjungos ateities. Kultūros klausimai, kultūros tapatybės klausimai ten nėra svarstomi, nes nėra Europos Sąjungos reguliavimo sritis. Dar vienas labai įdomus aspektas tas, kad Europos Sąjungoje labai stipriai pabrėžiama ir vis labiau akcentuojama regionų svarba. Prisiimkime, kaip Lietuvoje kūrėsi apskritys. Tada buvo sakoma: negali būti rajonų, turi būti didesni vienetai. Taip atsirado apskritys. Tačiau vėliau Europos Sąjunga pasiūlė, kad tokios valstybės kaip Lietuva ir kitos nedidelės valstybės gali būti vienu regionu. Todėl šiandien daugybė tų argumentų, kurie akcentavo tokią apskričių sistemą, kokį mes turime, iš principo netenka pagrindo.

Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas prof. Rolandas Pavilionis pabrėžė, kad niekas neabejoja, kaip svarbu išsaugoti etninę kultūrą. Bet etniškumas gali būti labai siaurai suvokiamas. Kad taip neatsitiktų, jis turi būti suvokiamas taip, kad tave supranta ir kiti, turintys etnosą, turintys savo kultūrą, savo kalbą ir vienas kitą papildantys. Kitaip tariant, nėra savęs be kito. Platesne prasme, kai mes suvokiame etniškumą, tai kalbame apie tai, kad universalumas, kuris šiandien siejamas su globalizacijos sąvoka, su jos plusais ir minusais, tikrasis universalumas reiškia ne ką kita kaip kitą etniškumo vardą, kitą etniškumo dermės vardą. Tai pagrindas, kuriuo mes galime kalbėti ir sutarti su kitų kultūrų, kitų civilizacijų žmonėmis. Štai tokia orientacija - neužsisiklęsti savyje ir matyti tik save kaip vienintelę unikalų vertybę. Pasaulio įvairovė milžiniška. Čia jokios rezoliucijos, jokie nutarimai nieko nepadės, jeigu nesugebėsime ugdyti žmogaus, ypač jauno žmogaus, sugebėjimo suvokti save, savo vietą Lietuvoje, Europoje, pasaulyje. Tai vienas iš mūsų etninės kultūros plėtros sėkmės pagrindų ir garantų.

Seimo Pirmininko pavaduotojas Vytenis Povilas Andriukaitis: „Esu vienas iš to daugelio žmonių, kurie lietuvių sąjūdyje dalyvavo dešimtmečius. Kai žiūriu į M. Martinaitį, vis galvoju apie kukutį, vis galvoju, kad tas kukutis ir dabar man gali kalbėti ir kalbės. Kai žiūriu į gerbiąją A. Vyšniauskaitę, irgi atsimeinu ir ekspedicijas, ir daugelį kitų dalykų. Drįstu pasakyti, kad tuo taip dažnai minimu juodu tarybinu laikotarpiu mūsų lietuvių ir tautinė kultūra labai sustiprėjo. Į giliausią kaimą atvyksti - ten stovi mūsų šauni liuanistinė biblioteka. Taigi buvusioje sąjungoje mūsų tautinė dvasia lėmė didžiulius darbus. Aš tikiu, kad integruojantis į Europos Sąjungą bus tas pats. Mūsų lietuvių, mūsų giliosios šaknys tik sustiprės“. Kalbėtojas pateikė ir keletą pastabų rezoliucijos projektui. Jo nuomone, Etninės kultūros globos tarybos vaidmuo turėtų būti diskutuojamas platesniame kontekste, galbūt Lietuvos kultūros kongrese. Žinoma, jos jokių būdu nereikia panaikinti, tik pamąstyti, kaip jos veiklą geriau suderinti su visomis kitomis struktūromis.

Kadangi Europos Sąjungos ateities Lietuvos forumo prezidentas Algirdas Gaižutis išvyko į Kauną, į Dailės instituto

senato posėdį, ir asmeniškai seminare dalyvauti negalėjo, tad jo pareiškimą perskaiityti paprašė V. Kondratienės:

„Lietuvos Respublikos Seimo
Pirmininkui A. Paulauskui

PAREIŠKIMAS
DĖL ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS
ATASKAITOS BEI SIŪLYMO PERTVARKYTI
MINĖTĄ INSTITUCIJĄ

Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą teikti Lietuvos Respublikos Seimui pasiūlymą panaikinti Etninės kultūros globos tarybą ir jos funkcijas bei asignavimus perduoti Valstybinei paveldo globos komisijai (reorganizavus Valstybinę paminklosaugos komisiją).

Manyčiau, kad toks nutarimas turės neigiamų pasekmių ne tik etninės kultūros, bet ir pilietinės visuomenės plėtrai. Toku nutarimu būtų pažeisti visuomenės interesai, siaurinama visuomeninio pilietinio veikimo erdvė, nes Seimui atskaitinga visuomeninė valstybinius įgaliojimus turinti ekspertinė institucija yra suformuota pagal šiuolaikinį vadybos modelį, kuriame derinami valstybės ir visuomenės interesai. Ją siūlo panaikinti valstybės institucijos, kurios nesuinteresuotos visuomenės ir piliečių dalyvavimu priimančios sprendimus.

Tarybos tikslas - įgyvendinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, kurio paskirtis - nustatyti „bendrus lietuvių etninės kultūros valstybinės globos pagrindus“ (nes kitais Lietuvos Respublikos įstatymais ginama tik tautinių mažumų kultūra). Panaikinus Tarybą, nebeliktų ir lietuvių etninės kultūros valstybinės globos koordinavimo, nes šios funkcijos nenumatyta perduoti Valstybinei paveldo komisijai.

Susipažinus su ataskaita, darytina teigiama išvada apie Tarybos veiklą. Nors Taryba dirba neseniai, jos atliekamus darbus vis labiau pastebi ir vertina Lietuvos visuomenė ir užsienio ekspertai.

Prašau geriamąjį Seimo Pirmininką užtikrinti, kad Etninės kultūros globos tarybai, globojančiai lietuvių etninę kultūrą ir jos gyvąją tradiciją kaip pagrindą tautinei savimonei puoselėti ir pilietinei visuomenei formuoti, būtų sudarytos pačios palankiausios sąlygos, jos veikla būtų visokeriopai skatinama bei jai padedama.

Pagarbiai, akademikas A. Gaižutis.“

Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas **Rimantas Astauskas** savo pranešime dėmesį sutelkė į etninės kultūros apsaugos tarptautinius aspektus. Jis pabrėžė, kad žmonės, kurie dirba Taryboje, yra dideli entuziastai. Tai, kad 1999 m. buvo priimtas šis įstatymas, daro garbę Lietuvai. Šiandien mes gauname vis daugiau liudijimų apie tai. Praėjusiais metais vyko UNESCO paremta konferencija, kurioje dalyvavo žymiausi šios srities ekspertai iš 14 šalių. Vilniuje, parlamente, susirinkę jie vieningai sutarė, kad tai labai svarbi

sritis, kurioje Lietuva pirmauja. Tai liudija ir atsiliepiamas, kurį atsiuntė Tarptautinės liaudies meno organizacijos generalinis sekretorius A. Vaiglis: „UNESCO Vilniaus konferencijos prisiminimas man sukelia malonius jausmus. Aš manau, kad tai buvo labai svarbus įvykis Lietuvai bei mūsų Tarptautinei organizacijai. Aš esu gavęs daug teigiamų atsiliepiamų apie mūsų susitikimą Vilniuje. Tiesiog būtina atkreipti mūsų visų dėmesį į problemas, kurios buvo svarstytos Vilniuje, tai yra teisinės, technologinės etninės kultūros paramos priemonės bei naujas galimybes, kurias etninei kultūrai atveria Europos Sąjungos regioninė politika. Labai dėkoju jums už šios konferencijos surengimą, taip pat už tai, kad svarbiausios idėjos, kurias išsakė žymiausi mokslininkai, dabar yra kiekvienam prieinamos knygos bei interneto publikacijų formomis. Aš labai džiaugiuosi, kad jūsų darbas duoda tokius reikšmingus rezultatus. Linkiu jums ir jūsų vardu visiems Etninės kultūros globos tarybos nariams didelės sėkmės jūsų darbuose“.

Toliau pranešėjas pabrėžė, kad tarptautiniuose forumuose dalyvauja mūsų Tarybos nariai, jie apie 10 įvairaus profilio organizacijų atstovai, yra net prezidiumo narių ir labai žymių savo srities specialistų. Šių forumų metu mums nekyla jokių problemų, mes puikiai susikalbame ir esame visiems pavyzdys. Labai keista padėtis atsiranda, kai mes pradeda me ką nors daryti Lietuvoje. Už tai, kad nedarome, labai baudžia, kritikuoja. Už tai, kad darome, dar daugiau bau-

Žolinė Trakuose, 1996. Vytauto Musteikio nuotr.

džia ir dar daugiau kritikuoja. Pranešėjas pažymėjo, kad į Tarybą, be pagrindinių narių, kurių šiandien yra 20, pavyko sutelkti labai daug ekspertų. Jų yra bent 60, tarp jų ir habilituotų daktarų. Jau šis faktas iškalbingas. Šiandien, kai reikia rengti programas, kai iš mūsų prašo, reikalauja (ir labai teisingai reikalauja), mes nuolatos susiduriame su visokiais nesusipratimais ir mūsų darbų stabdymu. Tai nesuprantamas dalykas, kai kalbama viena, o daroma kita.

Turime parengti nacionalines programas. Kad ir kiek mes bandome derinti, kad ir kiek bandome visokių kompromisų daryti, bet be Seimo narių pagalbos niekaip negalime išspręsti to klausimo. Tarybos veikla grindžiama įstatymu. Tai nėra kokia savivalė, nes mes turime vykdyti įstatymą. Dėl to mus kritikuoti, mus mėgti ar nemėgti negalima. Šis įstatymas parengtas UNESCO rekomendacijų ir tarptautinių dokumentų pagrindu. Šioje srityje esame pirmaujantys, nes Vakarų Europos šalyse apskritai folkloro beveik neliko ir ten tokių problemų nėra. Jeigu be jokių išlygų priiminėsime visus Vakarų Europos įstatymus, šio įstatymo ten nerasime ir jo nepriimsime. Dėl to mūsų folkloras tik nukentės. Rytų Europos kraštų folkloras labai gyvas, turingas ir nepaprastai vertingas, todėl turėtų būti išsaugotas. Tai sako Vakarų šalių specialistai. Sako, jūs nepadarykite klaidos, kurią mes padarėme, mums Europoje dabar labai trūksta dvasingumo, mums trūksta dvasinės kultūros, kurios pėdsakai folklore gyvi, trūksta bendruomeniškumo ir kitų dalykų. Tad Lietuva eina geru keliu, darome gerą darbą ne tik sau, bet ir kitiems.

Mūsų Seimo priimtas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas šiandien labai rimtai studijuojamas ne vienoje šalyje, gauname siūlymų, prašymų padėti, parengti, konsultuoti.

Taip pat mums siūloma labai daug įvairių projektų. Siūlo organizuoti bendras tarptautines muges, bendrus tarptautinius renginius. Visa tai atvertų labai dideles galimybes, tarp jų ir ekonomines.

Pranešėjas pabrėžė, kad 1 litas, investuotas į etninę kultūrą, grįžta kaip 3, 4 litai. Grįžtantys pinigai duoda ekonominį efektą. Iš tikrųjų jie grįžta kaip mokesčiai, kaip nepadaryti nusikaltimai ir kaip kitokie teigiami poveikiai visuomenei. Taigi reikia panaudoti ir šį aspektą.

Savo pranešime „Nacionalinio identiteto problema globalizacijos ir integracijos kontekste“ Lietuvių pilietinių organizacijų forumo Koordinacinės tarybos pirmininkas prof. **Romualdas Grigas** pabrėžė, kad mes negalime, neturėtume teisės traktuoti etninės kultūros, lyg ji būtų tik muziejinė vertybė. Etninė kultūra yra nuolat pulsuojanti, nuolat teikianči savo spalvas kultūrai. Lygiai taip pat turime suprasti, kad ji sudaro mūsų tautinio, nacionalinio identiteto esminį elementą. Pranešėjas siūlo etninės kultūros globos problemą pasvarstyti platesniame kontekste. Turbūt visi jaučiame - teigia jis, - kad mūsų tauta yra išsivaikščiojanti tauta, išsi-barstanti tauta. Galima priminti net keletą reikšmingesnių faktų. Sakysime, kad ir strateginių objektų privatizavimas rodo, jog esame paliesti servilizmo. Kitaip tariant, nesuvalkiame atsakomybės, esame nepajėgūs patys tvarkytis ir tuo prisidengdami labai laisvai lengvatinėmis ir mums nuosto-

lingomis sąlygomis tuos objektus perleidžiame kitiems, kartu sumenkindami ir šiaip silpną savo suverenitetą bei su-siaurindami savo pačių rankomis mūsų tautos kūrybinės raidos erdvę. Pastebime vos ne visuotinį kultūros kosmopolitiškumą, kuris ir yra dorovinės kultūros nuosmukio tiesioginis užtaisas. Artėjame prie demografinės katastrofos. Demografų nuomone, po 28 metų, tai yra 2030 metais, mūsų, t.y. autochtonų, įskaitant ir čia gyvenančius karaimus bei čigonus, Lietuvoje liks tik 1,5 milijono. O demografinės tendencijos blogėja. Taip pat nuo dviejų trečdalių iki vieno trečdalių mūsų studijuojančio jaunimo svajoja palikti Lietuvą ir įsikurti svetur. Šie dalykai susiję ir su etnokultūra, su jos dėmesingu puoselėjimu, nes etninė sąmonė, etninis pradas sudaro mūsų nacionalinio patriotizmo pamatą. Turime ir dar vieną nelaimę - švietimo sistema šalinasi tautinės savimonės, etninio identiteto, nacionalinio patriotizmo. Visa jaunosios kartos ugdymo sistema, sąmoningai ar nesąmoningai, orientuota į pasaulio ar Europos piliečio savimonės ugdymą, apeinant pagrindų pagrindą - tautinę, nacionalinę savimonę. Ji jaunosios kartos gretose netgi spartėjančiai gęsta ir laikosi tik ten, kur mokyklose skiriamas dėmesys etnokultūrai. Tai reikia vertinti kaip visų mūsų pralaimėjimą. Etninė kultūra turi savo spalvas, turi savo išskirtinius kontūrus. Dzūkija yra ne Aukštaitija. Ir Aukštaitija yra netolygi: yra Žiemgalos regionas, yra sėliai, yra ir Sūduva. Ir visų šių regionų žmonės turi netgi savo antropologinius, psichologinius bruožus.

Džiugu įsitikinti, kad yra strategiškai mąstančių Seimo narių. Dabartinis administracinis suskirstymas neišlaiko kritikos ir mes, sprenddami šį klausimą, turėtume oriau pasirodyti Europos integracijoje. Dar kartą grįždami prie etninės kultūros ir etninio identiteto turime mąstyti, kokios medžiagos pagalba mes galime jungti išsibarsčiusius tautos ir valstybės segmentus. Tautybę, tautiškumą traktuojame kaip bendruomeniškumą, kuris formuojasi dvasinių vertybių pagrindu, o pilietiškumą mes traktuojame kaip reiškinį, kuris formuojasi pragmatinių tikslų siekio pagrindu. Tad turime surasti, kaip sujungti tautinę savimonę su pilietine raiška.

Dr. **Dalia Urbanavičienė** savo pranešime „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas - globalizacijos įvaldymo veiksnys“ pirmiausia priminė tas aplinkybes, dėl kurių kilo pati tokio įstatymo idėja, kad atgavusioje nepriklausomybę Lietuvoje toliau nebūtų persekiojama etninė kultūra. Mat tuo metu įstatymų bazėje buvo globojama tik tautinių mažumų kultūra. Taigi šis įstatymas buvo pirmasis, kuris turėjo užtikrinti būtent lietuvių, sukūrusių Lietuvos valstybę, tautinės savimonės išsaugojimą. Tačiau praktiškai Lietuvoje visai priešinga kryptimi vykdomi kai kurie procesai, kuriuos inicijuoja valdžios institucijos, - pažymėjo pranešėja. - Paskutiniaisiais metais pradėtos mokslo, švietimo, žemės ūkio ir kitos reformos labai nepalankios etninės kultūros mokslui ir kultūros komiteto paramos. Rengėme ir kitų įstatymų pataisus, nes rengiant Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą paaiškėjo, kad viename jame neužtenka viską sudėti. Tai susiję ir su mokesčiais, ir su statuso įvir-

Varėnos lalautojai Mitraukos kaime, 1998 IV 12. Vytauto Musteikio nuotr.

tinimu. Bet mūsų siūlymai padedami į stalčius. Ir priekaištai dėl Tarybos veiklos rezultatų nėra pagrįsti. Pranešėja pasisakė prieš EKG T panaikinimą, nes tokiu atveju etninė kultūra būtų vertinama tik kaip paveldas, tik kaip tam tikra atgyvena. Tada reikėtų pripažinti, kad ir mūsų tautinė savimonė yra atgyvena, yra praeitis. O iš tikrųjų etninė kultūra, kaip ir kitos kultūros rūšys, yra labiau šiuolaikinė kultūra. Ji nuolat kinta. Įstatymo paskirtis - išsaugoti gyvą vyksmą, o ne statinius, ne kažkokius paminklus.

Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja **Virginija Kondrienė** apžvelgė Tarybos veiklą įgyvendinant Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą. Ji išreiškė apgailėstą, kad Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas nepakankamai teigiamai įvertino 2001 m. EKG T ataskaitą, nors jos formą pripažino kaip pavyzdinę kitoms institucijoms. Tokia neigiama nuostata, pranešėjos nuomone, nėra pagrįsta ir objektyvi. Tai ji argumentavo remdamasi konkrečiais įstatymo straipsniais bei Seimo nutarimais. Pavyzdžiui, buvo priekaištauta, kodėl Taryba teikusi ekspertizės dėl Rambyno kalno, ant kurio buvo numatyta statyti pasienio stebėjimo bokštą. „Reikėtų priminti, kad etninės kultūros paveldas yra etninės kultūros dalis, todėl Taryba negali ignoruoti šios srities klausimų, ypač jei kitos institucijos jų nesprenžia. Tik įsikišus Tarybai ir pateikus ekspertų išvadą buvo atšauktas Kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento padalinio Tauragėje išduotas leidimas vykdyti statybos darbus ant Rambyno kalno, t.y. sustabdytas istorijos ir mitologijos paminklų niokojimas“. Tad Lietuvos Respublikos Seimas netu-

rėtų to vertinti kaip Tarybos veiklos trūkumo. Negalima sutikti su nutarimo projekto teiginiu, kad Taryba neparengė siūlymų įstatymams keisti, padedančių geriau reglamentuoti etninės kultūros globą. Taryba atsiliepė į visus Seimo komitetų, kai kurių Seimo narių ar kitų valstybės institucijų prašymus ir pateikė pasiūlymus dėl teisės aktų ir kitų dokumentų tobulinimo. Taryba, vykdydama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, rengia dvi valstybines programas: Etninės kultūros valstybinės plėtos ir Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo. Rengiant programas dalyvauja Aplinkos, Žemės ūkio, Švietimo ir mokslo ministerijų atstovai, Kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamentas, mokslo ir mokymo institutai ir daugelis kitų valstybės įstaigų bei organizacijų. Taryba įtraukia vis platesnį visuomenės būrį į etninės kultūros problemų sprendimą ir koordinuoja minėtos srities veiklą. Tad Seimo nutarimo projekte pateikti Tarybos veiklos trūkumai nėra pagrįsti. Pranešėjos nuomone, didelė dalis to, kas čia išsakyta, tikrai nėra priekaištas komitetui. Kitas klausimas - galbūt komiteto nariai galėtų išties pasiūlyti savo pastabas, kokią jie konkrečiai norėtų matyti pačios Tarybos veiklą, jeigu, tarkim, netinka tam tikri veiksmai, kuriuos šiandien Taryba daro. Toliau pranešėja trumpai apžvelgė tas problemas ir kūrėmisi sunkumus, su kuriais teko susidurti, kai 2000 metais buvo įsteigta Taryba, atskaitinga Lietuvos Respublikos Seimui. Kūrėmisi laikotarpis buvo išties nelengvas. Tarybai nesuteiktos patalpos, nors Vyriausybė pagal įstatymą privalėjo jas suteikti. Šiandien mes turime sukūrę materialinę techninę bazę, turime Tarybos sekretoriatą, turime penkias ekspertų komisijas: Švietimo ir mokslo,

Regionų, Etninės kultūros gyvosios tadicijos, Etninės kultūros paveldo, Žiniasklaidos. Vykdydama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, Taryba dviejuose regionuose jau įsteigė regioninius padalinius, regionines etninės kultūros globos tarybas. Aukštaitijoje Tarybos pirmininke yra išrinkta Panevėžio miesto vicemerė Liudvika Trasykytė. Taip pat įsteigta Dzūkijos regiono taryba, jos pirmininku išrinktas architektas Romas Balčius - Alytaus apskrities teritorijų planavimo skyriaus viršininkas. Suvalkijoje artimiausiu metu taip pat bus įsteigta regioninė taryba. Šie žmonės regionuose turi visas teises reikšti savo mintis ir atstovauti savo regionų interesus.

Replikos teise žodžio paprašė **Rolandas Pavilionis**: „Aš labai atsiprašau, turiu išeiti. Aš tiesiog norėčiau dėl objektyvumo pasakyti, nes man susidaro įspūdis, kad šiame seminare svarstomas Tarybos ataskaitos vertinimas. Galiu pasakyti vieną dalyką, kad Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, vertindamas Tarybos veiklą, rėmėsi ne atskirų komiteto narių nuomone, bet daugelio mokslininkų, kurie teikia savo vertinimus iš mūsų pripažintų mokslo įstaigų: Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto, kitų universitetų. Deja, jų visi vertinimai buvo nepakankamai palankūs Tarybos veiklai, švelniai tariant. Todėl aš norėčiau prašyti tiesiog neplėtoti šios temos, nes visa medžiaga, kurią turi komitetas, gali būti visiems prieinama ir nesunkiai įvertinta jūsų pačių, kiek yra šališka ar neobjektyvi. Kita pastaba dėl paveldo. Siūlymas, kuris buvo teiktas kai kurių Seimo narių dėl to, kad šią instituciją reikėtų artinti su paveldo komisija, buvo grindžiamas pirmiausia tuo, ką siūlė pati Vyriausybė ir Kultūros ministerija, bet platesniu kontekstu šitą idėją mums natūraliai parėmė ir U. Karvelis (amžiną atilsį), kuri yra pati ne kartą kalbėjusi apie mūsų labai ribotą supratimą, ką mes vadiname paveldu. Kaip čia ne kartą buvo tvirtinta, tarsi tai būtų muziejinė vertybė. Paveldas, bent jau kitomis Europos kalbomis, reiškia ir tai, kas yra gyvoji kultūra, kuri yra paveldima kitų, po mūsų gyvenančių kartų. Ir kalba, ir visa kita, kas susiję su mūsų kultūra. Tai ne tik tai, kas ateina iš praeities, tai kas šiandien yra kuriama ir kas yra perduodama kitoms kartoms. Būtent tokiu požiūriu nuolat buvo rengiamos UNESCO konferencijos ir būtent tokia rubrika <...>, kaip prancūzai sako, buvo apimama visa tai, kas yra vadinama etnine kultūra, ar tai būtų Afrikoje, ar tai būtų Azijoje, Europoje, ar kur kitur. Todėl aš manau, kad čia nereikėtų labai dėl to paties termino nuogąstauti, jeigu mes jį pajėgtume kiek plačiau suprasti. O pats Seimo nutarimo projektas, žinoma, bus svarstomas Seime. Ten bus išreikštos įvairios nuomonės. Tiesiog aš kviečiu jus šiek tiek platesniam pokalbiui ir ne tokiam vienpusiškam komiteto vertinimui, nes komiteto žmonės, kurie rengė tą vertinimą, tikrai dirbo labai atidžiai, atsargiai, suprasdami, kad jie paliečia labai skaudžius daugeliui dalykus, ir nematau, kad jų ta nuomonė visuomet, bent jau visuomet, yra nepagrįsta. Tai tiek“.

Į šią diskusiją įsiterpęs Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. **Kęstutis Makariūnas** šiuos priekaištus atrėmė pareiškdamas, kad Tarybos veiklos ataskaitos mokslo institucijų vertinimas nėra anaipol tik neigiamas. „Devyni atsilie-

pimai, iš jų 6 teigiami, 3 neigiami. Santykis 2:1. Ir aš nustebęs, kadangi į mano raštą Seimo valdybai atsakė Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto patarėjas A. Ramonas, kuris pasakė, kad mano nuomonė visiškai prieštarauja ekspertų komisijų vertinimui. Mano nuomonė sutampa su daugumos ekspertų vertinimu“. (**Red. pastaba:** smulkiau susipažinti su šiomis nuomonėmis galima „Etninė kultūra - 2001“, p. 88-89).

Savo pranešime „Lietuvos etnokultūrinė tradicija - Europos tradicija“ filosofas **Romualdas Ozolas** akcentavo, kad etnokultūros tradicija šių dienų Europoje - tai ne tautų kultūrinio paveldo klausimas arba ne tik tautų kultūrinio paveldo klausimas, netgi ne Europos kultūrų pavidalų problema, - tai Europos gyvybės klausimas. Vakarų pasaulyje yra žmonių, kurie nedviprasmiškai kelia Europos tapatumo klausimą. Europos tautų kultūrų tapatumas ir Europos tapatumas yra visiškai kiti dalykai. Ką reiškia Europos tapatumas?

Į šį klausimą atsakyti šiandien dar niekas negali tikrai, nes viskas dar ateityje. Atsakymui formuoti, matyt, yra sukurtas Europos konventas, kuriame Lietuva turi dalyvauti ryžtingai ir galingai, panaudodama visą savo intelektualinį, protinį ir diplomatinį potencialą ir be jokių išlygų pareiškdamas, jog mes matome tikrai vieną kelią - Europos etnokultūrinės tradicijos puoselėjimo ir plėtojimo kelią. Nes šis kelias - tai elementari mūsų nacionalinės tapatybės tęstinumo garantija globalizacijos eroje, dar daugiau - tautos gyvybės išsaugojimo minimaliausia garantija globaliame pasaulyje. Jeigu norime prisidėti prie Europos, tikros Europos, tautų Europos, o ne dar vienos unifikacinės teritorijos surentimo, kaip, matyt, moderniai savo revanšistines problemas norėtų išspręsti kai kas, dar neužmiršęs praeitų laikų, - neleiskime juridizuoti Europos Sąjungos federalizmo formą, nes federalinė Europos Sąjunga yra nukreipta prieš pačią Europą, prieš jos esmę. Etnokultūra čia daug padėti negali. Čia gali padėti tikrai mūsų supratimas, kad mes esame tauta ir kaip tauta privalome saugoti ir teigti save ir kultūrą, ir teise. Savo pačių rankomis neturėtume sunaikinti instrumentų, kuriais galėtume pasipriešinti ir prieš savus neišmanėlius, ir prieš svetimus piktavalius. Etninės kultūros globos taryba yra vienas iš tokių įrankių. Tikrai gerų įrankių. Įrankis nėra kaltas, kad jis kartais prastai panaudojamas.

Prof. **Angelė Vyšniauskaitė** kalbėjo apie Lietuvos regioninį suskirstymą. Vienintelis pats svarbiausias mūsų valstybės ir lietuvių tautos šiandieninio prisistatymo Europos Sąjungai klausimas būtent ir yra Lietuvos teritorinė administracinė sandara, jos regionų klausimas. Dabar turime apskritis. Kai kas nori jas pavadinti net regionais, o kai kas sakė, kad Lietuva yra vienas, vieningas regionas. Kaip yra iš tikrųjų? 1995 m. įvykdytas Respublikos administracinis padalijimas yra atliktas ignoruojant mūsų istorinį kultūrinį paveldą. Tiek istoriniai šaltiniai, tiek lietuvių kalbos tarmės, žmonių materialinė ir dvasinė kultūra liudija jau nuo XIII a. dabartinės Lietuvos teritorijoje esančias istoriškai susiformavusias penkias etnografines sritis arba regionus: Žemaitiją, Aukštaitiją, Sūduvą arba Suvalkiją, Dzūkiją arba Dainavą, ir pagaliau Mažąją Lietuvą. Mažoji Lietuva - mūsų kultūros

pagrindas, dabartinė jos dalis yra Klaipėdos kraštas (Kuršių nerija, Šilutės rajonas). Tokie Lietuvos etnografiniai regionai yra ir šiandien gyvi mūsų gyventojų sąmonėje, gyvi tarmėse, kai kuriuose gyvenamos, elgsenos bruožuose, aprangoje, gyvi ir mūsų amatuose, ir mūsų dabar atgaivinamame, aktualizuojamame kulinarijos pavelde.

Etnografiniai regionai nėra tik paveldas. Jie ir šiandien yra suvokiami: žmonės patys žino, kad jie suvalkiečiai, aukštaitai, žemaičiai arba dzūkai, jie turi savitus amatus, juos propaguoja. Juostų audimas, tautiniai drabužiai ansambliams irgi įvairūs pagal regionus. Yra kulinariškas paveldas. Tai dabar yra labai svarbu ir mūsų turizmo plėtrai. Todėl negalėtų būti jokios kalbos apie tai, kad mes vietoj etnografinių regionų, tų senųjų istorinių mūsų sričių, taptume vienu vieninteliu Lietuvos regionu eidami į Europos Sąjungą. Be abejo, tai ir ekonomiškai mums būtų neracionalu. Europos Sąjunga laukia brandžių narių, laukia tik tokių, kurie žino, kas jie yra, ir kurie praturtins jos bendrąją kultūrą. Jeigu mes savo kultūrą pamiršę nepraturtinsime Europos kultūros, mes Europai būsime visiškai nereikalingi.

Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas Juozas Dingelis papasakojo apie draugijos veiklą ugdant tautinę kultūrą ir savimone. Didžiausias pavojus mūsų tautos sąmonei - labai akivaizdus politinės valios trūkumas, valstybės politinės valios nebuvimas ir valdymo trūkumai. Kai nėra savo valstybės pajautos, prarandamas impulsas, kuris palaiko tautinę sąmonę. Labai daug prie šio proceso prisideda dalies neatsakingos žiniasklaidos elgesys. Tie, kurie augina vaikus, išgyvena kiekvieną dieną su didžiausiu skausmu. Kalbėtojas paragino poli-

tikos ir valstybės pareigūnus įsiklausyti į visuomenės nuomonę, dažniau diskutuoti ir būti atsakingiems už gyvybingos ir atsinaujinančios etninės kultūros, kaip pamatinės vertybės Lietuvai išlikti, reikšmę. Gyvoji tradicinė etninė kultūra, kaip pilietinės tautinės sąmonės ugdymo pagrindas, turi būti globojama ir puoselėjama, nesuplakama su paveldo globa. Nereikia naikinti Tarybos, kuri vis stiprėja. Visą savo protą, valią ir jėgas būtina sukaupti kūrybai ir remti etninę kultūrą.

Pirmuoju diskusijoje kalbėjęs Seimo narys Egidijus Skarbalius priminė, kad vykstant deryboms dėl stojimo į Europos Sąjungą pasirašytas XXI - regioninės plėtros ir struktūrinių fondų skyrius. Jis piktinosi, kad tekstas nebuvo derintas su daugeliu suinteresuotų organizacijų, nes derybininkai visą laiką pamiršta labai svarbią pirmąją klausimo dalį - regioninę politiką ir kalba tik apie struktūrinius fondus. Taip pat kalbėtojas pasiūlė nedaryti skubotų sprendimų Seime dėl EKGPT pertvarkymo, o šio klausimo sprendimą nukelti į rudens sesiją. Šiam pasiūlymui didžioji dauguma dalyvių pritarė.

Prof. habil. dr. Kęstutis Makariūnas, pasisakydamas už EKGPT tolesnį savarankiškumą, nurodė, kad „etninės kultūros“ sąvoka apima labai plačią dvasinę materialaus paveldo sritį, netelpančią į jokios ministerijos reguliavimo sferos ribas. Todėl įvairioms etninės kultūros sritims atstovaujančios įvairių lygių institucijos bei visuomeninės organizacijos Taryboje gali derinti interesus ir ieškoti efektyvių būdų kultūros globai užtikrinti, formuluoti rekomendacijas Seimui ir Vyriausybei etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais siekiant skatinti etninės kultūros plėtotę, laiduojančią tautinio tapatumo ir tautinės savimones išsaugojimą bei stipri-

Užgavėnės Kurtuvėnų miestelyje (Šiaulių r.), 1998. Vytauto Musteikio nuotr.

mą, savarankišką ir lygiavertį Lietuvos dalyvavimą pasaulio kultūriname gyvenime. O susipažinus su Etninės kultūros globos tarybos mažiau negu pusantų metų veikla, kuri iki praėitų metų (t.y. 2001 m. birželio 1 d.) buvo vykdoma visuomeniniais pagrindais, akivaizdu, kad nuveikta daug. Tarybos ekspertų atliekamas darbas padėjo apčiuopti jautriausias etninės kultūros temas, apibrėžė ypač aktualias problemas ir nurodė būtinas priemones padėčiai gerinti. Nemažai nuveikta remiant įvairią praktinę etninės kultūros puoselėjimo veiklą. Praktinis pasiūlymų įgyvendinimas dažniausiai priklausė ne nuo Tarybos, o nuo kitų valstybės institucijų.

Galima diskutuoti dėl Tarybos darbo stiliaus. Praėjęs laikotarpis buvo šio stiliaus ieškojimų metas. Tačiau akivaizdu, kad Tarybos savarankiška pozicija pasirodė nepriimtina prie kitokio darbo stiliaus pripratusiai kai kuriai kultūros valdininkijai. Ji ir norėjo šią Tarybą eliminuoti iš mūsų gyvenimo.

Tai būtų didelė klaida. Lietuvoje neliktų aukšto statuso institucijos, besirūpinančios gyvąja lietuvių etnine kultūra, būtų paniekinta jos puoselėjimui atsidavusių žmonių pilietinė iniciatyva. Etninės kultūros globos taryba yra atskaitinga Seimui. Ji tokia ir turi išlikti, jeigu mūsų valstybėje tikrai norime ugdyti demokratinę pilietinę visuomenę.

Lietuvos kultūros politikos instituto prezidentas doc. dr. Krescencijus Stoškus akcentavo, kad mes neturime kol kas dar jokių vizijos, kokia turėtų būti Lietuvos kultūros politika po to, kai Lietuva atsidurs Europos Sąjungoje. Ir tai labai trikdo kiekvieną pilietį. Susidaro įspūdis, kad Lietuva nepajėgi turėti savo politikos. Ji gali vykdyti tikrai Europos Sąjungos užduotis. Ir tai labai nemalonūs prisiminimai iš tos tolesnės praeities, kai buvo žiūrėta į vieną centrą, dabar reikia žiūrėti į kitą centrą. Tai neori pozicija. Kalbėtojas paragino ir politikus, ir visuomenę plačiau diskutuoti apie gyvybinius Lietuvos interesus kultūros srityje, kad jie būtų deramai apsaugoti ir įstojus į ES. Reikia šalinti nesutarimus, įtampą tarp valdžios institucijų ir visuomenės, ieškoti kompromisų.

Filosofas dr. Julius Šalkauskas kalbėjo apie etninės kultūros realią padėtį ir kas jai gresia, kas jai kenkia ir ko reikėtų, kad bendromis jėgomis, visų pirma padedant visuomeninėms organizacijoms ir valstybinėms institucijoms, prieš tuos pavojus atsilaikytume, ypač einant į Europą ir atsakant į globalizacijos keliamas problemas. Dabartinė padėtis, J. Šalkausko nuomone, yra labai prasta, nes etninė kultūra kaip ir tautinis savitumas, patriotizmo apraiškos dažnai yra suplakamos su nacionalizmu, nors faktiškai tai nieko bendra neturi. Kas turi didžiausią įtaką visuomenės etninės kultūros lygiui ir požiūriui į ją? Pirmiausia žiniasklaida, jaunimui - mokykla ir, žinoma, valdžios požiūris ir kultūros politika, kurios faktiškai nėra. Žiniasklaidoje etninės kultūros elementai baigiami pašalinti. „Kadangi aš - tėšė J. Šalkauskas, - beveik keturiasdešimt metų artimai susijęs su folkloru, konkrečiai su dainuojamąja tautosaka, tai geriausiai žinau padėtį toje srityje, todėl iš jos imu pavyzdžius. Televizijoje liko komercializuota laida „Duokim garo“. <...> Radijuje faktiškai „Folkloro skrynelė“ panaikinta, liko tik po 15 min. šeštadienį ir sekmadienį, todėl visuomenė susipa-

žinti su etnine kultūra faktiškai neturi galimybės. Tas pat vyksta mokykloje ir tikrai pasiaukojančių mokytojų, ansamblių dalyvių ir vadovų dėka etninė kultūra, konkrečiai folkloras, dar šiaip taip laikosi. Valdžios požiūris nėra aiškus, deklaracijos lieka deklaracijomis, o procesas pačia blogia linkme eina tolyn. Jeigu ne tų entuziastų pasiaukojamas darbas, tai po keliasdešimt metų tos kultūros tikrai neliks“.

Aukštaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos pirmininkė Liudvika Trasykytė pasiūlė artimiausiam EKGPT posėdyje apsarstyti Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto kritines pastabas dėl Tarybos veiklos, kad būtų imanoma toliau tobulinti jos darbą.

Seminaro dalyviams savo nuoskaudas išsakė Kauno r. Garliavos pradinės mokyklos mokytoja Nijolė Grivačiauskienė, kuri nuo pat mažens vaikus supažindina su etnine kultūra. Per 12 darbo metų sukaupia nemaža patirties, įkurtas vaikų folkloro ansamblis „Obelėlė“ (60 vaikų), mokytojų ansamblis „Obelis“. Tačiau ši veikla nuolat trukdoma, prasimanytais motyvais 2000 m. jai netgi atimta vyresniosios mokytojos kvalifikacinė kategorija, dėl ko tenka bylinėtis teisme su „švietimo piramide“. Nors mokyklos vizijoje deklaratyviai ir pabrėžiama etninės kultūros svarba, tačiau praktiškai tokia veikla žlugdoma.

Panašias problemas išsakė ir Vilniaus „Genio“ gimnazijos mokytoja Rūta Piekurienė: „Čia buvo pasakyta, kad mes esame išsivaikščiojanti tauta. Aišku, taip ir bus, kol mūsų mokiniai, mūsų vaikai neturės galimybės pažinti savo etninę kultūrą, tikėkimės, po to pamilti. Mano rankose yra bendrieji ugdymo planai, kuriuose aš neradau etninės kultūros pozicijos, jokios. Žinoma, vis tiek etninė kultūra entuziastų, kaip sovietmečio laikais, yra dėstoma šiek tiek vyresnėse klasėse, šiek tiek pradinėse mokyklose. Viena aišku - esant tokiai situacijai, kokia yra, mes mokinių, kurie mylėtų savo etninę kultūrą, turėsime vis mažiau. O mokyklos, kurioje aš dirbu, situacija paradoksali. Mano mokyklos vadovybė ne vieną kartą gavo nuobaudas dėl to, kad joje neva per daug etninės kultūros, nes mokykla, savo nuožūria skirdama etninės kultūros valandas, disponavo muzikos ir iš dalies choreografijos pamokomis, todėl mokiniai buvo neva per daug šviečiami toje srityje“.

V. Kondratienė, atkreipdama dėmesį, kad tai tik keletas problemų, su kuriomis tenka susidurti Tarybai, nurodė ir tą faktą, kad Švietimo ir mokslo ministerija „nepitarė šios mokyklos prašymui, bendruomenės prašymui, direktijos prašymui ir mokytojų prašymui leisti dėstyti etninę kultūrą pradinukams. Seimo nariams tai tikrai turėtų būti ženklas, kad pas mus yra nevisiškai taip, kaip rašoma Konstitucijoje, - lietuvių tauta, atkūrusi savo valstybingumą, puoselėjanti papročius, tradicijas ir gimtąją kalbą, šiandien iš esmės savo konstitucinių teisių negali realizuoti“.

Seminaro dalyvių nuomone, negalima leisti, kad mokytojai bei kiti asmenys, skleidžiantys etninės kultūros vertybes, būtų ujami. Jiems privalu sudaryti kuo palankiausias sąlygas ir griežtai laikytis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatų.

Apibendrinant seminario darbą buvo priimta rezoliucija.

Zabarnykų kaime (Apso sala, Gudija), 1997. Vytauto Musteikio nuotr.

Dėl etninės kultūros globos

Etnokultūrinė patirtis visais laikais buvo Europos valstybių tvarumo pamatas. Gyvybingai atsinaujinanti etninė patirtis lietuviams ir Lietuvą išvedė per visus nacionalinius nuopusius bei okupacijų negandas ir suteikė galimybę vėl atkurti nepriklausomą valstybę, planuoti ir kurti savo ateitį. Etnokultūrinės tradicijos reikšmė nemenksta ir dabar.

Etninės kultūros globos srityje Lietuva žengė pirmus reikšmingus žingsnius: priimtas Etninės kultūros valstybinės globos įstatymas, prie Lietuvos Respublikos Seimo įsteigta Etninės kultūros globos taryba. Deja, šiuo metu Seime svarstomo minėto įstatymo pataisos, kurios numato tokį etninės kultūros globos Tarybos reorganizavimą, kuris jos funkcijas susiaurina iki paveldo apsaugos, o etnokultūros gyvą plė-

trą palieka be deramos valstybinės globos. 2002 m. birželio 12 d. seminaras, kuriame dalyvavo Seimo nariai, platus kultūros institucijų bei visuomeninių organizacijų atstovų ratas savo rezoliucijoje konstatuoja, kad tokia kryptis yra klaidinga ir kreipiasi į Seimą, ragindamas klausimą išspręsti lietuvių gyvosios etnokultūros plėtojimo galimybių gausinimo, o ne mažinimo linkme.

Lietuvių pilietinių organizacijų Forumo konferencija remia minėto seminaro nutarimo nuostatas ir reikalauja išsaugoti Etninės kultūros globos tarybą kaip savarankišką organizaciją.

Etnokultūrinėje tradicijoje puoselėjami vertybių gyvybingumas, kai Lietuvai kyla likiminės reikšmės iššūkiai, įgyja naujas prasmes. Etninės kultūros plėtojimas turi sulaukti visapusiškos ir valstybės, ir visuomenės paramos.

Bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis

Tarybos nariai prisidėjo rengiant ir aktyviai dalyvavo III Lietuvos kultūros kongrese, vykusiame Lietuvos miestuose 2002 m. vasario 23 - kovo 15 d.

2002 m. vasario 23 d. Šiauliuose konferencijoje „Kultūros teisinių pamatų stabilizavimas“ pranešimus skaitė: plenariniame posėdyje - Tarybos pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė („Etninės kultūros teisės pagrindai Lietuvoje ir Europoje“), paveldo sekcijoje - Tarybos pirmininko pavaduotoja dr. Dalia Urbanavičienė („Dvasinių etninės kultūros vertybių ir jas sukaupusių saugyklų statuso problemos“).

Kovo 2 d. Kaune konferencijoje „Kultūra spartėjančios globalizacijos sąlygomis“ pranešimus skaitė: Tarybos narys Jonas Trinkūnas („Baltų kultūros bruožai“), dr. Dalia Urbanavičienė („Etninės kultūros valstybinė globa - globalizacijos įvaldymo veiksnys“).

Kovo 9 d. Klaipėdoje konferencijoje „Kultūros ugdymo ir plėtros prioritetai“ pranešimus skaitė Tarybos pirmininkas doc. dr. Rimantas Astrauskas („Nacionalinės kultūros vertybės aukštojo mokslo sistemoje“), Tarybos narės doc. dr. Irena Čepienė („Etninės kultūros ugdymas mokykloje“) ir dr. Dalia Urbanavičienė („Meno mokyklos ir švietimo reforma“).

Kovo 16 d. Panevėžyje konferencijos „Regionų kultūra“ plenariniame posėdyje pranešimus skaitė: Tarybos narys dr. Vygandas Čaplikas („Europos Sąjungos regioninė politika ir kultūros decentralizacija“), Tarybos pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė („Lietuvos regioninė politika ir

jos valdymo pagrindai integruojantis į Europos Sąjungą“), Tarybos narė Vitalija Vasiliauskaitė („Etninė kultūra - regioninės kultūros pagrindas“).

Kovo 23 d. Lietuvos kultūros kongreso baigiamajame posėdyje Vilniuje Tarybos narys poetas Marcelijus Martinaitis skaitė pranešimą „Žvaigždėtasis kultūros dangus ir jo kasdienė duona“.

Tarybos nariai aktyviai dalyvauja ir kituose įvairiuose renginiuose, kuriuose sprendžiami etninės kultūros globos bei plėtotės klausimai.

Birželio 8 d. Lietuvos ūkininkų draugijos 10-mečio šventėje ir konferencijoje „Moters vaidmuo kaimo bendruomenėje“, vykusiame Kleboniškių etnografiniame muziejuje (Radvilėškio r.), dalyvavo pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė, Tarybos narės doc. dr. Irena Čepienė ir Rasa Vasiliauskienė. V. Kondratienė skaitė pranešimą „Etninės kultūros vertybės ir kaimo bendruomenė“.

Birželio 17 d. Lietuvių piliečių organizacijų forumo surengtoje konferencijoje dalyvavo Tarybos pirmininko pavaduotoja dr. Dalia Urbanavičienė, prof. habil. dr. Angelė Vyšniauskaitė. Jos padėjo parengti rezoliucijas etninės kultūros ir regionų klausimais.

Liepos 6 d. Kernavės muziejuje vykusiame renginyje „Gyvosios archeologijos dienos“ kalbėjo Tarybos pirmininko pavaduotoja V. Kondratienė, prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitė, doc. dr. I. Čepienė, koncertavo Jono ir Inijos Trinkūnų vadovaujamas etnografinis ansamblis „Kūlgrinda“.

Bukantės dvarelis - J. Žemaitės gimtinė (Plungės r.), 2000. Vytauto Musteikio nuotr.

EKSPERTIZĖS

Šiame skyriuje pateikiamos tik kai kurios 2002 metais atliktos ekspertizės arba jų fragmentai (visų ekspertizų sąrašą žr. p. 41-42). Atrenkant tekstus vadovautasi nuostata, kad kuo išsamiau tyrinėjimų medžiaga atspindėtų realių padėčių įvairiose etninės kultūros srityse. Nors ekspertizės buvo atliekamos rengiant konkrečias programas arba tiriant atskirus klausimus, tačiau ši medžiaga kaip visuma sukuria daugumą kompleksinį dabartinės situacijos vaizdą, kuriuo remiantis Taryba gali teikti pasiūlymus bei priemonės tolesnei etninės kultūros plėtrai bei ugdymui.

Pirmiausia pateikiamos ekspertizės, atskleidžiančios dviejų didžiųjų 2002-aisiais Tarybos inicijuotų programų pagrindimą, o po to - ekspertų tyrimai, skirti kitoms įvairialypėms problemoms, susijusioms su etninės kultūros sklaida bei puoselėjimu.

LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ KAIMŲ IŠLIKIMO ILGALAIKĖ PROGRAMA

ETNINĖS KULTŪROS GYVOJI TRADICIJA

I. Bendroji dalis

„Lietuvių etninės kultūros lopšys yra Lietuvos kaimas su jo savita kasdienio ir šventinio gyvenimo sankloda, gamtinių geografinių bei istorinių sąlygų nulemtais žmonių charakterio savitumais mąstysenoje ir dvasinėje saviraiškoje įsitvirtinusi ikirikščioniškosios būties ir krikščioniškojo paveldo sinkretizmu.

Etninėje kultūroje pasireiškia šiai žmonių bendrijai savitas gyvenimo būdas, pasaulėjauta, kalba, papročiai, tautosaka, tautodailė, muzika, choreografija, gamybos įgūdžiai ir įpročiai, aprangos, maisto ir maitinimosi, architektūros ypatumai ir kt.“ (Angelė Vyšniauskaitė. Kas yra etninė kultūra? // Liaudies kultūra. 1997 m. Nr. 2. P. 1)

Taigi etninė kultūra, kaip visų tos pačios tautybės žmonių gyvenimo būdų (turint omenyje regioninius skirtumus) visuma, apima visas veiklos sritis ir tos veiklos rezultatus.

Krašto teritorijos gamtinė įvairovė, atskirų šios teritorijos regionų istorijos bėgyje buvęs skirtingas politinis priklausomumas, skirtingos tų regionų socialinės ekonominės raidos sąlygos padėjo Lietuvoje susiformuoti net penkiems etnografiniams regionams, arba sritims, - Aukštaitijai, Žemaitijai, Dzūkijai (Dainavai), Suvalkijai (Sūdūvai, Užnemunei) ir pamario kraštui (Mažajai Lietuvai, buv. Klaipėdos kraštui su Kuršių nerija), išsiskiriantiems daugiau ar mažiau pastebima savita materialine bei dvasine kultūra, tiksliau sakant, materialinės ar dvasinės kultūros bruožais bei elementais: darbo įrankių formomis, pastatų savitu išplanavimu, konstrukcijomis, panaudojimo būdais, žmonių tautinio kostiumo formomis, kulinarine patirtimi, amatų rūšimis, kaimo bendruomenės, šeimos, kalendorinių švenčių šventimo, įvairiais ūkiu ir namų apyvokos darbų papročiais, kalbos tarpe bei vietinėmis šnekotomis, dainomis ir dainavimo būdu, šokiais ir žaidimais, liaudies mėgiamais muzikos instrumentais, muzikavimo būdu ir muzika bei daugeliu kitų dalykų. Visa ta etninės materialinės ir dvasinės kultūros reiškiniai turinio ir formų įvairovė ir lemia tautos etninės kultūros grožį bei jos patrauklumą.

Kadangi tautos etninė kultūra nėra nekintantis, bet nuolat atsinaujinantis reiškinys, kai ko atsisakant, kai ką naujo

(inovacijos) įsisavinant, bet priimant tik tai, kas atitinka tautos tapatumo, tautinės savimonės supratimą, tad ir etninėje kultūroje yra išskiriamos dvi pagrindinės sudedamosios jos dalys - kultūros paveldas ir gyvoji tradicija.

Civilizacijos progreso, o ypač per sovietinės okupacijos penkiasdešimtmetį vykusios ateizacijos ir apskritai nacionalinės kultūros slopinimo ir jos paminklų - paveldo griovimo pasekoje tiek lietuvių etninės materialinės, tiek dvasinės kultūros paveldo dalis buvo sunaikinta, ypač kaimo kultūrinėje erdvėje yra susidaręs savotiškas vakumas. Tai atsiliepia ir šiuolaikinio Lietuvos kaimo gyventojų materialinei ir dvasinei padėčiai, kelia susirūpinimą stabilios kultūringos, etniškai savitos ir tuo pasauliui (ypač stojimo į Europos Sąjungą perspektyvoje) įdomios lietuvių valstybės ateitimi.

Visa tai kaip tik skatina susirūpinti Lietuvos tradicinės gyvenamosios ir elgsenos pagrindus davusių ir istorijos eigoje išlaikiusių senųjų kaimų, dabar vadinamų etnografiniais kaimais, gaivinimu, išsaugojimu ir plėtra, be viso kito, visais įmanomais būdais ir atitinkamu vyriausybės finansavimu paremta specialia etnografinių kaimų išlikimo programa. Rūpinantis tokių kaimų architektūriniu paveldu, kraštovaizdžio vertybių apsauga, būtina ir šioje srityje atkreipti kuo didesnę dėmesį į šių vertybių renovaciją, kaip vieną iš etninės kultūros gyvosios tradicijos sudedamųjų dalių.

II. Gyvosios etninės kultūros tradicijos plėtos strategija ir uždaviniai

1. Panaudoti etninės kultūros gyvosios tradicijos plėtrą dabartinės visuomenės, ypač jaunimo, tautinės savimonės ir sąmoningo pilietiškumo ugdymui.

2. Skatinti visuomenėje atskirų Respublikos regionų kultūrinio istorinio paveldo besireniančią tiek materialinės, tiek dvasinės kultūros įvairių sričių bei elementų kuo geresnį pažinimą, vertinimą ir puoselėjimą bei tolesnę plėtrą, siekiant pasaulį, visų pirma atvykstančius kitų šalių turistus, supažindinti su Lietuvos atskirų etnografinių sričių buvusio ir šiuolaikinio gyvenimo, papročių, žmonių bendruomeniškumo santykių raiškos kasdienoje ir šventėse įvairove, tolerancija kitų tautų kultūrai.

3. Etninės kultūros turinį integruoti į švietimo sistemą, pra-

dedant vaikų darželiais ir baigiant visų tipų aukštosiomis mokyklomis, kad vaikai ir jaunimas ne tik įgytų žinių apie įvairias lietuvių etninės kultūros sritis, turimą kultūrinį paveldą, bet ir dabar, kai Europoje vis labiau ryškėja nuostata akcentuoti nacionalinių valstybių turėtą ar dar bent iš dalies išlaikytą savitą etninę kultūrą, savo tėvų ir protėvių išugdytos kultūros neniekintų kaip kažkokios „archaikos“, o ja imtų didžiulis, tuo pačiu ugdydami tautinę savigarbą, tautinį orumo jausmą ir aklaui nemėgdžiotų jį nužmogėjimą vedančios antikultūros surogatų.

4. Moksleiviams būtina organizuoti tėvynės pažinimo, pradedant tėviške, gimtuoju etnografiniu regionu, išvykas, ekskursijas, susitikimus su to krašto žymiais žmonėmis, iškentėjusiais tremtį, kalėjimus dėl savo meilės tautos istorijai, kultūrai, laisvės siekiui. Taip pat stengtis atgaivinti jaunimo laisvalaikio kaime praleidimo tradicijas: gegužines sekmadienio popietėmis, vakarus su atitinkama pačių moksleivių atliekama programa, pasitelkiant ir senesnio amžiaus vietos gyventojus, įtraukiant į programą jų dainas, žaidimus, šokius, muziką, pasakojimus, mįslių užminimą, tų mįslių įminėjams moksleiviams skiriant kokias nors premijas - tautiniais drabužiais parėdytą lėlę, supintą žaisliuką ir pan.

5. Tuo pačiu tikslu reikėtų kuo aktyviau įtraukti moksleivius, jaunimą į kraštotylinį darbą savame kaime, apylinkėje, regione, skatinant ir pratinant bendrauti su vyresnio amžiaus žmonėmis, iš jų užrašyti kuo daugiau tautosakos - pasakų, dainų ir kt. Tai savaime prisidėtų ir prie kaimo bendruomenės tarpusavio bendravimo, buvusią tradicijų atgaivinimo ir plėtos, kas taip pat yra vienas iš etninės kultūros gyvosios tradicijos elementų.

Dainininkė ir papročių žinovė Zofija Biekšienė iš Biekšų kaimo (Varėnos r.), 1997. Vytauto Musteikio nuotr.

6. Vietos gyventojai - įvairių amatų meistrai turėtų būti savivaldybių ir kitų valstybės institucijų bei visuomeninių organizacijų globjami teikiant galimą materialinę paramą, skatinami kaimuose atgaivinti įvairius buvusius amatus - medžio drožybą, pynimą iš šiaudų, vytelių, žaislų, švilpynių ir kt. dirbimą iš molio, popieriaus karpinius, juostų audimą, kalvystę ir kt. Reikėtų rengti vietose (mokyklose, kultūros namuose, muziejuose) tokių darbų parodėles, apie jas skelbti vietos ir respublikinėje spaudoje.

7. Etnografinių kaimų moterys turėtų būti paskatintos kurti nors didesnių švenčių progomis surengti vietos etnografinių valgių (daugumą jų dabar jau užmiršti) parodas - vaišes, jų rengimą ir išlaidas valstybės institucijoms bei moterų ir kitoms visuomeninėms organizacijoms atitinkamai finansuojant. Tai padėtų atgaivinti tokius valgius tiek šventiniam, tiek kasdieno stalui.

8. Prie gyvosios etninės tradicijos šiandieninės plėtos labai pozityviai prisideda turizmo verslui panaudojamos senosiose kaimų sodybose lietuvių tradicinės virtuvės su jos įranga ir gaminamais patiekalais atgaivinimas. Įvairūs šal-tibarščiai su virtomis bulvėmis, juoda ruginė duona, iškepta pagal senosios lietuviškos duonos kepimo su natūraliu raugu technologiją, ir panašūs patiekalai yra tiesiog skanėstų skanėstas užsienio turistams. Tokių tradicinės virtuvės patiekalų, užsieniečiams nežinomų, pateikimas yra kartu ir lietuvių kulinarijos paveldo propaganda, šiandieninių mūsų šeimininkų-virėjų meistriškumo demonstracija.

9. Galima surasti turizmo verslo kaime plėtrai ir daugiau įvairių laisvalaikio praleidimo senovinių būdų, pvz., pasiūdinėjimas pabalnotais arkliais, pasivažinėjimas žiemą arkliais kinkytomis rogėmis, važeliu, vasarą - lineika, vienarkle „bėda“ (Suvalkijoje). Tai jau, pavyzdžiui, praktikuojama Palangoje.

10. Etnografinių kaimų etninės kultūros gyvosios tradicijos tolesnei raidai būtina skatinti jau daug kur Lietuvoje šiuo metu atgyjančią bendruomeniškumą, kaimo bendruomenių gaivinimą. Tam pasitarnauja ne tik giminių ir kaimynų subuvimai vietos bažnyčioje vykstančių atleidų ar kalendorinių bei šeimos švenčių (vestuvių, krikštynų, laidotuvių) progomis, bet ir plėtojant Lietuvos praeities kaimui būdingą įvairiopą tarpusavio pagalbą sunkesnių lauko bei namų darbų progomis (talkos), dalijantis „šviežienu“ (apsiveršiančių karvių krekenomis, kiaulės skerstuvėmis ir pan.), ką nors prireikus pasiskolinti ar paskolinti, organizuojant pavasarį aplinkos tvarkymo, medelių sodinimo talkas, inkilėlius paukšteliams, žiemą įsijungiant į Užgavėnių karnavalus, vasarą - į Rasos-Joninių šventimų gamtoje ir kt.

11. Būtina parengti lietuvių ir kitomis kalbomis (anglų, vokiečių, rusų) informacinių leidinių (bent iliustruotų lankstinukų) apie Lietuvoje esančius ir turizmo reikmes atitinkančius etnografinius kaimus, išryškinant juose galimus pamatyti buvusios lietuvių etninės kultūros paveldo bruožus ir jais besireniančią šiuolaikinę gyvąją etninės kultūros tradiciją.

Prof. habil. dr. Angelė Vyšniauskaitė

2002 10 01

AMATŲ CENTRAS

Amatų arba dailiųjų amatų centro kaip mokymo, perkvalifikavimo bazės būtinybė atsiranda bandant puoselėti gyvąsias amatų tradicijas. Stovyklų, plenerų ar trumpalaikių seminarų organizavimas - tai daugiau informacijos apie amatus sklaida, populiarinimo priemonės arba, tarkime, darbo formos, kuriomis siekiama greitai, populiariai, patraukliai, suprantamai informuoti apie problemos objektą. Bet tai tik priemonės, kurios labai reikalingos atliekant paruošiamąjį darbą, supažindinant žmones, kurie gali būti amatų kursų dalyviai. Taigi minėtos priemonės galėtų pasitarnauti kaip katalizatorius, užkrečiantis žmones, pažadinantis norą žmonėse kurti, daryti, saugoti, grąžinti, pažinti, pagaliau suprasti savo aplinką kaip prasmingus ženklus, kurie pasakoja ar byloja įvairiausius dalykus. Neabejotinai tokie renginiai turi ir daugiau privalumų, bet vien jų dėka neįmanoma paruošti žmogaus savarankiškam darbui. Neįmanoma paruošti žmogaus, kuris toliau dirbtų kaip tradicijų nešėjas platesne prasme.

Didesnėse gyvenvietėse ar regioniniuose centruose (nepriklausomai nuo administracinio paskirstymo) galima lengvai koncentruoti menininkų - amatininkų - pedagogų grupes. Pagaliau čia ir taip jau susikaupę pakankamai reikiamų specialistų mokymo bei administravimo reikalams, kuriems nereikės papildomų sąlygų. Tolesnė darbo sėkmė besąlygiškai priklauso nuo mokytojų (kurie gali būti ir darbo organizatoriai) kokybės, geranoriškumo ir šio darbo svarbos supratimo. Pagaliau didesniuose centruose lengviau pa-

siekiami informacija, muziejai, parodos, o ir intelektualinė aplinka turtingesnė.

Šios prielaidos leidžia manyti, kad tikslinga amatų centrus kurti ten, kur jau šiandien yra palankios sąlygos. Svarbiau turėti intelektualines pajėgas šiam darbui, nes materialinę bazę sukurti lengviau, negu suburti darnią gerų mokytojų grupę. Beje, regionų centruose tikriausiai lengviau surasti ir gerą materialinę bazę.

Dailiųjų amatų centras orientuotas į ilgalaikius mokymus. Mokymai su gerai paruošta intensyvaus mokymo programa gali trukti iki pusės metų. Programos gali būti orientuotos į atitinkamo lygio moksleivius ir įvairių lygių, atsižvelgiant į tai, su kokiomis žiniomis ateina moksleiviai. Moksleivių amžius neribojamas, išskyrus tuos, kurie ketins dirbti su elektriniais mechanizmais. Reikia pabrėžti, kad šie mokymai nepretenduoja į diplomuotų specialistų ruošimą. Tai būtų galimybė suteikti žmonėms pakankamai žinių per palyginti trumpą laiką, tarkim, tai, ką jie anksčiau galėdavo gauti iš savo tėvų ar kaimo darbštuolių. Anksčiau visa tai jie išmokdavo kartu su gyvenimo patirtimi. Deja, šiandien turime ieškoti kitų būdų ir tikriausiai ne tokių nuosirdžių kaip kadaise. Mokymas vykty per rudens-žiemos sezonus, kai žmonės laisvesni nuo ūkio darbų.

Kodėl amatų centrus tikslinga steigti centruose? Ankstesnė praktika jau įrodė, kad kuriančių, gabių menininkų, tautodailininkų nepavyksta „išskiepyti“ netgi sudarius išskirtines sąlygas, jeigu jie atsiduria ne jų pačių pasirinktoje vietoje. Todėl racionalu, tarkim, žiemos periodui pasikviesti amatui

Modesta Liugaitė moko vaikus rišti verbas, 1997. Algirdo Tarvyso nuotr.

linkusius žmones į centrus, kad vėliau patys sugrįžtų į jiems mielą aplinką, kur jaustųsi reikalingi ir nepakeičiami.

Mokymo sezono metu gali lygiagrečiai vykti dviejų amatų kursai. Atrodo, kad šiuo metu reikalingiausi medžio ir kalvystės meistrai. Pagal aplinkybes medį dar galima skirstyti į medinių statinių atnaujinimo bei buitines apyvokos daiktų gamintojų grupes. Medis ir metalas mokymo procese gerai derinami dalykai, vienodai reikalingi žmonėms ar kaimo bendruomenėi. Medinių pastatų rentimas, sienojų keitimas, dekoravimas ar puošybos elementų iš medžio gamyba kaip amatas kaimo bendruomenėje retai aptinkamas. Kaimai miršta ir kartu nu-eina užmarštin kadaise buvę elementariausi gyvenimo būdo dalykai: gražiai ornamentuotas namo kraigas, dailiai nudažytos langinės ar išmoningai ir racionaliai apkalto sienos. Kalvio darbas buvo reikalingas ne vien arkliams kaustyti. Paprasčiausios statinaitės lankai ir durų rankenos - tai vis ne specialiai kuriami išgražinti daiktai, o pirmiausia buičiai reikalingi, racionalūs, bet dailūs gaminiai.

Medinių pastatų mokymo programoje turi atsirasti vietos ne vien senų statinių atnaujinimui bei statymui, bet ir, tarkim, svirno ar klėties pritaikymas naujai paskirčiai. Jeigu statinys jau niekada nebus naudojamas pagal buvusių paskirtį, žmonės jį turi mokėti pritaikyti kitai funkcijai. Tam neturėtų prieštarauti jokios mūsų šiandien sugalvotos paminklės saugojimo taisyklės, nes iki mūsų laikų žmonės paprasčiausiai gyveno ir naudojo savo statinius taip, kaip jiems reikėjo, ir tikrai nė trupučio neabejojo, kad sumenkės statinio vertė, jeigu vietoj grūdų laikys lašinius ar patys ten miegos padidinę langą bei susimūrių krosnį. Todėl reikia sudaryti sąlygas, kad žmonių poreikiai ir evoliucija nebūtų priešpastatyti tariamam norui saugoti paveldą. Jeigu mums svarbi gyvoji tradicija, tai būtent gyvoji, o ne muziejinė ar dar kažin kokia. Šiandien kaimuose nykstanti medinė architektūra - tai pasekmė ne vien to, kad trūksta meistrų, bet ir to, kad prarasta pagarba tam, kas jau buvo sukurta. Kiekvienas žmogaus rankų nugalintą rąstą ar nukalta vinis yra vertybė ir tai darbas, vertas pagarbos.

Remiantis Alytaus dailiųjų amatų mokyklos patirtimi galima pastebėti, kad kasmet tokio pat profilio grupėms keletą metų paeiliui surinkti kontingentą sudėtinga, todėl tikslinga rinkti vis kitokias grupes. Tad kitą sezoną galima rinkti keramikos ir tekstilės grupes. Keramikos mokymą pradėti nuo pradžių pradžios: molis - plyta - krosnis - gaminyš. Tekstilė: siūlai - spalva - ornamentas - gaminyš. Kaip ir molio, taip ir tekstilės pažinimas panaudojant senus dažymo būdus bei reikšmingus ornamentus ar spalvinius derinius. Natūralių dažų, naudotų mūsų audėjų, receptus nesunku atkartoti.

Dzūkija - juodosios keramikos kraštas. Į šią sritį sutelkta daugiausia dėmesio. Prisiminkime ir nesenus laikus, kai tiesiog vietoje mokėta pasigaminti ir išdegti plytą. Manau, galima pradėti nuo plytos pagaminimo, po to pereiti prie krosnies juodajai keramikai pastatymo ir pačių gaminių darymo.

Kitą sezoną sektų medžio drožyba ir dailieji rankdarbiai. Drožyba - tai ir monumentalūs, ir dekoratyviniai darbai, pradedant koplytstulpiais, kryžiais ir baigiant šaukštais. Svarbūs ir tokie amato dalykai kaip rato gamyba, kurį šiandien

galima tikrai ne vežimui pritaikyti, ar, tarkim, kad ir geldos pagaminimas, jau nekalbant apie daugybę detalių, kurių reikėdavo audimo staklėms ar verpimo rateliui padaryti (šiandien beliko tik prieverpstė). Dailieji rankdarbiai - tai ir margučiai, siuvinėjimai, šiaudiniai sodai, ir visokie kitokie dirbiniai, kurie buvo kuriami atitinkamuose regionuose.

Svarbu ir tai, kad saugant gyvąją tradiciją būtina dirbiniams surasti tinkamą paskirtį. Gyvoji tradicija - tai ne suvenyrų gamyba. Suvenyrai leidžia tik užsidirbti ir išgyventi. Funkcionalūs daiktai turi turėti didesnę prasmę. Žinoma, visas senąsias tradicijas galima perteikti ir kaip „žaidimus“. Bet kai daiktuose nebelineka prasmės, jie tampa dekoratyvūs, nesukoningi, nesuprantami.

Visų šių dirbinių gamyba gali būti orientuota ne vien tik į turizmą ar savitikslių kūrimą. Daugelio užmirštiems anksčiau plačiai naudotiems gaminiams suteikus naują funkciją, juos galima sėkmingai naudoti mūsų buitėje.

Arvydas Švirnickas

2002 10 07

LIETUVIŲ LIAUDIES MUZIKOS INSTRUMENTŲ GAMYBOS DABARTINĖ SITUACIJA IR PERSPEKTYVOS

Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse, nuo seniausių laikų gyvuoja tradicija, kad liaudies muzikantai savo muzikos instrumentus pasigamina patys. Šiai tradicijai nykstant, paskutiniai dešimtmečiai įvairiuose kursuose, seminaruose, stovyklose mokoma, kaip pasigaminti ir paprastesnius (pvz., žievės skudučius, šiaudo, nendrės birbynėles, saviskambius instrumentus ir pan.), ir sudėtingesnius (pvz., kankles, pūslinę, lamzdelį) lietuvių liaudies muzikos instrumentus. Švietimo ir ugdymo įstaigose meistrystės moko kai kurie mokytojai, pvz., Kauno „Ažuolo“ vidurinės mokyklos etninės kultūros mokytojas Dobilas Juška. Nuo 1983 metų jis aktyviai dalyvauja kraštotyrinėse ekspedicijose, nuo 1993 m. vadovauja šios mokyklos klubui „Gilė“. Per šiuos metus išugdė išties kartą moksleivių, kurie gali patys pasigaminti kankles, skudučius, lamzdelius.

Vis tik XX-XXI a. daugelis muzikuojančiųjų lietuvių liaudies muzikos instrumentus, ypač sudėtingesnius, pirkdavo ir tebeperka iš meistrų. Paskutiniai metais lietuvių liaudies muzikos instrumentų poreikis yra nemažas. Be abejo, jų pirkty daugiau, jei būtų didesnė interesantų perkamoji galia. Pasak vilniškio meistro Egidijaus Virbašiaus, liaudies muzikos instrumentų „reikia visiems, tik tai mažai kas turi pinigų nusipirkti; jei dovanotum, pasiimtų kiekvienas“.

Pasak E. Virbašiaus, net ir didesniais mastais gaminančiam meistrui gaunamos pajamos galėtų būti tik „priedas prie pensijos“ senyvam liaudies meistrui. Dusetiškis Gintaras Andrijauskas net tvirtino, kad Zarasų krašte visi muzikos instrumentų meistrystės bijo „kaip velnias kryžiaus“, nes tai daug pastangų ir laiko reikalaujantis, nepelningas amatas. Daugelis

meistrų patvirtino, kad vien tik iš smulkaus verslo - muzikos instrumentų gamybos nepragyvensi, todėl neretai jie gamina ir kitą arba muzikos instrumentų ir visiškai atsisako.

Didesniais mastais dirbantys meistrai įžvelgia geresnių perspektyvų. Jie tikisi, kad netrukus (gal kai Lietuva taps Europos Sąjungos nare) originalūs liaudies muzikos instrumentai, kaip ir liaudies muzika, taps vėl madingesni.

Dumplinių muzikos instrumentų (armonikų) gamyba ir restauravimas. Nykstant lietuvių liaudies muzikavimo tradicijoms, mažėjo ir savamokslų kaimų, miestelių muzikos instrumentų meistrų. Kai kurių instrumentų gamybos tradicijos ir visai išnyko, pvz., iš nemažo pulko XX amžiuje garsėjusių dumplinių instrumentų (armonikų, koncertinių, bandonijų) dirbėjų šiuo metu visoje Lietuvoje žinomas tik keletas. Vienas iš jų - maždaug 70 metų amžiaus dusetiškis Mykolas Sipavičius. Jo kompanionas bendraamžis Augustas Latvėnas armonikas tik taiso. Prieš 10 metų iš M. Sipavičiaus bandęs mokytis Gintaras Andrijauskas teigė, kad su juo labai sunku bendrauti (dėl polinkio į taurelę), todėl apie mokymąsi negali būti net kalbos. Jis pramoko tik taisyti armonikas (pakeisti dumplės, suderinti balsus). Beje, nuo 2003-ųjų gavus finansinę paramą projektui šalia kitų amatų atidaryta ir armonikų restauravimo bei gamybos studija, kuriai vadovauja G. Andrijauskas.

Liaudyje paplitusių senųjų dumplinių muzikos instrumentų restauratorių Lietuvoje yra nemaža, bet gerų nedaug: Vilniuje - Julius Pakalka, Šakiuose - Algis Demikis, Lazdijuose - Albinas Bartnykas. Už instrumento pataisymą jie reikalauja nemažo užmokesčio (nuo kelių šimtų iki 2000 Lt ir daugiau). Kai kurie restauratoriai yra seno amžiaus ir savo žinių jokiems mokiniams neperdavė, todėl aktualu išsaugoti ir dumplinių liaudies muzikos instrumentų restauravimo tradicijas.

Smuikų gamyba ir restauravimas. Iš buvusio didelio pulko nebedaug beliko ir liaudies smuikų meistrų. Likusieji daugiausia yra seni žmonės, todėl būtų svarbu dar spėti iš jų,

Dusetiškis instrumentų meistras ir muzikantas Mykolas Sipavičius (g. 1925). Klaudijaus Driskiaus nuotr.

iš kurių dar galima, perimti smuikdirbystės paslaptis. Gal pavyktų dar rasti smuikdirbyste besidominčio jaunimo.

Žymesnių liaudies smuikdirbių (tebegaminančių smuikus ar galinčių pamokyti, kaip gaminti) šiuo metu dar yra Žemaitijoje ir Aukštaitijoje: Stasys Berenis (Klaipėda), Jonas Danilevičius (Molėtų r., Garšvėnų k.), Juozas Ričkus (Šilalės r., Petkainio k.), Kazys Šuminas (Ignalinos r., Ginučių k.). Smuikus pradėjo daryti Raimondas Žievys (Ignalinos r., Antalksnės k.). Labai kokybiškais smuikais nuo 1987 m. garsėja telšiškis Juozas Ponešis. Galbūt tebegyvena 4 smuikų, 5 strykų su sraiginiu įtaisu dirbėjas Antanas Rušinas (g. 1922 m. Mažeikių aps., Vieksnių vls., Čekų k., gyv. Užventės k.). Taip pat galima tikėtis, kad tebėra gyvi kai kurie iš šių smuikdirbių: Antanas Jančiauskas (g. 1925 m. Šilalės r., Alkūpio k.), Feliksas Jucevičius (g. 1940 m., gyv. Jurbarke), Vladas Lukošius (g. 1920 m., gyv. Plungės r., Tauravo k.), Vincetas Pajojus (g. 1925 m., gyv. Telšių r., Duobgirės k.); Juozas Juknius (g. 1919 m., gyv. Šilutės r., Vainute), Juozas Naujalis (g. 1919 m., gyv. Šilutės r., Kulmenų k.); Balys Ankėnas (g. 1919 m., gyv. Švenčionių r., Kretuonių k.), Benediktas Paukštė (g. 1927 m., gyv. Švenčionyse), Juozas Šembelis (g. 1925 m., gyv. Pasvalio r., Saločių ap., Slaviškio vs.).

Liaudies meistrų smuikai šiuo metu dar nėra labai brangūs, jų galima įsigyti nuo 300 Lt (iš S. Berenio). Be to, Lietuvoje yra ir profesionalių styginių instrumentų (smuikų, altų) dirbėjų. Kai kurie iš jų gamina ir liaudies instrumentus, pvz., vilniškis Česlovas Kulevičius yra ir fizikas, ir profesionalus šiuolaikiniais akustiniais tyrimais besiremiantis styginių instrumentų, visų pirma aukštos kokybės altų, taip pat ir smuikų meistras. Be to, jis yra padaręs ir aukštos kokybės autentiško modelio kanklių. Vilniškis (kilęs iš Rokiškio r.) Teodoras Algis Narbutas yra taip pat fizikas ir profesionalus, šiuolaikiniais akustiniais tyrimais besiremiantis smuikų meistras, bandantis naujas formas, naujų technologijų išradėjas. Jį inspiruoja ir liaudies muzikavimo tradicijos.

Kitų lietuvių liaudies muzikos instrumentų gamyba. Kiti meistrai gamina daugiau ar mažiau lietuvių liaudies muzikos instrumentų rūšių - chordofonus, aerofonus, idiofonus, membranofonus. Kai kurie jų gali pataisyti smuikus ir armonikas. Paprastai didmiesčiuose gyvenančių meistrų darbo apimtys didesnės, jie gamina daugiau rūšių instrumentų negu tie, kurie gyvena provincijoje. Tam įtakos turėjo ir sovietmečiu intensyviai propaguotas muzikavimas „patobulintais liaudies muzikos instrumentais“. Lietuvos muzikos mokyklose (nuo septynmečių iki aukštųjų) ir dabar tebemokoma groti šiais instrumentais. Jais neretai muzikuojama ir vadinamosiose „kaimo kapelose“.

Didmiesčiuose gyvenantys meistrai dažniausiai gamina įvairių Lietuvos regionų instrumentus pagal jų pačių ir kitų tyrinėtojų iš ekspedicijų duomenų, muziejų eksponatų, literatūros žinių nustatytus instrumentų parametrus. Šiuos instrumentus, neretai šimtais, jie parduoda ir Lietuvos, bei užsienio pirkėjams. Tokie meistrai yra vilniškiai Jonas Bugailiškis, Egidijus Virbašius, šiauliškis Albertas Martinaitis. Mažesnė kauniškių meistrų (Mindaugo Bubelio, Dobilio Juškos, Artūro Karkušos) liaudies muzikos instrumentų gamy-

bos apimtis. Klaipėdiškis Antanas Butkus specializavosi senųjų Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų gamyboje. Šiuos instrumentus jis rekonstruoja pagal XVI-XX amžiaus literatūros paminėjimus ir aprašus bei piešinius. Yra pagaminęs „lietuvišką arfą“, psalterijų, būgną, medžio trimitus; dirba ir kitų regionų lietuvių liaudies muzikos instrumentus. Blogesnė padėtis Panevėžyje ir Panevėžio rajone. Čia žinomas tik vienas meistras - tėvo pėdomis sekantis, dirbantis suvalkietiško tipo klijuoto korpuso kankles (iki 20 stygų) Rudis (gyvena Krekenavoje). Panevėžiškiai, kuriems prireikia liaudies muzikos instrumentų, jų ieško pirkti iš kitų miestų (Vilniaus, Šiaulių) meistrų.

Atliekant šį tyrimą, išsamiau patyrinėta 5 didmiesčių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio) ir 8 rajonų (4 Aukštaitijos, 2 Suvalkijos, po 1 Žemaitijos ir Dzūkijos) liaudies muzikos instrumentų meistrystės situacija. Surinkta duomenų apie 26 nurodytų vietovių meistrus, iš jų tik maždaug 7 yra pagaminę daugiau negu 100 instrumentų. Taip pat surinkta informacijos apie 6 liaudies muzikos instrumentų meistrus iš Kaišiadorių, Kupiškio, Molėtų, Pasvalio, Utenos rajonų ir Vilniaus, be to, apie instrumentų restauratorius.

Paskutiniai dešimtmečiai išryškėjo liaudies muzikos instrumentų gamybos, kaip ir kitų liaudies meno, kūrybos sričių, koncentravimosi didmiesčiuose ir regioninių tradicijų silpnėjimo tendencija. Šiuo metu daugelyje rajonų muzikos instrumentų gamybos tradicijos silpsta. Mažai beliko senųjų meistrų, retai kur atsiranda jaunų meistrų, bandančių šias tradicijas tęsti. Tik kai kuriuose rajonuose (Ignalinos, Telšių) liaudies muzikos

instrumentų meistrų, nors ir nelabai intensyviai dirbančių, pavyko rasti daugiau. Galima rasti ir vieną kitą kaime gyvenantį didesniais mastais dirbantį meistrą, pvz., Rimantą Braziulį Kaišiadorių r., Rumšiškėse. Šakių ir Vilkaviškio rajonuose meistrai iš viso nežinomi, yra tik gerų restauratorių.

Pasiūlymai

Siekiant pagerinti lietuvių liaudies muzikos instrumentų gamybos situaciją aktualu:

- Remti perspektyvių lietuvių liaudies muzikos instrumentų meistrų gamybos ir tradicijų perdavimo veiklą.
- Eksperimentiniu būdu bandyti gaivinti lietuviškąją dumplinių instrumentų (armonikų, koncertinių, bandonijų) gamybą. Svarbu išlaikyti ir šių instrumentų kokybiško restauravimo tradicijas.
- Tęsti, nors jau benykstančias, liaudies smuikdirbystės tradicijas.
- Remti didmiesčiuose ir ypač provincijoje (regionuose) dirbančius perspektyvius lietuvių liaudies muzikos instrumentų meistrus.
- Skatinti patirties perėmimą iš dar likusių senųjų liaudies meistrų.

Pastaba: Liaudies muzikos instrumentų meistrų sąrašą bei adresus galima sužinoti Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatoje.

Etnomuzikologas Arvydas Kirda

2002 10 31

ŠIUOLAIKINĖS ETNOGRAFINIŲ KAIMŲ

Armonikierius Marcalis Urbanas (g. 1926) ir Evaldas Vyčinas, Aleksandravėlė (Zarasų r.). Klaudijaus Driskiaus nuotr.

PROBLEMAS

Etninės kultūros globos taryba, rengdama Etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos metmenis, siekdama išsiaiškinti realią dabartinių tradicinių kaimų padėtį, jų ekonominio ir kultūrinio gyvenimo ypatybes, 2001-2002 m. drauge su Lietuvos žemės ūkio universitetu (visokeriopai padedant Druskininkų Girios aido muziejaus direkcijai, Alytaus apskrities viršininko administracijai, Druskininkų savivaldybei, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriui) atliko žvalgomas etnografinės ekspedicijas. Tyrimus vykdė LŽŪU studentai, pasirinkę kraštotyros modulio studijas, ekspedicijoms vadovavo LII mokslo darbuotojas dr. Vytautas Tumėnas, LŽŪU kultūrologijos ir filosofijos katedros vedėjas doc. dr. Romualdas Povilaitis ir asistentė Asta Steikūnienė).

Tyrimo tikslas: atskleisti opiausias etnografinių kaimų, jų plėtros problemas, remiantis šių kaimų gyventojų subjektyvia nuomone bei esamų realiųjų stebėjimų ir įvertinimu. Tyrinėta pilotiniu metodu, kaimų gyventojai apklausti remiantis originalia V. Tumėno ir R. Povilaitis sudaryta anketa, vykdyti stebėjimai. Surinkti duomenys buvo išanalizuoti ir apibendrinti.

Buvo tyrinėta tradicinių etnografinių kaimų (didžioji jų dalis - įtraukti į valstybės saugomų kultūros paminklų sąrašus) etnoarchitektūros, etnokultūros, ūkio, verslų ir amatų, tautodailės, kaimo turizmo padėtis, socialinė, demografinė, psichologinė kaimo žmonių situacija, jų verslumo galimybės.

Tyrimai atlikti Alytaus apskrities kaimuose ir gyvenvietėse: Lazdijų rajone (Veršių, Gerdašių, Lipliūnų, Diržų, Krivonių, Aušrinės, Žemių kaimai, Liškiava), Varėnos rajone (Marcinkonių, Šklėrių, Pavosupio, Mardasavo kaimai), Druskininkų savivaldybėje (Latežerio, Grūto, Žiogelių, Naujasodės kaimai, Vieciūnai, Švendubrė, Ratnyčia).

Kultūrinė situacija. Etnokultūrinės veiklos (siaurėja to žodžio prasme) padėtis etnografiniuose kaimuose labai skirtinga. Ji labai priklauso ne tik nuo įvairių žmogų išteklių, bet ir nuo finansavimo, nuo savivaldybių kultūros skyrių požiūrio, remiamų projektų kiekio, nuo kultūros namų veiklos aktyvumo.

Dideliuose kaimuose bei mažuose kaimeliuose, nežiūrint turistų lankomumo, kultūrinis gyvenimas apmiręs, žmonių iniciatyvumas menkas (Švendubrė, Liškiava, Latežeris, Žiogeliai, Pavosupis), nes miestų trauka itin didelė, kita vertus, miestas jais nesirūpina. Tačiau išsiskiria (etnografiniais nelai-komi) Vieciūnų, Ratnyčios apylinkių kaimai (Naujasodės k.), išsiskiriantys itin gyvybinga tautodailė; jie aktyviai dalyvauja tautodailės edukaciniuose projektuose, folklorinėje veikloje.

Išskirtinis dvejopas yra Marcinkonių k. kultūrinis gyvenimas. Savivaldybės, Dzūkijos nacionalinio parko direkcijos, Marcinkonių muziejaus direkcijos iniciatyva vyksta daug kultūrinių renginių: koncertai, šventės, parodos. Gyvuoja pagyvenusiu

žmonių etnografinis ir jaunesnių folklorinis ansambliai. Kaimė yra tautodailininkų, amatininkų, aktyvi bažnytinės, kaimo bendruomenės veikla, tačiau nemaža gyventojų dalis (ypač jaunimas) kultūrinei veiklai visiškai abejinga.

Aktyvumu išsiskiria ir Mardasavo kaimas. Šio kaimo bendruomenė neseniai atstatė savo kaimo kryžių, savivaldybei padedant, pasistatė tradicinės architektūros stiliaus kaimo kultūros namus, kuriuose švenčia kaimo, šeimos šventes, rengia koncertus, šokius.

Pavosupio k. (Rudnios apylinkėse) esantis rašytojo A. Matučio drėvės namelio muziejus itin blogoje būklėje, nežiūrint to, kad tai patraukli turistų lankoma vieta, tame pačiame kaimė vasaroja įsikūręs žymus dailininkas A. Švažas. Susidaro įspūdis, kad vietos ir rajono savivaldybės, vyriausybės muziejumi daugiau nesirūpina (yra tik kelio rodyklės), nes jis privatus, o savininkams trūksta iniciatyvumo, šiuolaikiškų vadybos, teisės žinių jį reklamuoti ir ieškoti finansavimo jo priežiūrai. Akivaizdu, jog be geranoriškos valdžios paramos, bendrų su savininkais problemos sprendimo būdų paieškos ši vertybė greitai sunyks. Daugumoje tirtų kaimų itin stokojama žinių apie šiuolaikinės kultūros vadybos galimybes ir taisykles.

Etnoarchitektūros būklė. Etnoarchitektūros požiūriu vertingų kaimo sodybų ir atskirų pastatų skaičius palaipsniui mažėja, tačiau nevienodai atskiruose kaimuose. Atsirado naujų moderniškų statinių tiek bendrame apstatyme, tiek pavienėse sodybose. Nemažai etnografinių pastatų perstatyta, modernizuota (naujoviškoms statybinėms medžiagomis). Nemažai pastatų nugriauta, sunaikinta. Dalis senų pastatų turi būti remontuojami, kai kurie - skubiai. Sparčiau vyksta senų pastatų pertvarkymas į šiuolaikinius. Pastebima ryški neigiama tendencija - renovuojant pastatus juos modernizuoti neišsaugant tikro tradicinio pavidalo. Galima įtarti, kad Švendubrė labiausiai nukentėjusi nuo modernizacijų (tam nustatyti reikalingi specialūs lyginamieji tyrimai). Palyginti gerai išsaugota etnoarchitektūra, bendru apstatymu, tradiciniais glaudžiais kaimo žmonių bendruomenės ryšiais išsiskiria Žiogelių kaimas. Marcinkonys pasižymi renovuotų ir naujų pastatų tradiciškumu (tai pasakytina net apie kaimo turizmo sodybas). Kaimuose pastebima, kad dauguma itin turtingų savininkų vaikosi modernesnių statybi-

Būdinga apvertinta etnoarchitektūros būklė. Žiogelių k.

nių medžiagų, jiems trūksta išprusimo etnografinės architektūros klausimais, tuo tarpu itin stipriai tradicijų laikosi neturtingieji gyventojai, kadangi tam tikrais atvejais (pvz., Žiogelių k.) tradicinės statybinės medžiagos (apvalūs rąstai, samanės) yra pigesnės už naujoviškas.

Vieni didžiausių etnografinės architektūros priešų - neišlavintas savininkų skonis, kultūrinis neišprusimas, taip pat valstybės paramos paminklinių pastatų saugojimui ir puoselėjimui stoka. Valstybės draudimai keisti architektūrą nebegali padėti ją išsaugoti, nes blogai prižiūrint ji susensta ir ilgai nei sugriūna.

Mažstant apie saugomų etnografinių kaimų sąrašo peržiūrėjimą, būtina turėti omenyje jų plėtros galimybes, architektūros tradiciškumą ir kultūrinio, ekonominio gyvenimo perspektyvą. Pvz., Liškiavos, Latežerio, Švendubrės k. yra itin patrauklūs kaimo, kultūriniam, etnokultūriniam turizmui, tačiau juose mažai belikę tradicinių architektūros elementų, o tai menkina jų plėtros galimybes.

Tradicinės kaimų architektūros išlikimui kelia pavojų ir kaimų gyvybingumo silpnėjimas dėl mažėjančio darbingų gyventojų skaičiaus.

Demografinė, socialinė, psichologinė situacija. Pernelyg sparti gyventojų migracija į miestus, ypač per pastarąjį dešimtmetį, kelia pavojų kaimų gyvybingumui. Tokioje situacijoje yra atsidūrę beveik visi tirtieji kaimai. Kaimų gyventojų dauguma - pensininkai. Jaunimas bėga į miestus, išvažiuoja į užsienį. Sparčiai daugėja tik dalinai gyvenamų sodybų (seneliai miršta arba išvežami globoti į miestus), į kurias atvažiuojama tik vasarą, nes žiemą vaikai senelius išsiveža į miestus. Kita vertus, darosi įprasta jaunuoms šeimoms grįžti į kaimus auginti savo mažų vaikų (šviežias maistas, grynas oras, tėvų, senelių priežiūra ir t.t.). Į kaimus iš miestų grįžta gyventi ir netekusieji darbo. Kiti labai rimtai ketina grįžti į kaimus, jei ateityje neteks darbo, dar kiti žino, kad grįš, kai išeis į pensiją. Jaunų žmonių bendruomenės laikosi tik dideliuose kaimuose (Marcinkonys, Švendubrė). Pastebima snobiška turtingų gyventojų tendencija keltis iš etnografinių kaimų gyventi į miestų standartinius butus. Kita vertus, etnografiniuose kaimuose apsigyvena (nusiperka sodybas) menininkai. Pastebimas ir itin turtingų miestiečių potraukis įsirengti nupirktose kaimų sodybose poilsio vilas, rezidencijas (kartais užstatant sklypą statiniais, neturinčiais nieko bendro su tradicija, o kartais ją išlaikant).

Mažesniuose kaimuose didesnis procentas degradavusių, asocialių jaunesnių žmonių. Dauguma etnografinių kaimų gyventojų atsідūrę gilioje depresijoje - nebemato ateities („jaunystėj buvom, o dabar pūnam“), jie turi daugybę socialinių-psichologinių problemų. Dėl geriančių vyrų, didelio skurdo, „tinginaujančio“ jaunimo kyla dideli konfliktai tarp senosios kartos tradicinių ir jaunosios moderniškų gyvenimo vertybių, kurios nėra išbandytos laiko ir todėl atneša į kaimus daug nestabilumo, nerimo, įtampos, agresijos. O labiau apsišvietusio, iš studijų miestuose grįžusio kaimų jaunimo mažuma ilgisi miesto humanitarinės terpės, juos pradeda slėgti provincinis kaimynų mentalitetas.

Kaimiečių psichologija miesto kultūros atžvilgiu labai kon-

fliktiška, mažai kūrybinga: nuo jos arba užsidaroma su dideliu nepilnavertiškumo kompleksu, arba ji akla ir naiviai imituojama, arba jos ilgimasi nerandant tinkamos alternatyvos. Tokių būseną galima vertinti kaip didelį pasimetimą.

Švietimo ir informacijos padėtis. Kaimų gyventojai įsitikinę, kad vaikai, besimokantys miestuose, įgyja geresnį išsilavinimą ir jiems lengviau įstoti į aukštąsias mokyklas. Labai menkas kaimo žmonių informuotumas apie šiuolaikinės verslo galimybes, alternatyvius verslus, jų rėmimą, lengvatas ir perspektyvas. Daugelis etnografinių kaimų gyventojų nesuvokia, kad jie gyvena reikšmingoje valstybei vietoje. Jaunesnioji karta gėdijasi vietinių tradicijų, folkloro. Labai žemo lygio estetinis lavinimas (tiek muzikos, tiek dailės, dizaino, architektūros); menkos meniškų švenčių organizavimo galimybės jaunosios kartos gyventojus verčia žemiausio lygio miesčioniškosios kultūros vartotojais (pvz., Marcinkonių kaimo šventė prie ežero - tai laužas, magnetofonas, grojantis vakarietiška muziką, ir daug pasigėrusiųjų). Šiuolaikiškumas suprantamas kaip vartotojiškas gyvenimas vakarietišku komfortu spindinčioje aplinkoje, kuri priešinga gyvenimui kaime - atsilikusioje provincijoje.

Nors poreikis etnografinių kaimų dirbiniais ir paslaugoms visuomenėje yra, nors dar gyvi ir darbingi jų puoselėtojai, tačiau tradicijų ir žinių perdavimas atsідūręs kritinėje būklėje. Etnografinis kaimas stokoja šiuolaikiškų sistemų ir metodų aktualiai perduoti tradicijas.

Ekonominė, verslo ir verslumo padėtis. Ekonomikos lygis etnografiniuose kaimuose labai skirtingas ir priklauso nuo daugelio veiksnių. Nuo gyventojų skaičiaus, amžiaus, atstumo iki centrų, kraštovaizdžio, asmenybės. Gražus kraštovaizdis labiausiai skatina ekonominį gyvenimą, kaimo turizmo sodybų augimą, turistų lankymąsi. Tačiau iš esmės mirdinčią ekonomiką lemia kaimų gyventojų (ir jų giminaičių miestuose) neturtas, mažas finansinis-investicinis pajėgumas. Plėtoti kaimo turizmą vietiniams gyventojams daugiausia trūksta ir organizacinių sugebėjimų, drąsos rizikuoti. Vyrauja natūrinis ūkis. Pramonine žemės ūkio gamyba beveik neužsiimama. Daugelis skundžiasi žemės skurdumu ir stygiumi.

Abejotina, ar žemė, naudojant ją dabartiniu intensyvumu, galėtų tapti pagrindiniu pajamų šaltiniu didžiajai kaimo žmo-

Tradicijų ir modernizacijos sąveika krikščiasuolės kerteje - „pakūcioje“. Žiogelių k.

nių daliai. Tai supranta apklaustieji, itin skeptiškai vertinantys perspektyvą aktyviau užsiimti žemės ūkiu. Objektivos aplinkybės ekologinei žemdirbystei egzistuoja, tačiau labiausiai trūksta noro ir supratimo, kaip tuo verstis. Daug kas verčiasi rinkimu (grybavimu, uogavimu), žvejyba (įskaitant brankonieršką).

Kaimuose klesti didelė bedarbystė. Kita vertus, vietiniai pensininkai dažnai dalinasi savo pensija su vaikais, gyvenančiais mieste, šelpia juos ir maisto produktais. Tai viena iš prielaidų, dėl kurių neapsimoka parduoti pieną (supirkimo kainos per mažos). Savo miško kirtimu gyventojai taip pat nesiverčia, nes suvokia, jog nauda būtų labai trumpalaikė. Tuo tarpu daugiausia savo miško medieną naudoja asmeninio ūkelio reikmėms: malkoms ir statybai. Verslinė žemės vertė taip pat menka: jos parduoti neapsimoka dėl mažos kainos, joje nebeapsimoka ir nieko auginti, nes traktoriaus samdymas, trąšos, transporto, pardavimo, kitaip tariant, gamybos sąnaudos viršija pelną. Nuo bado gelbsti tradicinių ūkininkavimo metodų išmanymas ir atgimimas: gyvulininkystė (nuo išauginimo iki skerdimas ir maisto paruošimo), žemdirbystė (naudojant arklį jėgą, archaiškus padargus). Natūrinis ūkis gelbsti ir jaunesnius žmones, kurie netekę darbo miestuose grįžta „merdėti“ į savo tėviškę „ant savo tėvų pensininkų sprando“. Todėl dauguma sako, kad geriausia nieko verslo srityje nebedaryti, tik gyventi iš savo ar tėvų pensijos, kita vertus, pensininkai mano, kad „savo jau atidirbo“. Nepriklausomybės metais atsirado ir naujas bedarbių daugiavaikių šeimų (dažniausiai asocialių) pragyvenimo būdas - „vaikų gimdy-

mas ir auginimas“, tiems, kurie didesnio pajamų šaltinio prasmą nesugeba, vaiko pašalpa tampa vieninteliu pragyvenimo šaltiniu.

Dauguma etnografinių kaimų gyventojų apatiški, pasyvūs, pesimistiški verslumo atžvilgiu. Paklausus, ar imtųsi verslo, jei būtų finansinės galimybės, atsakė, kad nesimtų. Iš vienos pusės tingi, iš kitos - nepratę, bijo (nežinios arba vagių ir plėšikų), netiki kitokia ateitimi, mano, kad kaimą valdžia sužlugdė galutinai. O pensininkams užtenka to, ką turi, jie tenori ramiai pabaigti savo gyvenimą.

Akivaizdu, jog sovietinė santvarka atpratino nuo asmeninio iniciatyvumo ir atsakomybės, o naujieji verslo būdai ir taisyklės kaimo žmogui kol kas dar neprieinami tiek informacine, tiek psichologine prasme. Dauguma turtingesnių vietinių gyventojų turtus susikrovė ne vietoje, o plėtodami verslą su Rusija, Baltarusija, Vokietija, Lenkija. Amatininkai, tautodailininkai skundžiasi menka rinka, blogomis pardavimo sąlygomis. Anksčiau viena populiariausių tautodailės rūšių - audimas - sparčiai nyksta dėl audėjų amžiaus ir nykstančio poreikio. Dar esama nemažai žmonių, kurie galėtų perteikti savo patirtį jaunesniems ir išmokyti juos įvairių tradicinių verslų bei tautodailės. Tačiau nėra sukurta šių žinių ir įgūdžių perdavimo sistema.

Vieno iš nelegalių tradicinių verslų - kokybiškos tradicinės naminės degtinės gamyba - mažėja, nes nuolatiniai draudimai ir persekiojimai sutrukdė tinkamą tradicijų perdavimą, o žinovai išmiršta, be to, atsirado konkurencija: neseniai pigesnė buvo baltarusių kontrabandinė degtinė bei „pils-

tukas“, pašigamintas iš kontrabandinių surogatų.

Grybų ir uogų rinkimas - pagrindinis daugelio pajamų šaltinis, deja, jis labai priklauso nuo oro (šiemet grybų nebuvo). Tradicija rinkti pardavimui atsirado palyginti neseniai. Tačiau pastaruoju metu praradę darbą ir pajamas žmonės pradėjo labai intensyviai naudoti miško gėrybes, visų pirma pardavimui. Dėl tos priežasties kai kuriose vietose buvo suniokota miško paklotė, sunaikinta grybiena (pvz., Vieciūnų k.).

Druskininkų tradicinių kaimo vietovių ekonomika buvo paremta stiprių įmonių veikla - verpimo fabriko, lentpjūvės, agroūkio. Tačiau pastaruoju metu iš jų likę tik prisiminimai. Turizmo verslas degradavęs, lyginant su sovietiniais laikais (Latežeris, Švendubrė). Pakilusios kainos, kritęs pragyvenimo lygis, išnykęs turistų srautas iš Baltarusijos neigiamai atsiliepią stambesniai turizmo verslui ir juo pasinaudojantiems vietiniams gyventojams. Šiuo metu kuriasi visiškai naujas turistų kontingentas, kitokia aptarnavimo sistema. Tačiau privačių kaimo turizmo sodybų mažai, menkai išvystytas ir pats verslas, nors gamtiniai ir kultūriniai išteklių didžiuliai.

Daugelis aktyvesnių gyventojų skundžiasi, kad jokio verslo vystyti neįmanoma, nes reikia turėti didelį pradinį kapitalą. Menkas gyventojų informuotumas neskatina įsiregistruoti savo kaimo bendruomenes, o tai ateityje padėtų plėtojant verslus.

Esant realioms galimybėms imtis kaimo turizmo ir rekreacinių paslaugų verslo, skeptiškai tai vertinančių yra nedaug. Nemažai yra ir tokių, kurie mano galintys to imtis, jeigu būtų parama, tačiau jų galimybes reikėtų vertinti skeptiškai. Kaimams trūksta visų pirma būtinos infrastruktūros, o jų žmonėms finansinių galimybių ją atnaujinti, išsimokslinimo ir tokio verslo supratimo. Didelė kliūtis plėtoti etnografiniuose kaimuose turizmą - nesaugumas, apiplėšimo baimė padidėjęs turistų skaičiui ir verslininkų turtui. Potencialiai kaimo žmonės galėtų kur kas aktyviau teikti atskiras rekreacijos paslaugas.

Perspektyvi paslauga yra tautodailės dirbinių pardavimas ir demonstravimas kaimuose (P. Labučio ir A. Česnulio veikla), tačiau iki šiol šios veiklos plėtrą stabdo per mažas turistų skaičius ir menkas jų finansinis pajėgumas.

Turizmo plėtrai didelę reikšmę turi skirtinga geografinė kaimų padėtis bei susiklosčiusios turizmo tradicijos. Labai geras galimybės verstis rekreacine veikla turi Grūto, Latežerio kaimai. Palankiausia gamtinė aplinka išsiskiria Veršių kaimas ir vienkiemiai greta Avirio ežero. Prie Latežerio ir Avirio ežerų yra išlikusi senoji turizmo infrastruktūra, kuria ma nauja. Tačiau kaimo žmonių verslo neskatina šios aplinkybės: per didelis nereguliuojamas poilsiautojų srautas, sukeltantis ramybės ir švaros problemas; daugybė privačių valdų, nepriklausančių vietos gyventojams; intensyvus papilinių ir automobilių turizmas, kuriam kaimo žmonių paslaugos mažiau reikalingos; nepakankama infrastruktūra (trūksta parduotuvių, prastas telefono ryšys); nepakankamai sutvarkyta aplinka (nėra persirengimo būdelių, šiukšliadėžių ir kt.)

Sveikatos apsauga, socialinė rūpyba. Nutolusiuose nuo centrų Dzūkijos nacionalinio parko kaimuose sveikatos apsaugos paslaugos nepatenkinamos. Ambulatorija yra tik Marcinkonyse, rimtesnio gydymo reikia važiuoti į Varėną ar Druskininkus. Bet ir esamos ambulatorijos darbuotojai net naujagimius aplanko retai, ką jau kalbėti apie senus žmones. Todėl senelius gelbsti tradicinė liaudies medicina, nes tenka laukti giminaičių, kol šie, atsiprašę ar pabėgę iš darbo miestuose, galės juos nuvežti į sveikatingumo įstaigas (viešojo transporto daugumoje vietovių nėra), o jaunimui puoselėti naujagimius geriausia išvykti į miestus arba būtina turėti savo transporto priemonę. Ligotais, nuskurdusiais, prasigėrusiais gyventojais mažuose kaimeliuose savivaldybės nesirūpina, nes socialiniai darbuotojai pajėgūs aptarnauti tik miestų gyventojus. Nėra įgyvendinamos ir jokios priklausomybės ligų prevencijos programos.

Viešoji tvarka. Viešosios tvarkos palaikymo efektyvumas iš principo labai menkas, kadangi nėra didesnio poreikio (pvz., Marcinkonių gyventojai skundėsi, kad turi tik viengalicininką, kuris gyvena Puvočiuose ir iškviestas tramdyti muštynių neatvyksta, nes neturi kuro transportui). Nesunku numanyti, kad ateityje, plėtojant turizmą ir netikėtai pablogėjus kriminaliniai padėčiai, galima sulaukti labai tragiškų pasekmių.

Infrastruktūros padėtis. Kaimuose, esančiuose atokiau nuo didesnių miestų, ekonominio-kultūrinio gyvenimo centru, infrastruktūros padėtis blogėja. Pvz., Dzūkijos nacionaliniame parke, kadangi sumažėjo viešojo transporto keleivių (ir jų dauguma - pensininkai), be to, buvo paplitęs pigesnis kyšio, ne autobuso bilieto mokėjimas vairuotojams, transporto savininkų išlaidos nebeatsipirko, tad maršrutinius autobusus panaikino. Todėl dabar kaimo gyventojai iki centrinių gyvenviečių turi „kapstyti“, kaip išmano, - prašyti kaimynų, laukti giminaičių atvykstant iš miestų. Nemažai kaimų susisiekdavo geležinkeliu, tačiau geležinkelio atkarpa Marcinkonyse-Druskininkai jau uždaryta, o Varėna - Marcinkonyse ketinama uždaryti.

Jaunesni gyventojai sakėsi gyventų gimtuosiuose kaimuose, jeigu būtų greitas, lengvas ir pigus susisiekimas su centrais, komfortabilus gyvenimas, jeigu vaikams būtų lengviau pasiekti mokyklą ir joje būtų geresnė mokymo kokybė.

Dzūkijos nacionaliniame parke trūksta žemėlapių, informacijos apie etnografinius kaimus. Parke etnografiniai kaimai neiškirti jokiais ypatingais ženklais. Kita vertus, kylo grėsmė, kad įrenginėjant privažiavimus, apžvalgos aikštelės bus pakenkta natūraliam kraštovaizdžiui, nes projektuotojai linkę visur perkelti civilizuoto pasaulio estetiką.

Lietuvos istorijos instituto
Etnologijos skyriaus
mokslas darbuotojas dr. Vytautas Tumėnas

Lietuvos žemės ūkio
universiteto doc. dr. Romualdas Povilaitis

Archaiški tradicinio ūkininkavimo įrankiai itin vertinami pensininkų ūkyje. Druskininkų sav.

Žemaitiška tvora (kilusi iš Skandinavijos), juosianti šiuolaikinę Dzūkijos sodybą. Žiogelių k. V. Tumėno nuotraukos

Etnografinių kaimų žvalgomųjų tyrimų (2001-2002) išvados

1. Etnografinių kaimų demografinė situacija kritiška (gyventojų mažėjimas, spartus senėjimas). Jų socialinė būklė negatyvi (pesimistinis nusiteikimas ateities atžvilgiu, nedarbas, jaunimo migracija į miestus, prasta sveikatos apsauga ir socialinė rūpyba, silpnas viešosios tvarkos administravimas).
2. Nėra investicijų į etnografinių kaimų ūkį (valstybė skiria permažai dėmesio bei lėšų etnografiniuose kaimuose esančio etnokultūrinio paveldo išsaugojimui ir panaudojimui vietinių gyventojų ekonominių ir socialinių problemų sprendimui, amatų, rekreacijos ir turizmo plėtrai).
3. Nyksta etnokultūrinis paveldas, sparčiai negatyviai keičiama etnografinių kaimų urbanistinė sandara, nyksta gyventojų tradicinės kultūros ir senųjų ūkinių tradicijų židiniai.
4. Gyventojų pajamos labai menkos, vyrauja smulkūs mažo investicinio pajėgumo ūkiai. Menkas kaimo gyventojų verslumas dėl konservatyvaus gyvenimo būdo ir nepakankamo verslumo ugdymo, švietimo, informacijos stokos. Etnografinių kaimų gyventojai blogai informuoti apie šiuolaikines veiklos galimybes, nepakankama jų vadybos patirtis imtis verslo.
5. Nepatraukli, nepakankamai išvystyta etnografinių kaimų ir jų apylinkių infrastruktūra, reikalinga gyvenimo sąlygoms pagerinti ir rekreacijos bei turizmo plėtrai. Blogi ryšiai su centrinėmis gyvenvietėmis. Neišplėtotą kooperaciją, materialinio aprūpinimo, techninių ir kitų paslaugų sferą. Menkos galimybės gauti tinkamą išsilavinimą, medicinos, komunikacijų, transporto ir kt. paslaugas. Turizmo ir rekreacinės infrastruktūros silpnai išvystytos lyginant su didžiuliu rekreaciniu potencialu.

6. Etnografiniuose kaimuose silpnėja bendruomeninis gyvenimas, per lėtai formuojasi juridinės kaimų bendruomenės, neugdomi jų lyderiai.

7. Netolygi etnografinių kaimų plėtra, didėja kai kurių kaimų atsilikimas.

8. Per didelė sezoniskumo įtaka etnografinių kaimų verslinei veiklai.

9. Nors poreikis etnografinių kaimų dirbiniais ir paslaugoms yra, nors dar gyvi ir darbingi jų puoselėtojai, tačiau tradicijų ir žinių perdavimas dėl iškreipto modernizacijos poveikio atsidūręs kritinėje būklėje. Etnografinis kaimas stokoja šiuolaikiškų sistemų ir metodų aktualiai perduoti tradicijas.

10. Nesukurtas prestižinis etnografinio kaimo įvaizdis, nebrandus vietinių gyventojų supratimas, kad jie gyvena didelių kultūrinių vertybių aplinkoje.

11. Etnografinių kaimų gyventojų pesimizmas pagrįstas šiuolaikinių žinių trūkumu apie rinkodaros ypatybes, apie veiklos vadybos galimybes ir taisykles, politinę kultūrą.

12. Daugeliu atvejų susidaro įspūdis, kad sudarytos palankios sąlygos etnografiniams kaimams kuo greičiau išmirti, išnykti ar niveluotis, ilgiems laikams likti atsilikimo užkampiais. Sukurtoji padėtis spartina didžiausių etnografinių kaimų vertybių - vietinių gyventojų, senolių - išmirimą, o jaunesnių žmonių išsikėlimą į miestus, etninės kultūros tradicijų nutrūkimą, etnoarchitektūros suirimą.

13. Rūpinantis etnografinių kaimų sąrašo peržiūrėjimu bei kaimų plėtra, būtina atlikti plačius įvairiopo pobūdžio mokslinius tyrimus, esamos padėties ir veiksmų strategijos analizę.

Dr. Vytautas Tumėnas

ETNINĖS KULTŪROS PLĖTROS VALSTYBINĖ PROGRAMA

ETNINĖS KULTŪROS PADĖTIS PAPILDOMO UGDYMO MENO MOKYKLOSE

(vaikų muzikos, meno, dailės, choreografijos mokyklos)

Ekspertizė pagrįsta anketinės apklausos, atliktos 2002 metais, duomenų apibendrinimu ir ekspertizės autorės darbo vaikų muzikos mokykloje, nuolatinio bendravimo, konsultacijų teikimo popamokinio ugdymo įstaigų mokytojams patirtimi. Apklausa vykdyta pagal autorės sudarytą anketą, skirtą popamokinio papildomo ugdymo įstaigų mokytojams, dėstantiems etnokultūrinės disciplinas ar integruojantiems etninės kultūros elementus į dėstomą dalyką. Siekta išsiaiškinti, kaip papildomo ugdymo įstaigose dėstoma ar integruojama į dėstomus dalykus etninė kultūra. Pateiktos mokytojų programos atskleidė mokytojų etninės kultūros supratimą, turimas mokymo priemones ir galimybes.

Anketos buvo išsiųstos į 92 vaikų muzikos, meno, dailės, choreografijos mokyklas.

Iš atsakymų aiškėja, kad etninė kultūra į mokymo procesą įtraukiama labai įvairiai. Galėtume išskirti du esminius etnokultūros reiškimosi būdus pagal santykį su autentiška folkloro tradicija:

- a) autentiška, netransformuota tradicija (praktiškai taikoma ar teoriškai su ja supažindinama);
- b) transformuota tradicija (taikoma praktiškai).

Autentiškos, netransformuotos tradicijos praktika dėstoma dažniausiai kaip atskiras dalykas. Tai rankdarbių pamokos dailės skyriuose ir folkloro ansambliams muzikos mokyklų liaudies instrumentų (dažniausiai) ar kt. skyriuose. Šie dalykai dažniausiai pasirenkami. Dėsto mokytojai entuziastai, dažnai neturintys etnokultūrinės specializacijos, reikiamas žinias įgiję asmeninio entuziazmo dėka. Ansamblyje vaikai individualiai mokomi griežti tradiciniais instrumentais, bendrose repeticijose dainuoja ir šoka. Dažniausiai ansamblio vadovui skiriamos keturios ar aštuonios valandos per mėnesį. Mokytojai dažnai dirba didesnį valandų skaičių, negu yra skiriama.

Folkloro ansamblius dažniausiai lanko jaunesnio (1-2 klasės) amžiaus mokiniai. Tai tarsi paruošiamasis etapas liaudies instrumentų (modifikuotų) ansambliui. Dažnai mokymo sistema organizuota taip, kad mokiniai aukštesnėse klasėse priversti palikti folkloro ansamblių, nes tuo pat metu kaip alternatyva, bet jau privaloma, vyksta liaudies (modifikuotų) instrumentų ansamblio pamokos. Folkloro ansamblis vertinamas tarsi neturinti savarankiškos perspektyvos institucija. Manytume, kad yra priešingai. Nemaža etnomuzikos specialistų pasirodę sukurti kompleksą etnomuzikos dalykų, dirbti su vaikais tokia sistema, kuri mokiniui, baigusiam etnomuzikos specialybę, sudarytų sąlygas reikštingai suaugusiųjų mėgėjų kolektyvuose, tenkinti šeimos muzikinius poreikius. Tai taptų pirmą specialybę, orientuota į žmogaus platesnius socialinius poreikius. Žinios ir įgūdžiai būtų

formuojami ne profesionalaus muziko ugdymui, bet kasdieniams žmogaus muzikiniams poreikiams tenkinti. Šios specialybės baigimo diplomas turėtų suteikti prioritetą stojantiems į aukštųjų mokyklų atitinkamo profilio specialybes.

Autentiška, netransformuota tradicija dėstoma integruota į muzikos ar dailės istorijos kursą, į solfedžio kursą muzikos mokyklose. Šios disciplinos daugumoje meno mokyklų privalomos. Jas lanko visi meno mokyklų mokiniai. Kaip galima spręsti iš pateiktų mokymo programų, naujaisiais leidiniais naudojasi dailės disciplinų dėstytojai meno ir dailės mokyklose. Jų pateiktose programose etninė kultūra išsamiai atspindėta. Tuo tarpu muzikos mokyklose dažniausiai naudojamos prieš keletą dešimtmečių išleistais vadovėliais, mokymo priemonėmis taip pat kelių dešimtmečių senumo. Maloni išimtis - Vievio ir Kelmės meno, Vilniaus B.Dvariono muzikos, Druskininkų M.K.Čiurlionio muzikos mokyklų. Šių mokyklų mokytojai etnokultūrą į dėstomus dalykus integruoja ne tik kvalifikuotai, bet ir kūrybingai, naudoja naujaisius garso įrašus, vadovėlius. Priežastis - šie mokytojai, turėdami etnomuzikologo išsilavinimą ar gerai susipažinę su etnokultūrine medžiaga folkloro ansambliuose, gali pedagoginei veiklai pritaikyti naujaisius Lietuvos ir pasaulio etnomuzikologų darbus. Neturėjęs galimybės aukštojo mokykloje išklaustyti etnomuzikologijos kurso, chorinio dirigavimo ar muzikos teorijos specialistas negali kūrybingai dirbti ne tik dėl žinių, bet ir dėl specialios literatūros stokos: iki šiol nėra etnomuzikos vadovėlio, specialių garso, vaizdo įrašų, kvalifikacijos kėlimo kursuose muzikos mokytojams apsiribojama Vakarų Europos ir šiuolaikinės muzikos istorija.

Transformuota tradicija taikoma daugumoje dalykų, dėstomų vaikų muzikos, choreografijos mokyklose. Dauguma etnokultūrinių apraiškų, integruotų į Vakarų Europos klasiškos muzikos sistemas, tampa sunkiai atpažįstamos, mažai sąsajų turinčios su autentiška tradicija, kartais net sunku atsekti ryšį su etnine kultūra. Anketose šie reiškiniai pristatomi kaip lygiavertė etninė kultūra. Tai dažniausiai atspindi specialistų, nesusipažinusių su autentiška tradicija, atsakymuose į pateiktus klausimus. Dažnai tradicijos sunaikinimas vakarietiškos klasiškos kultūros dėsniais suprantamas kaip jos atgimimas. Tradicinio šokio užkėlimas ant scenos suprantamas kaip tradicinio šokio gimtadienis. Nesusimąstoma, kas ir iš kur užkelta ant scenos, tarsi iki minėto fakto šokio tradicijos nebuvo. Modifikuotais instrumentais (kanklės, birbynės) atliekama tik autorinė muzika, kartais pagardinama vienu kitu adaptuotu, praradusiu tradicinį pavaldą autentišku kūrinėliu. Etnokultūrinę nekompetenciją demonstruoja ir modifikuotų kanklių mokytojų atsiųstos programos. Muzikavimo autentiškoms kanklėmis tradicija suvokiama kaip lyrinė pasaka, tik epizodiškai tinkama praktikai. Mokiniui nesuteikiama galimybė suvokti instrumento prigimties, kilmės, transformacijos. Solfedžio pamokoms naudojamos liaudies dainos be konteksto tampa paprasčiausiu natų rinkiniu - solfedžio pratimu, neatspindinčiu etninės tradicijos.

Išvados ir pasiūlymai

Papildomo ugdymo sistemoje, meno mokyklų muzikos, choreografijos skyriuose etninė kultūra gyvuoja chaotiškai, entuziastų ar mokytojų, turinčių specializaciją, mažumos dėka. Nesudaromos sąlygos skleistis specialistų idėjoms.

Siūlytume pagal susidarantį poreikį, esant specialistui, sudaryti sąlygas steigti meno mokyklose folkloro specialybę, baigusiems šią specialybę suteikti atitinkamus diplomus. Parengti specializuotas etnochoreografijos, etnomuzikos mokymo priemones.

Parengti rekomendacijas, specializuotus vadovėlius muzikos mokyklų šolfedžio mokytojams.

Sudaryti pedagoginio profilio tradicinės instrumentinės muzikos rinkinį, paruošti rekomendacijas tradicinės muzikos naudojimui kanklių, birbynės specialybės pamokose išsiaiškinti instrumento kilmę ir sąsajas su tradicija.

Parengti rekomendacijas dailės skyriaus programų ir etnomuzikos programų derinimui ((instrumentų gamyba, tautinio kostiumo gamyba).

Lietuvos muzikos akademijos
Etnomuzikologijos skyriaus
jaun. mokslo darbuotoja
Varsa Liutkutė-Zakarienė

2002 10 10

B.Dvariono muzikos mokyklos vaikų folkloro ansamblis, 2003. Varsos Liutkutės-Zakarienės nuotr.

KAIMO TURIZMO MOKYMO SISTEMA

Šalies etnografiniuose regionuose sparčiai plečiantis kaimo turizmui, didėja kvalifikuotų darbuotojų, turinčių specialius poilsio paslaugų teikimo gebėjimus, poreikis. Šie gebėjimai reikalingi ne tik kaimo turizmo sodybų šeiminiškams, bet ir asmenims, dirbantiems turizmo infrastruktūroje.

Kaimo turizmo kvalifikuotų darbuotojų rengimas vyksta dviem lygiais: 1) vykdant specialistų rengimą aukštesiose ir aukštesniosiose mokyklose ir 2) tęstinio mokymo būdu.

Specialistų rengimas aukštesiose ir aukštesniosiose mokyklose. Ši sistema dar tik formuojasi ir mažai susieta su tiesioginiu specialistų rengimu kaimo turizmui.

Universitetinio lygmens aukštesiose mokyklose yra dvi rekreacijos ir turizmo krypties bakalauro studijų programos. Klaipėdos universitete - studijų programa „Rekreacija ir turizmas“, kurioje rekreacija ir turizmas iš esmės studijuojami žmonių sveikatingumo požiūriu. Lietuvos kūno kultūros akademijoje - studijų programa „Sporto ir turizmo vadyba“; tai programa, skirta sportinio turizmo vadybiniam gebėjimams formuoti. Abejoms šioms programoms būdinga maža sąsaja su kaimo turizmu ir ypač su kaimo turizmo etnografinė specifika. Šiose studijų programose nėra studijų modulių (dalykų), tiesiogiai skirtų et-

nologijai ar kaimo turizmo etnografijai.

Lietuvos žemės ūkio universitete yra rengiama kompleksinio pobūdžio bakalauro studijų programa „Rekreacija ir turizmas kaime“. Šioje programoje, šalia rekreacijos fiziologijos, rekreacijos ir turizmo ekonomikos bei vadybos, rekreacijos ir turizmo paslaugų technologijos dalykų, numatoma, kad deramą vietą užims etnologijos dalykai, leidžiantys kaimo turizmo paslaugas priderinti prie konkretaus kaimo etnografinės aplinkos ir padidinti teikiamų paslaugų patrauklumą. Dar viena šios programos specifika, kad ji tiesiogiai siejama su kaimo ekonominės veiklos įvairinimu ir kaimo gyvybingumo didinimu, kartu su kaimo bendruomenių aktyvinimu, etninės kultūros išsaugojimu ir puoselėjimu. Numatoma, kad šią studijų programą baigusiu absolventų pagrindinė paskirtis darbo rinkoje bus ne šeiminiškavimas kaimo turizmo sodybose, bet vadybinis ir administracinis darbas kaimo turizmo infrastruktūroje: savivaldybių kaimo turizmo tarybose, kaimo turizmo asociacijoje, Žemės ūkio rūmuose, turizmo informaciniuose ir konsultaciniuose centruose bei kitose panašiose įstaigose, kurios turi nemažos įtakos kaimo turizmo plėtrai, kartu ir jo etnografiškumui puoselėti. Šią studijų programą numatoma registruoti 2003 m. ir 2003/2004 mokslo metais į ją priimti pirmuosius studentus.

Kai kuriose šalies valstybinėse kolegijose yra studijų programa „Turizmo administravimas“, kurios pagrindinė paskirtis - viešbučių administratorių rengimas. Programa labai mažai susieta su kaimo turizmu ir visiškai nesusieta su etnologija.

Kretingos aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje, vėliau ir Vilniaus aukštesniojoje žemės ūkio mokykloje atsirado studijų programos „Kaimo turizmas“. Kretingos mokykla šią programą padėjo parengti ir įgyvendinti Klaipėdos universiteto, Vilniaus - Varšuvos žemės ūkio universiteto dėstytojais. Šių mokyklų studijų programose yra ir dalykas, specialiai skirtas etnografijai. Tai „Etnologija ir kultūros paveldas“. Be to, su etnografija tiesiogiai siejami ir dalykai, skirti sodybos įrengimo, valgio gaminimo, pramogų organizavimo gebėjimams formuoti. Šias mokyklas baigusiu specialistų tiesioginė paskirtis darbo rinkoje - kaimo turizmo sodybų įrengimas ir poilsio paslaugų jose teikimas. Ši paskirtis darbo rinkoje gan prieštaringa, nes užsiimti kaimo turizmu būtini ne tik kvalifikaciniai gebėjimai, bet ir didelės investicijos.

Kaimo turizmo tęstinis mokymas. Jis skirtas asmenims, kurie jau užsiima kaimo turizmu arba ketina juo užsiimti. Šio mokymo metodu aprūpinimu rūpinasi Darbo ekonomikos ir mokymo metodikos centras prie Žemės ūkio ministerijos. Šiame centre registruotos dvi formalios mokymo „Poilsio kaime (kaimo turizmo) organizavimas“ programos ir viena neformalaus mokymo programa „Rekreacija ir rehabilitacija žirgais“. Formalaus ir neformalaus tęstinio mokymo kursų finansavimu daugiausia rūpinasi Žemės ūkio ministerija. Pagrindinis kursų organizatorius - Lietuvos kaimo turizmo asociacija, pagrindiniai lektorai - Žemės ūkio rūmų specialistai, Lietuvos žemės ūkio universiteto dėstytojai ir kai kurių kitų institucijų specialistai. 2000 - 2001 m. poilsio kaime (kaimo turizmo) kursai buvo organizuoti visose šalies apskrityse ir savo gebėjimus padidinti galimybę

turėjo visi pageidaujantys. Klausytojams buvo suteikti verslo pradžios, paslaugų rinkodaros, sveiko maisto, komunikavimo su svečiais, teisės ir kai kurios kitos teorinės bei praktinės žinios. Daugiau dėmesio etnologijai ir kaimo turizmo paslaugų etnografiškumui skiriama šiais metais organizuojamuose kursuose.

Pasiūlymai

Pritarti Lietuvos žemės ūkio universiteto rengiamai studijų programai „Rekreacija ir turizmas kaime“.

Visose turizmo studijų ir tęstinio mokymo programose skirti daugiau dėmesio etnologijai ir turizmo bei poilsio paslaugų etnografinėi aplinkai, kaip svarbiam veiksniumi, užtikrinančiam teikiamų paslaugų originalumą bei patrauklumą, taip pat kaip svarbiai prielaidai kaimo etnografiškumui išsaugoti.

Parengti neformalaus tęstinio mokymo programą „Etnografinės paslaugos kaimo turizmo sodybose“ ir pagal ją vykdyti mokymus šalies etnografiniuose regionuose.

Lietuvos žemės ūkio universiteto doc. dr. Jonas Čaplikas

Bartelių kaimas (Varėnos r.), 1998. Vytauto Musteikio nuotr.

ETNINĖS KULTŪROS PEDAGOGŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS

(ikimokyklinės įstaigos, pradinės, pagrindinės,
vidurinės mokyklos, gimnazijos)

Ekspertizė pagrįsta anketinės apklausos, atliktos 2002 metų spalio-lapkričio mėnesiais, duomenų apibendrinimu ir ekspertizės autorės darbo (etninės kultūros mokytoja vidurinėje mokykloje 1993-1994 m. m., seminarų, paskaitų ir kitokių etninės kultūros pedagogų kvalifikacijos kėlimo renginių lektore ar vedančiaja nuo 1995 metų iki dabar) patirtimi. Apklausa vykdyta pagal autorės parengtas anketas, skirtas etninės kultūros profilio pedagogams, visų pirma tiems, kurie veda etninės kultūros pamokas arba papildomo ugdymo užsiėmimus.

Anketos buvo išsiųstos į 349 Lietuvos švietimo ir ugdymo įstaigas, gauta 111 užpildytų anketų ir 3 direktorių atsakymai (kad jų vadovaujamos švietimo ir ugdymo įstaigose etninė kultūra dėstoma tik integruotai per kitų dalykų pamokas).

Anketos gautos iš 21,5% įstaigų, į kurias buvo išsiųstos. Apklausoje labai pasyviai dalyvavo pedagogai iš Lietuvos didžiųjų miestų (ypač Vilniaus ir Kauno) mokyklų, net ir tų, kuriose etninė kultūra - prioritetingas ugdymo sritis. Kodėl taip atsitiko? Galima manyti, kad nemažos dalies įstaigų, kuriose etninė kultūra nedėstoma, vadovai neatsiuntė neigiamų atsakymų. Keletas mokytojų teigė, kad jau trečią kartą šiais metais tenka pildyti panašias anketas ir netiki, „kad jos pataisys padėtį“. Viena iš jų išreiškė ir nepasitikėjimą nekoordinuota aukščiausio lygio švietimo ir kultūros institucijų veikla.

Aktyviausiai apklausoje dalyvavo pradinė klasių, ikimokyklinių įstaigų ir vidurinių mokyklų pedagogai. Šiek tiek pasyvesni buvo pagrindinių mokyklų, pasyviausi - gimnazijų pedagogai. Beje, apklausoje dalyvavo beveik vien moterys ir tik trys vyrai.

Turimų anketų kiekio nepakanka kiekybiniam sociologiniam tyrimui su patikimomis išvadomis atlikti, tačiau apklausa orientuota ir į kokybinį tyrimą. Daugelio pedagogų atsakymai išsamūs, taiklūs, atviri, liudija esamą realią padėtį.

Etninės kultūros ugdymo pedagogų **specialybės, pareigos, darbo sritys, pobūdis** ir turima bei siekiama etninės kultūros pedagogo **kvalifikacinės kategorijos** yra įvairios. Apibendrinus apklausos duomenis, galima daryti išvadą, kad be dažniausiai integruotai dirbančių, rečiau etninės kultūros pamokėles vedančių ikimokyklinio ugdymo ir pradinė klasių pedagogų, visų aptariamų tipų švietimo ir ugdymo įstaigose etninės kultūros pamokas dažniausiai dėsto arba/ir papildomo ugdymo užsiėmimus veda muzikai, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai, dailės mokytojai (tautodailininkai), rusų kalbos ir literatūros mokytojai, choreografai ar kūno kultūros mokytojai, dramos būrelių režisieriai, žinių įgiję kvalifikacijos kėlimo renginiuose ir savišvietos būdu. Etninės kultūros mokytojų, etninės kultūros būrelių bei ansamblių vadovų su specialiu etninės kultūros mokytojo, etnologo, folklorininko, etnomuzikologo ir pan. išsilavinimu nedaug.

Tyrimo duomenimis, **autentiškus** etninės kultūros elementus pedagogai ugdomajame darbe pradėjo taikyti nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio, o daugiausia tautinio atgimimo laikotarpiu, nuo 9-ojo ir ypač 10-ojo dešimtmečių. Taikyti **transformuotus** etninės kultūros elementus kai kurie apklausoje dalyvavę pedagogai pradėjo ir nuo 6-ojo, 7-ojo dešimtmečių, bet labiau - nuo 8-ojo ir daugiausia taip pat nuo 9-ojo, šiek tiek mažiau nuo 10-ojo dešimtmečių. Dalis pedagogų, pradėję dirbti nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio iki 2002 m., nurodė taikantys ir autentiškus, ir transformuotus etninės kultūros elementus.

Pastebima, jog tautinio atgimimo, pakilimo laikotarpiu kilo domėjimosi etninės kultūros ugdymu banga, o paskutiniaisiais metais vykstantis įvairių ekonominių, socialinių ir kultūrinių, politinių procesų nulemtas tautinės savimonės nuosmukis beveik sustabdė naujų jėgų įsiliejimą į šią ugdomąją veiklą.

Šiuo metu pagrindinė etninės kultūros profilio pedagogų darbo sritis yra **papildomo ugdymo** veikla (nurodė 103, t.y. 92,8% pedagogų). Jie organizuoja renginius, koncertus, parodas, išvykas, ekspedicijas, stovyklas, dalyvauja projektinėje ir kt. veikloje. Tokie renginiai vyksta ne tik mokyklose, bet ir respublikoje bei užsienyje, pvz., Kauno „Šilo“ pradinėje mokykloje folkloro ansamblis per metus surengia apie 20 koncertų; Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos tautinės muzikos ir šokių ansamblis koncertavo ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje: Latvijoje, Suomijoje, Švedijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje; Veliuonos vidurinės mokyklos tautinių šokių būrelis - Daniujoje. Lazdijų vidurinės mokyklos vyr. etninės kultūros mokytoja 1999/2000 m. m. ir 2002 m. organizavo moksleiviams etninės kultūros profilio stovyklas, pati surado rėmėjų.

Tik 11 (9,9%) visų apklausoje dalyvavusių pedagogų nurodė, kad siekia aukštesnės etninės kultūros kvalifikacijos kategorijos. 9 (t.y. 8,1%) nurodė, kad jos nesiekia ir net 91 (t.y. 81,9%) apklausoje dalyvavęs pedagogas nenurodė, ar siekia (taigi galima traktuoti, kad didelė jų dalis tokios kategorijos nesiekia; abi paskutinės grupės sudaro 90%). Tokios padėties priežastis - ne pedagogų kuklumas ar pasyvumas. Esamoje kritinėje situacijoje pedagogams tokios kategorijos siekti netikslinga. Tyrimo rezultatai parodė, kad tokią situaciją lemia daug priežasčių, iš jų svarbiausia - nesuformuota etninės kultūros ugdymo sklaidos strategija, nepalanki respublikos švietimo ir kultūros politika. Ar gali siekti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos pedagogas, kuris nemato darbo etninės kultūros srityje perspektyvų „nors penkeriems metams“?

Visuomeninė kultūrinė situacija. Pasitaikė pedagogų, tvirtinusių, kad visuomenės ir mokyklos administracijos požiūris į etninę kultūrą ir jos ugdymą yra teigiamas, problemų nėra. Pasak jų, bendruomenė domisi organizuojama veikla ir moraliai palaiko. Tėveliai ir kolegos sudaro visas sąlygas dirbti šia kryptimi. Mokyklos kolektyvas ir visa bendruomenė nuoširdžiai ir noriai priima etninės kultūros ugdymą. Mokiniai noriai domisi etnine kultūra ir dalyvauja renginiuose. Švietimo skyrius į tą darbą žiūri geranoriškai.

Vis tik tai daugiau visų švietimo ir ugdymo įstaigų pedagogų teigė priešingai: ir mokyklos, ir švietimo bendruome-

nė, ir visos Lietuvos visuomenė etninei kultūrai abejinga arba jos vertės nesupranta. Bendruomenės suinteresuotumas sumažėjo per paskutinįjį dešimtmetį. Tam įtakos turėjo ne tik ilgi sovietinės spaudos metai, bet ir dabar plūstanti pseudokultūra (masinė, pramoginė) iš Vakarų pasaulio, pastebimai nykstančios tradicijos, šventės, papročiai.

Jaunimas šiuo metu mažai domisi tautine kultūra. Nedaug mokinių renkasi etninės kultūros dalyką, kuris nelaikomas tokiu svarbiu kaip užsienio kalba, informatika ir kt. Vyresnieji moksleiviai darosi pragmatiški. Pedagogai vis dažniau išgirsta iš mokinių, jog tai, kas lietuviška, nedinga. Būrelių nariai iš savo bendraamžių susilaukia net patyčių. Viena pedagogė iš Utenos lopšelio-darželio pastebėjo, kad ir muzikos mokytojai per daug nukrypo į populiariąją kultūrą, pataikauja mokinių skonius.

Skeptiškas ir ugdytinių tėvų požiūris į etninės kultūros puoselėjimą, papročius, renginius. Daugiau dėmesio etninei kultūrai skirti galbūt trukdo ir socialinės problemos: skurdas, nedarbas. Mokykla, ypač kaime, išliko kaip kultūros židynis. Kita vertus, dvi pedagogės iš Vilniaus teigė, jog mokykla, puoselėdama etninę kultūrą, perima šeimos funkcijas. Ne visuomet etninės kultūros ugdymą remia Švietimo ir ugdymo skyriai, kitos institucijos.

Iš apklausos duomenų matyti, kad ir pedagogai dažnai sutapatina etninę kultūrą su praeitimi, senove. Ugdytiniams per menkai diegiama samprata, kad etninė kultūra (pozityviosios tradicijos, papročiai, vertinga tautodailė, tautosaka, muzikinis folkloras) - tai ir šiuolaikiniams žmonėms aktuali dabartinė kultūra.

Daugelio pedagogų nuomonė sutapo, kad etninė kultūra, liaudies menas yra per mažai populiarinami. Reikia kuo daugiau dėmesio skirti jaunajai kartai, būsimai etninės kultūros

puoselėtojai ir propaguotojai. Pasigendama straipsnių apie etninės kultūros pedagoginio darbo pasiekimus, pasidalijimo patirtimi. Stokojama ir straipsnių, metodinių patarimų, kaip etninę kultūrą pritaikyti šiandieninėje praktikoje, kaip sudominti jaunus vaikus savo tautos kultūra. Trūksta televizijos, radijo kultūrinių, pažintinių programų apie etninės kultūros ugdymą.

Pasak pedagogių iš Jonavos vaikų lopšelio-darželio, „visi turime stengtis, kad mūsų Lietuva su savo nepakartojama kultūra, papročiais išliktų. Kiekvieno pedagogo pareiga nuo pat mažų dienų vaikus su ja supažindinti, kad vaikas turėtų savo šaknis“. Kaip vaizdžiai pastebėjo etninės kultūros mokytoja metodininkė (iš Kretingos gimnazijos), „esame daug praradę, neįsileidę etninės kultūros pamokų į mokyklas. Ir jei to nebus padaryta, lietuviškumo teks ieškoti su žiburiu“.

Darbo krūvio ir užmokesčio problemos. Net 11 (iš 29) ikimokyklinių įstaigų pedagogų nurodė diegiančios etninę kultūrą be jokio papildomo užmokesčio. Be to, net 29 (t.y. 26,1% visų atsakiusių) pedagogai iš visų tipų ugdymo įstaigų teigė, kad didelė dalis jų popamokinės, projektinės, su pedagoginės patirties sklaida susijusios darbinės veiklos lieka neapmokėta. Taigi daugiau kaip trečdalis apklausoje dalyvavusių pedagogų nurodė, kad jiems tenka dirbti daugiau, negu priklausytų pagal darbo krūvį ir užmokestį.

Vos keletas respondentų teigė, kad darbo krūvio užtenka, sąlygos netgi pagerėjo. Daugelio ugdymo ir švietimo įstaigų pedagogams etninės kultūros pamokoms arba papildomo ugdymo užsiėmimams dažniausiai skiriamas labai mažas (nuo 0,5 iki 2, rečiau 3-6 valandų per savaitę) krūvis (nurodė 63, t.y. 56,7% atsakiusių). Labai nedaug pedagogų (10, t.y. 9% atsakiusių) turi didesnį (nuo 7 iki 27 valandų) darbo krūvį. Be to, pastaraisiais metais visose ap-

Vilniaus 56-osios vidurinės mokyklos folkloro ansamblis „Jovarelis“ (vadovė Gaila Kirdienė), 1993 m. gegužės mėn.

tariamose švietimo ir ugdymo įstaigų grupėse ryški tendencija darbo krūvį mažinti.

Visų tipų švietimo ir ugdymo įstaigų pedagogai teigia, kad etninę kultūrą būtina dėstyti visose švietimo ir ugdymo įstaigose. Jie siūlo etninę kultūrą padaryti ne pasirenkamuoju, o privalomu dalyku, ypač ikimokyklinio amžiaus ugdytiniams ir pradinį klasių moksleiviams, taip pat ir vyresniųjų klasių moksleiviams. 11-12 klasėse etninė kultūra galėtų būti ir neprivalomas pasirenkamas dalykas. Pageidaujama skirti ir daugiau papildomo ugdymo valandų. Būtų tikslinga dirbti ir su mažesnėmis ugdytinių grupėmis arba individualiai. Pedagogai turi idėjų ir dėl etninės kultūros dalykų integravimo, pvz., siūlo į kūno kultūros ugdymo programas įtraukti pagrindinių autentiškų lietuvių liaudies šokių mokymą.

Pedagogai įsitikinę, kad tik iš pagrindų supažindinus moksleivius su lietuvių etnine kultūra galima tikėtis, jog jie įgis žinių ir tautinę savimonę.

Etninės kultūros ugdymo bazė švietimo ir ugdymo įstaigose. Turintys visas darbu reikalingas metodines ir technines priemones teigė vos keletas pedagogų. Kad bazės nėra, teigė beveik ketvirtadalis pradinį mokyklų (ir pagrindinių bei vidurinių mokyklų pradinį klasių) bei pusė gimnazijų pedagogų. Daugiausia pedagogų (62, t.y. 55,9% atsakiusių) nurodė, kad bazė nepakankama.

Pedagogai tvirtino, kad kompetentingam šiuolaikiškam darbu nepakanka metodinių ir techninių priemonių. Be to, beveik penktadalis atsakiusių pedagogų skundėsi, jog kone visas darbu reikalingas priemones jiems tenka įsigyti iš savo asmeninių lėšų.

Labiausiai stinga vadovėlių ir metodinių leidinių, skirtų kiekvienai ugdytinių amžiaus grupei, kiekvienai klasei, pritaikyti atskiriems etnografiniams regionams, pateikiančių įvairių (taip pat ir retesnių) švenčių medžiagą. Pedagogų nuomone, jų ypač trūksta darbu su ikimokyklinio amžiaus bei pradinį klasių ugdytiniais. Pasak pedagogų, labai sunku ruošti pamokoms, nes daug ką tenka susirinkti iš įvairių leidinių, periodikos. Daugelis pedagogų priversti naudotis bendrąja etnologine ir folkloristine literatūra, periodika. Vadovėlių ir metodinės literatūros išleista nedaug, todėl neretai tie patys leidiniai plačiai naudojami darbu su įvairių amžiaus grupių ugdytiniais.

Visų tipų įstaigose (ypač vidurinėse mokyklose) labai trūksta garso ir vaizdo aparatūros (grotuvų, įrašymo, filmavimo aparatų) bei įrašų su metodinėmis priemonėmis. Taip pat visų tipų įstaigų (ypač pradinį mokyklų) pedagogams reikalingos įvairesnės ugdymo programos. Pedagogams jas neretai tenka kurti patiems, todėl didelis ir patirties sklaidos poreikis. Folkloro ansamblių vadovai ir dalyviai neturi lėšų lietuvių liaudies muzikos instrumentams bei tautiniams kostiumams įsigyti. Trūksta ir kiekvienai amžiaus grupei, kiekvienam regionui skirtų folkloro (muzikinio, choreografinio) rinkinių, pradinukams reikėtų etninės kultūros pratybų sąsiuvinį, darželinukams pristinga priemonių darbeliams. Dviejų pagrindinių mokyklų pedagogai norėtų įsteigti etninės kultūros kabinetą.

Pedagogų kvalifikacijos kėlimas. Šiuo metu etninės kultūros ugdymo veiklos imasi tik dideli entuziastai, tačiau neaišku, „kaip ilgai jie išlaikys“. Nepaisant iš tiesų kritinės situacijos, per etninės kultūros kvalifikacijos kėlimo seminarus (nors kartais ir tenka patirti pedagogų desperacines nuotaikas) gana dažnai pastebimas auditorijos (kartais ir kelių šimtų pedagogų) susidomėjimas bei entuziazmas.

Pedagogai aktyviai kelia etninės kultūros ugdymo kvalifikaciją. Net 76 (t.y. 68,5%) apklausoje dalyvavę pedagogai nurodė, kad jie yra kėlę etninės kultūros kvalifikaciją, 78 planuoja ją kelti.

Pedagogai etninės kultūros kvalifikaciją dažniausiai keldavo Vilniuje - Lietuvos pedagogų profesinės raidos centre (PPRC) bei Lietuvos liaudies kultūros centre (LLKC). Mažiau pedagogų tobulinosi savo apskrityje arba rajono pedagogų švietimo centruose, etninės kultūros centruose, apskrityje, rajono kvalifikacijos centruose, Šiaulių pedagoginio universiteto Kvalifikacijos institute bei mokyklose rengiamuose seminaruose, kursuose arba baigė LLTI ir PPRC suorganizuotą dviemėtę folkloro mokyklą (1997-1999 m.). Vienas kitas pedagogas kvalifikaciją kėlė ir kitur: šeštadieninėje etninės kultūros mokykloje Vilniuje (1992-1994 m.), Lietuvos jaunimo turizmo centre, Zanavykų muziejaus, Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centro, Lietuvos muzikos akademijos (liaudies muzikos instrumentų orkestro vadovų) kursuose. Pastaruosiuose kursuose dalyvavusi pedagogė (iš Klaipėdos gimnazijos, liaudies muzikos instrumentų orkestro vadovė) yra vienintelė iš dalyvavusių apklausoje, kuri kvalifikaciją kėlė ir tarptautiniuose renginiuose Lietuvoje bei įvairiose užsienio šalyse.

Didelė problema - informacijos stoka. Švietimo ir ugdymo įstaigų pedagogus pasiekia per mažai savalaikės informacijos apie organizuojamus kvalifikacijos kėlimo renginius. Todėl pedagogai negali iš anksto planuoti, kur jiems kelti kvalifikaciją, laiku susitarti su darbovietės administracija. Informacijos trūksta ir apie naujai išleidžiamus leidinius, retai kada publikuojama kvalifikacijos kėlimo renginių medžiaga, ji nepaskelbiama internete. Pedagogai teigia, kad kvalifikacijos kėlimo renginių organizuojama per mažai, jų reikėtų įvairesnių ir labiau diferencijuotų pagal ugdytinių amžiaus grupę, pagal regioną. Šiuo metu į vieną srautą patenka visų tipų ugdymo ir švietimo įstaigų pedagogai iš visos Lietuvos. Todėl nepaprastai sunku dirbti ir lektoriams. Pedagogai pabrėžė, kad ypač nepakanka renginių rajonų ar bent apskričių centruose: kad ne pedagogai važinėtų, o pas juos atvyktų lektorai. Taip pat pageidaujama įvairesnių kompetentingų ir darbu įkvėpti gebančių lektorių, ne tik teoretikų, bet ir praktikų.

Kita vertus, nurodoma, kad nėra lėšų lektoriams užmokėti. Rengiant labiau diferencijuotus kursus, ko gero, susidurtume ir su nepakankamos auditorijos problema. Jau dabar kartais pasitaiko, kad į numatytus renginius nesusirenka pakankamai dalyvių, ypač jei tokius renginius organizuoja kelios institucijos tuo pačiu metu. Taigi koordinacijos trūksta.

Kaip teigė daugiausia ikimokyklinio ir pradinio ugdymo

pedagogai, ypač didelis praktinių seminarų poreikis. Taip pat trūksta ir pačių pedagogų patirties (praktinės ir metodinės) sklaidos (pamokų, ansamblių repeticijų, koncertų stebėjimo, susipažinimo su pedagogų sukurtomis etninės kultūros pamokų programomis). Pedagogai norėtų apsilankyti etninės kultūros profilio mokyklose, susipažinti su jose vykstančia veikla. Daugiau bendrauti norėtų folkloro kolektyvai.

Pedagogams, kurie dažniausiai neturi etninės kultūros mokytojo, etnologinio, folkloristinio, etnomuzikologinio ar panašio išsilavinimo, dar labai trūksta ir teorinių-metodinių žinių. Pagerėjus etninės kultūros ugdymo sąlygoms ir perspektyvoms, būtų reikalingi ir pedagogų perkvalifikavimo kursai.

Pedagogus slegia dideli finansiniai rūpesčiai - kvalifikacijos kėlimo išlaidos dažnai visiškai nekompensuojamos: iš asmeninių lėšų tenka susimokėti ir už kelionę, ir už nakvynę; kai kuriems per didelis ir mokestis už patį renginį, net jei jis ir vyksta vietoje. Be to, jei pedagogas kvalifikaciją kelia darbo metu, jis turi susirasti, kas jį pavaduos, ir pats praranda atlyginimą. Todėl pedagogai prašo ieškoti galimybių padengti kvalifikacijos kėlimo išlaidas, nes dėl savo vargano atlyginimo jie neretai seminarų, kursų ir kitų renginių turi atsisakyti. Viena pedagogė mano, kad turėtų būti skiriama kasmetinė fiksuota finansinė parama iš Lietuvos biudžeto etninės kultūros ugdymui plėtoti švietimo ir ugdymo įstaigose.

Pasiūlymai

- Suformuoti etninės kultūros ugdymo plėtros strategiją. Siekti etninės kultūros ugdymui palankesnių valstybinės švietimo ir kultūros politikos žingsnių.

- Užtikrinti, kad švietimo ir ugdymo įstaigose ugdytiniams būtų išdėstomas etninės kultūros kursas: 1) etninės kultūros kursą, programas, vadovėlius, metodines priemones nuolat atnaujinti, atsižvelgiant į naujausius etninės kultūros ugdymo metodikos ir etnologijos, folkloristikos, etnomuzikologijos, menotyros ir kt. giminingų mokslų pasiekimus; 2) žinias kiekvieno amžiaus tarpsnio ugdytiniams perteikti nuosekliai; 3) visose švietimo ir ugdymo įstaigose ugdytiniams įdiegti etninės kultūros pagrindus.

- Siekti, kad būtų sudaromos palankesnės sąlygos ugdyti etninę kultūrą: kad bent kai kuriose švietimo ir ugdymo įstaigose etninė kultūra taptų ne pasirenkamuoju, o privalomu dalyku; apibrėžti mokytojo - etninės kultūros profilio papildomo ugdymo užsiėmimų vadovo statusą; pedagogams sudaryti pakankamą (pilną) pamokinio ir papildomo ugdymo darbo krūvį; pilnai apmokėti etninės kultūros ugdymo darbą.

- Padėti kurti bazę: 1) skatinti aktualių vadovėlių, metodinių leidinių, programų, folkloro rinkinių, pratybų sąsiuvinų kūrimą, parengimą spaudai ir leidybai; 2) siekti, kad informacija apie naujausius leidinius koordinuotai pasiektų švietimo ir ugdymo įstaigas, pedagogus; 3) nurodyti konkrečius garso ir vaizdo įrangos, muzikos instrumentų, tautinių kostiumų įsigijimo kelius.

- Siekti aukštesnio etninės kultūros mokytojų statuso mokinių bendruomenėje bei Lietuvos visuomenėje: 1) skatinti etninės kultūros, liaudies meno populiarinimą; 2) kuo dau-

giau dėmesio skirti jaunajai kartai, būsimai etninės kultūros puoselėtojai ir propaguotojai; 3) dažniau skelbti straipsnius, metodinius patarimus, kaip etninę kultūrą pritaikyti šiandieninėje pedagoginėje praktikoje; 4) skatinti, kad būtų transliuojama daugiau televizijos, radijo kultūrinių, pažintinių programų apie etninės kultūros ugdymą.

- Siekti, kad pedagoginių universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų studentai galėtų pasirinktinai įsigyti dvi specialybes (ne specializacijas), vieną iš jų - mokytojo, etninės kultūros specialisto.

- Gerinti sąlygas pedagogams, keliantiems etninės kultūros kvalifikaciją: 1) labiau koordinuoti etninės kultūros kvalifikacijos kėlimo renginius; 2) švietimo ir ugdymo įstaigas, pedagogus laiku informuoti apie Lietuvoje ir užsienyje organizuojamus etninės kultūros kvalifikacijos kėlimo renginius; 3) publikuoti kvalifikacijos kėlimo renginių medžiagą, ją skelbti internete.

- Ieškoti galimybių padengti kvalifikacijos kėlimo išlaidas.

Lietuvos muzikos akademijos
Etnomuzikologijos skyriaus
vyr. mokslo darbuotoja dr. Gaila Kirdienė

ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMAS AUKŠTOSIOSE IR AUKŠTESNIOSE MOKYKLOSE

Etninės kultūros globos tarybos užsakymu buvo atlikta Lietuvos aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų etninės kultūros (EK) integravimo į studijų procesą ekspertizė. Į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas, kuriose, mūsų nuomone, privalėtų arba galėtų būti dėstomi etninės kultūros dalykai, buvo išsiųstos anketos. Į jas atsakė 28 mokyklos: 6 aukštosios, 7 kolegijos ir 15 aukštesniųjų. Iš anketų išaiškėjo tam tikros EK sklaidos studijų programose tendencijos.

Ekspertuotos mokyklos labai skirtingos: kai kurios jų turi tam tikrą specializaciją - pedagoginę, muzikos, dailės (amatų), žemės ūkio, verslo ir t. t., kitose rengiami plataus profilio humanitarinių arba tikslųjų mokslų specialistai. Taigi etninės kultūros dalykai aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose suvokiama visiškai skirtingai. Antai **Vilniaus universitete** etninės pakraipos disciplinos dėstomos įvairių specialybių studentams (nors EK specializacija diplomuose ir jų prieduose niekam nėra šoma): lietuvių filologams (*lietuvių tautosaka, etnologvistika, tautosakos praktika*); filologams, baigusiems vidurines mokyklas ne lietuvių mokomąja kalba, bei lituanistinių studijų kursų klausytojams (*etninė kultūra*); istorikams (*Lietuvos etnografija ir jos paveldas - pasirenkamas dalykas*); Orientalistikos centro etnologams (*Lyginamųjų Azijos studijų programa*). Anot prof. A.Bumblausko, „jei mes vadovautumės platesniu apibrėžimu <...>, tokiu atveju praktiškai visa VU Istorijos fakulteto programa orientuota į šias studijas. Vienu ar kitu aspektu EK klausimai

aptariami: 1) archeologijos, 2) istorijos (su viduramžių ir naujosios istorijos specializacijomis), 3) kultūros istorijos ir antropologijos (su kultūros istorijos, kultūrinių bendriųjų istorijos ir antropologijos, kultūrinio turizmo specializacijomis), 4) paveldosaugos". Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos katedroje rengiami etninės muzikos tyrinėtojai, įgyjantys pedagogo bei folkloro ansamblio vadovo specializacijas. Vilniaus pedagoginis universitetas nuo 2001 m. vykdo EK mokytojo specializacijos tęstinį projektą. Šv. Antano religijos studijų institute prie Kauno VDU KTF dėstomi EK pakraipos dalykai: *senosios kultūros pasaulėžiūra, baltų religijotyra* ir kt. Kaip žinia, Kauno VDU yra Etnologijos katedra, rengianti šios srities specialistus (apie suteikiamas specializacijas gauti duomenų nepavyko).

Klaipėdos universiteto Menų fakulteto Liaudies muzikos katedroje rengiami (nuo 1983 m.) folkloro ansamblių vadovai (gauna bakalaurų ir magistrų diplomus). Greta pagrindinės specialybės suteikiama specializacija (pvz. atlikėjas kanklininkas + folkloro ansamblio vadovas). Visi šios katedros studentai įsivaina privalomą liaudiško dainavimo, muzikavimo, liaudies choreografijos programą. Atsakymai į anketos klausimus atrodo gana optimistiškai. Tačiau žinodama, kokios srities specialistai dirba šioje katedroje (t.y. „liaudininkai“), šiek tiek abejočiau dėl dėstomų dalykų kokybės (požiūriu į folkloro autentiškumą).

Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedroje greta lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo įgyjama folklorinio kolektyvo vadovo specializacija (taip rašoma į diplomą). Pradėta rengti 1990 m. *Baltų religija ir mitologija* dėstoma visiems liuanistams su įvairiomis specializacijomis bei dailės specialybės studentams, *etnokultūra ir etika* - vaikstės pedagogikos ir etikos specialybės studentams. Čia ypač didelis dėmesys skiriamas Mažosios Lietuvos EK studijoms.

Muzikinės pakraipos kolegijų ir aukštesniųjų mokyklų studijų programose ryškios kelios tendencijos.

Rengiami EK specialistai arba muzikos pedagogikos specialybės studentams suteikiama liaudies kolektyvo vadovo kvalifikacija (Panevėžio kolegijos Rokiškio filialas, Vilniaus konservatorijos Muzikos pedagogikos skyrius, Telšių aukštesnioji taikomosios dailės mokykla - suteikiama muzikos mokytojo kvalifikacija, etninės raiškos specializacija).

EK pakraipos specializacija nesuteikiama, tačiau dėstomi EK dalykai (Panevėžio konservatorijoje - *etnokultūra ir kultūros istorija*, Klaipėdos St. Šimkaus konservatorijos muzikos pedagogikos programoje - *etnokultūra* (80 val.), Kauno J.Gruodžio konservatorijoje - *lietuvių liaudies muzika*).

EK dalykai atskirai nedėstomi, tik integruojami į kitus dalykus (Šiaulių konservatorija, Vilniaus konservatorijos muzikos skyrius).

Dailės (amatų) aukštesniųjų mokyklų tendencijos įvairios. Rengiami EK specialistai, tradicinių amatų (tekstilės, keramikos ir kt.) puoselėtojai; EK specializacija įrašoma priede prie diplomo (D. ir Z. Kalesinskių liaudies amatų mokykla); rengiami tradicinių amatų puoselėtojai (meno dirbinių iš vytelių, tekstilės, medžio, ir kt. gamintojai) - Alytaus dailių

jų amatų mokykla; rengiami tautodailininkai (Kauno taikomosios dailės mokykla).

Žemės ūkio mokyklose (kolegijose) EK dėstoma kaip laisvai pasirenkamas dalykas (Žemaitijos kolegija); kursas *bendroji etnografija ir kultūros paveldas* (Vilniaus aukštesnioji ŽŪ m-kla - Vilniaus krašto specifika); bendrieji kultūros dalykai: *kultūros istorija* (Šeduvos aukštesnioji ŽŪ m-kla), kaimo turizmo ištekliai (Kretingos aukštesnioji ŽŪ m-kla).

Verslo, vadybos, turizmo ir kt. mokyklų (kolegijų) studijų programose yra *lietuvių etninės kultūros modulis* (Kauno kolegija, turizmo ir viešbučių vadyba; Utenos kolegija, socialinis darbas, ergoterapija); *tautos kultūra* (Kauno aukštesnioji maisto pramonės m-kla, maitinimo įmonių verslo organizavimas, maisto pramonės verslo organizavimas); *kultūrinė antropologija ir etnokultūra* (Kauno kolegijos Medicinos ir socialinių studijų centras, stomatologinė priežiūra, dantų technika); *kultūros istorija* (Utenos kolegija, turizmas ir viešbučių administravimas); *lietuvių etninės kultūros pagrindai* (Kėdainių J.Radvilos aukštesnioji m-kla, anglų kalba - vertėjas).

EK pedagogikos specialybėse: *kultūros istorija ir etnokultūra* (Vilniaus kolegija); *tautosaka* (Vilniaus kolegija, lietuvių kalbos pedagogika); *lietuvių etninės kultūros pagrindai* (Kėdainių J.Radvilos aukštesnioji m-kla); *lietuvių etninės kultūros modulis* (Utenos kolegija).

Iš įvairių atsakymų į klausimą, **kokios EK integravimo į specialistų rengimo programas perspektyvos**. Vilniaus universitete numatoma EK dalykus dėstyti ir užsienio šalių studentams vasaros stovykloje. Lietuvos muzikos akademijos etnomuzikologams nuo 2002 m. dėstomas baltų kultūros kursas (įj skaito Vilniaus dailės akademijos doc. A.Butrimas). Dideles perspektyvas šioje srityje įžvelgia Kauno kolegija, o ypač puikias D. ir Z. Kalesinskių liaudies amatų mokykla. Su EK specialistų rengimu savo ateitį sieja ir Alytaus dailių amatų mokykla. Įvairias EK programas numato ir nemažai kitų aukštųjų bei aukštesniųjų mokyklų. Pvz., žemės ūkio mokyklose numatoma mokyti ir liaudies amatų, kai kur - agroturizmo pradžmų.

Tačiau yra ir nerimą keliančių ženklų. Bene skaudžiausia padėtis Vilniaus konservatorijoje. Ją perorganizavus į kolegiją, netektume labai svarbios švietimo grandies, aprūpinančios EK specialistais Vilniaus bei gretimas apskritis, taip pat LMA Etnomuzikologijos katedrą - būsimais studentais.

Daugelis respondentų pabrėžė, kad didelė kliūtis etninės kultūros sklaidai - labai skurdi arba nepakankama materialinė bazė. Ypač trūksta darbo priemonių: knygų (dainų rinkinių, etnologinės - mokslinės ir populiaros - literatūros), muziejų fondų katalogų, vadovėlių (etninės estetikos, etninės muzikos, ornamentikos, simbolikos ir kt.), metodinių darbų, mokslinės periodinės literatūros, garso įrašų bei aparatūros, video-aparatūros bei kasečių; muzikinės pakraipos mokyklose, turinčiose folkloro ansamblių (studijas), - liaudies muzikos instrumentų, tautinių rūbų ir pan. Tik nedaugelis mokyklų (7) atsakė turinčios pakankamai priemonių.

Vis dėlto šį atsakymą vertinčiau dvejojai: 1) kai kurios mokyklos iš tikrųjų turi sukaupusias nemažai darbo priemo-

nių (Telšių taikomosios dailės m-kla, D. ir Z.Kalesinskių m-kla ir kt.), tačiau jos vis dar jaučia įvairios literatūros, vaizdo įrašų ir kt. priemonių trūkumą (pagal patarėlę „kuo toliau į mišką, tuo daugiau medžių“); 2) mokyklos, kurių studijų programose EK nėra tokia reikšminga, minėtu atsakymu atskleidė savo ribotą požiūrį (pvz., „jokių priemonių netrūksta“ - Marijampolės kolegija; „naudojamės visa esančia literatūra apie lietuvių liaudies dainas ir audio įrašais“ - Kauno J.Gruodžio ir Klaipėdos S.Šimkaus konservatorijos, EK suvokiančios tik kaip liaudies muziką, ir pan.). Daugelyje mokyklų (tarp jų ir aukštesiosiose, pvz., Lietuvos muzikos akademijoje) esant skurdžiai materialinei bazei darbo priemonėmis individualiai apsirūpina patys dėstytojai, dėstantys EK dalykus.

Anketos atskleidė skirtingą įvairių mokyklų požiūrį į **kvalifikacijos kėlimą** EK dėstomo srityje bei bendradarbiavimą su kitomis mokyklomis. Kai kurių mokyklų specialistams atrodo, kad jų žinios yra pakankamos, kiti nežino, kur tai galima daryti ir pan.

Mokyklos, kurioms EK dalykai nėra prioritetingi, dažniausiai nemato būtinybės kelti dėstytojų kvalifikacijos bei bendradarbiauti su kitomis mokyklomis (mokslo institutais). Mokyklos, kurių studijų programose EK užima svarbią vietą, tai daro nuolat. Džiugu, kad kai kurios mokyklos (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakultetas, Kauno kolegijos Medicinos ir socialinių studijų centras) pamažu bando ieškoti įvairių būdų pedagogams tobulėti bei bendradarbiauti.

Atsakymai į išsiųstas anketas padėjo susidaryti tam tikrą vaizdą apie EK integraciją aukštesiosiose ir aukštesniosiose mokyklose. Nemanyčiau, kad šis vaizdas visiškai atitinka esamą padėtį. Akivaizdu, kad dalis anketų užpildyta formaliai, todėl daugelį teigiamų atsakymų vertinčiau tik kaip „pliuso padėjimą“. Vis dėlto ir dabar galimos kai kurios išvados:

- EK integracija yra ypač svarbi šioms aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų kryptims:

- 1) pedagoginei (muzikos, ikimokyklinio ir pradinio ugdymo ir kt.).

- 2) taikomosios dailės (tradicinių amatų);

- 3) verslo vadybos (kaimo turizmo, maisto pramonės ir kt.).

- EK sklaidai didelė kliūtis yra labai skurdi arba nepakankama materialinė bazė. Ypač trūksta darbo priemonių.

- Nėra aiškios regioninės EK specialistų rengimo politikos, reguliuojančios tarpregioninę pusiausvyrą.

- Daugeliu atvejų neaiškios EK integravimo į specialistų rengimo programas perspektyvos (jos susijusios su šių specialistų paklausa kitose švietimo sistemos grandyse). Perspektyvų klausimas bene skaudžiausias Vilniaus konservatorijos pedagoginiam skyriui (šios mokyklos likimas neaiškus).

- Nėra vieningos EK integravimo švietimo institucijose sistemos, aprėpiančios visas grandis; EK dalykus įvairiose mokyklose dažnai dėsto nepakankamai pasiruošę mokyto-

jai (neturintys EK specializacijos): muzikos mokyklose - muzikos teorijos, vidurinėse mokyklose, gimnazijose - lietuvių kalbos ir pan. Todėl EK dalykas neretai išdėstomas labai siaurai, vienpusiškai. Naudojamasi pasenusia literatūra, neatsižvelgiant į naujausius įvairių mokslų (etnologijos, etnomuzikologijos, religijotyros, archeologijos ir kt.) laimėjimus, į šiuolaikines folkloro gyvavimo formas. Moksleivių tokios pamokos nesudomina, todėl dabartinėje situacijoje siūlymas EK dalyką mokyklose dėstyti kaip pasirenkamąjį tolygus EK profanavimui.

Pasiūlymai

Būtina suformuoti vieningą EK integravimo visose švietimo ir ugdymo sistemos grandyse strategiją; rengti EK specialistus visoms grandims.

- Etninę kultūrą mokyklose padaryti **ne pasirenkamuoju, o privalomu dalyku**, ypač ikimokyklinio amžiaus ugdytiniams ir pradinį klasių moksleiviams, taip pat ir vyresniųjų klasių moksleiviams. 11-12 klasėse EK galėtų būti ir neprivalomas pasirenkamas dalykas.

- Siekti, kad EK dalykus dėstyty šios srities **specialistai**.

- Pedagoginių universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų studentams leisti pasirinktinai įsigyti dvi specialybes (ne specializacijas), vieną iš jų - EK mokytojo.

- Sudaryti sąlygas pedagogams kelti kvalifikaciją etninės kultūros srityje, organizuoti daugiau ir įvairesnių etninės kultūros kvalifikacijos kėlimo renginių, juos diferencijuoti pagal ugdytinių amžiaus grupę, regioną.

- Skatinti pedagogų patirties (praktinės ir metodinės) sklaidą (pamokų, ansamblių repetitijų, koncertų stebėjimą, susipažinimą su pedagogų sukurtomis etninės kultūros pamokų programomis).

- Rengti vadovėlius, metodinę literatūrą, audio, video ir kt. priemones; informuoti švietimo ir ugdymo įstaigas, EK pedagogus apie naujai išleidžiamus leidinius.

- Etninės kultūros kursą, programą, vadovėlius, metodines priemones nuolat atnaujinti, atsižvelgiant į naujausias etninės kultūros ugdymo metodikos ir etnologijos, folkloristikos, etnomuzikologijos, menotyros ir kt. giminingų mokslų laimėjimus.

- Kelti etninės kultūros prestižą mokytojų ir mokinių bendruomenėje bei Lietuvos visuomenėje.

- Siekti kasmetinės (fiksotos) finansinės paramos iš Lietuvos biudžeto etninės kultūros ugdymui plėtoti švietimo ir ugdymo įstaigose.

Lietuvos muzikos akademijos
Etnomuzikologijos katedros vedėja
doc. dr. Daiva Vyčienienė

2002 10 10

TEISĖS KLAUSIMAI

ETNINĖS KULTŪROS TEISĖS PAGRINDAI LIETUVOJE IR EUROPOJE

Kalbant apie etninės kultūros globos teisinį reguliavimą, tikslinga apibrėžti etninės kultūros sąvoką, jos objektą ir subjektus, pažiūrėti, ar daug dėmesio etninei kultūrai skiriama Europos ir Lietuvos nacionalinėje teisėje, ar etninei kultūrai reikia specifinių globos sąlygų ir specialaus reglamentavimo nacionalinės teisės sistemoje.

Minėtus ir kai kuriuos kitus su etninės kultūros globa susijusius aspektus mėginasi apžvelgti, analizuodama Europos ir Lietuvos teisės dokumentus; daugiausia dėmesio skirsiu Lietuvos teisės aktų, įtvirtinančių etninės kultūros globos pagrindus, analizei.

Kas yra etninė kultūra?

Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas ją apibrėžia taip: „Etninė kultūra - visos tautos (etnoso) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą“.

Paprastai būtų galima pasakyti, kad etninę kultūrą ir jos turinį sudaro: paveldas -paveldėtas ir saugomas kultūros palikimas; gyvoji tradicija - nuolatinis kūrybinis vyksmas, per kurį etninė kultūra atsinaujina; nuo gyvosios tradicijos neatsiejama tautinė savimonė.

Išlaikant ir plėtojant etninę kultūrą, tautinę savimonę bei tautos tapatumą, svarbus vaidmuo tenka etninės kultūros subjektams.

Minėtasis įstatymas nurodo, kad etninės kultūros subjektai - „asmenys, kuriantys etninės kultūros vertybes, jas perteikiantys, puoselėjantys bei kaupiantys“. Jų dėka gyvoji tradicija plėtojama, ji atsinaujina, atspindėdama vertybinius asmens (tautos) poreikius.

Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo svarbiausia nuostata - išsaugoti gyvąją tradiciją, kuri išlieka tol, kol neprarandama tautinė tapatybė. Įstatymu siekta visuomenės tautinę savimonę išsaugoti ateičiai. Todėl, kalbėdami apie etninę kultūrą, ją suvokiame kaip visumą, savyje jungiančią praeitį, dabartį ir ateitį.

Vykstant eurointegracijos procesams Europos valstybės imasi papildomų priemonių savo tautinio tapatumo (identiteto) apsaugai bei skatina tradicijų plėtrą.

Dokumentai

Europos Sąjungos sutartyje, kurią pasirašė Europos valstybės - Sąjungos narės 1992 m. vasario 7 d. Maastrichte, greta kitų svarbių dalykų nurodomas valstybių-narių siekis didinti tautų solidarumą ir išlaikyti pagarbą kiekvienos tautos istorijai, kultūrai bei tradicijoms. Minėtos sutarties nuo-

statos buvo išplėtos Europos Sąjungos valstybių-narių viršūnių susitikime Amsterdame 1997 m.

Nors Europos Sąjungos sutartyje daugiausia kalbama apie laisvosios rinkos ir konkurencijos, bendros Europos valiutos sistemos sukūrimą, laisvą asmenų, kapitalo, prekių ar paslaugų judėjimą, tačiau neabejotina, kad valstybės-narės deramą dėmesį skiria ir nacionalinių valstybių tapatumo klausimams. Amsterdamo konferencijoje Europos Sąjungos sutartis buvo papildyta dokumentais, kuriuose aptariamas valstybių-narių bendradarbiavimas kultūros ir kitose srityse, siekiant išlaikyti jų kultūrą, kalbą, tradicijas bei papročius ir imtis papildomų priemonių regioninei įvairovei užtikrinti. Tai pažymima ir Europos Sąjungos sutarties 128 straipsnyje: „Europos Bendrija prisideda prie valstybių-narių kultūrų klestėjimo, taip pat gerbia jų tautinę ir regioninę įvairovę, kartu iškelddama bendrą kultūros paveldą“.

Apžvelgus Europos Sąjungos sutartį kaip pagrindinį ir tiesiogiai taikomą teisės aktą, kurio valstybės-narės privalo laikytis, derėtų paminėti ir rekomendacinio pobūdžio dokumentus. Vienas iš jų - tarptautinės UNESCO organizacijos 1989 metų rezoliucija „Dėl tradicinės kultūros ir folkloro apsaugos“. Nors šis dokumentas yra rekomendacinio pobūdžio, tačiau jame suformuluotos nuostatos paskatino Europos valstybes imtis papildomų priemonių tradicinės kultūros ir folkloro apsaugai. Daugelis valstybių realizavo UNESCO rekomendacijas, nacionalinėje teisėje numatydamos etninės kultūros apsaugos priemones, pvz., Čekija priėmė Etninį kodą, kuris numato baudas už etninės kultūros objektui padarytą žalą.

Demokratiškas etninės kultūros valstybinės globos modelis yra įtvirtintas Lietuvos nacionalinėje teisėje. Lietuva buvo pirmoji valstybė Europoje, atskiru įstatymu įteisinti etninės kultūros valstybinę globą. 1999 m. buvo priimtas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas ir įsteigta Seimui atskaitinga institucija - Etninės kultūros globos taryba. Tai atitiko UNESCO rekomendacijų ir Europos Sąjungos sutarties dvasią, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintus bendruosius principus, kuriuose išreiškiama pagarba tautos sukurtoms vertybėms - gimtajai kalbai, raštui, tradicijoms bei papročiams.

Etninę kultūrą pakylėjus į valstybinį lygmenį, jai suteikus teisinį pagrindą, buvo realizuota dar 1990 m. pirmajame Kultūros kongrese a.a. prof. habil. dr. Norberto Vėliaus iškelta mintis, jog reikia sukurti teisinę bazę lietuvių etninės kultūros valstybinei globai užtikrinti.

Minėti veiksmai visuomenės buvo palankiai sutikti, jie sustiprino piliečių pasitikėjimą valstybės valdžios institucijomis, paskatino plačiau ir aktyviau dalyvauti etninės kultūros veikloje. Priėmus minėtą įstatymą, tų pačių metų (1999 m. gruodžio 4 d.) Baltijos asamblėja priėmė rezoliuciją „Dėl etninės kultūros išsaugojimo Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje“; joje įtvirtinti valstybių įsipareigojimai parengti konkretų priemonių etninės kultūros plėtrai užtikrinti kompleksą ir jį finansuoti iš valstybių biudžetų.

Daugelis tarptautinės bei Europos teisės nuostatų yra deta-

lizuojami valstybių nacionalinėje teisėje. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti bendrieji tautos kultūros teisės pagrindai plačiau išdėstyti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme. Kadangi etninės kultūros objektas yra labai platus, apimantis paveldėtas materialias ir dvasines kultūros vertybes, gyvosios etninės kultūros reiškinius, tradicijas ir papročius, liaudies kūrybą, etninį kalbos savitumą, tarmes, tautinę savimonę bei tautinį tapatumą, todėl etninės kultūros teisės pagrindai negali būti suformuluoti tik viename teisės akte. Etninės kultūros valstybinės globos teisinė bazė turi apimti įvairias mūsų valstybės sritis, pradedant nacionalinio saugumo sistema ir baigiant ekonominius santykius.

Etninė kultūra ir švietimas

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme nurodoma, kad tautinė savimonė yra svarbus valstybingumo garantas, apibrėžiama tautos ir valstybingumo samprata, aptariamas tautos ir valstybės institucijų vaidmuo agresijos atveju, nemaža dėmesio skiriama mažumų kultūros apsaugai. Tačiau minėtas įstatymas nenumato tautos sukurtų etninės kultūros vertybių apsaugos mechanizmo. Etninės kultūros globos taryba Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto prašymu pateikė pasiūlymus Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui tobulinti. Vienas iš tų pasiūlymų - atsižvelgti į Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo preambulės nuostatą, kurioje sakoma, kad „etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir jos tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas“. Nepriklausoma demokratinė Lietuvos valstybė privalo užtikrinti saugų tautos gyvavimą ir savitą bei laisvą jos raidą, o valstybės sukurta saugumo sistema turi tapti tautos siekių bei demokratinės raidos užtikrinimo garantu.

Analizuodami švietimo sistemą ir ją reglamentuojančius teisės aktus, pasigendame tautinės mokyklos koncepcijos bei Etninės kultūros įstatyme įtvirtintų nuostatų. Švietimo sistemoje vis dažniau pastebime rinkos ekonomikos reiškinius. Naujame švietimo įstatymo projekte ir jį lydinčioje koncepcijoje demokratiniai principai, humanizmo idėjos bei bendražmogiškosios kultūros vertybės iš esmės keičiamos rinkos ekonomikos, paslaugų teikėjų ir paslaugų vartotojų sąvokomis. Tarp projekte nurodytų teisės aktų, reglamentuojančių švietimą, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas net nepaminėtas, nors visas šio įstatymo 9 straipsnis sukurtas etninės kultūros ugdymui švietimo sistemoje užtikrinti.

Kartais Lietuvos visuomenė yra klaidinama, esą Europos Sąjunga reikalauja pritaikyti švietimo ir ugdymo sistemą rinkos ekonomikos modeliui. Tačiau taip nėra. Europos Sąjungos sutarties 126 straipsnyje teigiama: „Europos bendrija prie švietimo lygio kėlimo prisideda skatindama valstybių-narių bendradarbiavimą ir prireikus paremdama jų veiksmus bei imdamasi papildomų veiksmų, kartu visiškai pripažindama valstybių narių atsakomybę už mokymo turinį ir švietimo sistemų organizavimą ir gerbdama jų kultūrų bei kalbų įvairovę“ (Europos Sąjunga, Steigimo dokumentų rinkinys,

1998). Valstybėms-narėms suteikta visiška laisvė formuoti ir kurti švietimo sistemą, apspręsti mokymo turinį. Todėl derėtų siekti, kad švietimo ir ugdymo sistemą reglamentuojančiuose teisės aktuose būtų išlaikyti ir įtvirtinti pamatiniai principai - humanizmas, demokratiškumas ir tautiškumas, kad etninė kultūra būtų integruojama į visų lygių švietimo ir ugdymo institucijas, ribojant rinkos santykių skverbimąsi į šią sritį.

Kitas svarbus aspektas įtvirtinant etninės kultūros teisės pagrindus - sudaryti palankias sąlygas gyvajai etninės kultūros tradicijai plėtoti, tradiciniams amatams bei verslams gaivinti ir puoselėti. Derėtų sukurti lanksčią mokesčių sistemą, licencijavimo ir patentų išdavimo tvarką, kurioje būtų įtvirtinti tradicinių dailiųjų amatų plėtos mechanizmai, apsaugantys šią itin jautrią smulkios ir vidutinio verslo sritį. Priimant naują PVM įstatymą būtina išlaikyti tradicinių amatų ir verslų plėtrai palankią PVM taikymo sistemą, kuri atitiktų Europos Sąjungos rekomendacijų „Dėl menininkų statuso“, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų bei Autorinių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatas.

Dvigubi regionų standartai

Lietuvos regioninė politika ir teritorinis-administracinis Lietuvos suskirstymas yra vienas iš opesnių nūdienos klausimų. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme yra apibrėžta etnografinio regiono sąvoka: „Etnografinis regionas - istoriškai susiformavusi teritorijos dalis, kurioje išlaikyta savita tarmė, tradicijos ir papročiai, integruotas baltų genčių palikimas“. Dažnai sakoma, kad etnografiniai regionai ir juose susiklosčiusios istorinės-etnokultūrinės tradicijos neturi nieko bendro su teritoriniu-administraciniu Lietuvos suskirstymu. Neiginčijant išsakyti minčių būtina pastebėti, kad regiono išskyrimo kriterijai gali būti įvairūs. Tačiau būtų sunku pagrįsti, kokiais kriterijais remiantis buvo atliktas teritorinis-administracinis Lietuvos suskirstymas. Akivaizdu, kad, skirstant valstybės teritoriją į administracinius vienetus, nebuvo atsižvelgta nei į krašto istorines bei etnokultūrinės tradicijas, nei į Europos valstybių patirtį, nei į vieną iš pagrindinių kriterijų išskiriant regioną - istorinį-kultūrinį aspektą.

2000 m. liepos mėn. priimtame Regioninės plėtos įstatyme, regiono sąvokos apibrėžimas nesuderintas su Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme pateikta etnografinio regiono sąvoka ir jai iš dalies prieštarauja. Dėl Lietuvos teisinėje bazėje įtvirtintų regiono sąvokų neatitikimo Europos teisei atsirado nemaža painiava politinėje bei viešojo administravimo sistemoje. Lietuva Europos Sąjungoje traktuojama kaip vienas regionas, o pagal Lietuvos įstatymus Lietuvoje esą dešimt regionų.

Etninės kultūros valstybinės globos teisiniai pagrindai, įtvirtinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme, apima ir etninį kalbos savitumą. Įgyvendinant minėto įstatymo nuostatas buvo sukurta Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001-2010 metų programa ir patvirtinta vietovardžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarka.

Tačiau neseniai priimtame naujame Civiliniame kodekse

naudojama terminija nėra lietuviška. Įgyvendinant svetimžodžių keitimą lietuviškais atitikmenimis tvarką, būtina paspartinti ir kompiuterinių programų lituanizavimą.

Gyvoji tradicija ir paveldas

Etninės kultūros gyvosios tradicijos plėtrai užtikrinti būtina ir Turizmo įstatymo nuostatas suderinti su Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatomis. Organizuojant turistinius maršrutus bei poilsį reikia sukurti sistemą, pagal kurią į turistinius maršrutus būtų įtraukti gyvieji etninės kultūros židiniai, etnografiniai kaimai, kad turistai būtų supažindinami su nacionaliniu kraštovaizdžiu, lietuvių nacionalinės virtuvės bei kitais etninės kultūros elementais. Būtent tai turėtų atsispindėti Turizmo įstatyme bei Etninės kultūros globos tarybos ir kitų suinteresuotų institucijų rengiamose Valstybinės etnografinių kaimų išlikimo bei Etninės kultūros plėtros programoje.

Siekiant atgaivinti tradicinės šventės, būtina peržiūrėti valstybines šventes bei atmintinas dienas reglamentuojančius teisės aktus ir įtraukti į įstatymuose nurodytus sąrašus tokias tradicinės šventes kaip Kūčios, Vėlinės, kurios mūsų krašte turi gilią kultūrinę tradiciją.

Ne mažiau svarbus ir etninės kultūros paveldas. Nors turime kelis kultūros vertybes reglamentuojančius teisės aktus, kuriuose numatyta materialinių kultūros vertybių apsaugos sistema, tačiau dvasinės kultūros paveldas apskritai tebėra neapibrėžtas ir nereglamentuotas, kultūros vertybių sąvokos apibrėžimas neapima materialia forma užfiksuotų dvasinių kultūros vertybių. Etninės kultūros vertybės, sukauptos mokslo įstaigose, tokiose kaip Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ar Lietuvos muzikos akademija, neturi nei kultūros vertybės, nei archyvinės medžiagos statuso, nes teisės aktai jų nereglamentuoja, o jas kaupiančių institucijų padaliniai neturi archyvo įstaigos statuso.

Apžvelgiau tik keletą, mano manymu, svarbesnių Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktų, kuriuose įtvirtinti etninės kultūros teisės pagrindai. Akivaizdu, kad minėtuose teisės aktuose suformuota etninės kultūros globos teisės pagrindų sistema sudaro galimybes tolesnei etninės kultūros raidai bei gyvosios tradicijos plėtrai, pasirenkant priemones ir būdus bei institucijų sistemą, padedančią koordinuoti valstybės ir visuomenės pastangas išsaugoti etninę kultūrą, jos gyvąją tradiciją, tautinę savimonę bei tautinį tapatumą.

Etninė kultūra, jos gyvoji tradicija yra itin jautri dvasinės kultūros sritis, todėl svarbu, kad etninės kultūros valstybinės globos teisės sistema užtikrintų laisvą jos plėtrą, teisingą jos suvokimą, kad etninė kultūra nebūtų sutapatinta vien su paveldu, o tautinė savimonė - su praeitimi, kad ji būtų suvokiama kaip visuma, jungianti savyje praeitį, dabartį ir ateitį.

Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė 2002 02 16

ŠVIETIMO KLAUSIMAI

Didelį susirūpinimą Tarybai kelia etninės kultūros dėstymas mokyklose, silpnėja moksleivių tautinė savimone, o kai kuriose mokymo įstaigose siaurinama su etnine kultūra susijusių dalykų dėstymo apimtis. Tad principinę svarbą turi ir padėties analizė, atlikta Vilniaus miesto „Genio“ pradinėje mokykloje. Ši padėtis būdinga ir kitoms Lietuvos mokykloms.

Švietimo ir mokslo ministrui
p. Algirdui Monkevičiui 2002-07-29

DĖL ETNINĖS KULTŪROS DĖSTYMO

Etninės kultūros globos tarybos Švietimo ir mokslo ekspertų komisija (pirmininkė dr. doc. I. Čepienė) išnagrinėjo Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos 2002-06-12 Nr. 01-16-70 raštą dėl etninės kultūros ir 2001 05 24 Nr. 11-06-100 Švietimo ir mokslo ministerijos Ikmokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėjos Gražinos Šeibokienės pasirašytą raštą, kuriame išreikštas nepatarimas Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos bendruomenės prašymui leisti dėstyti etninę kultūrą kaip atskirą dalyką tam panaudojant dalį muzikos ir choreografijos valandų.

Suvokdami iškelto problemos aktualumą bei sudėtingumą, manytume, kad visuomenės poreikių tenkinimas yra pirmasis mokyklos uždavinys. Tačiau, tenkindama visuomenės poreikius, mokykla neturi nutolti nuo Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintų bendrojo lavinimo programų. Būtina pastebėti ir tai, kad asmens vertybinių nuostatų formavimas, sąlygų pažinti tautos sukurtas etninės kultūros vertybes sudarymas taip pat yra mokyklos prioritetas, įtvirtintas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatose. Atsižvelgdama į tai, kad papildomo ugdymo valandų skaičiaus mokyklose nepakanka, kad mokytojų pasirengimo lygis integruoti etninę kultūrą į kitų dalykų turinį daugeliu atvejų yra menkas, Vilniaus „Genio“ pradinės mokyklos bendruomenė rado savitą šios problemos sprendimo būdą - nuo 1994 m. mokykloje etninė kultūra dėstoma skiriant dalį muzikos ir choreografijos valandų. Mokyklos turima praktika parodė, kad taip galima suderinti muzikinį lavinimą su etninės kultūros gilesniu pažinimu. Manytume, kad mokyklos pasirinkimą padiktavo tėvų ir vaikų noras pažinti savo tautos kultūros ištakas, etninę kultūrą kaip visumą, savyje jungiančią praeitį, dabartį ir ateitį. Toks susistemintas žinių apie etninę kultūrą pateikimas pradinukams turėtų būti visokeriopaip skatinamas ir palaikomas. Tai nebūtina daryti tik muzikos dalyko sąskaita. Mokykla, atsižvelgdama į visuomenės poreikius, turėtų suteikti daugiau kūrybinės laisvės mokytojui ir kartu prisiišti atsakomybę už būtinų ir privalomų žinių perteikimą švietimo įstaigoje.

Prašytume dar kartą kruopščiai išnagrinėti pateiktą mokyklos bendruomenės prašymą ir eksperimento tvarka leisti Vil-

niaus „Genio“ pradinei mokyklai dėstyti etninę kultūrą kaip atskirą dalyką. Prašome informuoti Tarybą ir Vilniaus „Genio“ pradinę mokyklą apie priimtus sprendimus.

Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė

Etninės kultūros globos tarybai 2002 11 26

DĖL ETNINĖS KULTŪROS

Vilniaus „Genio“ pradinė mokykla nuoširdžiai dėkoja Etninės kultūros globos tarybai, jos pirmininko pavaduotojai p. V. Kondratienei už ilgalaikę pagalbą bendradarbiaujant su Švietimo ir mokslo ministerija etninio ugdymo klausimais. Jums tarpininkaujant bendrų pastangų dėka buvo atsižvelgta į mokyklos bendruomenės poreikius ir eksperimento tvarka etninę kultūrą leista įtraukti į mokymo planus dėstyti atskiru dalyku.

Mokyklos direktorė
Etninės kultūros mokytoja

Stasė Vėbrienė
Rūta Piekurienė

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai susipažino su Etninės kultūros ugdymo programos „Tėviškės metai“ (autorės - O. Verseckienė, doc. G. Jacėnaitė ir dr.G. Kirdienė) pataisytu programos projekto variantu. (Pastabas dėl pirmojo varianto žr. „Etninė kultūra - 2001“, p. 37-38). Galima pripažinti, kad pateiktas dokumentas yra pastebimai patobulintas, atsižvelgta į daugelį Etninės kultūros globos tarybos Švietimo ir mokslo komisijos pateiktų pastabų ir pasiūlymų. Taryba pritarė pateiktam programos projektui su pastabomis.

DĖL ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO PROGRAMOS „TĒVIŠKĒS METAI“

1. Būtų tikslinga programos pratarmę jungti su įvadu. Jame reikėtų aiškiau aptarti mintį apie tautinės savasties ugdymą, be kurio, anot autorių, yra nepilnavertis inkultūracijos procesas (šiuo atveju netinka naudoti inkultūracijos sampratos). Pageidautina trumpai aptarti Etninės kultūros ugdymo programos sąsajas su kitais dėstomais dalykais (istorija, gimtąja kalba, dailė, muzika). Taip pat pageidautina nurodyti didaktines nuostatas, kuriomis siūloma vadovautis įgyvendinant parengtą programą.

2. Analizuojant programą turinio aspektu pastebėta, kad jos rengėjai ugdymo turinį labiau orientuoja į kultūros paveldo pažinimą, mažiau etninę kultūrą pateikdami kaip gyvąją tradiciją ir jos raiškos tęstinumą. Tokia tendencija reikalauja paaškinimo programos įvade.

Mokomės austi... Festivalis „Saulytė“, 2000. Sauliaus Gudo nuotr.

3. Nereikėtų apsiriboti vien seniausia - apeigų, švenčių ir mitologijos - interpretacija, nes lietuvių etninėje kultūroje ikirikščioniškoji ir krikščioniškoji tradicijos yra neatskiriamai susijusios. Tai padėtų giliau pažinti tradicinės kultūros slėpinių įvairovę, sąsajas tarp praeities ir dabarties, ugdyti toleranciją.

4. Pageidautina, kur yra įmanoma, neapsiriboti vien savo krašto etnine kultūra, bet palyginti ją su kaimyninių tautų tradicijomis ir tuo būdu atskleisti jos savitumą.

5. Kai kurie etninės kultūros ugdymo siekiai (uždaviniai), pateikti atskirai kiekvienai klasei, atitinka bendrus programos tikslus. Todėl kyla abejonės, ar tikslinga juos priskirti tam tikram ugdymo koncentrai. Programos autoriams derėtų ugdymo siekius, skirtus kiekvienai klasei, labiau praritinti prie atitinkamos klasės ugdymo turinio.

6. Pageidautina prie augalų simbolikos aptarti ir rugio bei lino simboliką, o prie šeimos apeigų nepamiršti protėvių kulto.

7. Programos autoriams siūloma atkreipti dėmesį ir į kai kurių siekių bei įgytų žinių formuluotes. Kyla abejonė dėl jų prasmingumo ir tikslingumo. Antai nurodyta, kad 6 klasės mokiniai turėtų „pažinti medžius, augančius prie savo sodybos, namo, vaizduojamus kaip Pasaulio (Gyvybės) medžius“ 9 klasėje - „sudaryti kūdikio vardyną aprašą, improvizuoti atskirus vardynų fragmentus“, 10 klasėje - „suprasiti, kaip dirba etnologai, kuria teorijas“, „suvokti etninės kultūros santykį su kitomis pažinimo formomis“ (ar etninės kultūra - viena iš pažinimo formų?).

8. Tikslinga būtų peržiūrėti rekomenduojamos literatūros sąrašą, jį išskaidyti pagal atskiras temas, atskirti teorinius darbus nuo liaudies kūrybos (tautosakos) rinkinių.

9. Siūloma programoje ištaisyti kalbos stiliaus nesklaidumus.

Tarybos ekspertai priėjo vieningos išvados, kad naujoji Etninės kultūros ugdymo programa „Tėviškės metai“ iš esmės yra vertintina teigiamai ir kad ją galima būtų pateikti tvirtinti Švietimo ir mokslo ministerijai, prieš tai padarius tam fikrus pataisymus.

Programą vertino Tarybos ekspertai: doc. dr. Rimantas Astrauskas, doc. dr. Irena Čepienė, doc. dr. Krescencijus Stoškus, dr. Dalia Urbanavičienė ir Ramunė Vėliuvienė.

2002 12 30

Tarybos ekspertai dr. Irena Čepienė, dr. Vygandas Čaplikas ir Virginija Kondratienė išanalizavo Alytaus m. darželio – pradinės mokyklos bendruomenės „Sakalėlis“ Tarybai adresuotą raštą, apsilankė minėtoje įstaigoje, susitiko su Alytaus m. meru bei susipažino su savivaldybės administracijos parengtu projektu pertvarkyti darželį – pradinę mokyklą „Sakalėlis“ ir kitas ikimokyklinio bei pradinio ugdymo įstaigas. Projekto esmė – išspręsti minėtose įstaigose pamainingumo klausimus, siekiant sudaryti geresnes mokymo sąlygas bei pertvarkyti darželį – pradinę mokyklą „Sakalėlis“ į pradinę mokyklą,

siekiant darželinukų grupes perkelti į kitus darželius.

Beje, apie kylančius pavojus, kad pertvarkius „Sakalėlį“ gali būti panaikinta pasirinkta etninės kultūros pakraipa, Tarybos ekspertai rašė dar 2001 m. kovo mėn. 20 d. ir gavo Alytaus miesto mero patikinimus, jog „įstaigos statusas nekeičiamas“ (žr. „Etninė kultūra – 2001“, p. 27). Deja, šie pažadai neištesėti, todėl tenka grįžti prie šio klausimo, kadangi jis turi principinę reikšmę ugdant jaunosios kartos tautinę savimonę.

DĖL ALYTAUS MIESTO ADMINISTRACIJOS SIŪLYMO PERTVARKYTI DARŽELĮ – PRADINĘ MOKYKLĄ „SAKALĖLIS“

Tarybos ekspertai negali vertinti Alytaus m. mero bei administracijos siūlomo projekto ekonominės naudos ar švietimo tinklo pertvarkymo efektyvumo.

Tarybos tikslas - užtikrinti etninės kultūros valstybinę globą bei prireikus suteikti paramą etninės kultūros objektui bei subjektams. „Sakalėlis“ priskirtinas etninės kultūros objektui, nes minėta įstaiga dirba vadovaudamasi etninės kultūros kryptingu ugdymu bei tradicinių vertybinių nuostatų puoselėjimu. Ilgametė pedagogų kolektyvo darbo patirtis leido įstaigoje sukurti savitą etninės kultūros integravimo metodiką, tenkinančią mokyklos bendruomenės poreikius. Apie tai byloja ir didelis ugdytinių skaičius įstaigoje. „Sakalėlio“ pertvarkymas į pradinę mokyklą, įsteigus jame dvylika klasių, iš kurių tik keturios būtų etninės kultūros krypties, negarantuotų etninės kultūros ugdymo tęstinumo nuo darželio iki pagrindinės mokyklos bei paties etninės kultūros objekto gyvybingumo išsaugojimo.

Pasiūlymai:

1. Siūlytume gerbiamiems Alytaus m. tarybos nariams bei Alytaus m. merui, vykdant švietimo įstaigų pertvarkymą ir priimant sprendimą, atsižvelgti į Vietos savivaldos įstatymo 7 straipsnio 10-ąjį punktą, kuriame suformuluota viena iš savivaldybių funkcijų: *gyventojų bendrosios kultūros ugdymas ir etnokultūros puoselėjimas (muziejų, teatrų bei kitų kultūros įstaigų steigimas ir jų veiklos priežiūra), savivaldybių viešųjų bibliotekų steigimas ir jų veiklos priežiūra*; į 21 straipsnio 19-ąjį punktą, kuriame įvardinti merui ir jo pavaduotojui suteikti įgaliojimai: *rūpintis gyventojų bendrosios kultūros ugdymu, etnokultūros puoselėjimu, nekilnojamųjų kultūros vertybių apsauga*; į Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 6-ąjį punktą, kuriame išskirtas vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių: *ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą*; į 5 straipsnio 1 dalies 5-ąjį punktą, kuriuo vietos savivaldos institucijos įvardijamos kaip vienos iš etninės kultūros valstybinę globą užtikrinančių institucijų, ir 2 dalies 5-ąjį punktą, kuriame pažymėta, kad savivaldybės rūpinasi vietos etninės kultūros išsaugojimu ir stiprinimu, išlaiko esamas ir (ar) steigia naujas etninės kultūros globai reikalingas institucijas ar padalinius, darbuotojų etatus, organizuoja etninės kultūros verty-

bių rinkimą, fiksavimą bei tyrinėjimą, bendradarbiaudamos su šalies mokslinio tyrimo ir metodinėmis institucijomis bei organizacijomis; į 9 straipsnio 1 dalies 1-ąjį punktą, kurioje sakoma, kad *švietimo ir mokslo ministerija bei jos valdymo sričiai priskirtos institucijos, norėdamos užtikrinti etninės kultūros perteikimą ir puoselėjimą formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje, integruoja etninę kultūrą į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas*; bei į pateiktą Etninės kultūros globos tarybos ekspertų išvadą ir pasiūlymus.

2. Siekiant išvengti „Sakalėlio“ bei kitų įstaigų bendruomenių supriešinimo, siūlytume švietimo įstaigų pertvarkymo projektą tobulinti.

2002 04 19

REGIONINĖ POLITIKA

Lietuvai žengiant į Europos Sąjungą vis didesnę reikšmę įgauna plėtros planai, kurių pagrindu būtų įmanoma tikėtis ženklios paramos iš ES struktūrinių fondų. Tad kiekvienai apskrčiai ar regionui būtų pravartu atsižvelgti į būdingus trūkumus sudarant tokius planus, kad jie būtų parengti kvalifikuotai ir atitiktų visus keliamus reikalavimus.

DĖL ALYTAUS APSKRITIES REGIONINĖS PLĖTROS PLANO VERTINIMO

Alytaus apskrities regioninės plėtros planą parengė Alytaus apskrities viršrinko administracija (AAVA), pritraukiant savivaldybių, įvairių verslo sričių specialistus, taip pat ir visuomeninių organizacijų atstovus. Atsižvelgiant, kad planas pradėtas rengti 1999 metais, o strateginė dalis nukreipta į 2005 m., galima teigti, kad nauja regioninio planavimo priemonė - būtinas dokumentas įgyvendinant Alytaus regiono plėtrą per numatomą laikotarpį.

Daugumą tokio pobūdžio planų, jų vidinę sandarą sudaro: bendra regiono apžvalga, esamos padėties analizė bei vertinimas ir planinė ateities plėtros, arba strateginė, dalis. Šiuo požiūriu, toks yra ir Alytaus apskrities regioninės plėtros planas, jo turinio pagrindinės dalys. Atskirose dalyse pateikiama nemažai rodiklių, analitinės medžiagos, tokios kaip SWOT analizė, regiono prioritetinių tikslų vertinimas, taip pat ir detalios priemonės bei būtini veiksmai jiems įgyvendinti.

Tačiau gilinantį į atskiras plano turinio arba struktūrines dalis detalčiau, negalima nepastebėti esminių trūkumų. Svarbesni šie:

1. Po bendros Alytaus regiono apžvalgos turėjo sekti šio regiono prioritetų išskyrimas, jų analizė bei vertinimas. Iš pateiktos regiono bendros apžvalgos jau savaime susidaro vaizdas, kad šiame regione prioritetais turėtų būti miškų ūkis, turizmas, pramonė, atskirų žemės ūkio šakų plėtojimas, maistinių gamtos gėrybių (grybų, uogų) apdorojimas, kultūra. Be reikiamos

mo regiono prioritetų įvertinimo sunku teisingai suformuoti ateities problemas, strateginius uždavinius.

2. Alytaus apskrities regioninės plėtros plane nustatyti prioritetai, ypač tokie kaip regiono įvaizdžio formavimas, verslo aplinkos vystymas, žmogiškųjų resursų plėtra ir pan., kelia abejonės, nes tai tėra tik palankios sąlygos ir aplinkybės, kurios gali daugiau ar mažiau aktyvinti šio krašto ekonomikos plėtrą. Be abejojimo, turi būti analizuojamos teritorijos sritys, resursai, kurių pagrindu galima sėkmingai plėtoti ūkį ir kultūrą. Jei plano sudarytojai būtų susipažinę su kelių ES regionų plėtros planais, to būtų išvengta, prioritetais būtų nustatytos aiškios, konkrečios, didžia dalimi vietos resursais grindžiamos ir plėtros galią užtikrinančios sritys. Ekonomiškai atsiliekantiems kraštams, toks yra ir Alytaus regionas, aiškus prioritetų išskyrimas bei įvertinimas būtinas, nes nuo to priklausys ES struktūrinių fondų pagalba.

3. Jau teko susipažinti ir vertinti ne vienos apskrities regioninės plėtros planą, visur kartojasi tas pats trūkumas - eliminuojama kultūra. Alytaus apskrities regioninės plėtros plane taip pat neraiškiai kultūros įstaigų, jų analizės, vertinimo ir reikšmės regioninės bendruomenės gyvenime. Vėl tenka akcentuoti ES valstybių patirtį, nes po Maastrichto sutarties, kurioje kultūra vertinama kaip prioritetinė šios organizacijos veiklos kryptis, ypač akcentuojant valstybių identiteto išsaugojimą, žymiai pasikeitė ir regioninis planavimas. Dabar į regionų planus įtraukiama ir kultūros dalis, priemonės, kurios užtikrina identiteto išsaugojimą, jo sustiprinimą bei plėtrą. Be kultūros įstaigų, jų deramo funkcionavimo neįmanoma plėtoti ir tokios strateginės paslaugų bei verslo srities kaip turizmas. Alytaus regionui, kaip ir visai Dzūkijai, turinčiai unikalią gamtą, gausų etnokultūrinį paveldą, tai itin aktualu.

4. Dabartiniame regioniniame planavime vis labiau akcentuojamos ir mokymo bei mokslo įstaigos, jų reikšmė kultūrai ir ūkiui. Visi pilnaverčiai regionai siekia turėti ne tik aukštesniojo, bet ir aukštojo mokslo įstaigas, savo mokslinių tyrimų bazę. Kai kurie net ir nedideli ES regionai jau sugebėjo įsisteigti ne tik po vieną ar kelias aukštąsias mokyklas, bet ir sukurti savojo regiono mokslo sistemą, kurios pagrindą sudaro: universitetas, politechnikos institutas ir konservatorija. Tokiu būdu galima įsigyti išsilavinimą vietoje - regione, o tai žymiai sumažina tokių specialistų netektį. Lietuvos sąlygomis tai dabar sprendžiama nelengvai, bet Alytaus regione aukštojo mokslo įstaiga turėtų būti kaip pirmasis strateginis, nepakeičiamas uždavinys. Be aukštojo mokslo regionai vertinami kaip esantys be intelektinio potencialo, be aukštesnio lygmens protinės veiklos centro.

5. Alytaus apskrities regioninės plėtros plane pateikiama daug įvairių kiekybės išraiškos rodiklių, bet jie tampa tik gerais norais ir nieko tiksliai bei konkrečiai neįpareigoja. Pvz., 3.1. Skatinti inovacinę veiklą. 4.1. Skatinti tarptautinių standartų diegimą. 6.7. Skatinti vietinių išteklių panaudojimą. 7.3. Sukurti šiuolaikinę pramogų industriją. 10.4. Parengti integruotą kaimo ir miesto turizmo programą ir pan. Nenurodant konkrečiai, kas, kada, kokiomis lėšomis tas priemonės turi įgyvendinti, viskas taip ir liks popieriuje arba, pasibaigus

planiniam periodui, vėl bus perkelta į kitą plėtros planą. Tą jau sutikdavome sovietiniuose planuose, kai taip buvo kuriama iliuzorinė, niekad nepasiekiamą realybę.

6. Regioninės plėtros planas turi atspindėti realias regiono galimybes, jis neturėtų būti labai smulkmeniškąs, bet apimti svarbiausius, visą regiono bendrųjų dominančius dalykus. Ypač svarbu nurodyti, kaip bus plėtojamos prioritetinės sritys, kas čia vyks nauja, kaip per planinį laikotarpį pasikeis darbo vietų skaičiaus rodikliai, koku mastu sumažės bedarbių, kokie poslinkiai įvyks investicijų politikoje. Svarbūs yra ir BVP rodiklių skaičiavimai, jų gretinimas su ES šalių rodikliais, nes nuo to priklauso pagalbos mastas iš regioninių struktūrinių fondų, kuri vykdoma pagal I-ą tikslinę programą. Plane neturėtų būti apeiti ir regiono biudžeto klausimai, prekių importo ir eksporto rodikliai. Iš pateiktos plane medžiagos sunku susidaryti vaizdą, kokie pokyčiai paminėtų rodiklių atžvilgiu įvyks Alytaus regione planinio laikotarpio pabaigoje, t.y. 2005 m. Plano paskutinis skyrelis - monitoringas daugiau panašus į metodinės medžiagos šiuo klausimu išdėstymą, negu į konkrečių programų jam įgyvendinti Alytaus regione.

7. Atsižvelgiant į tai, kad Alytaus regioninės plėtros planui

būdingi panašūs trūkumai, kaip ir kitų šalies apskričių planams, EKG T kaip LR Seimo ekspertinė ir patariamoji institucija turėtų informuoti apie tai atsakingas įstaigas, kad šioje srityje įvyktų esminis kokybinis posūkis, kad mūsų regioninis planavimas neatsiliktų nuo ES regionų, nes netrukus būsime šios organizacijos nare. Svarbiausia, kaip rodo neseniai įstojusį į šią organizaciją valstybių patirtis, kad jos dar iki įstojimo priderindavo šiuos savo planus metodiniu, laiko intervalų ir struktūros požiūriais prie ES regioninio planavimo praktikos. Be to, EKG T taip pat galėtų čia daug padaryti: etnografinių kaimų išsaugojimo, etninės kultūros plėtros ir kt. programos galėtų tapti regioninių planų atitinkama dalimi.

Tarybos ekspertas
dr. Vygas Čaplikas

2002 06 21

1992 metais susibūręs Puvočių kaimo (Varėnos r.) etnografinis ansamblis. Vytauto Musteikio nuotr.

GYVOJI TRADICIJA

TRADICINIŲ DAILIŲJŲ AMATŲ BŪKLĖ

Nagrindami dešimties metų patirtį Lietuvoje sudarant sąlygas dailiesiems amatams ir jų dalyviams, pastebime, kad kinta socialinė, teisinė, ekonominė bei kultūrinė aplinka. Miesto žmogus aktyviai prisitaiko prie naujų sąlygų, o rajonuose, kaimuose, vienkiauose yra kitaip.

Besikuriančios rinkos sistema ir dėsniams prigiję ne iš karto. Ūkyje gyvenančio žmogaus būtis reglamentavimas yra lėtas ir nelengvas procesas. Šiuo metu esame esminio pokyčio kryžkelėje - atsivers vieningos Europos erdvė ir rinka. Lietuvos ir kitų panašių valstybių stojimo į ES derybų metu išryškėję sunkumai žemės ūkio klausimais, netiesiogiai, bet liečia ir amatus. Amžių bėgyje dailieji amatai, verslai gyvavo šalia, kartu su žemės ūkio tvarkymu. Likęs nuo žemės ūkio darbų laikas buvo aukojamas verslui, amatui. Iš kartos į kartą perduodami įgūdžiai ilgą laiką buvo vienintelis kvalifikacijos kėlimo būdas, o nuo jo priklausė ir kokybė. Amato pasirinkimą dažnai sąlygoja vietoje esamos žaliavos, komunikacijų lygis.

Dabartiniame etape norint valstybiniu mastu skatinti dailiųjų amatų verslininkystę daugeliu atvejų reikia atkurti konkrečiai vietai ar etnoregionui būdingus tradicinius amatus. Žemės ūkio veikla praranda ankstesnį mastą, todėl europologizacijos procese ši tendencija tik didės. Turi būti sukurta amatų produkcijos protegavimo sistema (marketingas), apimantis ne tik Lietuvą, bet ir nukreiptas į ES valstybes, susietas su turizmu.

Ikarinėje Lietuvoje yra buvę ne vienas mėginimas valstybiniu mastu įtakoti dailiųjų tradicinių amatų būvį. Per dešimtmečius iki 1940 metų buvo pasiekti labai ženklaus rezultatai. Reikšminga buvo aiški valstybės pozicija, sutelktos intelektualinės ir organizacinės pajėgos. Pokario laikotarpiu dalį šių funkcijų perėmė Lietuvos tautodailininkų sąjunga. Šalia ūkinių, organizacinių svertų nepamirštama ir kokybė. Tai ypač svarbus šiuolaikinis aspektas. Rinka kartais verčia amatininką nutolti nuo estetinių, autochtoninių, etnokultūrinių tradicijų. Šį rezultatą galime konstatuoti remdamiesi pastarojo dešimtmečio stebėjimais. Vartotojiškas-vertelgiškas, beskonis-kičinis požiūris gali išplisti nerodant aktyvumo valstybei, nesudarant sąlygų pasireikšti specialistams žinovams, šioje srityje veikiančiom, kultūrinėms švietimo organizacijoms.

Tradicinių dailiųjų amatų išsaugojimo etnokultūrinuose regionuose metodai paruošiamajame etape būtų šie:

1. Informacijos apie žmones ir veiklos sąlygas rinkimas, kaupimas.
2. Duomenų apie objekto sudedamąsias dalis sisteminimas.
3. Dalinių rezultatų apibūdinimas, jų analizė.
4. Išvados - amatų būklės įvertinimas.

Norint, kad programa neatitrūktų nuo gyvenimiškos realybės, reikia tęsti verslininkystės, amatų būklės stebėjimą, t.y. vykdyti monitoringą. Tradicinių dailiųjų amatų išsaugojimas -

tai informacijos populiarinimas ir skleidimas, aktualizuojančių renginių organizavimas. Tai turėtų apimti praktinę ir teorinę veiklos dalį. Meistrams privalu organizuoti kūrybinius, teorinius seminarus, simpoziumus. Tokia veikla yra tarsi kvalifikacijos kėlimo forma. Būdami kartu, bendraudami kūrėjai dalinasi technologinėmis žiniomis, patyrimu, amato gudrybėmis. Būtina pabrėžti dvejopą veikimo kryptį:

1. Tik konkretaus regiono atstovų renginiai.
  2. Tarptautiniai ar tarpregioniniai seminarai.
- Pirmųjų tikslas yra gilinti etnoregionui būdingų tradicijų bruožus. Antrųjų - sąmoningai pabrėžti kiekvieno regiono atstovų ypatumus, išskirtinumą. Abiem atvejais meistrui lengviau suvokti save, vertinti savo pasiekimus ir numatyti veiklos gaires, nenuklystant į nereikalingus eksperimentus ar kitokio pobūdžio klyskelius, reikalaujančius materialinių ir laiko sąnaudų.

Visuomenės švietimas vykdomas organizuojant įvairiausio lygio amatų dienas, šventes regionuose, kaimuose ar miestuose. Šioje sferoje yra tradicijos, kurias suvokia visuomenė. Reikia naudotis sukaupu patyrimu ir kompetentingai jas tęsti. Dažnas naujokas amatu susižavė demonstruojant jį per tradicines šventes. Tobulėjimo kelyje lemtingas yra ir mokslo-švietimo sistemos nuoseklumas. Jaunimui taip pat kaip ir suaugusiems turi būti prieinamas žinių siekimas. Švietimo programose turi būti suderinti kertiniai tradicijų elementai su kūrybinėmis inovacijomis. Aktualaus šiuolaikiškumo atsiradimas turi būti autentiškas, tikroviškas, natūralus, nenutolęs nuo turinio ar formalus.

Gyvenimas parodė, kad einant šiuo laisvo pasirinkimo keliu tradiciniuose dailiuosiuose amatuose įprastos formos įgauna naują kokybę ir naują paskirtį.

Programos tikslas turėtų būti - **išsaugojimas:**

- 1) amatų įvairovės,
- 2) regioninės amatų priklausomybės,
- 3) gyvybingų ir visuomenės poreikius atitinkančių apimčių,
- 4) tautinio identiteto reikšmingumo,
- 5) archaiškumo ir autentiškumo.

Lietuvių etninės kultūros plėtros programos tikslai išsaugant tradicinius dailiuosius amatus:

1. Sąlygų amatams egzistuoti sudarymas;
2. Priemonių bei vykdytojų parinkimas.

Tikslai gali būti pasiekiami esant **šioms aplinkybėms:**

- 1) nustatytus veiklos principus,
- 2) apibrėžtus apimtis,
- 3) numatytus veiksmus,
- 4) apskaičiuotus išlaidų poreikius,
- 5) esant aukštam kompetencijos ir kvalifikacijos lygiui,
- 6) sudarant juridines sąlygas egzistuoti ir vystytis amatams,
- 7) suteikus finansinę paramą tradicinių amatų populiarinimui visuomenėje,
- 8) sutelkus visapusišką paramą.

Šiandieninę tradicinių dailiųjų amatų būklę sąlygoja organizuojamų renginių vyksmo intensyvumas, geografinis pasi-

skirstymas. Renginių ir juose dalyvaujančių amatininkų pasiskirstymas regionuose yra netolygus. Reikėtų atlikti tyrimus ir išaiškinti priežastis, kodėl etnoregionų savimonė pasireiškia nevienodai. Priežastingumą pagrįsti vien tik socialinėmis, ekonominėmis bei kultūrinėmis sąlygomis yra permaža. Reikia iširti tęstinių tradicijų gyvybingumą, jų nykimo priežastis. Regionuose sukurta daug naujų darinių (pvz., nacionalinių parkų, akademių), kurių iniciatyva puoselėjant etnokultūrą, taip pat ir amatus, yra reikšminga. Daugelio vyksmų rezultatus galima bus vertinti po tam tikro laikotarpio, ar jie bus priimti visuomenės, ar jie bus gyvybingi.

Tarybos ekspertas
Jonas Rudzinskas

2002 10 31

ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

Taryba bei jos žiniasklaidos komisija ne kartą atkreipė Lietuvos radijo ir televizijos tarybos dėmesį, kad ji nevykdo Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 9 dalies nuostatos, kurioje nurodoma, kad „Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba, nustatydamą etninės kultūros laidų transliavimą (trukmę ir turinį), atsižvelgia į Etninės kultūros globos tarybos siūlymus“. Ypač Tarybai skaudu, kad LTV atsisakė „Etnokultūros rato“, vienintelės profesionaliai rengtos laidos, sudarančios galimybę pažinti ne tik praeitį, bet ir gyvąją tradiciją, besiplėtojančią šiuolaikinėmis formomis. Buvo kreiptasi raštu netgi į Seimo Pirmininką Artūrą Paulauską pažymint, kad LTV eteryje nuolat mažinamas laikas, skirtas etninei kultūrai, taip pat ignoruojami netgi tarptautinį skambesį turintys renginiai „Skamba skamba kankliai“, „Baltica“ ir kt.

Nors iki šiol LTV į Tarybos pasiūlymus beveik nereaguoja, ekspertai laikosi savo argumentuotos nuomonės.

DĖL ETNINĖS KULTŪROS TV LAIDŲ

Etninės kultūros globos tarybos Žiniasklaidos komisijos ekspertų posėdžiuose ne kartą buvo svarstoma LRT etnokultūros laidų problemos. Komisija yra pateikusi visą eilę siūlymų Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybai. Noriu priminti kai kuriuos svarbesnius siūlymus:

1. Reikia išsaugoti „Etnokultūros rato“ ir „Duokim garo“ TV laidas.

Kadangi yra ketinimų panaikinti „Etnokultūros rato“ laidą, noriu išdėstyti Žiniasklaidos komisijos nuomonę. „Etnokultūros ratas“ yra vienintelė profesionaliai rengiama laida, išreiškianti etnokultūros turtingumą ir vertę. Ši laida tam tikru laipsniu, informaciniame lygmenyje, įgyvendina Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą. „Etnokultūros ratas“ atitinka intelektualius šiuolaikinio lietuvių reika-

lavimus. Neabejotinai - laidos kokybę garantuoja patyrusios tikros etnokultūros laidų rengimo profesionalės Z.Kelmickaitė ir A.Kalinauskienė. Toks profesionalumas buvo pasiektas per daugelio darbo metų patirtį.

Laida populiarė ir tarp jaunimo. Tai patvirtina garsus jaunimo šiuolaikinės muzikos festivalis „Mėnuo Juodaragis“, kuriame vis dažniau skamba archajinė liaudies muzika. Jaunimo nuomone, lietuviškas folkloras atveria naujas kultūros perspektyvas.

„Duokim garo“ yra populiarė laida, atitinkanti tam tikro žiūrovų rato skonį. Etninės kultūros globos tarybos ekspertų nuomone, laidoje eksploatuojamas vien tik pramoginis, paviršutiniškas etninės kultūros klodas. Tačiau šioje laidoje nerasime šiuolaikinės kultūros tendencijų. Populiarioji laida neturi nei auklėjamosios, nei intelektualiosios vertės. Norom nenorom ji tik menkina mūsų etninės kultūros įvaizdį. Tačiau, kartoju, ji populiarė ir tenkina neišrankaus žiūrovo skonį. Priitariame „Duokim garo“ laidos tolimesniai gyvavimui.

2. „Etnokultūros ratas“ - tai laida, labiausiai tinkanti audiovizualinio palikimo turinimui. Ne trumpos informacijos ar pramoginės laidos, bet tokios „Etnokultūros rato“ teminės laidos turi išliekamąją vertę.

3. Regionų kultūros gilinimas, jos fiksavimas ir analizavimas - vėlgi „Etnokultūros rato“ kūrybinio darbo sritis, kurią reikia visom išgalėm remti.

Žiniasklaidos komisijos pirmininkas
Jonas Trinkūnas

2002 07 23

AUTENTIŠKOS LIETUVIŲ LIAUDIES MUZIKOS ĮRAŠAI LIETUVOS NACIONALINIO RADIO FONDUOSE

Tyrimas pagrįstas ekspertizės autoriaus 2002 m. gruodžio mėn. vykdyta lietuvių liaudies muzikos įrašų LRT fonduose apskaita ir patirtimi, sukaupia 1993-2001 m. dirbant Lietuvos nacionalinio radijo (LRT) muzikos redaktoriu, atsakingu už folkloro transliavimą ir laidas.

Šiuo metu duomenys apie LRT muzikos įrašų fondus dar nėra visiškai kompiuterizuoti. Įrašų registracijos knygos pradėtos rašyti tik nuo 1990 m. Tiksliau nesuregistruoti įvairių festivalių, koncertų metu įrašyti kūrinių. Liaudies muzikos įrašai drauge su visų kitų muzikos rūšių įrašais laikomi įvairiuose fonduose, kartais jie dubliuojasi. Be to, dalis įrašų sovietmečiu buvo išmagnetinti. Dėl šių priežasčių pavyko tik apytiksliai apskaičiuoti, kiek autentiškos lietuvių liaudies muzikos, atliekamos liaudies atlikėjų ir etnografinių bei įvairių folkloro ansamblių, įrašų LRT fonduose iš viso sukaupta.

Įvairūs folkloro įrašai kaupiami **šiuose LRT fonduose**: A, B, C, CD, CDK, DAT, F, FL, K, PM, L, OP, VN ir kt. A fonde laikomi profesionalių atlikėjų įrašai, daryti LRT įrašų studijoje. B fondą sudaro įrašai, gauti iš kitų įrašų studijų (pvz., Plokštelių studijos). C fonde, kurį maždaug 1990 m. pratęsė

DAT (skaitmeninių įrašų) fondas, kaupiami lietuvių bei užsienio atlikėjų koncertiniai įrašai. CDK - kompaktinių plokštelių kopijų fondas. F fonde laikomi muzikos įrašai, sovietmečiu gauti iš Maskvos. K fonde kaupiami mėgėjų įrašai, daryti LRT įrašų studijoje. PM - kūriniai, perrašyti iš publikuotų plokštelių. L - laikinas fondas, kuris buvo sudaromas 1991 m. sausio įvykių metu (kai sovietinė armija buvo okupavusi LRT). OP - vienas iš seniausių, operatyvinis įrašų fondas, VN - vienkartinis įrašų (t.y. dėl atlikimo arba įrašo broko blogos kokybės muzikos įrašų, vertų transliuoti tik vieną kartą) fondas.

Originalūs LRT lietuvių liaudies muzikos įrašai laikomi A, K, C (DAT) ir VN fonduose, vienas kitas gali pasitaikyti ir OP fonde. Kiek pavyko apskaičiuoti, A, K, VN fonduose 1958-2002 m. LRT sukaupia **daugiau kaip 5000** autentiškos lietuvių liaudies muzikos įrašų. Šios muzikos buvo įrašyta dar daugiau, bet sovietmečiu, kaip minėta, dalis įrašų dėl įvairių techninių priežasčių išmagnetinti. Daugiau kaip pusė šių įrašų (3238) įrašyta nuo 1993 m.

Šiam tyrimui nebuvo renkami duomenys apie LRT fonduose sukaupius stiliizuotas lietuvių liaudies muzikos įrašus, tačiau galima manyti, kad jų yra žymiai daugiau - apytiksliai 7000.

Į LRT fondus autentiška lietuvių liaudies muzika pateko **pirmąkart įrašyta 1958 m.** To meto įrašai vertingi ne tik dėl saugotojo senojo folkloro klodo, bet ir dėl to, kad įrašinėta gana natūralioje aplinkoje, atlikėjų gyvenamoje vietoje. Pirmiausia įrašytos liaudies dainininkų iš Prienų r. Izabelės Navickienės (69 m.) ir Onos Tamošiūnienės (79 m.) dainuojamos dainos. Iš liaudies muzikantų pirmiausia (1959 m.) įrašyta pandėliečio Leono Jurevičiaus (g. 1903 m.) koncertina, bandonija grojama muzika. Ko gero, pirmieji folkloro kolektyvai, kurių muzika buvo įrašyta LRT, yra „Ratilio“ (įkurtas 1968 m.) ir „Lietuvių tautinis teatras“ (įkurtas 1968 m.). Tikriausiai tai įvykę 8-ajame dešimtmetyje. Pastaraisiais dešimtmečiais į atlikėjų gyvenamąją vietą kilnojamosios garso įrašų studijos nebegabendavo, atlikėjai atvykdavo į LRT garso įrašų studiją Vilniuje, Konarskio g. 49. Tik retkarčiais LRT kilnojamoji garso įrašų studija buvo gabenama į regioną, pvz., 1994 m., kai buvo įrašoma kupiškėnų (ir liaudies muzikantų, ir folkloro kolektyvų) atliekama liaudies muzika.

Daugiausia buvo įrašomos liaudies dainininkų atliekamos dainos. Kitų dainuojamosios tautosakos žanrų, pvz., lopšinių, ratelių bei pasakojimų, įrašyta labai mažai. Nuo 1987 m., kai Lietuvos muzikos akademija, Etnomuzikos institutas ir Lietuvos liaudies kultūros centras pradėjo rengti etnoinstrumentologines ekspedicijas, įrašyta daugiau liaudies muzikantų atliekamos muzikos. Nedaug įrašyta ir vaikų atliekamo folkloro. Pirmąkart vaikų folkloro ansamblio (iš Virbališkio) atliekama muzika įrašyta 9-ajame dešimtmetyje.

Nuo 1998 m. LRT garso įrašų studijoje autentiškos lietuvių liaudies muzikos įrašoma vis mažiau. Jei 1994-1997 m. buvo įrašyta nuo 545 iki 648 kūrinių, tai 1998-1999 m. tik 204, 232 kūriniai, vėlesniais metais - dar mažiau, o 2002 m. - vos 7. Vis mažiau šios muzikos įrašų ir transliuojama. Viena iš tokio lietuvių liaudies muzikos atsisakymo priežasčių -

LRT vykdytos reformos.

Kadangi nedaromos apsauginės kopijos, kyla realus pavojus, kad LRT liaudies muzikos įrašų fondas sunyks. Sudaryti apsauginį fondą ypač aktualu seniesiems įrašams.

Pasiūlymai

- Siekti, kad LRT tiksliau suregistruotų sukaupius autentiškos lietuvių liaudies muzikos įrašus.

- Tikslinga sudaryti atskirą autentiškos lietuvių liaudies muzikos įrašų katalogą, taip pat ir kompiuterinę duomenų bazę.

- Svarbu sudaryti apsauginį fondą, pradedant senaisiais įrašais.

- Kadangi šiuo metu liaudies muzikos įrašymo darbas apmiręs, siūlyti, kad ateityje jis būtų suintensyvinamas, - įvairiuose Lietuvos regionuose dar yra gerų liaudies muzikos atlikėjų ir etnografinių bei folkloro grupių.

Etnomuzikologas Arvydas Kirda

2002 12 10

GLOBALIZACIJOS TENDENCIJOS IR ETNOKULTŪRA KOMERCINĖJE ELEKTRONINĖJE ŽINIASKLAIDOJE

Esame labai spartaus mokslo, transporto, komunikacijų, informatikos ir skaitmeninių technologijų tobulėjimo liudininkai. Jos perša naują komunikavimo, vartojimo, gyvenimo būdą ir pasaulėžiūrą. Televizija ir radijas - nepaprastai svarbios komunikavimo priemonės, kurios vis smarkiau įtakoja visuomenės pasaulėžiūrą, kultūros lygį ir netgi socialinį išsivystymą. **Visas pasaulis tampa televizijos ir radijo rinka, kurioje veikia rinkos dėsniai.**

Privati radijo ir televizijos veikla Lietuvoje prasidėjo prieš dešimtmetį ir iš pradžių vystėsi gana chaotiškai. Nelabai vykusiai ją reguliavo Nacionalinė radijo ir televizijos taryba. Vėliau reguliavimas buvo perduotas tuometinei Ryšių ir informatikos ministerijai. Tačiau ryšių specialistai valstybės turto - dažnius skirstė atsižvelgdami tik į techninius ir ekonominius kriterijus, nekreipdami dėmesio į programų kokybę ir audiovizualinės politikos formavimą.

Nuo 1996 m. Visuomenės informavimo įstatymo įgaliota Radijo ir televizijos komisija ėmėsi reguliuoti komercinę radijo ir televizijos rinką. **Šiuo metu Lietuvoje veikia 8 nacionalinės privačios radijo stotys, 19 regioninių ir 15 vietinių privačių radijo stočių. Komercinės televizijos veikla užsiima 3 nacionalinės televizijos, 11 regioninių ir 15 vietinių televizijos stočių. Įvairius programų paketus retransliuoja 58 kabelinės televizijos.** Visi elektroninės žiniasklaidos rinkos dalyviai yra konkurso būdu gavę licencijas transliavimo veiklai. Transliuotojai turi laikytis licencijose numatytų sąlygų. Visuomenės informavimo įstatymo ir kitų su jų veikla susijusių įstatymų nuostatų.

Visuomenės informavimo įstatymas suteikia daug laisvių, teisių ir garantijų audiovizualinės rinkos dalyviams, tačiau per mažai gina valstybės interesus,

visuomenės teises, neatsižvelgia į individualių poreikių įvairovę. Lietuvoje netaikomi apribojimai užsienio kapitalui. Į Lietuvos audiovizualinę rinką investuoja JAV, Švedijos, Vokietijos, Lenkijos, Latvijos ir kitų šalių verslininkai. **Nekontroliuojamas užsienio investicijų srautas žiniasklaidos versle sukelia unififikavimo ir kosmopolitizmo prielaidas.** Prarandama nepakartojama proga kurti ir įtvirtinti savitą baltišką žiniasklaidos stilių. Investuotojai iš žiniasklaidos veiklos stengiasi gauti kuo didesnius pelnus, dažnai ignoruodami svarbiausią - visuomenės informavimo ir kultūros skleidimo - misiją, ima dominuoti pop-kultūros reiškiniai - šou, pramogos, vienadienės aktualijos. Masinės kultūros globalizacijos fenomenas - Holivudas per trumpą laiką užkariavo daugiau kaip pusę pasaulio kino ir televizijos rinkos. Lietuvos komercinėje televizijoje jo produkcija irgi užima daugiausia eterio laiko. Visuomenės informavimo įstatymas neriboja ir vieno asmens turimų žiniasklaidos priemonių skaičiaus. **Neribota visuomenės priemonių koncentracija gresia jų monopolizavimu.** Dominavimas visoje rinkoje pažeidžia natūralią konkurenciją, atima galiybę stiprėti ir įsitvirtinti smulkesniems įvairesnes programas kuriantiems transliuotojams.

Kelia nerimą ir audiovizualinės veiklos komercializavimas. Stambių užsienio kompanijų užsakymu kuriama ir visame pasaulyje transliuojama reklama tampa vis efektingesnė, psichologiškai ir vizualiai įtaigesnė. Nuolat kartojamos reklamos ženkliai įtakoja vartotojų požiūrį į vertybes ir elgesio būdą. Sukuriami netikri poreikiai, skatinamas perdėtas vartojimas pamirštant, kad gyvenimo kokybė, jo autentiškumas ir prasmė slypi ne vien vartojime. Lietuvoje kuriama reklama neįgauna savito stiliaus, kūrybiškai nepanaudojama sveika, kritiška liaudies nuovoka, humoras, mažosios folkloro formos.

Globalinis technikos ir ekonomikos progresas gerina gyvenimo sąlygas, bet yra nevaldomai staigus. Socialinė psichologija, ekonomikos politika ir etika, kultūrinis kontekstas nespėja prisitaikyti, todėl blogėja dvasinio gyvenimo kokybė. **Ryški elektroninės žiniasklaidos globalizacija niveliuoja baltiško kultūrinio palikimo turtingumą,** folkloro spalvingumą, papročių, pažiūrų ir saviraiškos formų įvairovę. Nukenčia politinės ir pilietinės minties pliuralizmas. Pažeidžiama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijoje įtvirtinta asmens teisė išlikti savimi.

Aktyvūs žiūrovai ir visuomenės informavimo priemonių reguliatoriai iš audiovizualinio verslo kūrėjų tikisi gilesnio patriotizmo ir sąmoningumo globojant etninę kultūrą, kuri nebepajėgia konkuruoti su masinio pobūdžio renginiais. **Nacionalinės komercinės radijo stotys** turi stiprų ekonominį, techninį ir kūrybinį potencialą kurti originalioms programoms. Deja, stambiausiose programose „M1“, „RC1“, „RC2“ jokių etnokultūros užuominų netenka girdėti. „Žinių radijas“ tik savo informacinės politikos principuose žada nacionalinių tradicijų puoselėjimą. Radijo stotis „Ultra Vires“ (Kaunas) skelbia, kad vienas svarbiausių programos „Lie-

tuš“ tikslų yra skatinti lietuvių, ugdyti sveiką tautinės savimonės jausmą, puoselėti pagarbą gimtojo krašto istorijai. Deja, ir šis įsipareigojimas apsiriboja tik šiuolaikinės populiariosios muzikos transliavimu 117 valandų per savaitę. Nacionalinė komercinė programa „Europos Hitų Radijas“ (Vilnius) tiesiai teigia, kad ji orientuota į eurooptimistus, kurie savo verslą ir gyvenimą planuoja Europos Sąjungos rėmuose. „RC2“ savo kultūros programoje nežada jokių etnokultūros elementų, tačiau kaip atskirą temą nurodo - „Milžiniški prekybos centrai - nauja miesto kultūros išraiška“. Iš nacionalinių komercinių radijo transliuotojų tik „Pūkas“ (Kaunas) po vieną valandą eterio laiko per savaitę skiria liaudies muzikai bei kraštotyrai ir etnografijai. Etnokultūros elementų yra muzikos laidoje „Sveikina klausytojai“, pasekama lietuviškų pasakų laidoje vaikams „Pūkelis“, liaudiško humoro nuotrupų girdisi laidose „Vėlyvi pusryčiai“ ir „Kalba kaimynai“. Deja, rimtesnių, profesionaliai parengtų etnokultūrinių laidų pasigendama. Prasilenkiama su geru skoniu ir atrenkant lietuvišką muziką.

Iš **regioninių transliuotojų** išsiskiria „Pulsas“ (buvęs „Nevėžio radijas“), vieną valandą per savaitę skiriantis liaudies muzikai, tris - kraštotyrai ir etnografijai, dvi - kalbos kultūrai. „Saulės radijas“ (Šiauliai) programoje turi kaimiškos muzikos klubą „Juonė pastuoje“, dviejų valandų trukmės žemaitiška tarme vedamą laidą „Sveiki gyvi žemaitėle“, skiria dėmesio kraštotyrai ir etnografijai. „Raduga“ (Klaipėda) įsipareigoja tris valandas per savaitę skirti liaudies muzikai, po pusvalandį - kalbos kultūrai, etnografijai, mėgėjų menui ir religinėms bendruomenėms. „Aukštaitijos radijas“ (Panevėžys) pusę valandos per savaitę skiria kalbos kultūrai, pusę valandos liaudies muzikai, „FM 99“ - po valandą muziejams ir mėgėjų menui. „Mažeikių aidas“ po pusę valandos eterio laiko žada skirti liaudies muzikai ir kalbos kultūrai, po valandą - religinėms bendruomenėms. „Radijas kelėje“ - pusvalandį mėgėjų menui, „Ventus“ (Mažeikiai) ir „Kapsai“ (Mariampolė) lietuvišką muziką transliuoja tik pageidavimų ir sveikinimų laidose. „Lalūna“ ruošia autorines laidas miestiečiams apie istoriją, architektūrą, tačiau liaudies muzikos netransliuoja, aiškindamiesi, kad esą sunku konkuruoti su stotimis „Lietus“ ir „Pūkas“. Stotis „Stereo plus Fm 95,1“ (Akmenė) po valandą per savaitę skiria kalbos kultūrai, kraštotyrai ir etnografijai, bendradarbiauja su Lietuvos kalbos draugija, „Žiemgalos“ klubu.

Programos „Tarptautinis Baltijos bangų radijas“, „Tau“, „Power Hit Radio“, „Relax FM“, „Ruskoje radijo Baltija“, lenkų mažumai skirta „Znad Wilii“ jokios liaudies muzikos ir etnokultūros laidų netransliuoja.

Vietinės radijo stotys geriausiai gali jausti klausytojų poreikius. Tarp jų pažymėtina radijo stotis „Bumsas“ (Klaipėda), 14 valandų per savaitę transliuojanti liaudies muziką, o autorinėse laidose nušviečianti krašto kultūrą, paveldą, istoriją, istorines ir dabartines bendruomenes. „Pūkas 2“ - klausomaisiaja rajonuose laida. Čia numatoma rengti kultūros paveldui skirtas savaitines laidas „Amžių aidai“ ir „Etnoregionai“ - Žemaitijos, Aukštaitijos, Suvalkijos ir Dzūkijos etnokultūros

savitumui propaguoti. Šios radijo stoties muzikinė laida „Atgimusios melodijos“ - lietuviškos muzikos archyviniai įrašai, folkloro populiarinimas palydimas muzikologo komentaro. Bendradarbiaudami su tautinių mažumų atstovais, numato rengti laidą „Kaimynėli, svečias būk“. „Žemaitijos radijas“ (Mažeikiai), pasitelkdamas Žemaičių kultūros draugiją, Žemaičių bendruomenės fondą, vieną valandą per savaitę transliuoja liaudies muziką, propaguoja folklorą ir mėgėjų meną, rengia populiarią žemaitišką pokalbių laidą. „FM Palanga“ programoje etnokultūros nuotrupų galima rasti laidoje vaikams „Pelėdžiukų šou“ ir viktorinoje suaugusiems „Nuo Birutės kalno“. Plungės vietinis radijas „Spindulys“ transliuoja laidą „Kalbos klaidos“, čia rengiama laida „Ryto žaidimas“, skirta populiarinti žemaitišką tarmę, tradicijas ir kultūrą, numatomos dvi valandos liaudies muzikai, po pusvalandį - kraštotyrai, etnografijai ir muziejams. „Radijo klubas“ (Šiauliai) numato penkias valandas per savaitę transliuoti liaudies muziką, po 0,3 valandos skirti mėgėjų menui ir kalbos kultūrai.

Programos „Parabolė FM“, „Ratekona“, „Gariūnų radijas“, „Extra FM“, „Spiritus movents“ nieko etnokultūriško savo programose neturi.

Nacionalinės komercinės televizijos geriausiai techniškai, finansiškai ir profesionaliai pasirengusios kurti originalias laidas, taip pat jos apsirūpina programomis, sudarydamos kontraktus su įvairiomis užsienio stotimis. Nors LNK vietinės gamybos laidos sudaro 40 % transliavimo laiko, tačiau jokių su etnokultūra susijusių laidų nerengiama, kartais etnokultūrinė informacija šmėkšteli tik publicistikos ir kultūros laidose, kurios sudaro 2,8% eterio laiko. Liaudies muzikai skiriama 0,1% laiko per savaitę. TV 4 transliuoja 25% savos produkcijos, bet jokių su etnokultūra susijusių laidų irgi nekuria. TV 3 kuria 30% originalių laidų, visa kita - užsienio produkcija, o etnokultūra nesidomi.

Regioninės televizijos turi kuklesnes galimybes autorinei kūrybai. Bet skiria daugiau dėmesio etninės kultūros puoselėjimui. Televizija „11 kanalas“ (Vilnius) kartu su apskrities administracija rengia laidą, skirtą Vilniui ir jo apylinkėms „Rytų Lietuva“, kuria videofilms „Gražiausias Lietuvos sodybos“, kalbos laidą „Kalbėkime, skaitykime, rašykime“, teikia savo sukurtas laidas kitoms regioninėms televizijoms. „Šiaulių TV“ rodo laidas „Gyvoji istorija“ (apie žymiausius Šiaulių krašto kultūros paminklus), kuria videofilms apie Kelmės kraštą. „Baltikam TV“ (Klaipėda) pokalbių laidoje „Diagnozė: įdomus žmogus“ supažindina su nusipelnusiais kraštui kultūros, meno ir mokslo veikėjais, laidoje „Sveikata visiems“ bendrauja su liaudies medicinos žinovais. „Vakarų Lietuvos televizija“ (Klaipėda) kuria kalbos laidas „Mokykloms lietuviškai kalbėti“ ir „Apie žemaičius žemaitiškai“, dažnai transliuoja kaimo kapelų bei liaudies ansamblių videoįrašus. Šiek tiek dėmesio etnokultūrai įsipareigoja skirti ir „Aukštaitijos TV“ (Panevėžys), „Pūkas TV“ (Kaunas), „Klaipėdos universiteto TV“.

Vietinės TV stotys irgi rengia laideles apie vietos bendruomenes, kultūrinį gyvenimą. Televizija „Kupiškėnų studija“ laidoje „Pažintys“ pasakoja apie žymiausius savo krašto liau-

dies meistrus - pynėjus, keramikus, tapytojus, medžio drožėjus, kuria pažintinių laidų ciklą iš Molėtų Etnokosmologijos centro. Didelio populiarumo pelnė humoro serialas „Padebesių kaimo istorijos“, kuris kuriamas Subačiaus gyvenvietėje, jame vaidina paprasti žmonės: Televizija „Raseinių TRC“ rengia mokomąsias laidas „Kviečiu puodeliui arbatos“, puoselėjančias papročius ir tradicijas, laidoje „Tautodailės menas“ mokoma pinti iš vytelių, rišti verbas, marginti margučius ir t.t., o „Ekologija“ populiarina paminklo saugą bei kultūros paveldą. Televizija „JTV“ (Jonava) kuria įdomią laidelę vaikams „Kvarkvarelėja“, joje skamba liaudies dainelės, pasakos. „Mariampolės TV“ transliuoja daug apskrities liaudies ansamblių videoįrašų. Televizija „KTV plus“ laidoje „Panevėžio žinios“ penktadalį laidos skiria kultūros gyvenimo aktualijoms, turi rubriką, skirtą kalbos kultūrai. Unikalūs entuziastai dirba „Peršekininkų TV“, apimanti tik Peršekininkų ir aplinkinių kaimus bei miestelius, jie rengia pageidavimų koncertus, reportažus iš vietos saviveiklininkų koncertų, kalendorinių ir religinių švenčių. A. Baranausko ir A. Vienuolio memorialinio muziejaus televizija „AMT“ (Anykščiai) rengia laidas apie krašto kultūrą ir paveldą.

Deja, ir dauguma teigiamai pastebėtų radijo bei televizijos programų kūrėjų etnokultūrinės laideles transliuoja nereguliariai. Dažnai joms trūksta profesionalumo. Po liaudies muzikos rubrika neretai skamba harmonizuotos dainos. Dažnai ir kuklūs licencijiniai įsipareigojimai etnokultūrai primirštami. Teisinamasi, kad visos autorinės laidos yra labai nuostolingos.

Valstybė savo nuostatas ir įsipareigojimus tautos identiteto išsaugojimui įgyvendina per įstatymus. Priimti nacionalinės kultūros apsaugai ir plėtrai svarbūs Valstybinės kalbos, Bibliotekų, Muziejų, Kilnojamų ir nekilnojamų kultūros vertybių apsaugos, Archyvų, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų, Visuomenės informavimo ir Kino įstatymai. Tačiau nė vienas šių įstatymų negali tiesiogiai įtakoti komercinius transliuotojus įsipareigojoti remti ir propaguoti etnokultūrą.

Lietuvoje **populiarios dainos, pasakos, papročiai, kalendorinės šventės greitai nyksta, ateityje šių vertybių bus neįmanoma atkurti. Jų vietą komercinių transliuotojų programose užima menkaverčiai, trumpalaikiai pseudokultūros pakaitalai.** Radijuje ir televizijoje ypač svarbu populiarinti gyvąją tradiciją, kolektyvinį kūrybos procesą, garantuojantį etninės kultūros atsinaujinimą. Propaguotinos ilgalaikę išliekamąją vertę turinčios etnokultūros sritys bei asmenys, kaupiantys ir perteikiantys etnokultūros vertybes. Pagrįstai galime didžiuotis seniausią Europoje kalba, gausia archajiška tautosaka, pagoniškos religijos ir mitologijos reliktais, seniausią paprotine teise. Tad šio tautos kultūros lobyno populiarinimas žiniasklaidoje turėtų būti daug intensyvesnis. **Būtina rūpintis etnokultūros audiovizualinio paveldo archyvais, aktyviau juos panaudoti visuomenės lavinimui.** Būtina kaupti ir saugoti vertingiausius dabar kuriamų etnokultūrinių laidų įrašus. Aukšti laidos „Duokim garo“ ir radijo stoties „Pūkas“ reitingai liudija, kad visuomenė

etnokultūrai neabejinga. Tačiau teigiamus atsiliepimus ir pagėdavimus girdėti daugiau tokių laidų siunčia daugiausia vyresni klausytojai. Jaunimas nesimoko ir nedainuoja liaudies dainų, mažiau domisi šalies istorija ir etnokultūra. Daugumoje šeimų etninės tradicijos perdavimo tąsa nutrūkusi, nepakankamai susipažįstama su tautosaka, mitologija, papročiais ir mokyklose.

Visiškai nepateisinama, kad didžiulį techninį ir kūrybinį potencialą turinčios nacionalinės komercinės televizijos ir radijo stotys nekuria profesionaliai paruoštų etnokultūrinių programų, nerengia folkloro festivalių ir liaudies meno renginių reportažų. Gausioje loterijų, azartinių žaidimų ir viktorinų įvairovėje nėra nė vieno tikslinio konkurso etnokultūros temomis.

Komercinio radijo ir televizijos plėtroje ypač svarbus regioninių ir vietinių tinklų kūrimas ir stiprinimas. Kultūrinės globalizacijos kontekste labai svarbus regionų žiniasklaidos savitumo išsaugojimas. Europos Sutarties 128 straipsnyje nurodoma: „Europos bendrija prisideda prie valstybių - narių kultūrų klestėjimo, taip pat gerbia jų tautinę bei regioninę įvairovę“. Transliavimo veiklos decentralizacija skatina progresyvią konkurenciją, užtikrina grįžtamojo ryšio galimybę.

Regioninė žiniasklaida, būdama arčiausiai etnokultūros šaknų, galėtų aktyviau į ją populiarinti pasitelkdama vietos šviesuomenę. Vietinių laidų kūrėjai galėtų rengti reportažus iš natūralioje aplinkoje egzistuojančių kalendorinių ir šeimoms švenčių, folkloro ir liaudies meno festivalių. Būtų naudinga rengti laidas iš vietos muziejų, propaguoti vietinius amatus, sporto šakas ir kultūrinį turizmą. Regioniniai transliuotojai, rengdami tarmiškai įgarsintas laidas, reikšmingai pasitarnautų kalbos etninio savitumo, tarmių ir vietovardžių išsaugojimui, keisdami savo sukurtomis laidomis praturtintų ir pajavairintų repertuarą. Kaip parodė 2000 metais organizuotas regioninių televizijų kūrybos konkursas, dauguma jų stengiasi rengti originalias laidas. Jos galėtų gauti paramą iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 metais patvirtintos regionų kultūros plėtros programos, kurios 25 punktą žada: „Lietuvos Respublikos biudžete svarbu numatyti lėšų regionų kultūrai plėtoti“. Deja, ir Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas parėmė vos keletą prioritetinės regioninės bei etninės kultūros išsaugojimo programos audiovizualinių projektų.

Regionų etninio savitumo išsaugojimas ypač aktualus globalizacijos kontekste. UNESCO Tolerancijos principų deklaracijos pirmame straipsnyje sakoma: „Tolerancija yra pagarba gausiai mūsų pasaulio kultūrų įvairovei, tai - ne vien moralinė pareiga, bet ir politinis bei teisinis reikalavimas“. Teko akivaizdžiai įsitikinti, kokia didelė parama ir dėmesys skiriamas regioniniams transliuotojams Vokietijoje bei JAV. Etnokultūrinės tradicijos puoselėjančios programos, folkloro populiarinimo laidos remiamos iš įvairiausių fondų. Milžinišką visuomenės susidomėjimą sukėlė per Čikagos regioninę televizijų demonstruotas filmas „Čikagos lietuviai“. Jame turiningai parodyta Lietuvos išėivijos bendruomenė,

solidariai sauganti savo kalbą, folklorą, tradicijas. Laidos metu šimtai žmonių skambino specialioms būdetojams, kurie fiksavo gausias pinigines aukas lietuvių išsaugojimo laidoms paremti.

Įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos ypatumams tradicijai gresia akivaizdus asimiliacijos pavojus. Tad tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti orumą ir gyvybingą balansą, kad, kurdama atvirą, modernią visuomenę, kartu išsaugotų tautinį identitetą.

Išvados

Kad elektroninė žiniasklaida ženkliai pasitarnautų nacionalinės kultūros išsaugojimui ir plėtrai, rekomenduotina:

1. Riboti užsienio investicijų dalį žiniasklaidos priemonėse.
2. Riboti žiniasklaidos priemonių koncentraciją ir monopolizaciją.
3. Reguluoti reklamos srautus ir kokybę.
4. Skatinti savito, baltiško žiniasklaidos stiliaus kūrimą.
5. Kultūros ministerija galėtų organizuoti teminius konkursus, skatinančius pajėgius komercinius transliuotojus kurti profesionaliai parengtas kultūrinės laidas.
6. Būtina saugoti ir aktyviau panaudoti etnokultūros audiovizualinį archyvą.
7. Steigti fondus ir ieškoti įvairių sponsoravimo formų remiant etnokultūros propaguotojus radijuje ir televizijoje.

Tarybos ekspertė
Ramunė Vėliuvienė

2002 12 10

ETNINĖ KULTŪRA SPAUDOS VEIDRODYJE

1. Tyrimo motyvai

Šio tyrimo metu bandyta apžvelgti 2002 metų vadinamąjį operatyvinę spaudą, t.y. respublikinius dienraščius, savaitraščius, kai kuriuos regioninius laikraščius, nes jie greičiausiai gali reaguoti į laiko iššūkius Lietuvai. Į tuos pavojus, kuriuos tautos identitetui kelia nežabota globalizacija, agresyvus užsienio kapitalo skverbimasis, pseudokultūros ir kitų negatyvių reiškinių plitimas ir pan.

Kelti klausimai, kaip spauda padeda mūsų besiruošiančiai stoti į ES tautai išsaugoti tapatumą ir ne tik prisitaikyti prie naujųjų sąlygų, bet ir kaip pilnvertei partnerei įsijungti į tautų bendriją, praturtinti ją sava patirtimi bei išmintimi. Didžiausios galimybės tapti ištis konkurencinga, oria bei lygiaverte bendrijos nare slypi mūsų tautos per tūkstantmečius sukauptose gausiose etninės kultūros vertybėse - folklore, taudailėje, papročiuose, tradiciniuose versluose, žemės ūkio gamyboje, paremtoje įautraus bendradarbiavimo su mus su-

pančią gamta pasaulėjauta, ir visa tai pasitelkus modernių technologijų pagrindu kurti originalius, todėl ir konkurencingus bei ypač paklausius įvairaus pobūdžio gaminius, produktus, meno ir taikomojo meno kūrinius ir t.t.

Atrodytų, kad tai ir būtų 2002-ųjų svarbiausias tikslas bei užduotis, juoba prezidento bei savivaldybių rinkimai taip pat orientuoja mus visus siekti žmonių gerovės bei aukštesnės gyvenimo kokybės. Tad sklandant spaudą buvo siekiama nustatyti, koks Lietuvos ir pačios lietuvių tautos įvaizdis kuriamas, kokie konstruktyvūs pasiūlymai jai pateikiami ir pan.

2. Lietuvos ir lietuvių tautos įvaizdis

Deja, spaudos leidiniai, ypač dienraščiai, - sąmoningai ar nesąmoningai - tarsi stengiasi įdiegti tautai nepilnavertiškumo jausmą. Jeigu bandytume susidaryti vaizdą apie Lietuvą tik iš spaudos, atrodytų, kad tai baisi šalis, kurioje nuolat vyksta kraupiausios žudynės, vagystės, apgavystės bei kiti šiurpūs dalykai. Tokie žemiausias skaitytųjų aistras dirginantys (atseit tiražą didinantys) straipsniai dedami ne tik „juoduosiuose“, „penktuosiuose“ ar kitokiuose puslapiuose, bet ir iškeliami į pirmuosius - kaip svarbiausios naujienos.

Tai ypač būdinga „Lietuvos rytui“. Štai tik keletas pavadinimų iš balandžio mėnesio numerių: „Kaimiečiai mergaitę girdė skiestu spiritu“; „Padegę savo pastatus kaimiečiai lenda į kilpą“; „Žemdirbiai nesiveržia prieš SAPARD aruodą“; „Mažametė iš kaimo sodybos pradingo be pėdsakų“; „Moteris džaugėsi netekusi sūnaus“ ir t.t. Skaudžiausia, kad atskiri atvejai čia įgauna plačių apibendrinimų galią - vos ne visi „kaimiečiai“, „žemdirbiai“, kitaip sakant, vos ne trečdalis tautos apšaukiami sadistais, žmogžudžiais, nevykėliais ir pan.

Ir greta aprašinėjama naujų transnacionalinių korporacijų, firmų biurų bei atstovybių prezentacijos, pokyliai ir kitos grožybės, įdiegiant mintį, kad tik užsieniečiai pajėgūs sukurti įmones bei plėtoti verslą. Apskritai LR, kaip ir kitiems laikraščiams, būdingas pataikavimas stambiajam kapitalui, iš kurio tikimasi solidžių sumų reklamai.

Ir tarsi apibendrinant mūsų šalies ateitį plačiai aprašomas ALF užsakymu Dianos ir Ramūno Janušauskų atliktas tyrimas „Demografinis iššūkis ir Lietuva po 20 metų“ straipsnyje itin išraiškingu pavadinimu „Nutauteję lietuviai po 20 metų pasitikės žyniais“ (IV. 11). Tad kokias, pasak šio tyrimo, būsimą Lietuvą? Gyventojų skaičius mažės, tapsime daugiarase, etninių konfliktų krečiama šalimi, imigrantai sudarys 35% gyventojų, o lietuviai pasitikės tik ekspertais, žyniais ir guru, atstovaujančiais netradicines religijas ir modernias ideologijas. Ir dar - seneliai liks be anūkų, nes jauni žmonės spruks užsienin, daugės ištuokų ir ne santuokoje gimusių vaikų.

Iš esmės nedaug ką nuveikė ir kiti dienraščiai, kad tokios niūrios prognozės neišpildytų. Nors „Respublika“ skandalingų įvykių atžvilgiu santūresnė, tačiau ir čia pastebimas nelabai didelis dėmesys saviems smulkiems ir vidutiniams verslininkams, kaip tik ir galintiems tapti gausiausia gamintojų kategorija, galinčia įtraukti kaip žaliavų tiekėjus kaimiečius, pvz., natūraliosios kosmetikos, ekologiškų maisto papildų,

bitininkystės produktų gamybą. Tiesa, „Respublika“ savo puslapyje „Provincija“ (XII. 13) spausdina E. Žilinskienės, Lietuvos žemės ūkio bendrovių asociacijos viceprezidentės, kupiną nerimo straipsnį apie mūsų kaimo likimą įstojus į ES. Be kita ko, jame sakoma: „Kas bus kai paaukosime kaimą, niekas negalvoja. Dabar čia 17% visų šalyje darbo vietų, liks 5%“. Ir toliau: „Daugiau kaip vienas milijardas žadamas kaimiečiams iš ES už šių darbo vietų sunaikinimą...> Jau dabar žmonės masiškai girtuokliauja, žudosi ir serga depresija...> Žmogus nužmogėja...> O Europos politikai saugo savo žemdirbių darbo vietas“.

Nevengia skandalingos informacijos ir santūrioji „Kauno diena“: „Skerdikas aukos negedi“ (IX. 03); „Lietuviai renkasi užsienio kalėjimus“ (IX. 07) ir pan. O straipsnyje „Žalia šviesa krūminei“ (IX. 06) pasidžiaugiama, kad nuo šiol kaimas galės gerti ne pilstuką, o naminę.

„Verslo žinios“, kurios, atrodytų, turėtų rūpintis kuo didesne Lietuvos verslo plėtra, visgi taip pat didžiausią dėmesį skiria stambiausioms firmoms (reklamos davėjoms!). O kartais nevengia ir nesąmonių: „Europa skirs po 390 Eur kiekvienam lietuviui“ (o mūsų šalyje gyvenantiems kitataučiams - ne?). Tiesą sakant, čia galima atrasti nors ir nedaug, bet ir žinučių apie smulkiuosius gamintojus, kurie remiasi etnokultūra. Pvz., bandoma apginti įdomų pakruojiečių sumanymą steigti turistini maršrutą „Naminio alaus kelias“ (VII. 09) ir apgailestaujama, kad valdžia tai žlugdo, nors aludariai išties pajėgūs sukurti pačius konkurencingiausius lietuviško alaus receptus. O po savaitės vėlgi skelbiama: „Smulkieji aludariai pasmerkti nuostoliams“ (VII. 16). Mat įstatymas „alų gaminti leidžia, bet pardavinėti - jau draudžia“.

Tenka apgailestauti, kad ir „Verslo žinios“, deja, nedaug dėmesio skiria vietiniam smulkiąjam verslui, kuris galėtų peraugti ir į vidutinį bei netgi stambųjį, tai liudija ir „Švyturio“ alaus sėkmė pasauliniuose konkursuose (juk jų „Ekstra“ - tai ir biržiečių nuopelnas!).

Regioninė spauda, atrodytų, turi ypač rūpintis savojo krašto pakilimu, kelti ir skatinti iniciatyvas, kurių dėka, pasitelkus vietos galimybes, galėtų likviduoti bedarbystę ir savo miesto bei kaimo žmonėms padėti siekti gerovės. Deja, ir čia, sekant savų „vyresniųjų brolių“ pavyzdžiu, akcentuojama juodoji spalva.

Sprendžiant iš „Panevėžio ryto“, šiame pretenduojančiame tapti Aukštaitijos sostine mieste ir jo apylinkėse dedasi baisūs dalykai. Štai tik XII. 13 numerio straipsnių pavadinimai: „Gatvėse smurtauojama dieną naktį“; „Seniūno automobilis dingo akimirksniu“; „Sūrinės statybininkas nukrito nuo pastolių“; „Vagys susidomėjo starteriais“ ir t.t. - daugiau kaip pusė pavadinimų, greta kandidatų į prezidentus reklamos bei neutralios informacijos. Netgi straipsnyje „Bedarbio kelias į verslą baigėsi teisme“ tarsi džaugiamasi kupiškėno nesėkme, o neieškoma žmogų ištikusios nelaimės priežasčių.

„Šiaulių kraštas“ (vėlgi XII. 13) anaipol nesirūpina apskrityje klestinčia bedarbyste, o pasakoja apie „Nemalonumus dėl bebrų“ ir įdeda didelį bulvarinį priedą moterims „Adomo

šonkaulis", kuriuo turėtų susidomėti lygių vyrų bei moterų teisių komisija už moters pažeminimą. Apie galimą verslą rašoma kaip apie egzotiką (stručių, fazanų auginimas Grinkiškyje).

„Klaipėda“ (XII. 14), aprašiusi, kad KLASCO atidarė naujus sandėlius, vėlgi džiugina (šį kartą - jaunimą) įdomiais pasiskaitymais priede „Vakarė“. Šį kartą - svarbiausias herojus roko dainininkas Deivis, kuriam patinka vyresnės moters. Kaip sektingas jaunimui pavyzdys šis „dievaitis“ prisistato: „Kažkada buvau rokeris. Nusigerdavau iki sąmonės netekimo, turėjau be proto daug merginų, vartoju narkotikus... Šiandien norėčiau prie to sugrįžti, bet amžius nebetas“ (vyrui jau 22 metai). Išsamiam interviu jis samprotauja ir „apie lietuvišką drovumą“: - „Esu drovus, todėl sunkiau susipažįstu su nauja mergina“. O kas yra jam meilė: „...tai - niežėjimas, kurio negali pasikasyti“. Galime tik įsivaizduoti, kokias tautines tradicines vertybes įgaus jaunimas, pasimokęs iš tokio „autoriteto“.

Nors ir santūriau, bet panašiu keliu žengia ir šio uostamiesčio laikraščio konkurentas „Vakarų ekspresas“ (XII. 16). Tiesa, greta pretendentų į prezidentus reklamos atsirado vietos ir juos kritikuojančiam straipsniui, liudijančiam, kad jie neišmano Lietuvos istorijos (Liublino unija - 1389 m.; Žalgirio mūšis - 1430 m. ir pan.). Beje, pretenduojantys tapti Lietuvos vadovais beveik neišmano savo šalies reikmių, tautos tapatumo bei orumo išlaikymo ir verslumo ugdymo būdų, tad vos ne išties pusmetį apsiriboja abstraktybėmis - ginsią tautos interesus, skatinsią darbo vietų kūrimą ir pan.

Nederėtų manyti, kad žurnalistas vien tik piktavališkai trokštų vaizduoti savo šalį juodomis spalvomis, žeminti ir užsiimti savinieka. Atidžiau pasklaidžius ir dienraščius, ir kitą, ypač daugiau specializuotą, spaudą aptiksime nemažai konstruktyvių pasiūlymų, gerų iniciatyvų palaikymo atvejų.

3. Konstruktyvi pagalba žmonėms

Bene labiausiai savo krašto žmonių pakilimu iš skurdo ir moralinio nuopolio rūpinasi laikraščiai, daugiau orientuoti į kaimą, kurie nesitiki didelių reklamos pinigų iš stambiausių firmų, o bando pelnyti didžiausius tiražus nuoširdžiai pagelbėdami ir patardami plačiausiam skaitytojų ratui. Tai ypač būdinga „Valstiečių laikraščiai“, „Ūkininko patarėjui“ ir kitiems masiniams leidiniams.

Antai „Valstiečių laikraštis“ stengiasi pateikti išties kompleksą aktualijų. Štai tik vieno numerio (XII. 10) temos: apie kaimo bendruomenes (tikslas - „prikelti kaimą iš nevilties“); ekologinis ūkininkavimas; Matučio drevė palei Uosupį; apie liaudies meistrą drožėją Marijaną Misevičių ir t.t. Nevengiama ir aštrių problemų, tačiau jos neiškeliamos kaip sensacijos: net du straipsniai skaudžia tema - apie skriaudžiamus vaikus („Vaikai - tarsi šuniukai?“ ir „Žiurkės apgraužė trimetę mergaitę“). Daug vietos skiriama smulkiam ir vidutiniam verslui, kuris išties svarbus ir kaimiečiams, ir visai Lietuvai (XII. 03). Pateikiama ypač plati pasiūlymų, patarimų paletė, kaip remiantis vietos tradicijomis bei gamtos galimybėmis galima būtų plėtoti linininkystę, vaistažolių per-

dirbimą, žirgininkystę, bitininkystę, agroturizmą ir daugelį kitų verslų, kurių iš esmės ES neriboja ir gali laisvai atverti savo rinką ekologiškiems produktams bei originaliems dirbiniams bei gaminiams. Ypač svarbu, kad laikraštis orientuoja žmones ir alternatyviai, vadinamajai „netradicinei“ (o iš tikrųjų - tradiciškiausiai) veiklai.

Nemažiau svarbu, kad „Valstiečių laikraštis“ ugdo ir dorovę, tvirtas moralines nuostatas. Šia proga ypač paminėtina stambi publikacija priede „Sodietė“, liečianti giliausius lietuvių tautos pasaulėžiūros bei pasaulėjautos klodus „Žalių rūtų vainikėlių ugnį sukūrensime?“ Prof. Angelė Vyšniauskaitė, psichologė Danguolė Iškauskienė, ginekologė Rūta Lukšienė duoda argumentuotą atkirtį prieš dabartinio jaunimo pašlijusią dorovę, kai jis tikinamas, kad „nekaltybė nemadinga“.

Išties daug patarimų, kaip finansuoti ūkį, gaila, kad daugiausia įprastinį - pieno, javų - galima rasti ir „Ūkininko patarėjo“ puslapiuose. Beje, čia vėlgi irgi nemaža alternatyvių, galinčių padėti pakilti pasiūlymų (sraigų, stručių auginimas). Agroturizmo problemos, sunkumai prisivilioti vasarotojų dėl informacijos, reklamos stokos gvildinama specialiam straipsnyje (VII. 16).

Ypač visapusiškai lietuvių tautos tradicine kultūra, etninėmis mūsų vertybėmis rūpinamasi laikraštis „Šeimininkė“. Čia sistemingai randama vietos priminti bene visas kalendorines ir kitas šventes, aiškinama jų prasmė. Tad skaitytojai įvedami į metų ciklą, tarsi nustatomas ritmingas žmogaus ir gamtos darnos ritmas, ugdoma šeimos santarvė, subtiliai, neįkyriai perteikiami tautos papročiai, doros normos ir t.t. Šiame laikraštyje ypač gausu medžiagos apie kulinarinį paveldą, apie mezgimą ir audimą („Iš mamos kraičio skrynios“), o specialiuose prieduose „Rasos“, „Meisteris“ ir kt. vėlgi dar plačiau pristatomi lietuvių gyvenimo būdo ypatumai.

Gaudami progą, ir dienraščių žurnalistas bando atkreipti dėmesį į iškilias mūsų tautos tradicines vertybes. „Lietuvos žinios“ supažindina su tautodailininku Sauliumi Lampicku (XII. 13), rašo apie siekius įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą Kernavę, kurią jau dabar lenkai vadina „lietuviška Troja“ (XII. 16). Taip pat pažymėtinas ir platus reportažas (XII. 10) apie Rasos bei Johano Martensų sodybą Zarasų krašte, kuri buvo rekonstruota pagal to krašto architektūros tradicijas, beje, išsaugant daug senųjų rakandų ir pritaikant juos šeimininkų patogumui. Tai būtų vėlgi sektingas pavyzdys daugeliui miestiečių, įsirengiančių sau „kaimiškus“ namus. Tarp kitko, „Lietuvos ryte“ („Būstas“, IV. 08) tam pritariama: „Vokietijos ambasadorių sužadėtojų rąstų troba“ ir pabrėžiama, kad diplomatas unikalią gamtą turinčioje Lietuvoje mato kaimo turizmo perspektyvą. Būna, kad tik užsieniečių paakinti tai pamatome mes patys.

„Kauno diena“ nerimauja dėl apleistų žymių žmonių tėviškių (IX. 07), pasidžiaugia, kad „Liaudiškų užėigų verslas klesti“ (IX. 09), aprašo festivalį „Suklegos“ (IX. 30) ir skelbia pavojų, kad „Valstybinė kalba valstybėje tampa podukra“ (XII. 13).

Taip pat norisi atkreipti dėmesį į „Respublikoje“ paskelbtą straipsnį „Unikalus projektas nesudomino Kultūros ministerijos“ (XII. 16). Žurnalistė Simona Jansonaitė aprašo išties įdomų tarptautinį renginį, įdomiai ir jaunimui patrauklia

forma pristatantį ir lietuviškąjį folklorą „World Music Show“, kuriame žinomi dainininkai bei muzikantai iš penkių šalių pristatė savų tautų liaudies dainas. Pvz., visus sužavėjusi samiškų dainų atlikėja Ula Pirtijavi, kuri, be kita ko, dar su Veronika Povilioniene ir turkų solistu Achmetu Kadriu Rize-liu sudainavo lietuvių liaudies dainą „Aušta aušrelė“ (visi dainavo gimtosiomis kalbomis). Apmaudžiausia, kad šio unikalaus projekto nerado reikalo paremti Kultūros ministerijos valdininkai, kuriems jis „pasirodė neįdomus“. Šis ir panašaus pobūdžio straipsniai liudija, kad dienraščių žurnalistai pajėgūs analizuoti sudėtingas mūsų tautai, jos etnokultūrinėms vertybėms iškilusias problemas. Tik reikia apgailastauti, kad leidėjai neįaučia tokio poreikio ir stengiasi juos orientuoti į „bulvarinį skaitalą“.

4. Etninė kultūra ir ideologinės nuostatos

Deja, išskyrus siaurai specializuotus leidinius, rimtesnio teorinio pagrindimo, kuo svarbios dabartinei tautos gyvenimui etninės kultūros vertybės, ypač pasigendama. Kultūros savitaraščiai „Literatūra ir menas“ ar „7 meno dienos“ praktiškai šio svarbaus visam menui gyvasties šaltinio netgi nepamini, daugiausia kuisdami siauruose „kūrėjų klubo“ reikaluose.

Daugiau tautos kultūros ugdymu rūpinasi „Šiaurės Atėnai“, kuriuose, Juozo Šorio globojami, neretai pasirodo ir puslapiai su rubrika „Etninė kultūra“ arba „Paveldas“. Daugiausia čia pristatomi žymiausi kraštotyrininkai, išsamiau aptariamose šventėse („Skamba skamba kankliai“, „Baltica“ ir kt.), nagrinėjamos įvairios etnokultūros problemos. Kaip mūsų tautos gelminės kultūros svarumo ir reikšmės įvertinimas galėtų būti ir šiemet paskelbti pokalbiai su „Balticos“ svečiais iš Marių respublikos bei Amerikos indėnais. Gaila, savaitraščio puslapiuose pradeda stokoti tokie pat išsamūs ir gilių apmąstymų apie Lietuvos iškilias žmones, apie kuriuos dar daug įdomių dalykų būtų galima papasakoti, ką liudija Juozo Šorio pakalbinta plungiškė garbės kraštotyrininkė Eleonora Revickienė (IX. 28). Ši medžiaga išspausdinta po rubrika „Paveldas“.

Keisti pokyčiai vyksta ir „Šiaurės Atėnuose“. Jau gerą pusmetį nebepastebėta rubrika „Etninė kultūra“. Galbūt tai reikštų nuostatą, kad atseit gyvoji etninės kultūros tradicija, tautiško požiūrio jau nunykę, o visa, kas užrašyta ir išsaugota, tėra tik paveldas, kurio vieta archyvuose bei muziejuose, o tautos gyvasčiai palaikyti, plėtoti ir skatinti yra nebetinkama.

Kitai į mūsų tautos mentaliteto pokyčius žvelgia Gintaras Beresnevičius, „Šiaurės Atėnuose“, neretai šmaikščiai ir ironiškai traukiantis per dantį įsigalėjusius „mitus“ ir „nuomones“, bet nepraleidžiantis progos atkreipti dėmesį į išties esmines, likimines, daugelio net nepastebėtas ir neįvertintas lietuvių tautos problemas. Tai būdinga ir šio autoriaus apžvalgoms, spausdinamoms savaitraštyje „Atgimimas“.

Negalima neatkreipti dėmesio ir į tai, kad net G. Beresnevičius, šio ypač giliai mūsų tautos mitologijos ir mentaliteto archetipines subtilybes išmanančio autoriaus, rašiniai nedel-

siant susilaukia pikčiausio atkričio. Po jo straipsnio „Antroji nepriklausomybė“ (ŠA, XII.07), kur svarstoma mūsų tautos padėtis po pakvietimo į NATO ir į ES, jau XII.14 „Hyde park“ puslapyje seka „Būgštavimai dėl nepriklausomybės“.

G. Beresnevičius svarsto, „kas dedasi su tauta“ po tokių mūsų šaliai likiminių istorijos posūkių ir daro išvadą, kad „visuomenei per daugiau ar mažiau formalias organizacijas, klubus, bendrijas, netgi interesų grupes, religines bendrijas etc. - reikia imti valdžią“, t.y. „elgtis lygiai taip, kaip pasielgė žiniasklaida, kuri šiandien Lietuvos politikoje turi didžiausią balsą ir įtaką, o Lietuvos politikai jos paniškai bijo“. O „Būgštavimuose...“, kuriuos pasirašė Vyktas Pugačiauskas, bet galėtų pasirašyti bet kuris mūsų elito eurooptimistinis politikas bei kosmopolitiškai nusiteikęs verslo atstovas, iš esmės abejingas tautos likimui, G. Beresnevičiaus abejonės laikomos tik „niurgzlišku lietuvišku nepasitenkinimu“, kas „bus su rūtų darželiais“. Čia išsišaipoma iš visko, girdi, esame „Vingių Jono ir Paskenduolės tauta“, kad daugelis kylančių abejonių yra „kvailystė“, „muzikiška kaimo alubario diskusija“, „nesibaigiantis burbėjimas“ ir t.t., ir pan. Tad išties vietoj to, kad blaiviai ir toliaregiškai svarstytume visus „už“ ir „prieš“, kad ruoštume tautą plėtoti savo gyvastingumą naujų iššūkių akivaizdoje, nuklystame į „alubarius“. Beje, toks kalbėjimas apie svarbiausias tautai problemas tampa vos ne visuotinis ir virsta tarsi nerašyta, bet būdinga nuoroda daugeliui respublikinių dienraščių bei kitų laikraščių žurnalistų. Šios nuorodos leitmotyvas - „esame maža tauta“, tad ir tupėkime po šluota.

Todėl tenka doryti išvadą, kad teorinės etninės kultūros nuostatos „masinio vartojimo“ leidiniuose atskleidžiamos silpnai. Išimtyje sudaro tik pačių Etninės kultūros globos tarybos narių (prof. A. Vyšniauskaitės, V. Čapluko, V. Kondratienės ir kt.) straipsniai, retkarčiais pasirodantys įvairiuose leidiniuose. Tenka konstatuoti, kad to mažoka.

5. Išvados ir pasiūlymai

Atsižvelgiant į tai, kad ypač svarbios idėjos bei žinios, liečiančios etninę kultūrą, gyvąją tradiciją, verslus ir kt., skęsta „juodųjų puslapių“ jūroje, siūlyčiau:

1. Kreiptis į žurnalistų „gildiją“ ir raginti juos kuo daugiau dėmesio skirti pozityviems reiškiniams, šiuo tikslu Etninės kultūros globos tarybos ir Regioninių tarybų iniciatyva rengti daugiau spaudos konferencijų, pristatant naujausius Tarybos pasiūlymus, projektus, supažindinant su jų svarba mūsų tautai.
2. Tarybai derėtų įsteigti specialią metinę premiją (arba keletą premijų), kuri būtų skiriama žurnalistams, pateikusiems vertingiausių straipsnių etninės kultūros tematika.
3. Žiniasklaidos komisijai - inicijuoti susitikimus su dienraščių ir savaitraščių leidėjais, kad būtų galima drauge aptarti iškiliančias problemas bei jų sprendimo būdus.
4. Toliau analizuoti laikraščių medžiagą ir išvadas skelbti viešai.

Tarybos ekspertas
Vaclovas Mikailionis

2002 12 18

ETNINĖ KULTŪRA INTERNETE

Apžvalgą norėčiau pradėti pacituodamas Virginijų Savukyną, sistemingai besigilinantį į Lietuvos kultūros problemas internete: „Reikia pasakyti, jog interneto puslapiai, kuriuose pristatoma etninė kultūra, yra patys stipriausi ir įdomiausi“. Išties, atidarę „Google paiešką“, pamatome gana daug interneto svetainių adresų, susijusių su etnine kultūra. Gruodžio mėnesio duomenimis jų buvo 28. Šitos svetainės veikia trumpesnį arba ilgesnį laiką (nuo metų iki kelerių metų), liudydamos gausėjantį interneto vartotojų tinklą. Dalį jų remia valstybė, t.y. jos atstovauja kai kurias valstybines organizacijas, kita dalis - tai visuomeninės organizacijos arba atskiri asmenys.

Paminėsiu kai kurias valstybines etninės kultūros įstaigas ir organizacijas, kurios turi savo internetines svetaines.

Etninės kultūros globos taryba apie save informaciją skelbia Lietuvos Respublikos Seimo svetainėje. Aprašoma Tarybos struktūra, jos veikla, skelbiamos komisijų ekspertizės.

Lietuvių liaudies kultūros centras: <http://www.lfcc.lt/>. Šiame puslapyje gausu informacijos apie Centro veiklą, struktūrą, renginius. Informuojama apie kultūros centrus, žurnalą „Liaudies kultūra“, etnokultūrinės publikacijos.

Lietuvos kultūros paveldas: <http://www.heritage.lt/>; tai stipri išplėtotos struktūros įstaiga, visa tai atsispindi ir puslapyje.

Kultūros paveldo centras: <http://www.kpc.lt/>.

Vilnius ir Kaunas turi stiprius etninės kultūros centrus, o savo veiklą jie parodo internetiniuose puslapiuose. Kauno tautinės kultūros centras: <http://palepe.tinklapis.lt/>, Vilniaus etninės veiklos centras: <http://www.etno.lt/>. Šių centrų internetiniame puslapyje rasime struktūros aprašymą, veiklos formų ir metinių planų aprašymus. Duodami kalendorinių švenčių ir kitų etninių papročių aprašymai.

Molėtų etnokosmologijos centras: <http://muziejus.molėtai.lt/sodyba.html> skelbia apie savo veiklą, apie organizuojamas šventes, ekskursijas bei konferencijas.

Įvairūs puslapių dizainas, vieni yra sausi, formaliai perduodantys informaciją, kituose daugiau meninių pastangų.

Regionai turi savo internetines svetaines, kurios rodo regioninius krašto savitumus. Pavyzdine regiono internetine svetaine reikia laikyti „Žemaitijos“ svetainę: <http://samogitia.mch.mii.lt/>; joje gausu puikiu dizainu pateiktos informacijos apie Žemaitijos istoriją, kultūrą ir dabartinę kultūrinę veiklą. Šis elektroninis leidinys jau paverstas skaitmenine svetaine (kompaktiniu disku) „Žemaitija“. Svetainė rengiama pasitelkus rimtą paramą. Rėmėjai - Atviros Lietuvos fondas, Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, UNESCO katedra Informatika humanitaroms bei Matematikos ir informatikos institutas.

Rajonai turi savas informacines svetaines, pavyzdžiui, tokias, kaip www.jurbarkas.lt; www.silute.lt ir kt. Be bendros informacijos apie miestą ir rajoną yra ir savo regiono etnokultūros žinių.

Regioniniai muziejai turi savas internetines svetaines, ku-

rios informuoja apie regioną ir apie patį muziejų, jo struktūrą, ekspozicijas ir pan. Tokia svetainė, pavyzdžiui, yra www.nal-sia.lt; iš jos galima sužinoti ir apie muziejuje saugomus ekspozicinius bei krašto etninę kultūrą.

Gana gausi folklorinių ansamblių internetinė informacija. „Verdingio“ folkloro ansamblis (klubas) turi Folkloro svetainę: www.folkloras.lt, kurioje skelbiamos žinios apie folkloro ansamblius, tokius kaip „Verdingis“, „Sutaras“, „Goštautas“, „Atalyja“ ir kt. Ansambliai pristatomi pateikiant nuotraukas ir aprašymus. Daug informacijos apie folkloro koncertus ir renginius.

Yra informacinė folkloro svetainė - Lietuvos folkloro garso publikacijų bibliografija: www.lfcc.lt/publ/folkbib/. (Parėngė Inga Kriščiūnienė).

Nemažai folkloro ansamblių turi savo svetaines, kuriose informuoja apie save ir savo veiklą. Paminėtina - „Alksna“ (Vilnius): www.nafta-sauga.lt/alksna/; „Ugnelė“ - vaikų liaudies dainų ir šokių ansamblis: www.kfl.mii.lt/ugnele.html; „Atalyja“ - folkloro grupė: www.tdd.lt/gitara/atalyja.htm; „Donis“ - pagoniško neofolko grupė: www.omnitel.net/donis/; „Eirimė“ - avangardinė muzika senųjų kuršių garbei: <http://saule.pit.ktu.lt/alt/eirim/>. Tokių svetainių kūrimas ir jų palaikymas rodo ansamblių aktyvumą ir sugebėjimą veikti per naujas formas.

Etnokultūriniai judėjimai, klubai bei organizacijos kuria savo svetaines. Tokia populiarai yra Romuvos svetainė: www.romuva.lt. Svetainėje galima sužinoti apie Romuvos judėjimo istoriją, apie veikiančias Romuvos grupes, apie ansamblio „Kūlgirinda“ programas ir veiklą. Svetainėje aprašomos kalendorinės ir šeimos šventės, parodomi ryšiai su kitais judėjimais. Svetainė yra dvikalbė - skelbiami ir angliški tekstai.

Reikia pasakyti, jog yra nemaža anglakalbių svetainių arba dvikalbių (ir lietuvių). Tai labai svarbus reiškinys, nes tokiu būdu lietuvių kultūra suranda išėjimą į pasaulį. Lietuviai su savo etnine kultūra tampa žinomi pasauliniame internete.

Iš skelbiamos medžiagos matyti, kad vyrauja įsitikinimas, jog būtent etninė lietuvių kultūra gali būti įdomi pasauliui.

Paminėsiu tokias svetaines - „Lietuvių mitologijos nuorodos“ (angliškai): www.lithuanian.net/resource/myths.htm; „Kai dar elniai iš dangaus krisdavo“ - apie elnio mitologiją: www.elnet.lt/vartiklis/mitai/lietuva/elniai.htm; „Lietuvių sakmės“: www.lfcc.lt/publ/roots/nodel.html; Lithuanian roots (apie lietuvių liaudies kultūrą angliškai): www.omnitel.net/sakmes/. „Senovės baltų kosmologija“ (angliškai): www.lithuanian.net/mitai/cosmos/baltai.htm; „Geležiniai kryžiai“ (angliškai): www.geocities.com/Athens/Delphi/3503/; „Lietuvių etnokultūros antologija“ (angliškai): <http://ausis.gf.vu.lt/eka/>

Beveik visos čia paminėtos svetainės skirtos lietuvių etninės kultūros informacijai platinti. Reikia sutikti su Virginijaus Savukyno nuomone, jog skelbiami „tekstai nėra orientuoti į mokslininkų auditoriją, jais nesiekama pasidalinti moksliniais laimėjimais su kitais kolegais“. Iš tikrųjų, etnokultūrinės svetainės tiesiog skelbia pirmąją informaciją apie tai, kad „mes egzistuojame“, kad „mes turime įdomų folklorą ir mitologiją“. Tuo būdu tarsi atkartojama bendra situacija lietuvių etnologi-

joje ir folkloristikoje - dar gyvename etnokultūros kaupimo, saugojimo ir publikavimo laikotarpi. Mokslinių problemų kėlimas, analizė ir sprendimai tik prasideda, todėl jų apsirėškimas internete šiek tiek atsideda.

Kitas reikalas tas, jog interneto vartotojai ir jo kūrėjai dažniausiai yra žmonės su techniniu išsilavinimu. Tai ir paaiškina dabar veikiančių svetainių trūkumus arba teigiamybes. Reikia sutikti su nuomone, jog internetas laukia daugiau humanitarų ir socialinių mokslų atstovų.

Etninės kultūros pasirodymas internete laikytinas perspek-

tyviu reiškiniumi. Neseniai vokiečiai atliko interneto vartojimo tyrimus ir padarė išvadą, jog interneto vartotojai yra sociališkai mobilesni ir aktyvesni. Tai turėtų įkvėpti pasitikėjimą etninės kultūros ateitimi, nes jos aktyvus atėjimas į internetą rodo jos galumą ir sugebėjimą prisitaikyti prie naujų gyvenimo bei kultūros pokyčių.

Tarybos ekspertas
Jonas Trinkūnas

2002 11 23

Stogastulpis prie Salako (Zarasų r.), 1989. Vytauto Musteikio nuotr.

NUOMONĖS

2002-aisiais toliau tęsėsi bandymai vienaip ar kitaip eliminuoti Etninės kultūros globos tarybą kaip tiesiogiai Seimui atskaitingą instituciją ir įjungti ją kaip beteisę pakomisę į reorganizuojamą Valstybinės paminklosaugos komisiją. Šiuo tikslu sumanyta keisti ir papildyti net 6 teisės aktus. Tai buvo svarstoma ir Vyriausybėje, ir Seime. Šių ginčų esmę iš dalies atskleidžia prof. habil. dr. Angelės Vyšniauskaitės pasisakymas LR Vyriausybės pasitarime 2002 04 03 svarstant LR Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos Nuostatų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ projektą Nr. IXP-1110 ir ištrauka iš Seimo protokolų, kai rugsėjo mėnesį buvo pateiktas ir svarstytas Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos 2000–2001 metų veiklos ataskaitos“ projektas Nr. IXP-1620(2*).

Stebina tai, – kalbėjo A. Vyšniauskaitė Vyriausybės pasitarime 2002 04 03, – kad tokiam neapgalvotam Seimo pasiūlymui pritaria savo raštu Vyriausybei Kultūros ministerija. Neapgalvotam todėl, kad siūloma visą lietuvių etninės kultūros globos sritį, t.y. visumą, atiduoti paveldui, kuris tėra etninės kultūros dalis. Etninė kultūra apima ir paveldą, ir gyvąją tradiciją, t.y. nuolat atsinaujinanti įvairių kultūros reiškinių, tiek materialinių, tiek ypač dvasinių, pasaulį, apima gyvą kūrybinį vyksmą. Etninė kultūra formuoja ir ugdo tautinę savimonę, kaip būtina sąlyga išlaikyti kiekvieno žmogaus identitetui.

Etninės kultūros globos Taryba yra LR Seimo ir Vyriausybės ekspertas bei patarėjas etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais. Jos tikslas skatinti lietuvių, atkūrusių savo Valstybinę Nepriklausomybę, tautinės kultūros plėtrą, laiduojančią tautinio tapatumo, tautinės savimonės išsaugojimą ir stiprinimą, kad Lietuva galėtų pasaulio tautų bendruomenėje dalyvauti kaip lygiavertė partnerė.

EKG tarybos uždaviniai – koordinuoti lietuvių tautinės kultūros globą vykdančių institucijų bei visuomeninių organizacijų veiklą; teikti šiais klausimais išvadas ir pasiūlymus valstybės institucijoms; spręsti strateginius etninės kultūros politikos ir plėtros klausimus.

Visais minėtais klausimais Etninės kultūros globos taryba yra jau daug nuveikusi. Nepaisant jai darytų įvairiausių trukdymų yra pateikta pasiūlymų dėl naujosios švietimo reformos; dėl etnografinių kaimų išlikimo ir jų tolesnės veiklos pagyvavimo bei pritaikymo plėsti turizmui ir gyventojų užimtumui; dėl Respublikos regioninio pertvarkymo istoriškai susiformavusių etnografinių sričių su jų savitais etninės kultūros bruožais pagrindu; dėl kai kurių tradicinių švenčių (Kūčių, Vėlinių ir kt.) įtraukimo į švenčių ar nedarbo dienų sąrašą; dėl mokesčių tautodailininkams sutvarkymo ir kt.

Etninės kultūros globos taryba 2001 m. birželio 6–8 d. Seime yra organizavusi Tarptautinę konferenciją „Liaudies kultūra III-jame tūkstantmetyje: laiko iššūkis ir naujos paramos formos“, kurioje dalyvavo 14 šalių atstovai su pranešimais. Buvo priimta atitinkama rezoliucija, kurioje Lietuva pripažįstama kaip pirmoji Europos valstybė, turinti etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą ir šiam įstatymui įgyvendinti sukurtą Etninės kultūros globos tarybą. Tai buvo pateikta kaip pavyzdys daugeliui kitų pasaulio valstybių, šiuo metu aktyviai siekiančių atsispirti neigiamai globalizacijos įtakai ir išlaikyti savo tautinį identitetą. Konferencijos pranešimai ir kita medžiaga jau spausdinama atskirame UNESCO finansuojamame leidinyje – knygoje anglų kalba. Leidinys tuojau išeis iš spaudos.

Siūloma Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo ir Etninės kultūros globos tarybos nuostatų pakeitimo, Etninės kultūros globos tarybos faktiško panaikinimo reforma bus nepatenkinta Lietuvos visuomenė, nes - Tarybą sudaro ne tik įvairių valstybinių institucijų (tiesa, keletas priklausančių Kultūros ministerijos sferai yra atšaukę savo deleguotus atstovus), bet ir daugelio visuomeninių organizacijų, vienaip ar kitaip susijusių su lietuvių tautos kultūros problemomis, visuomenės švietimu ir kt. atstovai. Tarp jų etnologai, tautodailininkai, įvairių liaudies amatų ir verslų meistrai, etnografinių regionų ir atgimstančių vietos bendruomenių nariai. Etninės kultūros globos tarybos ekspertinėje veikloje aktyviai reiškiasi tokios organizacijos kaip Lietuvos tautodailininkų sąjunga, Lietuvos kompozitorių sąjunga, Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos ramuvių sąjunga, Lietuvos katalikų akademija, Žemaičių draugija, Lietuvai pagražini draugija, Lietuvių etninės kultūros draugija, Aukštaičių akademija, Suvalkijos regionui atstovaujanti Prano Vaičiūčio draugija, Dzūkų kultūros draugija.

Realiai ir gana aktyviai drauge dirba Aplinkos ministerijos, Žemės ūkio ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos atstovai – ekspertai įvairiais svarstytais klausimais ruošiant atitinkamas veiklos programas. Palaiko Lietuvos Žemės ūkio universitetas, Klaipėdos universitetas, Lietuvių visuomeninių organizacijų forumas, Lietuvos kultūros kongresas, Lietuvos kultūros politikos institutas.

Visa tai liudija, kad, nepaisant daugiau kaip metai vykstančių įvairiausių trukdymų siekiant Etninės kultūros globos tarybą panaikinti, ji dirba ir yra daug nuveikusi. Tai liudija LR Seimui pateikta Tarybos darbo ataskaita.

Siūlyčiau Lietuvos Respublikos Vyriausybei nepriimti dabar siūlomų įstatymų ir nutarimų projektų „Dėl etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“, nes tokius projektus priėmus:

- a) vietiša lietuvių etninės kultūros paveldo, o ypač gyvosios tradicijos plėtros bei reguliavimo sistema nebus sukurta;
- b) bus sugriauta savo veikloje jau gerokai įsibėgėjusi lietuvių (tautinių mažumų kultūrą globoja atitinkamas tautinių mažumų įstatymas) etninės kultūros valstybinės globos sistema, vykdoma norimos panaikinti Etninės kultūros globos tarybos, dirbančios pusiau visuomeniniais pagrindais, nes ji turi tik 3 etatinius darbuotojus;
- c) nebus pasiekta ženklesnio ekonominio efekto, nes daug lėšų pareikalaus įstatymų pertvarkymas, įvairių komisijų bei pakomisijų sudarymas ir t.t.;
- d) bus suerzinta visuomenė ir ją Taryboje atstovaujančios organizacijos, jau padedančios Tarybai vykdyti jos uždavinius ir savo darbu efektyviai prie jų prisidėjusios;
- e) pagaliau patsai LR Seimo 1999 m. priimtas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas pakibs ore ir nebebus įgyvendinamas, kaip yra neįgyvendinta daugelis kitų įstatymų; ir tai, reikia pripažinti, nedaro didelės garbės nei Lietuvos Respublikos Seimui, nei Lietuvos Vyriausybei.

IŠTRAUKA IŠ SEIMO STENOGRAMOS

Devintasis (285) posėdis 2002 m. rugsėjo 24 d.

*Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko pavaduotojai
G.STEPONAVIČIUS ir V.P.ANDRIUKAITIS*

Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos 2000–2001 metų veiklos ataskaitos“ projektas Nr. IXP-1620(2*) (pateikimas, svarstymas)

Darbotvarkės 7 klausimas – Seimo nutarimo „Dėl Etninės kultūros globos tarybos 2000–2001 metų veiklos ataskaitos“ projektas Nr. IXP-1620. Pranešėja D. Teišerskytė. Pateikimas ir svarstymas. Tačiau norėčiau informuoti <...>, kad Seniūnų sueigoje ir Seimo valdyboje buvo nutarta, kad po pateikimo būtų galima išklausti ir Tarybos pirmininko ar pavaduotojo trumpą ataskaitą <...> Prašome D. Teišerskytę

D. TEIŠERSKYTĖ. Komitetas svarstė Etninės kultūros globos tarybos ataskaitą net du kartus. Pirmą kartą apsvaustė, komitetas paprašė Etninės kultūros globos tarybos ataskaitą patobulinti. Ji buvo patobulinta; tačiau mūsų, t.y. Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto, nuomone, buvo patobulinta tik pati ataskaitos forma, bet jos turinys mažai pakito. Komitetas pasigedo Tarybos kryptingos veiklos rezultatų, todėl parengė Seimo nutarimo projektą, kuriame Etninės kultūros globos tarybos veiklą siūlo vertinti kaip nepakankamą, taip pat siūlo Etninės kultūros globos tarybą ir Valstybinės paminklosaugos komisiją reorganizuoti į Valstybinę kultūros paveldo komisiją. Šiai reorganizacijai reikalingi teisės aktai šiuo metu yra svarstomi Seime.

Teisės departamentas pateikė kelias išvadas. Nenorėdama jų cituoti (jūs visi jas turite savo dokumentuose), noriu pasakyti tiek, kad pirmajai išvadai komitetas pritarė, antrajai nepritarė, bet tik dėl to, kad yra parengti dokumentai, kuriuos siūlo parengti Teisės departamentas, ir jie yra šiuo metu svarstomi Seime.

PIRMININKAS. Dėkoju pranešėjai. Vieną minutę, pranešėja, jūs nori paklausti. Klausia Seimo narys E. Skarbalius.

E. SKARBALIUS. Ačiū, posėdžio pirmininke. Aš norėjau paklausti gerbiamosios Dalios, ar komitete buvo svarstoma vien tik ataskaita, ar ir priežastys, ir padaryta analizė, kodėl buvo vykdomos ar nevykdomos tam tikros funkcijos, ar buvo sudarytos sąlygos toms funkcijoms vykdyti? Ačiū.

D. TEIŠERSKYTĖ. Taip, komitetas svarstė. Visa tai yra pateikta ataskaitoje, o kadangi svarstė ataskaitą, tai kartu svarstė ir priežastis.

PIRMININKAS. Ačiū. Klausia Seimo narys S. Buškevičius.

S. BUŠKEVIČIUS. Gerbiamoji pranešėja, kiek man žinoma, visai neseniai buvo išrinktas naujas Tarybos pirmininkas gerbiamasis K. Stoškus. Prašom pasakyti, gal reikėtų leisti šiai Tarybai dirbti, o ne daryti reorganizaciją?

D. TEIŠERSKYTĖ. Taip, vakar buvo balsų dauguma perrinktas Tarybos pirmininkas, kas tikrai patvirtina Seimo komiteto išvadas, kad praėjusios kadencijos, t.y. atskaitinio laikotarpio, Tarybos pirmininkas R. Astrauskas dirbo ne itin gerai. Vakari balsavimo būdu tai buvo patvirtinta pačios Tarybos, t.y. už gerbiamąjį K. Stoškų balsavo dauguma Tarybos, aš pati taip pat.

PIRMININKAS. Ačiū. Klausia Seimo narys K. Bobelis.

K. BOBELIS. Ačiū, pirmininke. Gerbiamoji Teišerskytė, man įdomu, pagal kokius principus sudaroma Etninės kultūros globos taryba? Kas skiria narius, nes iš to statuto nelabai aišku. Parašyta, kad demokratiniiais pagrindais sudaroma, bet neišaiškinta kaip.

D. TEIŠERSKYTĖ. Įstatyme yra numatyta, kad skiria įvairios visuomeninės institucijos, kurios bent kiek yra susijusios su etnine kultūra. Įstatyme yra išvardintos 25 institucijos ir kiekviena jų skiria į Tarybą savo narį.

PIRMININKAS. Ačiū. Jūs atsakėte į visus klausimus. Dabar norėčiau paklausti, ar mes galėtume bendru sutarimu pritarti po pateikimo? Ar yra prieštaraujančių? Kadangi yra prieštaraujančių, tai motyvai už ir prieš. Tada po pateikimo apsispręsimė balsuodami. Motyvai prieš. E.Skarbalius.

E. SKARBALIUS. Ačiū, posėdžio pirmininke. Visų pirma negaliu pritarti teikiamam komiteto pasiūlymui vien dėl to, kad yra suplakti du dalykai: yra ataskaitos analizė ir ataskaitos vertinimas ir iš karto siūlymas reorganizuoti bei sujungti. Praeitais metais šis dalykas jau buvo pradėtas. Jis buvo įgavęs labai didelį rezonansą. Aš norėčiau atkreipti gerbiamųjų Seimo narių dėmesį, kuo paveldas skiriasi nuo etninės kultūros. Etninė kultūra? Yra vienintelis įstatymas, ginantis Lietuvos, kaip valstybės, tautinį etnosą. Paveldas – tai visa kultūra, kuri yra sukaupta šimtmečiais Lietuvos teritorijoje: ir žydų, ir rusų, ir karaimų, ir lenkų. Visa tai yra Lietuvos paveldas. Vienintelis įstatymas, kuris dar saugo mus, kaip lietuvius, šioje šalyje, yra Etninės kultūros globos pagrindų įstatymas. Jeigu mes ir tą dalyką suplaksime, jį paversime paveldu ir atiduosime paveldo globai, tai tada užsidėkime sau internacionalinį antkapį ir balsuokime už. Ačiū.

PIRMININKAS. Tai buvo motyvai prieš. Dabar motyvai už. Seimo narė O.Babonienė.

O. BABONIENĖ. Etninės kultūros globos taryba, praėjus atitinkamam laikotarpiui, pagal įstatymą turi teikti savo ataskaitą ir mes turime ją svarstyti. Šiuo metu tai ir daroma. O kad yra nuomonių prieš ir už, tai mes galėsime padaryti svarstymo metu. Manau, vien tai, kad keičiasi pirmininkai, jau mus verčia į šį klausimą geriau įsigilinti. Taigi kviečiu jus visus balsuoti už, kad šis klausimas būtų svarstomas.

PIRMININKAS. Ačiū, pranešėja, jūs jau galite eiti. Dėkui už pranešimą. Girdėjote motyvus už ir prieš.

Dabar, kolegos, balsuosime, ar pritariame šiam Seimo nutarimui po pateikimo <...> o po šio balsavimo aš pakviesiu į tribūną Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoją trumpai pateikti ataskaitą.

Taigi, registruojamės ir balsuojame, ar pritariame po pateikimo.

Gerbiamieji kolegos, 26 balsavus už, 6 balsavus prieš ir 11 susilaikius, po pateikimo yra pritarta.

Taigi dabar, kolegos, norėčiau pakviesti bendru sutarimu, kaip aš jau ir sakiau ir Seniūnų sueigoje, ir posėdyje, į tribūną Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoją gerbiamąją V.Kondratienę. Prašom. Kiek jums reikės minučių? Iki 7 minučių. Gerai. Prašom.

V. KONDRATIENĖ. Gerbiamasis posėdžio pirmininke, gerbiamieji Seimo nariai. Aš manau, kad ta diskusija, kuri šiandien čia vyksta, yra ne visai parengta ir apskritai nereikalinga. Aš manau, kad kiekvienas Seimo narys sutiks su tuo, kad jeigu tik pradėjusiai veikti institucijai, įsteigta 2000 m. rugpjūčio mėnesį, neleidžiama apskritai pradėti dirbti ir nuo pat pirmos dienos siūloma ją panaikinti arba reorganizuoti, sutikite su tuo, pusantrų metų dirbti tokiomis sąlygomis yra tikrai be galo sunku. Neverkdama ir nesiguosdama galiu pasakyti, kad Tarybai Seimo skirtos funkcijos iš tikro yra vykdomos, nors įstatymo nustatyta tvarka nesudarius sąlygų šiai veiklai vykdyti.

Kaip žinote, Seimo nutarime ir Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme yra nurodyta, kad Vyriausybė Tarybai skiria patalpas. Metus laiko jokių patalpų mums niekas taip ir neskyrė. Metus laiko mes negalėjome vykdyti funkcijų įstatymo nustatyta tvarka, nes neturėjome nei sekretoriato, nei patalpų. Aš manau, kad tai yra rimtos kliūtys gerai ir kokybiškai veiklai organizuoti. Neatsižvelgiant į tai žmonės, kurie yra išrinkti į Etninės kultūros globos tarybą (ne vienas mokslų daktaras, profesorius, kurių veikla saugant Lietuvos kultūros vertybes ir iki Tarybos įsteigimo buvo svarbi), dirbo taip, kaip galėjo dirbti. Jie dirbo už ačiū ir niekada niekam nesiskundė <...> Kultūros ministrė, prieš keletą dienų kalbėdama tarptautinėje konferencijoje, galėjo pasididžiuoti, kad mūsų Valstybė turi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą. Mes šiandien matome, kad dauguma žmonių, kurie dirba Taryboje, rengė įstatymą ir padarė tai, ką turėjo padaryti kaip piliečiai. Aš manyčiau, kad Seimo nariai, apsispręsdami dėl vienokio ar kitokio Tarybos likimo, turėtų pamąstyti apie tai, kad tai yra vienintelė institucija, ginanti lietuvių etninę kultūrą.

Mes labai daug diskutavome ir su kai kuriais Seimo nariais, ir su Vyriausybės institucijomis. Visi nedviprasmiškai suvokia ir sutinka, kad be to, ką mes turime saugodami tautines mažumas (tai Tautinių mažumų įstatymas ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas), mes turime turėti ir lietuvių etninę kultūrą globojančią įstatymą ir tą kultūrą globojančią instituciją. Tai yra be galo svarbu. Manyčiau, kad į tai reikėtų atsižvelgti. Juo labiau, kad mes, skaitydami Konstitucijos nuostatas, matome, jog Seimo nariai, išrinkti tautos, vis dėlto turėtų atstovauti tautos kultūrai. Ar Taryboje dirbsime mes, ar dirbs kiti, tai visiškai nesvarbu, svarbu, kad yra institucija, kuri sudaro galimybę puoselėti lietuvių etninę kultūrą. Tai yra tikrai be galo svarbu.

Dabar atsakysiu į tam tikras ponios D.Teišerskytės pastabas. Aš galėčiau pasakyti, kad Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto nuomonė tikrai nebuvo bendra ir tikrai nebuvo vieninga, kaip dažnai pateikiama. Įvairių diskusijų sukėlė ir gerbiamosios Seimo narės teikimas dėl siūlomų teisės aktų pakeitimų. Seimo narys turi teisę. Mes niekada nepriekaištaujame ir neturime tam teisės, tačiau norėčiau pasakyti ir kartu paprašyti, kad vis dėlto būtų atsižvelgta į ekspertų patirtį, sukauptą per dešimtmečius, ir nebūtų daromi skuboti žingsniai. Galėčiau pasidžiaugti ir Tarybos vardu paprašyti p. D.Teišerskytės, kaip Seimo skirtos atstovės, kiek įmanoma dažniau lankytis posėdžiuose ir, jeigu galima, būti juose kiek įmanoma ilgiau. Galbūt dirbant kartu pamatytumėte, kad yra kitaip, nei kartais teigiama. Kitas dalykas, mūsų Tarybos

pirmininkas yra perrinktas, nes baigėsi jo 2 metų kadencija. O kad sutiko Tarybai vadovauti gerbiamasis K.Stoškus, aš manau, tai tam tikra prasme sutvirtins Tarybos bendrąjį branduolį ir paskatins galbūt šiek tiek racionaliau (gal ir reikėtų) padirbėti, juolab kad šiandien sąlygos veikti Tarybai sudarytos. Gerbiamųjų Seimo narių noriu paprašyti, kad leistumėte Tarybai dirbti, tada bus galima jos veiklą įvertinti. Ačiū.

PIRMININKAS. Dėkojame pranešėjai, tikrai jūs sutaupėte laiko. Labai ačiū. Gal dabar Seimo nariams bus aiškiau. Kolegos, dabar pradėsime diskusiją. Diskusijoms iš anksto yra užsirašęs E.Skarbalius ir N.Steiblienė. Prašome E.Skarbaliumi į tribūną.

E. SKARBALIUS. <...> Visų pirma aš norėčiau pradėti nuo to, kad po 10 metų nepriklausomybės Lietuvos Respublikos Seime buvo priimtas vienas labiausiai vykusių įstatymų, tai yra suprasa, kad gyvename Lietuvoje ir kad lietuvius, kaip etnosą, kaip tautą, reikia saugoti ir ją rūpintis. Kalbėdami apie nacionalinį saugumą, mes dažnai kalbame apie gynybą, o nekalbame apie pačios tautos išlikimą. Vis dėlto tas Etninės kultūros apsaugos įstatymas gimė, bet šiandien, praėjus porai metų, mes matome labai koncentruotas jėgas, norinčias tą įstatymą sunaikinti. Aš dar kartą priminsiu, ką sakiau per pateikimą, kuo skiriasi paveldas ir etnokultūra. Etnokultūra – tai gyvosios tradicijos puoselėjimas, saugojimas ir perdavimas ateinančioms kartoms. O paveldas yra visa tai, kas yra jau likę, kas yra mirę, daugiau apima negyvąjį palikimą, tai yra pastatai, kultūriniai objektai ir visa kita. O kultūra? Tai yra gyvas, nuolat kintantis ir judantis procesas.

Toliau. Aš norėčiau kreiptis į Švietimo, mokslo ir kultūros komitetą. Galbūt kai kurie kolegos nežino, kad Etnokultūros globos taryba yra prie Seimo ir Seimas į šią Tarybą privalo deleguoti savo narį. Pusantrų metų šioje Taryboje nesilankė nė vienas Seimo narys. Aš nevardysiu pavardėmis, kas buvo skirti, tegu būna tai jų garbės reikalas, nors tai buvo J.Jučas. Bet, deja, liberalai šiandien daro labai skubotas išvadas, kad Taryba nedirbo, kad Taryba dirbo blogai ir t.t. Jeigu yra skirtas Seimo, jis visų pirma turi dalyvauti posėdžiuose, jeigu jis mato vienokias ar kitokias negeroves, jas nuolat turi kelti, o ne tada, kai atsiskaitoma, ir pats nė karto neatėjęs sakyti, kad viskas buvo blogai, dėl to reikia viską keisti ir laužyti. Aišku, ta tema galiu kalbėti ilgai, nes ji man skauda, ir aš drįstu teigti, kad šiek tiek išmanau šią sritį. Aš tikrai noriu apeliuoti į kiekvieno mūsų čia sėdinčio sąžinę, kad jeigu mes bent kiek rūpinamės ir norime, kad Lietuva kaip tokia globalizacijos procese išliktų, gerbiamieji, prieš mygdami mygtukus, susimąstykite, nes šiandien nuo jūsų paspaudimo priklausys, ar etnokultūra, kaip gyvas kūdikis, bus uždušintas, ar ne. Ačiū jums visiems.

PIRMININKAS. Dėkoju Seimo nariui E.Skarbaliumi. Gerbiamieji kolegos, daugiau užsirašiusių diskusijose nėra. Aš manau, kad mes dabar turėtume apsispręsti, ar pritariame po svarstymo Seimo nutarimui? Kas nori kalbėti dėl motyvų? Motyvai už, motyvai prieš. <...> Motyvai už? D.Teišerskytė.

D. TEIŠERSKYTĖ. Noriu pasakyti, kad visų pirma niekas nieko nedusina. Šiandien svarstoma tik ataskaita ir ataskaitos tvirtinimas, o ne apskritai visos Tarybos likimas. Taigi nereikia klaidinti žmonių. Kitas dalykas, ar apskritai ne per daug mes tų komisijų esame įsteigę? Kai ponis V. Kondratienė pasakė, kad jė vieninteliai rūpinasi etnine kultūra, tai aš jums galiu išvardyti 24 institucijas, kurios yra darbo grupės dokumentuose, kurios rūpinasi taip pat, daug, mažai, blogai, gerai, bet teigia, kad rūpinasi šia kultūra. Ar ne per daug jų rūpinasi? Yra labai gera sena patarlė: kai daug auklių, vaikas yra be galvos. Tai šį kartą, man regis, taip ir išėjo, kad etninė kultūra neturi vieno rimto pagrindinio vieneto, kuris iš tikrųjų rūpintųsi tuo, kas numatyta jų įstatyme. Kitas dalykas. To įstatymo niekas nenaikina. Komitetas dirba jau pusantrų metų ir nereikia sakyti, kad paskutinėmis dienomis išplaukia kažkokie sprendimai. Dirbo 14 žmonių darbo grupė, atstovai buvo iš visų frakcijų. Darbo grupės nuomonė, išskyrus, žinoma, Etninės kultūros globos tarybos nuomonę, buvo vieninga. Taigi aš siūlau pritarti po svarstymo ir iš tikrųjų pradėti dirbti etninės kultūros labui.

PIRMININKAS. Motyvai prieš? A.Indriūnas.

A. V. INDRIŪNAS. Ačiū, posėdžio pirmininke. Gerbiamieji kolegos, vis dėlto du dalykai parašyti, bent kaip aš skaičiau tame nutarime, kad siūlo naikinti Tarybą, tai jau du dalykai yra suplakti. Ne vien tik ataskaitos svarstymas. Dėl ataskaitos turi būti parašyta, ar pritariame, nepritariame, ar panašiai. Kitas dalykas, jeigu jau priėjome prie išvados, kad reikia keisti kokį nors asmenį ir koks asmuo (pirmininkas ar kitas) buvo nevykęs, tai nereikia, kad visai nereikalinga institucija. Trečias dalykas. Einant į Europos Sąjungą, integruojantis į pasaulines struktūras, globalizacijos procese tas klausimas tampa labai aktualus lietuvių gyvosios kultūros išlikimui, išlikimui gyvųjų tradicijų, kurios yra tikrai lietuviškos. Ir jeigu mes ją (Tarybą) naikiname, tai naikiname Lietuvą kaip tautą, kaip etnosą tarp pasaulio tautų, kurioms labai svarbu Lietuvos tautinis savitumas. Lietuva vertinga tik savitumu. Ačiū.

PIRMININKAS. Dėkui. Buvo motyvai už, motyvai prieš. Kaip jūs žinote, tik po vieno šiuo atveju gali kalbėti. Turbūt kiti dar norės turėti teisę į repliką. Bet aš dar noriu pasakyti, gerbiamieji Seimo nariai, kad šis Seimo nutarimo projektas įvertintas Teisės departamento. Teisės departamentas atkreipė dėmesį, kad Etninės kultūros globos taryba formuojama pagal įstatymą. Įstatymo nustatyta tvarka, Nekilnojamojų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 4 straipsnio nustatyta tvarka. Tuo tarpu čia, šiame nutarime, 2 straipsnis... Aišku, 1 straipsnis bando įvertinti ataskaitą, 2 straipsnis daro netikėtą išvadą, nors čia galbūt reikėtų atskiro teisės akto pataisos. Taigi pranešėja sutiko, kad reikėtų atsižvelgti į Teisės departamento išvadą. Aš nežinau, kaip daryti. Yra siūlymas pritarti ir nepritarti. Mes turėsime dėl to balsuoti. Bet aš manau, kad jeigu mes balsuotume už, tai vis tiek reikėtų redaguoti Seimo nutarimą iki priėmimo, atsižvelgiant į Teisės departamento

pastabas, ir kalbėti tik apie ataskaitą, o apie galimą reorganizavimą ar ką kitą reikia kalbėti remiantis įstatymu. Šiuo atveju turiu omeny Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 4 straipsnio reikalavimus.

Gerbiameji kolegos, dabar išreikškime savo valią – pritarti ar nepritarti Seimo nutarimui, o jeigu pritarsime, tai vis tiek Seimo nutarimas balsuoti turės būti pateiktas atsižvelgiant į Teisės departamento pastabas. Balsavimas pradėtas, kolegos. Kas manote, kad reikia pritarti, balsuojate už, kas manote kitaip, prieš arba susilaikote.

Už – 11, prieš – 24, susilaikė 24. Seimo nutarimui po svarstymo nepritarta.

Kolegos, dabar pagal Statuto 158 straipsnio 3 dalį turime grąžinti šį projektą pagrindiniam komitetui tobulinti. Ar galime taip padaryti bendru sutarimu, kad nereikty balsuoti? Galime. Taip ir sutarkime, kad grąžiname Seimo nutarimą komitetui tobulinti, atsižvelgę į Teisės departamento išvadą ir diskusijoje išsakytas mintis. Šį klausimą baigėme.

Liepsnojančių skulptūrų šventė Vilniuje, 2001. Sauliaus Gudo nuotr.

